

FELFEDEZETT KLASSZIKUSOK

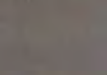
MB
153.320

Szentjóni Szabó László
összes művei

Szentjóni Szabó László összes művei

OSZK

FELFEDEZETT KLASSZIKUSOK 13.
SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ ÖSSZES MŰVEI

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

NEMZETI TANKÖNYVTÁR
BUDAPEST

FELFEDEZETT KLASSZIKUSOK 13.
SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ ÖSSZES MŰVEI

A sorozatot szerkeszti és a kötetet lektorálta

MADARÁSZ IMRE

*Sajtó alá rendezte,
a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta*

DEBRECZENI ATTILA

Országos Széchényi Könyvtár

FELFEDEZETT KLASSZIKUSOK

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ ÖSSZES MŰVEI

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Magyar Könyvtári Szövetség

1011 Budapest, Országház utca 13. sz.

0-6

1977. 11. 27. 11. 45

NEMZETI TANKÖNYVKIADÓ
BUDAPEST

A kötet a Művelődési és Közoktatási Minisztérium
támogatásával jelent meg.

© DEBRECZENI ATTILA, 1995

A latin szövegeket a kézirattal egybevetette

IMRE MIHÁLY

A latin szövegeket fordította

RÁCZ ANNAMÁRIA

A fordítást lektorálta

TEGYEY IMRE

A kötet előkészítésében közreműködött

SZENTJÓBI SZABÓ ANDOR

MB 153.320

1995

ISBN 963 18 6828 1

ISSN 1217-9086

Szentjóni Szabó László

(1767–1795)

Szentjóni Szabó László képmását mindössze egy fekete tollal rajzolt árnykép őrizte meg, amely költeményes munkái 1791-es első kiadásának elejére van beragasztva. (Az Országos Széchényi Könyvtárban található példány a Batsányi Jánosé volt, talán tőle származik a rajz is.) Valahogy úgy vagyunk Szentjóni életével és munkásságával is, mint arcképével: csak a körvonalait látjuk, „szemközt”, eredeti mivoltában nem ismerhetjük. Életművének jó része ugyanis nem maradt fenn, valószínűleg ő maga égette el egyéb dokumentumaival együtt, 1794-es elfogatása előtt. Amit ismerünk, az a költői indulás, az első híradások az útkeresésről. Hogy ez az út aztán merre vezetett, nem tudjuk: 1792 utánról csak néhány levelet és hivatali iratot sikerült újabban találnunk. A késő kor vizsgáló tekintete így csak egy jelentős tehetség ígéretes indulásáról készíthet pillanatsfelvételt.

Élete

Ottomány, Debrecen: iskolák (1785–86-ig)

Születésének pontos ideje nem határozható meg minden kétséget kizáróan: az 1767-es év bizonyosnak látszik, de a június 22-i dátum már annál kevésbé. Mindössze egy forrásban szerepel, ahol azonban az 1768-as évet adják meg; az ellenőrzés pedig az anyakönyvek hiányában nem lehetséges. A családnak az a protestáns ága, amelyből a költő is származik, a Bihar vármegyei Ottományban élt a XVIII. század eleje óta, előnevüket

eredeti családi birtokaikról kapták, melyek az ugyancsak bihari Szentjobbon voltak. A család a XVIII. század végére elszegényedett, a felaprózódott birtokok nem biztosították a módos megélhetéshez szükséges feltételeket. A költő apja, Szentjóni Szabó János egy nógrádi nemesi család leányát, Balogh Erzsébetet vette feleségül, gyermekeik: Zsigmond, Márton, László (a költő kérvényeiben rendszeresen atyja négy gyermekéről tesz említést; e negyedik fivér a források szerint a Gábor nevet viselte és korán elhunyt, erre azonban nem találtunk semmilyen biztos adatot). Márton katonai pályára lépett, Zsigmond otthon maradt atyjával, s gazdálkodással foglalkozott, állandó családi viszálykodások közepette. László, úgy tűnik, az anyai örökrészt, a nógrádi Fábiánfalvát és Petőt kapta meg 1793 körül, de valójában nem a gazdálkodó nemesek életét élte. Értelmiségi pályára lépett, s tanárként, majd hivatalnokként próbált egzisztenciát teremteni.

Első iskoláit szülőfalujában végezte, majd 1777-ben a debreceni Kollégiumba került. Itteni tanulmányairól igen keveset tudunk. Az alsóbb szintek elvégzése után, 1783. május 2-án öltözött be tógátus diáknak, s a filozófiai tanulmányokhoz kezdett. Ekkoriban a négy professzor Hatvani István, Sinai Miklós, Varjas János és Szathmáry Paksi István volt. Közben, nyilván anyagi helyzete javítása céljából is, magántanító (*privatus praeceptor*) lett a Dobozy-családnál. Későbbi verseiből (*Indúlj-dal Dobozy Lajoshoz, A Cserfa, Dobozy Mihályhoz*) ítélve nem volt számára kellemetlen ez az időszak, lehetősége nyílt a társasági életre, az előkelő megyei családokkal való megismerkedésre, s hogy e lehetőséget kihasználta, ugyancsak versei bizonyítják, melyek a Teleki és Haller családokhoz fűződnek (*A nagy szüret Telegden, A bús puttonos*). A kollégiumi tanulmányokról annyi tudható még, hogy 1784 szeptemberében több társával együtt az iskolai sedes (fegyelmi bizottság) elé citálták és büntetésben részesítették az imádság elmulasztása és a tóga levetése miatt. Ez azonban nem volt rendkívüli dolog, sokkal

érdekesebb lenne, ha tanulmányi előmeneteléről maradtak volna fön­n adatok. Az oktatási szisztémából annyi kikövetkeztethető, hogy sokoldalú nyelvismeretének alapjai minden bizo­ny­nal ebbe az időszakba nyúlnak vissza: a latint (és a görögöt) tanították, továbbá a német és az olasz nyelv elsajátítására is módja volt (egyik kérvényében e nyelvek ismeretét hozza fel érvként pályázata mellett).

Nagyvárad: tanító (1786–1789)

A Kollégiumból való távozásának pontos ideje nem ismeretes. Egyik, bátyjának írott levelében a következőket olvashatjuk: „Életemnek 18dik esztendejétől fogva mióta Bétsbe fel mentem, az igaz semmi jóval sem voltam szüleimhez, de az is igaz ám, hogy nekem sem adtak egy krajtzárt is, noha oda fel lett volna a pénzre leg nagyobb szükségem.” Ebből az következik, hogy már 1785 körül elhagyta Debrecent, s Bécsben próbált szerencsét – de hogy mivel próbálkozott, hol és hogyan élt, nem tudjuk. Annyit állíthatunk viszonylag biztosan, hogy 1786 vége felé pályázott a Nagyváradon meghirdetett tanítói állásra, s el is nyerte azt.

1786–87 körül tehát munkába állt Nagyváradon. Itteni életéről, tevékenységéről ugyancsak alig tudunk valamit. Verner Jakab tanfelügyelő utóbb kiállított bizonyítványában minden­esetre pozitív értékelés szerepel: „Szorgalmával, ismereteivel, tanításra való alkalmasságával példás erkölcsösség párosult, úgyhogy a hozzáfűzött várakozásnak a tanulók állandó, dicséretre méltó haladásával felelt meg, s ily módon nemcsak fel­sőbb­ségének, hanem a város polgárainak szeretetét és becsü­lését is megnyerte.” (L. Gálos Rezső monográfiájában.) Az is valószínűnek látszik, hogy Dobozyékhoz fűződő kapcsolata folytán továbbra is részt vett a társasági életben, idézett versei jórészt éppen ebből az időszakból származhatnak.

Már a kollégiumi évek alatt bizonyosan írt verseket, hiszen ez iskolai feladat volt. Első nyilvános kísérletei azonban, legálábbis amelyekről tudunk, a kollégium utáni időszakból valók. Felkereste levélben Baróti Szabó Dávidot, az antik időmértékes verselés egyik első magyarországi meghonosítóját, akkor már neves literátort, s verseket küldött neki. Lelkesült disztichonokban érkezett a válasz, 1786-os keltezéssel:

Nézd a fenntermett elmét! – E szókra fakadtam,

Amikor olly kendett versed előmbe került.

Még nem merte talán arcád illetni borotva;

Még ábrázatotot moh ki nem ülte talán:

És odahajtottál, az hová sok nem tud elérni,

Bátor elég hóval légyen is hintve feje.

Már, ha virágodbann illy drága gyümölcsre fakadtál,

Állapodott élted, mondsza, mifélit adand?

Vajha hazánk nevedéki reád ütnének! ha mellyek

Versre hevülne, s magyar tollat emelne kezek!

E nyelv, e kéncsünk, mellynek veszedelmire nézven

Csaknem vérrel elegy könyveket önt ki szemünk:

Majd beteg ágyából népünk öröme kikelne,

Majd szabadabb lábat kapna bilincseiből. –

Nékem igen tetszel; s jobban fogsz tetszeni, hogyha

Néha görög módon pengeted húrjaidat.

Szentjóbi ugyan nem fogadta meg Baróti tanácsát, s nem kezdett „görög módra”, vagyis antik időmértékes formákban verselni (hogy miért éppen az ilyen költeményeiről ismeretes Barótihoz fordult, nem tudjuk!), de az első levélváltást továbbiak követték (Szentjóbi levelei sajnos nem maradtak fenn). Közben megjelent első verse is a Magyar Múzsában, *A szerelmes pásztor*, „Várad. 26. Oct. 1787.” keltezéssel, 1788-ban pedig *A pántlika* című idillfordításának kéziratára került rá a cenzor engedélyező aláírása; ekkor azonban nem jelent meg, majd csak költeményes munkái 1791-es kiadásában.

A minden újra azonnal felügyelő literátor kör észrevette Szentjóbít. Az igazán meghatározó személyiségek közül először Kazinczy közelében tűnt fel, aki igen sokat tett meg- és elismeretéseért. 1789 elején Horváth Ádám Kazinczy levélbeli híreire reagálva (amely levelek azonban nem maradtak fenn) kétszer is érdeklődött Szabó László után, bővebb információkat kérve. Márciusban Földi János már Szabó verseiről (pl. *A Czenczi rózsájáról*) írt véleményt, melyeket Kazinczy küldött neki, majd augusztusban újra visszatért erre, Kazinczyval való verstani jellegű vitája miatt. Szentjóbi is kapott Kazinczytól írást: a *Bácsmegyey*, Kazinczy nevezetes levélregénye 1789 áprilisában mind kéziratban, mind nyomtatásban nála volt.

Nagybánya: tanár (1789–1790)

Kazinczyhoz fűződő kapcsolata, amely az irodalmi életbe való bevezetést jelenti számára, túlnyúlik a nagyváradi éveken, sőt, talán Nagyváradról való elkerülésében is volt Kazinczynak szerepe. A II. József által szorgalmazott tanügyi reformok a gimnáziumokban kötelezővé tették a német nyelvű oktatást, aminek következtében nagy számban volt szükség németül jól tudó tanárokra. A nagybányai gimnáziumban is ilyen okból kifolyólag voltak kénytelenek állásokat hirdetni 1789-ben. Szentjóbi jelentkezett, s egy Pozsonyban vagy Budán, bizottság előtt letett vizsgát követően el is nyerte az egyik állást. Nyilvánvaló, hogy odakerülésének körülményei miatt nem fogadták jó szívvél sem őt, sem társait. Esetében az ellenszenvet bizonyosan növelte, hogy protestáns létére nevezték ki katolikus iskolába. A többé vagy kevésbé barátságtalan környezet okozta nehézségeket csak tovább növelhette, hogy kiszakadt megszokott társaságából is. A Nagybányán töltött idő összességében így nem lehetett számára felhőtlen, csakis az előrelépés határozott törekvése adhatott hozzá erőt. Irodalmi szempontból azonban mindenképpen termékeny időszak volt, nevét, munkáit egyre

szélesebb körben kezdték megismerni. Szeptemberben újólág verset küldött Kazinczynak, amit az Horváth Ádámmal vitatott meg levélben. Ugyancsak Horváth Ádámmal közölte Kazinczy *A Pántlika* című idillt is, amit Horváth megbírált, átdolgozott, ki is egészített. 1790 őszén Földi János számolt be Kazinczynak Szentjóbival való többszöri találkozásáról. Tudjuk továbbá, hogy Kazinczy esztétikai könyvet, egy Batteux-t ajándékozott neki, s hogy négy versét közölte az Orpheusban, valamint ugyanitt beszámolt *A Pántlika* Szabó általi fordításáról, amelynek előadását is tervezték. Közölt tőle verseket a kassai Magyar Museum is, a lapot ekkor már lényegében egyedül szerkesztő Batsányi Jánossal való kapcsolata ebben az időben alakulhatott ki (személyes megismerkedésük körülményei nem ismertek).

Szentjóbi mindössze egy évet töltött Nagybányán, 1789 szeptemberétől 1790 szeptemberéig. A protestánsok felemelkedése előtt utat nyitó józsefi politika áramában teremtődött lehetősége az előbbre lépésre, s feltehetően – de nem bizonyíthatóan és nem bizonyosan – az akkoriban tankerületi iskolafelügyelőként működő Kazinczy támogatásával. Kazinczy írja 1789. szeptember 19-i levelében Horváth Ádámnak: „Szabó László ex Schola normalis Magni Varadiensi Nagy Bányára pro docenda Rhetorica et poesi vitetett-által.” II. József halála után el is vesztette állását, az ehhez alapul szolgáló rendeletet augusztus 21-én adta ki a helytartótanács. Szeptemberben azonban még itt tartózkodott, mert 21-i keltezéssel kérvényt írt a helytartótanácshoz egyesztendei fizetésének végkielégítésként való folyósítása érdekében. Tokody György főigazgató a kérvényhez mellékelte bizonyítványában kedvező jellemzést adott Szentjóbi itteni működéséről: „Nevezett Szabó László mind erkölcsi, mind a tanulmányok szempontjából kötelességét a közönségnek szeretetével és felsőbbbségeinek megelégedésével teljesítette és pusztán vallásának különbsége fosztotta őt meg hivatalától.” (L. Gálos Rezső monográfiájában.)

Buda: hivatal (1791–1793)

Szentjóni rendkívül erősen kötődött II. József reformpolitikájához, hiszen ez teremtette meg a lehetőségét, hogy református létére egyáltalán állami hivatali pályára gondolhasson, továbbá a józsefi átalakítások adtak módot előrelépéseire is. II. József rendeleteinek visszavonása 1790 elején, majd közvetlenül ezután halála, e reformpolitika lezárulását jelentette, aminek következtében Szentjóni nemcsak állását veszítette el, hanem a boldogulás perspektivikus esélyeit is, noha ez utóbbit még nem érzékelte teljes valóságában. Az 1790 ősztől 1793 nyaráig terjedő időszak a próbálkozások kora volt, igyekezett megfelelő (tanári vagy hivatalnoki) állást találni, amely biztosíthatta volna megélhetését. Először a Nagyváradon újjászervezésre került Királyi Akadémia magyar nyelv tanszékének tanári állását nézte ki. Már 1790 szeptemberében ebben az ügyben kérte Kazinczy közbenjárását, aki akkor még tankerületi felügyelő volt. (Ehhez a próbálkozáshoz kötődik Szentjóni egyetlen fennmaradt Kazinczyhoz szóló levele.) A következő év júliusában hivatalos úton, kérvényben jelentkezik erre az állásra, de jelzi, hogy más tanári alkalmaztatást is vállalna, illetve hogy a helytartótanácsnál, ahol akkor már fizetés nélküli gyakornok (practicans) volt, ugyancsak elfogadna hivatali megbízatást. Ez utóbbi sikerült, járulnökként (accessista) bekerült a helytartótanács belső ügyosztályához, évi 200 forintos fizetéssel, ami meglehetősen alacsony volt, különösen ha azt vesszük figyelembe, hogy Nagybányán 450 forintot kapott. Munkáját az ügyiratok, határozatok tisztázása jelentette; afféle írnoki tevékenység volt ez, de a hivatali rangsorban még az írnok (cancelista) is megelőzte. Ezt a sem anyagilag, sem szellemileg egyáltalán nem vonzó beosztást csak az előmenetel reményében vállalta el.

Közben megjelent költeményeinek gyűjteménye (már júliusi kérvényében hivatkozott rá), s ezzel teljessé vált az irodalomba való beérkezése. Ekkor már Batsányival is szorosabb lehetett

a kapcsolata, a nyáron járt nála Kassán, s Batsányi egyik levelében őt is a Magyar Museum körül tömörülő társaság tagjai közé sorolta. Szeptemberben rövid tudósítás jelent meg kötetéről a Magyar Kurirban: „Ezen Munkátskánál még szebb és természetibb Magyar verseket az idén nem olvastunk. Röviddek benne a dolgok; de egy betű sinsz benne agyvelő nélkül.” Kazinczynak Selmezbányán személyesen adott egy példányt, aki erről Ráday Gedeonnak számolt be, mondván, hogy „Gyönyörű darabokat leltem benne”, s hogy szándéka „ditsérettel recenseál”-ni, kipótolva hibáit, amelyek főleg abból erednek, hogy Szentjóni nem mondja meg, mely versek a fordítások. Ráday Gedeon nagy tekintélyű irodalompártoló volt, aki maga is verselt, ő a nyugat-európai versformák egyik első hazai meghonosítója (rőla nevezték ezt a verselést Ráday-nemnek ekkoriban). Az, hogy Kazinczy neki számol be Szentjóni kötetéről, azt bizonyítja, hogy a költőt ekkor már ismeretség fűzte Rádayhoz. Kazinczy szól arról is, hogy a Ráday-ház nyitva állott a fiatal írók, literátorok előtt: „Lelke nem ismeré a gögöt, s szeretett ifjúvá válni a szerény ifjak között. Pesten mulatván, a játékszínből ritkán marada el, s nem a lózsikban [páholyokban] fogá helyt, menyé és fia mellett, hanem a párterren [nézőtären], hogy jobban hallhasson, láthasson. A mely ifjak nem merék felkeresni házánál, mögötte vevének ülést, s legördülvén a kárpit, egyike a másikának fél hangon mondá el ítéletét a játszott darab felől, mintha nem akartak volna a tisztelt öregtől értetni. Ráday megfordult, hogy vagy javallja értelmöket, vagy azon igazítson, s leckéket tarta nekik a dráma három egysége felől stb. Így juta ismeretségébe Földi János, Szent-Jóni Szabó László és sokan mások, s Ráday az igyekezőknek szabad bejárást engede házához.” (A Rádayak) Hogy ez az ismeretség mikor köttetett, nem tudjuk, valószínűleg már Szentjóni huzamos budai tartózkodása során, vagyis 1790 után. Feltételezhető, hogy Ráday Gedeonnak szerepe volt a költő kötetének megjelentetésében is; talán nem véletlen, hogy Szentjóni tőle válasz-

tott idézetet mottóul. Annyi mindenesetre bizonyosnak látszik, hogy Ráday jól volt informálva a könyvecske keletkezésének körülményeiről, nevezetesen: tudta, hogy Szentjóni válogatott műveit adta közre benne, s úgy tűnik, ez helyeslésével is találkozott. Az ifjabbik Rádayval, az öreg gróf fiával egyébként birtokszomszédok is voltak Nógrádban, sőt, üzleti kapcsolatba is kerültek, ahogy arról 1794. december 30-án, már a börtönből írott levelében beszámol: „A Fabiánfalvi pusztát én ugyan Gróf Ráday Ur ő Excellentiájának ígertem”. Ráday közreműködött egyébként Szentjóni halálos ítéletének megváltoztatásában is.

1791 novemberében Bécsben járt, még mindig végkielégítése ügyében, kérvényt írt a császárhoz. Decemberben, az utolsó pillanatban beadta pályázatát a pesti egyetem esztétikai tanszékének professzori állására, elsősorban megjelent kötetének öntudatával. Az írásbeli, majd szóbeli vizsgát követően végül Schedius Lajos, a későbbi jeles tudós nyerte el a tanszékét, Szentjóni így ezúttal sem járt sikerrel, maradt számára a hivatalnoki állás. 1792 elején azonban egy érdekes és anyagilag is kedvező megbízatást kapott. Mohács mezőváros és a pécsi püspökség évtizedek óta viszályban álltak, az ismét fellángolt ellentétek kivizsgálására királyi biztost és egy bizottságot neveztek ki. E bizottság tagja lett Szentjóni, jegyzőként (actuari-us). A munka megkezdése azonban hosszú hónapokig halasztódott: már az év legelején tud a rá váró feladatról, de majd csak július elején utazik Mohácsra. Ekkor már megjelent (magyarul és németül) *Mátyás király* című drámája, amelyet I. Ferenc megkoronázásának alkalmatosságából írt, néhány hét alatt. Mohácson az év végéig tartózkodott, hatalmas munkát végezve. Közben azonban szakított időt bizonyos régi iratok felkutatására is, erre a neves tudós, Kovachich Márton György kérte meg. Ehhez a kiküldetéshez kapcsolódik egyébként Batsányi János nevezetes versének, a *Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz* című hexameteres költeménynek a megszületése. A távollévő

Szentjóbinak írott episztola kettőjük szorossá vált barátságáról
vall:

Ó te, kinek jeles elméjét örvendő csudáltam,
Még mikoron csak távúlról hallom vala műzsád
Szívreható dalait; te! kiben végtére, veszélyes
Pályafutásom alatt, elszánt hű társra, s barátság
Tisztiben a legjobb, legigazb emberre találtam:
Mint vagy, drága Lacim? sőt inkább élsz-e? s ha még
élsz,
Hol vagy most? Száz gond és baj terhének alatta
Ime! barátodnak bús szíve sohajtoz utánad.

Batsányi levelére válaszként küldte el Szentjóbi *A Mohácsi Veszedelem* című versét, amely egy nagyobb mű részlete, vagy töredéke lehet, s amelyet Batsányi kézírása őrzött meg (egy késői, ismeretlen forrású kiadás mellett).

1793 elején visszatért Budára, s folytatta hivatali munkáját. Előbbre lépnie azonban, ami pedig fő törekvése volt, nem sikerült, a jegyző (actuarius) két lépcsőfokot jelentő előreugrása csak átmeneti volt, a mohácsi megbízatás idejére szült. Megint csak az irodalom szolgáltattott neki némi elégtételt: a pesti magyar szintársulat július 3-án előadta a *Mátyás királyt*. Végül, augusztusban feladta állását, meglehetősen öntudatos indoklással: „Az élet rövidsége tiltja, hogy távoli reményeknek éljünk. Sok reformátust azelőtt is kizártak a közhivatalokból és József uralkodása után nyugalomba küldték őket, fizetés nélkül, mivel az előírt szolgálati éveket nem tölthették le; ezek még ma is így vannak. Vigasztalan sorsuk engem is arra int, hogy hányatott életem más módjáról gondoskodjam. Ha akad még ma is olyan szerencsefia, aki oly sok és kiváló egyén közül kiválasztva alkalmazáshoz juthat, annak általában csak gratulálhatok. Én azonban alázattal és mély tisztelettel lemondok az accessista-tisztségről, minthogy sem koromhoz, sem képességeimhez, sem az elszendvedettekhez nem méltó és közepes megélhetéshez

sem elegendő.” Bátyjának szeptember 1-én írott levelében számol be döntéséről s további terveiről: „Akarom tudtadra adni, hogy én itt a Consiliumnál lévő hivatalomat resignáltam, és hogy már a királyi táblára, Juratusnak fel is esküdtem. Oka cselekedetemnek az, hogy a törvényt meg tanulmányozom, és Jussainkon, s bajainkon, magam is segíteni tudjak, mind pedig mivel itt a Dicasteriumon igen kevés reménységem volt a további promotióra. Víz keresztre, ha csak egészségem, s környül állásaim engedik fel fogok esküdni Prókátornak, azután az idő választja el, hová vegyem lakozásomat, talán itt maradok Pesten, vagy el megyek valamelyik szegletébe az Országnak, ahova a jó szerencse vinni fog.”

Kufsteinig: ügyvéd, magántitkár és – elítélt (1793–1795)

A jogi pályával próbálkozott tehát, ami nem egészen új keletű elhatározása volt, mert már Budára kerülése, 1791 óta hallgatott jogot. Kazinczy is így emlékszik meg róla az Orpheus utolsó, 1791-ben összeállított számában, ahol Szentjóni *A Reménység* című verséhez fűzött jegyzetében többek között ezt írja: „Most Törvényt-tanuló”. Jogi tanulmányait sikerrel be is fejezte, 1794 márciusában ügyvédi vizsgát, április 2-án ügyvédi esküt tett. A helytartótanácsi hivataltól való megválása után azonban még történt néhány fontos esemény életében: az ügyvédi vizsgára már mint Teleki Sámuel főispán magántitkára mehetett. 1793 novemberében még Budán volt, majd hazament Biharba, ahol Teleki Sámuel kinevezte őt tiszteletbeli aljegyzőnek. A februári tisztújításon aztán harcba szállt a rendes aljegyzői megbízatásért, amelynek megszerzésére Kazinczy emlékezése szerint „gyalázatos utak által is igyekezett”. (Valószínűleg ezzel az eseménnyel függ össze Kazinczy Toldy Ferenchez írott késői emlékezésének azon mondata is, amelyet aztán Horváth István megerősített: „Nagyon szeretett volna Úr lenni, szemtelenségig

menő előre törekedése tette szerencsétlenné.”) Noha a főispán támogatta, mégsem volt sok esélye, hogy a már régebben ott szolgáló aljegyző helyére kerüljön, annál is kevésbé, mert a főispán sem örvendett nagy népszerűségnek a megyében. Nem is választották meg, viszont így Teleki Sámuel a magántitkárává tette, s szándéka volt udvari ágenssé kineveztetni, ami igen jó állásnak számított. Az ügyvédi vizsga és eskü után megjárta Bihart, Bécset, majd pedig birtokai ügyeit intézte szorgosan. Ekkorra azonban már belekeveredett a Martinovics-féle szervezkedésbe.

A Budán és Pesten töltött idő alatt kapcsolatba került annak a hivatalnok-értelmiségi csoportnak több jeles tagjával, amelynek körében az 1794-es szervezkedés talajra lelt. Főleg Hajnóczy Józseffel való barátsága emelendő ki, akivel gyakran megfordultak Kovachich Márton Györgynél. A kapcsolat meghitt lehetett, erre következtethetünk legalábbis abból a német nyelvű „hivatalos iratból”, amelyet Hajnóczy és Szentjóni együtt írtak alá s utaltak Kovachich „házi levéltárába”, s amely a ház macskájának négyet kölykezéséről számolt be. Ismerte még Szentmarjay Ferencet, Laczkovics Jánost és – még a kassai Magyar Museum idejéből – Versegly Ferencet is. A szervezkedés jeleit először Szentmarjay mutatta meg neki, majd Hajnóczytól júliusban megkapta a két forradalmi kátét is. A szervezkedésbe bekapcsolódóknak le kellett másolni „A Reformátorok Társasága” és „A Szabadság és Egyenlőség Társasága” alapelveit tartalmazó, kérdés-felelet formájú kátékat, s további két tagot is be kellett szervezniük (a második, radikálisabb kátét nem mindenkinek mutatták meg). Szentjóni, bár a csatlakozást elhárította, a kátékat azonban lemásolta, s megpróbálta be-szervezni Fodor Gerzson nagykőrösi tanárt, valamint Szlávy Györgyöt. De augusztusban elfogták a szervezkedés vezetőit, köztük Hajnóczyt, akit hazug ígéretekkel vallomásra bírtak. Ekkoriban égethette el leveleit, írásait Szentjóni, félve a felfedeztetéstől és iratai terhelő bizonyítékként való felhasználásá-

tól. 1792 (*A mohácsi veszedelem* című vers) utáni műve nem is maradt ránk, kivéve azt az öt kisebb Seneca-átdolgozást, amelyeket Kazinczy őrzött meg, s amelyek szerint 1795 júliusában, a börtönben készültek. Nem menekedett meg azonban így sem sorsától, december 11-én, Pesten, a második nagy letartóztatási hullám során őt is elfogták. December 30-án fogságából irt levelet nagybátyjának, Czikó Mihálynak, felhatalmazást és részletes utasításokat adva birtokügyei intézéséhez, de mégis valamiféle bizakodással a jövőre nézve. Kazinczy is úgy emlékszik egyébként vissza, hogy Szentjóbi azt hitte: „fogsága két hólnapnál tovább nem tarthat”.

Együtt raboskodott Batsányival, Kazinczyval, Verseghyvel. Első vallomásában, január elején még tagadni próbált, majd a különböző szembesítések és „terhelő bizonyítékok” hatására január 27-én részletes vallomást tett, igyekezőn természetesen tájékozatlanságát, jóhiszeműségét hangsúlyozni. Február 9-i védőiratában lényegében megismétli e vallomását. Ügyvédje Tóthpápai Sámuel volt, régi ismerőse, aki a Ráday-családot is képviselte jogi ügyekben. Tóthpápai mindent elkövetett az érdekében, akár csak az ifjabb Ráday Gedeon, de nem tudták megmenteni a halálos ítélettől, amit május 8-án hirdettek ki. Kegyelmi kérvényét is maga Ráday Gedeon vitte el a nádorhoz, s ezúttal eredményes volt a közbenjárása. Az elítéltek egy részét május 20-án kivégezték, többek, köztük Szentjóbi, Kazinczy, Verseghy kegyelmet kaptak, büntetésüket bizonytalan idejű börtönre változtatták. Június 1-én hirdették ki a kegyelmet, Kazinczy így emlékszik Szentjóbi akkori állapotára: „Szabó László venérus nyavalyát vive fogságába, s azt még orvosinak is megvallani átallotta, nem merte. Az orvos így hibásan gyógyítá a szerencsétlent. Ki vala aszva egészen, s szarvasbőr nadrága bugyogott lábszárain. Vállán egy csipejéig érő ujjas lajbli. Nem lévén ereje, hogy állhasson, vállát a falnak vetette.” A rabokat augusztusban útnak indították Kufsteinba, ahová szeptember 5-én érkeztek meg. Szentjóbinak már csak egy

hónapja volt ekkor hátra: október 6-án meghalt. (Kazinczy és Batsányi ugyan 10-ére emlékszik, de a hivatalos iratokban 6-dátum szerepel.) Mintha foganatja lett volna Batsányi fohászá-
nak, melyet Szentjóbíróról írott versei egyikében, a *Gyötrődésber*
olvashatunk:

Nagy ég! tekintsd nehéz baját,

Küldj néki éltető reményt!

Avagy te nyisd meg ajtaját,

S bocsásd el, ó halál, szegényt!

Munkássága

Költeményes munkái

Szentjóbi 1791 nyarán megjelent verseskötete ötvenhat ver-
set, négy rövid prózai írást és egy pásztorjátékot tartalmaz.
Ráday Gedeon megemlékezik (egy Édes Gergelyhez írott leve-
lésben) arról, hogy e kötetecske csak válogatás a szerző addigi
műveiből. Ez egyébként világosan látszik a kéziratból is: a
letisztázott versek és *A Kívánság* című Rousseau-fordítás után
ott áll a cenzor engedélyező aláírása, június 30-i dátummal,
majd két különböző csomóban a további három prózai idill és
még hat vers (a végső sorszámozás szerinti 18–23.) következik,
július 6-i engedélyezéssel. *A Pántlika* című dramatizált idillt,
mint korábban említettük, még 1788. július 5-én imprimálta a
nagyvárad cenzor, minthogy azonban kiadására akkor nem
került sor, most ezt is a kötethez illesztette a költő. Bízvást
gondolhatjuk tehát, hogy azon művek kerültek a gyűjtemény-
be, amelyeket szerzőjük a legjobbaknak ítelt (sajnos a többiből
alig maradt valami fenn). Kompozíciós szándékot nemigen
tudunk felfedezni a versek elrendezésében, alighanem Szent-

jóbi is az „elegyes versek” korban általános elvét alkalmazta, vagyis összeszedte és sorba rendezte költeményeit, amelyek így mindössze a változatosság élményét kínálják együttesükben. E változatosság a témákban lelhető fel: pásztori dal és alkalmi költemény, antik szerző művének átdolgozása és aktualizáló politikai vereszet, szentenciózus epigramma és énekvers válto-gatja egymást a kötetben.

Az összbenyomás mégis az egységesség érzete. Ennek egyik fontos eleme a verselés: Szentjóni két Horatius-átdolgozás (a kötet 14. és 17. darabjai) kivételével csak az ütemhangsúlyos versnemet alkalmazta, annak is főleg 7-es, 8-as sorfajtaít, valamint a 12-eseket. A kor verstani vitáinak fényében e jelleg-zetességnek külön súlya van. Ugyanis éppen ekkor, a XVIII. század utolsó harmadában formálódott ki a magyar irodalom gazdag verselési rendszere, amely máig meghatározza költésze-tünket. Az ütemhangsúlyos vers korábbi szinte kizárólagos jelenléte után, megújításával párhuzamosan, ekkor kezdik fel-fedezni és meghonosítani az antik időmértékes versformákat, valamint a modern nyugat-európai időmértékes verselést. Kül-lönösnek mondható, hogy Szentjóni első irodalmi pártfogói éppen ezen új irányok képviselői voltak (Baróti Szabó Dávid az antik metrumé, Kazinczy, Ráday a nyugat-európai formáké), de ennek mégsem látszik semmilyen hatása költészetén, amely – mint említettük – teljesen a hagyományos magyar verselést folytatta.

A kötet egyneműségének másik fontos összetevője az ének-vershagyomány és a korszerű dalköltői törekvések egybefonódó jelenléte. Szentjóni meglehetősen egyértelműséggel annak az énekköltészeti hagyománynak a folytatójaként indult, amelyet a felvilágosodás korában Amadé László és – főleg – Faludi Ferenc nevéhez köthetünk. A szövegek dallamra készültek, s a dallammal együtt léteztek még jó ideig, miközben már megin-dult elszakadásuk is ettől. Az énekvers szövegverssé alakulá-sának folyamata összefüggésben volt az olvasóközönség formá-

lódásának felgyorsulásával. Az énekvers, amely a szóbeliségben, kisebb közösségek körében volt elsősorban otthonos, s a literátorszemlélet kizárta a művelt irodalmiságból, megjelent könyvekben, a szélesebb közönség előtt, így a dallam már nem feltétlenül társult hozzá az olvasó tudatában. Ugyanakkor az újabb írók ezt is, mint minden újat, (kezdetben) szívesen fogadták, s az irodalom részének kezdték tekinteni, annál is inkább, mivel a régi és köznépi hagyomány felfedezése ekkor egyébként is az európai kultúra érdeklődési terébe került. A magyar énekköltői hagyomány találkozott a modern nyugat-európai, elsősorban a német (és az olasz) dalköltészet inspirációjával is. A befogadás lényeges útja (a formák átültetésének kísérletei mellett) az volt, hogy a hagyományos verselés formakészletét alkalmassá tették az eredeti dallam követésére. Már Amadé és Faludi költészetében megfigyelhetjük a változatos sorfajták bonyolult kombinációit, amelyekkel megpróbálták az eredetit visszaadni. A későbbiekben e dalköltészetet folytatta Verseghy Ferenc, Szentjóni pedig e törekvés egyik legjelentősebb egyénisége lett. Dalai többségének fellelhető a mintája a korabeli költészetben, elsősorban a német irodalomban, ezeket szabadon követve alkotta meg saját verseit. Az eredetiségnek ez a mai fogalmaink szerinti hiánya a korban teljesen természetes, az átvétel, kölcsönzés, adaptáció egyenrangúnak számított a mai értelemben is eredetinek tekinthető művel. Szentjóni dalai a kor megújuló irodalmának egyik igen fontos változatát képviselték, színvonalasan és meglehetősen egyneműséggel.

E dalköltészet mögött is, csakúgy mint az 1780-as évek végén fellépő fiatal írók esetében szinte mindig, az érzékenység szemléletmódja fedezhető fel. Az érzékenység az embert természeti lénynek tekintő elsősorban, ösztönei, szükségletei által meghatározottnak. A boldogsága után itt a földi világban törekvő ember azonban éppen nem erkölcstelen: ezt az ösztönt a természet, s végső soron isten helyezte belé, így az nem lehet rossz. A boldogság, ami többnyire azonosítódik a szerelemmel, földi

menyországának tűnik, vagyis egy végső és lezárt állapotnak, amit el kell és el lehet érni. Az érzékenység e boldogságfilozófiát megvalósítandó életprogramnak tekintette, innen eredeztethető egyik szálon Szentjóbi erőteljes érvényesülési vágya is, ahogy azt maga is megfogalmazta hivatali állásáról lemondva 1793-ban (korábban idéztük is az erre vonatkozó részt). Az irodalomban, s Szentjóbi költészetében is az érzékenység egyik legfőbb megnyilvánulási formája a dalköltészet volt. (A *Pántlika* című pásztorjáték és a prózai idillek az érzékenység irodalmának a dalköltészet mellett további jellegzetes példái költőnkénél.) Az egynemű érzelmek műfaja kiválóan alkalmas volt az érzékenységenek kiszolgáltatott ember szélsőséges és kizárólagos érzelmvilágának ábrázolására. A tértől és időtől elvonatkoztatott élethelyzetekben megjelenő érzésállapotok vagy a végső boldogság, vagy a végső boldogtalanság perspektíváit vetítik elő. Az érzések reflektálatlanok, a versek lírai énje azonosul saját érzékenységgel, nincsenek távlatok, értelmezések, viszonyok, az érzelm az úr, az érzésben való elmerülés az uralkodó. Szentjóbi dalai ezeket az érzelmeket és lelkiállapotokat ragadják meg finom átéléssel, eredeti arculatúvá formálva a konvenciókat. Költészete ezen jellegzetessége miatt emelkedik ki magasan a kor átlagából.

A kötet nagyobb részét alkotó dalok mellett különböző alkalmi és aktuális vonatkozású költemények kaptak még benne nagyobb számban helyet. A *Zrínyi Péter, Horváth Országi Bán 1° Leopold Császárhoz* című vers kevésbé leplezett bírálatot és elvárásokat fogalmaz meg a királlyal szemben. Szentjóbi álláspontja jozefinista jellegű, vagyis nem királyellenesség jellemzi, hanem a király józsefi mintájának követelménye, erről vall a *Ildik József halálára* című költemény is. Költészetének ez a kezdettől jelenlévő irányultsága tetten érhető más korabeli írásában is, amelyek azonban nem kerültek bele kötetébe, hanem jórészt Batsányi kassai Magyar Museumában jelentek meg, mintegy jelezve a közöttük lévő eszmei harmóniát.

Prózai írásai, drámája, értekezése

Míg Kazinczy Orpheusában csak néhány verset tett közzé Szentjóni, a Magyar Museumban versek mellett két hosszabb prózai írást is. Az egyik próza hat kisebb részlet fordítása, illetve átdolgozása Rousseau *Emiljéből*, a másik eredeti mű, *Első Mária Magyar Királynak Élete* címmel, ez azonban befejezetlen, de lehet, hogy csak a folyóiratban már meg nem jelent további (esetleg több) része kallódott el. Szentjóni ezen írásait, s a Mátyás-drámát is jellemzi a kötetét egészében meghatározó vonás: az érzékenység szemléletének szoros és mély összefüggése a politikummal, egy bizonyos társadalmi elégedetlenség-élménnyel, amely jellegzetesen vonzódott a történelemből vett példázatokhoz. Az *Első Mária Magyar Királynak Élete* aprólékos és hiteles történelmi tablót rajzol Nagy Lajos koráról, világos aktuális célzatú utalásokkal elegyítve. A hazának elkötelezett királyt állítja a középpontba, s éles szavakkal ítéli el a „belső egyenlenséget” és a „visszavonást” mint a nemzeti lét fenyegető veszélyeit. (Erről szól egyébként az 1792 őszén, Mohácson keletkezett verstöredék, *A Mohácsi Veszedelem* is, melylyel Batsányi episztolájára válaszolt.) Az *Első Mária Magyar Királynak Élete* mégsem értekezés jellegű, hanem inkább regényszerű, s ebben a fokozatosan előtérbe kerülő emberábrázolás a döntő. Mária nem mint királylány válik igazán érdekessé, hanem egy fiatal lányként, aki önmagára ismerésének kezdetén áll, akkor néz szembe érzései ellenállhatatlan, ijesztő és mégis kedves hatalmával. Mária alakja, bontakozó érzelmeinek rajza az érzékeny széppróza hazai élvonalába emeli Szentjóni művét (l. erről Mezei Mártánál).

Szentjóni Rousseau-fordításában is megjelenik az érzékeny ember, itt azonban elvi megfogalmazásban, s az egyenlőségelvvel összefüggésben. Feltűnik a nevezetes rousseau-i gondolat is: „Az ember minden karban, rendben és állapotban egyenlő.” A korban oly nagy hatású tételek azonban nem a maguk elvontságában hatottak, hanem mindig egy adott értelmezésbe

illeszkedve. Szentjóni a nemesi és az értelmiségi létezés határmezsgyéjén álló társadalmi csoport tagjaként fogalmazta meg türelmetlenül, de jól artikuláltan törekvéseit és aspirációit, amelyek végső soron az érvényesülés lehetőségét kívánták megteremteni. Egyenlőségelve jellegzetes (kis)nemesi öntudaton épült, a kettő valójában nem került konfliktusba egymással: az anyagi lehetőségek erőteljes behatároltságát, a társadalmi érvényesülés áttörhetetlennek látszó korlátait, mint az egyenlőség elvének sérelmét, különösen felháborítóvá éppen a nemesi előjogok gyakorlati kihasználhatatlansága tette számára. II. József reformjai éppen e tekintetben jelentettek lehetőséget sokaknak, így Szentjóninak is, ezért aztán lelkes hívévé váltak. De ebben nem pusztán egy személyhez kötődő hagyományos alattvalói lojalitás megnyilvánulását kell látnunk, hanem immár egy modernizálódó politikai szisztéma iránti elkötelezettséget is, egy új politikai öntudat csíráját. A király, adott esetben II. József, az állam első hivatalnokaként tűnik fel, a személyéhez fűződő elkötelezettség így kezdi magában hordozni az államhoz fűződő elkötelezettséget is. Ez pedig annak a felvilágosult patriotizmusnak a megszületését jelenti, amelyet Rousseau is képviselt. A lojalitás tehát a király személyéről áttevődik egy elvont fogalomra, a hazáéra, amit az állam, a – sokféleképpen értelmezett – köznép (és persze) a király testesít meg.

Szentjóni királyeszménye a patriotizmus e modernizálódó fogalma alapján érthető meg igazán. A *Mátyás király* is ennek az eszménynek a jegyében készült, persze a koronázási alkalom meghatározó keretei között. Nem pusztán bizonyos történeti tények megváltoztatására, illetve elhallgatására kell gondolnunk, hanem sokkal inkább arra, hogy a darab mintegy példázatként tálalja a nemzetének elkötelezett király eszményét, a rendek és az uralkodó összebékülését. Nemcsak hódol az új királynak, de megfogalmazza elvárásait is, mégpedig jozefinista szellemben. Szentjóni nem volt egyedül illúzióival, s hamarosan

csalódnia kellett. A Mátyás-dráma mindenesetre még ennek az illúziónak a jegyében készült, s az aktuálpolitikai vonatkozás bélyegét erősen magán is viseli, noha drámailag éppen a királyválasztás körüli bonyodalmakra épülő első felvonás a legsikerültebb. Ugyanakkor nem pusztán politikai tézisdráma a *Mátyás király*, szembetűnőek a korban divatos érzékenyjátékokra jellemző műfaji jegyek is. A második és harmadik felvonásban, mikor a cseh király fogságában lévő Mátyás kerül a középpontba, a cselekmény szinte megáll, a passzív hős elbeszélései monologikussá formálják a dialógusokat, a drámai magot pedig mindössze Mátyás próbatétele jelenti. Mátyás alakjában az érzékeny ember típusa és a jó fejedelem eszménye egyszerre jelenik meg, a darab egyszerre viseli magán a felvilágosult politikai dráma és az érzékenyjáték jegyeit (minderről részletesen l. Nagy Imre könyvét).

Még a *Mátyás király* előtt, nem sokkal verseskötetének megjelenése után, 1791 decemberének végén keletkezett egyetlen fennmaradt értekezése, amely a pesti egyetem esztétikai tanszékére kiírt pályázat vizsgadolgozataként készült, latin nyelven. A tanszék betöltése már majdnem egy éve húzódott ekkor, különböző belső harcok miatt. A jezsuita szellemiség visszatérét megakadályozni szándékozó erők erőszakolták ki a nyilvános pályázatot is, amelyre aztán huszonketten jelentkeztek, köztük olyan neves írók, literátorok, mint Batsányi János, Révai Miklós, Rájnis József, Nagyváthy János, Schedius Lajos. Szentjóni csak a legutolsó pillanatban adta be pályázatát. Az írásbeli és szóbeli vizsgán már csak hatan vettek részt. A pályázati anyagból kitűnik, hogy a magyar kritikai gondolkodásban is lezajlott ekkorra az a fordulat, amely az „esztétika önálló elméleti jellegét” állította előtérbe. Megfigyelhető volt továbbá „a régi és az új elméleti gondolkodás közti határozott döntés az új javára”. Szentjóni az új elméletek képviselői között is szélső álláspontot képviselt, elutasításának oka jórészt erre vezethető vissza. Ahogy Szauder József (akitől a fenti idézetek

is származnak) megfogalmazta: „hitvány századunk», »sivár helyzetünk« megnyomorító hatásával a *szabadság* fényében idealizált antikvitást állította szembe, s ez a liberális polgári és aulikus-reformer bírálók szemében – 1791-ben és minálunk! – csakugyan kissé sok lehetett már a fennálló rend iránti elégedetlenségből. Szentjóni Szabó nem volt s nem lett igazán forradalmárrá – azonban a jakobinusok közé éppen olyan indulatok – a nagy tehetségű költőt fojtogató világ és életsors elleni lázadás indulatai – vitték, mint amilyenek e dolgozatában is kifejeződnek. S tegyük hozzá mindehhez, hogy az első kérdésre adott válasza szép ugyan, de a hagyományos klasszicista felfogást előnytelenül s némi ellentmondást is okozva vegyíti össze modernebb tételekkel (az érzékenység, a megindító erő), miközben az egyenes válaszadoás elöl (elsődleges vagy származékos-e az ízlés és a zseni) kitér. Könnyű felfedezni azt az alapvető ellentmondást is (bár erről bírálói, érthető okokból, nem szóltak), mely a Rousseau-t oly jól ismerő Szentjóni Szabó dolgozatában a művészet jobbitó hatásának tétele és saját kora hitványságának kimondása között feszül; a két *Discours* keserű logikájáig alig-alig jutott el magyar gondolkodó a kései Csokonain s a fiatal Kölcseyn kívül.” A pályázat, amelynek nyertese végül Schedius Lajos lett, eggyel gyarapította tehát Szentjóni kudarcos próbálkozásainak a számát, de a fennmaradt dolgozat világosan bizonyítja, hogy a költő gondolkodásában milyen mélyen összefonódott az érzékenység az egyenlőségelvől fakadó elégedetlenség-élménnyel, vagyis hogy az első pillantásra egymástól oly távolinak tűnő szelíd énekköltészet és a történeti tematikában is aktuálpolitikai hajlandóságú, lázadó indulatoktól fűtött hazafias irodalom azonos gyökerű életművében.

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ KÖLTEMÉNYES MUNKÁI

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1055 Budapest, Széchenyi tér 6-8.

Telefon: 06-1/259-1111

Fax: 06-1/259-1112

E-mail: info@oszk.hu

Web: www.oszk.hu

Árnyékos utca

1055 Budapest

Telefon: 06-1/259-1111

Árnyékos utca

1055 Budapest

Telefon: 06-1/259-1111

Web: www.oszk.hu

Ámbár gyenge illatocskám
Nagyon messze, nem terjedhet,
S nagy mellyéket bé nem tölthet:
Tág lesz nekem eggy kis környék,
Ha be tölti illatocskám.

Gróf Idősb Ráday Gedeon.
Orpheus II^{dik} kötet. Halak hava.
20^{dik} darab.

1. Indúlj-dal Dobozy Lajoshoz midőnn először táborba ment

Rajta Pajtás!
Nagy a hajtás,
Indúlj Bukovinának,
Itt is ember,
Itt is fegyver
Kell a hazának.
Tölts puskát, kardot köszörülj
Illy jó szerencsédnek örülj
Magyar a nemed.
Tudod ember kell a gátra
Lajos! hogy maradnál hátra
Menj Törökre
Hogy örökre
Éljen érdemed.
Már Márs régen
A térségen
Sípjait hangoztatja
Vitézséggel

Nyereséggel.

Népünk biztatja
A dob, trombita harsognak
Az ágyúk zúgnak ropognak
A várak dülnek.
Rontnak a Magyar fegyverek
Hulnak a Török emberek
A zsákmányok
Ragadványok
Halmozvást gyűlnek.

Szabács vára
Pancsovára
Csak hamar következett
Mind két várral
Kevés kárral
Népünk eggyezett.
A sok oktalan ökröket
A gyűlevész Törököket
Le aprítottuk
El fogtuk fő-Vezéreket
Zászlójokat fegyvereket
A rabokat
Mint barmokat
Fogva hajtottuk.

Most a vitézt
Bátor hív kézt
Hír, név, préda követi
A tisztelet
Mások felett
Őket szereti.
A te véred sem víz Lajos!
Annak nincsen semmi bajos

A ki mit szeret.
Menj! ott szerzik az érdemet
A jó hírt, az igaz nemet,
Menj! hogy prédát
Pénzt paripát
Nyerj sok ezeret.

2. Zrínyi Péter, Horváth Országi Bán I^{ső} Leopold Császárhoz

Uram! ha a végső sententia mellett
Nem írhatott akkép szolgád a mint kellett
Kedvezz egy halállal küszködő személynek
Ki rettegi terhét a jövő veszélynek
S ha mikor elődbe járul kérésével
Búsult haragodnak ne emészd hevével.
Bűnös vagyok ugyan, meg vallom vétkemet,
Bűnös mert ellened meg szegtem hitemet,
S a setét pokolnak ösztönözésére
Fel esküdtem rendes királlyom éltere.
Uram! más vett reá, másoknak engedtem,
Magamtól ilyenre hidd nem vetemedtem
De hallván szüntelen a haza inségét
Lassú pusztulását sok keserűségét
Mint igaz hazafi meg szántam, és vérem
Fel forrván közzéjek magam bé ígérem.
Ha így merültem el mélylyen a hívségbe
S ellened hazámért estem hit szegésbe
Ha szer felett űztem kötelességemet
Felejtsd el jó végből származott vétkemet.
Hozd még vissza szegény lelkem ez életre
O király! méltóztass, e nagy szeretetre!

S valamely nagy lészen hozzám e kegyelem,
Én is mindenekbe magam úgy viselem
Hogy homályosságát mostani vétkemnek
Fedezze el mélyen fénye érdememnek.

Kérlek is ó Uram! kérlek igazságra
Elő-harag nélkül nézz a Zrínyi ágra
Melly egész életét a harcban töltötte
S a Felséged házáat vérével őrzötte
Melly sem tehetségét sem éltét nem szánta
Ha azt Fejedelme, s hazája kívánta.
Mikor Zrínyi Miklós Szigetnél el esett
A mely dicsősséges érdemet keresett
Igaz érdemével, s vitéz halálával
Közöltethetik az a maradékával
Szent is, és el terjedt a Zrínyi érdeme
Örök dicsősség közt nyúgoszik teteme.
Így mind kik a Zrínyi házból származtanak
Rendes királyoknak híven szolgáltanak
S bár sok szakadási voltak a hazának
Ez vagy amaz részre soha sem hajlának
Hanem Austriához lévén kötelezve
Mellette tették le lelkek örvendezve.
Nem nézte az Udvar ezeket húnyt szemmel,
Hanem meg tetézett gyakor kegyelemmel
Sőt annyi érdemes Familiák között
Számunkra egy Báni koszorút kötözött
Mellyért eleim is szolgáltak hívséggel
Győzedelmeskedtek gyakor nyereséggel
S igazán viselvén magokat mind végig
A Zrínyi érdemet emelték az égig.
Tudom a Bátyám is meg szolgált érette
Mikor az Eszéki hidat fel égette
A mikor Styriát Carniotiával

Vissza nyerte a khám gazdag sátorával.
Én is Familiám nemes példájára
Felségednek immár voltam nagy hasznára
Mert most Croatia hamuba heverne
Szabadságról többé álmodni se merne
Ha én meg nem vertem volna Szabolcs Basát
El fogván testvérét, s el nyervén táborát.

Kedvezz hát ó király, egygy olly gyümölcs fának
Melly ha egyszer rosszúl termett az Urának
De más esztendőkre bőv gyümölcsöt hozott
Ne légyen eggyszeri vétkéért átkozott!
Ne bízd ezt a kertész haragos kezére
Sőt tekints jövődöbéli termésére
Hogy ha a többi fák másszor meg csálnának,
Vehessd hasznát e meg jobbúlt gyümölcs fának.

Dicső Eleimnek bóldogúlt árnyéki
Kiket már be fogtak az egek hajléki
Ha még a sír felett lebeg érdemetek
A Császárnál értem óh esedezzetek
Óh esedezzetek a Zrinyi nemzetért
Hogy ne pusztúljon el egygy hibás esetért
Mert bár még szép ágak nőttek e törzsökre
Ha rá csap a mennykő el vesznek örökre.
Vagy ó ti már bóldog lakosi az égnek
Kik áldozatjai vagytok a hívségnek
Nyúgodjon csendesen érdemes hamvatok
Az én halálommal meg ne bántódjatok!

De ó nem! kegyelmes Uram s Fejedelmem!
Benned helyheztetem minden hiedelmem,
Te ki meg tartását éltemnek fogadtad
Haszontalan szókkal szolgád nem biztattad

A Zágrábi Püspök hozzám írt levele
Királyi kegyelmes fogadásod jele.
S hiszem biztatásid hogy porba nem tértek
Mellyek életemnek kegyelmet ígértek.
Pater Forstal által küldött levelébe
Igy ír Lobkovitz is* Felséged nevébe
Hogy ha előbbeni utamat követem
Meg marad jószágom, meg marad életem, –
Hogy senki hibámat szememre nem veti
Felséged is örök sír alá temeti.
S illy kegyes Hercegi ajjánlást is tészen
Hogy egész házammal óltalmába vészen
S ha hogy meg nem érném többé a Bánsággal,
Biztat a Váradi Generálissággal
Sőt mind ezek mellett még azt is fogadja
Hogy a negyven ezer forintot meg adja
Mellyet szükségeim ki pótolására
Kölcsön a Cassából vettem uzsorára
S hívségem jeléül nem kíván egyebet
Csak hogy el felejtván a rajtunk tett sebet
Borúljak székedhez igaz Fejedelem!
S fiamat is Bécsbe hozzam ide velem.

Hittem, de hogy is ne; ennyi ígéretnek
S meg gondolván magam mondom a követnek.
Jó Atyám! meg térek itt van a jobb kezem
Fel megyek Bécsbe is, ám meg ígérkezem
Cárta Biankám is od'adom, bár éltem
Hogy ezzel vesztem el, mind szüntelen féltem.
Vidd el most a fiam előre kezesül
De meg lásd, ha talán a dolog terhesül,
Rejtsd el őt a Császár tekintete elől

* Herczeg Lobkovitz az Udvar fő Minisztere

Vagy pedig tudósíts engem minden felől.
De Forstal biztatván ezer ígérettel
Igy szoll, mit búsitassz ilyen felelettel?
A mit olly nagy Urak magokra vállaltak
Hiszed é hogy abban valakit meg csaltak?
Szent a fogadása egygy koronás főnek
A mellyen hatalma nincsen az időnek!
Ha nem lehet hinni egygy királly szavának
Vége van úgy minden nemzetség Jussának
Ha pedig játszhatna esküdött hitével
Már úgy forduljon fel a föld fenekével
Ekkép el áltatván illy sok biztatással
El viszi kis fiam tőlem zokogással.
Nem is esett semmi olly nagy keservemre
Mint mikor kis fiam borúlván térdekre,
Sírt és reménykedett az Isten nevébe
Hogy ne adjam ötet más ember kezébe.

De még azután is hogy már Bécsbe voltam,
Mikoron Minister Hoher Úrral szoltam
S el végeztem volna vele beszédemet
Ezt mondá nyájason meg fogván kezemet.
Nem fog ollyan igen ártni ez az eset
Tán használ magának vele egygy keveset,
Hogy a melly órába fegyvert, s kardot ránta
A következő fertályban meg bánta
Mellyel az Udvarnak meg bizonyította
Hogy bár mások miatt hitét fel bontotta
De csak hamar meg tért régi hűségére
S vigyázott a Zrínyi Nemzet érdemére,
És így hogy bár benne vólt a párt ütésbe
Állandóbb a hitbe mint a hitszegésbe.
Azért is a Grófnak mindent el engednek
Meg holt érdemei fel elevenednek

S mint Phoenixnek vagyon porából élete
Meg jön a Zrinyi ház el tűnt dicsérete.

Csak hamar azután ismét lévén nála
Lobkovitz a Herceg szintén ott találá
S ezt mondá Hoher Úr jelenlételébe
Bizhatok Felséged kegyelmességébe
Csak hogy az itt felyül háborgó községet
Melly Nádasdi alatt még pusztit, ront, s éget
Emlékeztessen meg tett esküvésére
És kerítsem vissza Felséged kezére.
Mellyet szerencsésenn ha végbe vihetek
Minden pártütőknek meg marad életek
Én is a meg ígért Generálisságot
El nyerem, s várhatok több több méltoságot.
Ó ezt mely szívbeli örömmel ígértem
Látván hogy mások is meg tartatnak értem,
S írok Nádasdinak mindjárt egy levelet
És íme jön reá a kívánt felelet
Hogy a fel ült népet mindjárt el széleszti
Stahremberg Generált szabadon ereszti
S követvén példáját az én hívségemnek
Hív szolgálja lészen a Fejedelemnek.
Noha megvallhatja ki ki jó lélekkel
Melly nagyot használtam én akkor ezekkel
Mert midőn a Tábor két szoros hegy között
Egész erejével keresztül költözött
Akkor a kurucok meg nem tért eszekkel
Le verhettek volna csak pusztá kövekkel.

E jó lépés után olly nyúgodtan éltem
Hogy még a le eső egektől se félttem.
Míg maga Felséged félni meg tanított
Mikor kis fiammal tömlöcbe taszított.

Mikor el tartotta jószágom, s mindenem
Idegen törvénnyel dolgozván ellenem,
Mikor bús mennyi köved, mind addig üldözött
Mig itten talált fel e rabláncok között
Mikor el jött hozzám e rettentő levél
Zrínyi ugymond meg halsz! mivel nagy bűnt tevél.

Ó nem igaz Felség! halgass a törvényre
Csak úgy nézz itt reám, mint egy jövevényre!
Mert lévén törvénye a Magyar Nemzetnek
A Bécsi punktumok nem kötelezhetnek.
Ha tehát Felséged koronás fejével
Azt fogadta nekünk tett esküvésével
Hogy a Nagy Szent István kardja óltalmába
Meg tartja a törvényt előbbi vóltába:
Ó miért állit hát Németek elébe
A kik jövevények hazánk törvényébe?
Mert bár ez is halált diktáljon éltémnek
Csak még is könnyebben esnék a lelkemnek
Ha törvénye szerint a hazám földének
Bár akar micsoda kinnal meg ölnének.

Nagy Felség! reszketek, s alig bírom kezem
Ha végső órámba arról emlékezem
Mit fogadtak legyen a sok fő emberek
Hochoer, és Lobkovitz első Miniszterek.
Mit fogadott Forstal, s a Püspök levele
Nem de nem Felséged tett hitének jele?
S ime, mind azoknak félre tételével
Játszik egy Császári Udvar a hitével
Nóha a Pogányt is, ha azt fel bontotta
A nagy Isten, példás képen meg rontotta,
Várna is híres lett László esetével
Mivel nem gondola a Török frigyével.

De, Szent az Igazság, meg kell álni ennek
Nincs is semmi baja az érdemetlennek.
Én, nagy bűnös vagyok, és ez egy vétkemmel
Kockáztam hibáson, fejem, s életemmel.
És ha törvényünknek szent parancsolatja
Meg nem változhatván fejem el csapatja
Nem zúgolódhatom, s nem szólok ellene
Mert a halandóknak törvény az Istene.
De mivel a fiam üres e hibától
Szabadíttasson fel a fogság kínjától.
Légy ó igaz Felség! egy kis kedvezéssel
Ne ölj búsultodba kettőt egy ütéssel.
Ha már én el veszek adj néki életet
Ne irtsd ki egyszerre a Zrínyi nemzetet.
Talán meg gondolván halálomnak okát
S dicső eleinek követvén nyomdokát
Igazabb híve lessz Felséged házának
S más úton akarja javát hazájának.

De óh nagy szerelme e gyarló életnek!
Melly jó ha szemünk a napra nézhetnek
Jó az élet, és bár sok baj szorúlt belé
Még sem kívánczunk menni a sír felé.
Ha hát életemért még is esedezem
S köntösöd széléhez ragaszkodik kezem
Búsult mérge között fel forrt haragodnak
Halld meg nyögő szavát el alélt rabodnak
Ki meg bánván bűnét, a Jézus sebéért
Irgalmasságodnál instál életéért.
Mert bár érdemei a Zrínyi nemzetnek
A jövő haláltól már meg nem menthetnek
Bár a fogadások mind elégtelenek
Melyeket Lobkovitz s Hoher Úr tettenek

De irgalmas vagy Te, s én is bizván abban
Utánnad kiáltok e szél-veszes habban.

Óh; ne hagyj el vesznem, küldj egy kis csónakot,
Fáradt galambodnak nyisd meg az ablakot.

3. A Czenczi rózsája

Fakadj piros rózsza fakadj csendesen
Kellemes illatod hintsed kedvesen

Mert arra tartalak

Hogy másnak adjalak

De tudod e kinek?

A szép Czenczinek.

Czenczi kedves gyermek szívemnek fele!

Őt ha el veszteném meg halnék bele.

Más ha mást kedvellett

Nékem Czenczi kellett

Czenczit úgy szeretem

Mint az életem

Teremj kis fa teremj! sokat s szépeket

A szép Czenczi nagyon szeret titeket

Czenczi azt szereti

Ha az öltözeti

Tele van rózsával

Rózsza szagával

4. Ovidii Trist. Libri 4^{ti} Elegia 6ta
Tempore ruricolae patiens fit taurus aratri

A barom is az idővel
Szokik a vas ekének
Tört nyakkal, s le süttött fővel
Enged járma terhének

A vidám ló idő múlva
Szokván meg az oskolát,
Kemény szája el lágyúlva
Veszi fel a zabolát.

Az oroszlány olly erővel
Sem marad mindég vadul,
S a nagy elefant idővel
Embert szolgálni tanul.

Idővel a vad egresek
Lágy szőlő szemmé nőnek,
Hogy az almák jók s édesek
Köszönjük az időnek.

A kalászt a búza szemet
Az idő meg érleli
S a leg keményebb érc nemet
Izre porrá tördeli.

A szomorú szív bánatját
Az idő el oszlatja
S a könyves szem bús harmatját
Jobb kézzel szárítgatja.

Hát az idő mindeneken
Segít csálhatatlanúl
De szívem e kereszteken
Szenvedni még sem tanul.

Már két nyár kétszer aratott
S két szüret múlt el vélek,
Hogy hazántól el tiltatott
Szám-kivetésben élek.

Még is azólta békével
Szenvedni nem tanúltam
S küszködöm kínom terhével
Mint midőn el indúltam.

Igy fél a szokott tinó is
Görbe járma terhetől,
Retteg az oskolás ló is
Zabolája életől

Most már én is súlyosabban
Szenvedek mint az előtt
Mert hogy érezhessem jobban
Kínom az idővel nőtt

S e keserves rab életet
Ha még így nem esmértem
Most hogy esmernem kellett
Szívem duplázva sértem.

De hogy is bírjam keresztem
Illy csüggedő erővel
Vidámságom, ha mind veszttem
S avúlok az idővel

Az új bajnok is erősebb
Sokkal az új homokon
Mint a ki ott lett idősebb
A vívó piacokon.

Lankad a vitéz is vére
Kiontott ferdőjébe
S unván csorba fegyverére
El megy lakta földébe.

Nem árthat az új hajónak
A szélvész dühössége
De lehet, s lessz is az ónak
Eggy szélvész által vége.

Én is kínom sullya alatt
Már lettem békételen,
Mert a mint az idő halatt
Kínom is nőtt szüntelen.

Hidjétek el hogy lankadok
S gyengül ina lábomnak
Hosszú időt nem is adok
Hogy vége lessz kínomnak.

Mert ah, erőm fogyatkozott
Oda színem s mindenem
Testem bőr csontá változott
Alíg bírom tetemem.

S erőtelenült testembe
Erőtlenebb a lélek,
Midőn minden lépésembe,
Csak kint csak jajt szemlélek.

Ah nincs Róma és Rómával
Barátaim sincsenek
Életem kedves párjával,
El maradtak mindenek.

E helyett rajtam az átok
E vad nép közepette
Igy a mit látok s nem látok,
Éltem meg emésztette.

Nincs is egyéb reménységem
Mellyet bús lelkem talál
Hogy kínom s keserűségem
El temeti a halál.

5. Az egygyüü Paraszt

Amott a hegyek oldalába
Egy kis mezei falucskába
Egy földes Uraság lakozott
Ki egygy levélre várakozott.
S hogy meg kapja az ízenetet
A postára küld egygy követet
Kinek meg ígér jó áldomást
Csak hozza hamar azt az írást.

Sokat tesz egygy icce bor ára!
A paraszt is fut a postára
S kérdez levelet az Urának
Hogy azt ki válthassa magának.

A Posta akadván kettőre
Ki tartja a kezét előre

De Pál nem tudván az árához
„Hát hogy adjuk?” szóll a Postához
A Posta magát el neveti
S „Notz krajtzer” ez a feleleti.
„De hogy Uram a méreg drága
Négy krajtzár lessz illő váltsága
Nyólc krajtzár? e fél-napszám dija
Fél márvás csak egy kis pénz hilla.
Hisz én meg fizetek emberül
Ez úgy is a szemetre kerül”
„Én, mond e, nem kontolok fele
Ket nótz krajtzer csak nid a fele.”
„Ennye no, hatot adok érte
Tudom illy drágán más nem kérte
De ezt meg adom az Uramért
Kend se pereljen két krajtzárért.
No fogja kend.” A Posta erre
Rá néz ez izgága emberre
S így felel komor tekintettel
„Notz krajtzarir akarot tett el.”
No mond Palkó én meg vénhedtem
Kenyeremnek javát meg ettem
Sokat bé vettem köszönettel
Nem vólt bajom csak e Némettel
Semmit sem enged a szavából
Vegyen a lidérc a bótjából.

Azomba hogy már meg fizetett
Míg a Posta jártt s keresgetett
Lassacskán az asztalhoz ment
Vagy két levelet ingyen el csent
S mint ki szénáját jól rendelé
Pipát tölt s ballag hazafelé.

Az Ura mihelyest meg látja
Kérdezi tőle, no Pál bátya
Hát kapott kend még is levelet
Úgy e, hogy el jött a felelet.

„El ám de Uram meg vénültem
Hogy még úgy öszve nem kerültem
Nem vólt illy árra a levélnek
Miólta csak az emberek élnek
Mikor két kis semmi levélért
Hidj el az Úr hogy nyóltz krajtzárt kért.”

„Jaj kend a Postát nem esmerte
Hiszen úgy van az ország szerte
Szabott ára van ott mindennek
Már oda csak fizetni mennek.”

„Bár is Uram! de nem jól tette
Ki azt elsőbe meg fizette
Mert el is kényesedik vele
Ha mindég el kél a levele
De én bezzeg, ha meg fizettem
Azt a Németet rá is szedtem.”

„Hogy hogy?” „Jaj mert Uram az alatt
Míg ott a Posta jött ment szaladt
Már az Isten vagy áld vagy meg vér
De látván hogy annyit meg nem ér
Még hozzá loptam két levelet
Úgy e hogy e nagyobb emelet”

Az Úr kacag s kérdezi tőle
„Hát már Palkó mi lessz belőlle

E mind kettő a más levele
De kend osztán mit csinál vele?"

„De biz Uram nem megy e kárba
Mert van eggy öcsém Fejérvárba
Kit ez előtt két esztendővel
Eggy verbunkos el vitt erővel
Jó lessz neki az eggyik levél
S meg izenem hogy az Úr is él.”

6. A Reménységhez

Ó ha reménység nem lenne
Éltét ki kívánhatná!
A szerelem mire menne
Ha magát nem biztatná!

A raboknak mi lágyítja
Keserves vas láncait
A hajósoknak mi indítja
Utra tört csónakjait

A mély tömlőc setét alját
E teszi világosnak
A beteg vas derékalját
Lágnak s nyúgodalmosnak

A keservet a bánatot
Ez lassan el oszlatja
Ez a könyves ábrázatot
Csendesen száritgatja.

Hány nyomorúlt hány szegénynek
Folyna naponként vére
Ha fénye eggy jobb reménynek
Nem sütné bús lelkére?

Hány szerelmes unalmába
Választott volna halált!
Midőn végső órájába
Még reménységet talált.

Jó reménység! életembe
Már reá hányszor szedtél
Rózsa helyett kis kertembe
Mennyi tövist ültettél!

Még is, ah mert csak szeretném
El érni fel tételem,
Felőled fel nem tehetném
Hogy még jól ne tégy velem!

7. A Cserfa. Huszár Hadnagy Dobozy Lajoshoz

Cserfa te! mellyet ültettem
Itt a kert közepébe*
Mikor vígan enyelgettem
Barátim seregébe

Nőjj magasra, s terjeszd messze
Nevendék ágaidat

* Vajdán hol a testvér bátyja Dobozy Mihály lakik.

Gyökered hosszan eressze
Árnyékos határidat!

Te szívem szeretetének
Köszönhedd lételedet
S azért Lajosom fejének*
Szenteltem leveledet.

Ő a dicsősség ösvényén
Most értünk hadakozik
A veszedelmek örvényén
Hív vérével áldozik

Őt most a hír név ösztöne
Nagyokra serkengeti
A meg ölt testek özöne
Vitézségét hirdeti.

Nézd! melly el szánt mérészséggel
Ül fel paripájára
Ha a dühödt ellenséggel
Száll csata piacára

Nézd! e kényén nőtt gyermeket
Por s izzadság szennyében
Neveti a veszélyeket
Bízzán Magyar szívébe

Ah nézd! a holtak vérébe
Mártván búsult fegyverét
Mint aprítja fel mérgébe
A Török vad emberét.

* A régieknél cserfából szoktak a vitézeknek koszorút fonni.

Lajos! meg jövedeledig
E fa fel nő számodra
S ad ha ága szélesedik
Koszorút homlokodra

S akkor, mert barátságodnak
Szívem e fát szentelte
Azt mondjuk rá tett kardodnak
„Ezt a vitéz viselte!”

8. Achillestől a Hector testét kérő Priamus Homeri Iliados Libri 24^{ti} vv. 485

Achilles! ki Isten vagy sok érdemedbe
Hogy él még vén Atyád, ó jusson eszedbe
Ki mint szinte én is meg élvén napjait
A sírnak készíti el bádjad tagjait.
De bódogabb mint én, mert él Achillesse
Van, ki holt örömét mivel éleszgesse,
S hervadó szívének ez egy gondolatja
Hogy még kedves fiát élvén meg láthatja
Önt egy olly enyhítő balsamot sebére
Hogy meg elégedve néz temetőjére.

De én szegény! magam ó kivel bíztassam?
Hol talállok gyámolt mellyen meg nyughassam?
Én, a kinek ötven magzatjai között
Kikkel bánatomra az ég gyümölcsözött
Csak egy is előttem nem maradt életbe
Miólta Görögök jöttek e szigetbe.
Az én Hektorom is az én szerelmesem
Kinek hideg testét most nálad keresem,

Midőn nagy lélekkel el szánná életét,
Be töltvén a fátum örök végezetét,
Győzedelmeskedő néped közepette
Szerencsétlen lelkét Styxnek eresztette.

Ha most sorvadt testem erőltetésével
Száráz térdeimnek lassú lépésével
Ki jöttem, s borúlok ő érte székedhez
Hívén hogy irgalmad hívségemnek kedvez
Ó kérlek engedd meg szent indulatomnak
Hogy temethessem el testét Hectoromnak.
Kérlek élemedett Atyád ősz fejére
Az igaz Jupiter s Márs tiszteletére!
Az én szerencsémnek meg gondolására
Melly azonkívül is meg öl nem sokára!
Ó ne vond meg tőlem e hideg tetemet
Achilles! ó szánd meg szent szeretetemet!

Bóldogtalan öreg! Istenek lássátok
Ím Priamus kit olly szépen meg áldátok
A földre borúlva csókolja a fegyvert
Melly ötven fiait szeme előtt le vert.

9. A Reggel

Szép ideje a reggelnek
Felséges a szép reggel
Ha örömet énekelnek
A madarak sereggel

Ha a hajnal hasadása
S mosolygó tekinteti

S a reggel szél lágy fúvása
Az éjjelt el kergeti.

Pompás a hajnal kezdete
Rózsa szint ad mindennek,
A királyok öltözete
Párja sem lehet ennek.

Már messzéről az egeket
Lassú tűzzel égeti
A hegyektől a völgyeket
Rendel különbözteti

A réti csepp harmatokat
Gyöngyökké változtatja
A fel ébredt állatokat
Rózsa vízből itatja.

Bóldog ember ki reggelét
Meg érheti csendesesen
Kinek szíve a kebelét
Nem veri félelmesen!

A kinek el aluvása
S reggeli fel kelése
Kinek minden mozdulása
Jó tétének érzése.

Add Uram! hogy reggeletem
Meg érhessem békével
Ne kínozzam életemet
A rosszak gyötrelmével

10. Eggy szép Leányhoz

Szép Leány! ifjúságodnak
Mosolygó hajnalába
Víg öröm s jó kedv játszodnak
Szép szemed járásába!

Szelíd húzási orcádnak
Ártatlanúl nevetnek
Mézzel-kent beszédi szádnak
Bút s bánatot űzhetnek.

Ifjú véred folyamatja
Gyorsan vér még eredbe
Még az élet sok bánatja
Nem epesztett lelkedbe.

Még víg szemed tüzességét
Gond s bú el nem óltotta
Szép orcád egyenességét
A könny fel nem szántotta

Az álmatlan éjszakákat
Még eddig nem esméred
A gyorsan futó órákat
Csak örömhöz méred.

Élj szép leány! élj kedvedre
Ez most a te életed!
Úgy is el jutsz vénségedre
Hogy észre sem veheted!

Ó kellemetes természet!
De miért vagynak vénnek?

Ó, ha nem vólna enyészet!
Csak az ifjak élnének

A bajt s a földi keresztet
Olly nagyon nem éreznők
Kire az ég mit eresztett
Csak nevetve kérdeznők.

Víg ifjúság! böldeg élet,
Nyári szél rövid álom
Kevés a jó s az ítélet
Több s nagyobb úgy találom.

11. A Sír-halom

Piros rózsza báltozatok!
Légyen sírom alattatok,
Ha el érem halálom.
Hullott rózsák levelével
Nyugtassa porom békével
Ama jól-tévő álom.

Ugy is ha vólt víg életem
Rózsák! néktek köszönhetem
S homályos árnyéktoknak!
Most is éltem vége felé
Ha mindenbe únok belé
Örvendek látástoknak.

Rózsák! mellyeket szeretek
Nyúgodjon porom köztetek
Ha el takarítatom
Árnyéktok nyúgodalmába

Álljon sírhalmom magába
E végső akaratom.

12. Herczeg Kóburg győzedelmére Martinestyinél. 1789dik Eszt.

Elég volt ez az érdemért
Hív és vitéz katonák!
Már a nyert győzedelemért
Ágyúk szólnak s orgonák.

Hogy a Török porta le dűl
S ez a nagy győzelem
Csak téged illet egyedül
Ó Kóburg Fejedelem!

De a holt testek halmai
A vérré vált ligetek
Vitézségtek oszlopai
Győzhetetlen seregek!

13. Glycerium Vielandból

Ah, nincs többé a kit szerettem
Az a jó nyájas lélek
Ő vele mindent el vesztettem
Meg se kapom míg élek.

Ő érdemli szívem fájdalmát
S terhes sullyát kínomnak

Egyedül csak az ő sírhalmát
Hívom tulajdonomnak

A hová őt el temettettem
Nincs senkinek tudtára
S szép teljes rózsákat ültettem
Szomorú sír-halmára.

Melleyek olly szépen virágoznak
Mint az ő szép kebele
S ott kedvesebben illatoznak
Jobb szaggal lévén tele.

Eggszer, minden esztendőbe
A helyet meg keresem
Hol eggy magános erdőbe
Nyugszik az én kedvesem.

S búsúlt szívem unalmába
Rósát vévén kezembe
Igy virágzál hajdanába!
El gondolom lelkembe.

S széllyel tépvén leveleit
Sírjára hintegetem
S ifjuságom örömeit
Könyvezve emlegetem.

Ezen érzékeny harmatja
Hív szívem fájdalmának
Légyen kedves áldozatja
Kedvesem árnyékának.

14. Az első borotválkozás

Archilochum proprio rabies armavit Iambo.

Horat. de Arte Poët.

Csak elkerülhetetlenül
Le kelle még is vetetnem,
Borotva szűrös élével,
Ajjakam gyenge szőreit!
Sebess idő hová szaladsz?
Miért gyönyörködöl benne?
Hogy borotvára fogj engem
S illy hirtelen vénné tegyél
Az illendő idő előtt.
E már tudom mindég így lessz
Most feketés szőrt hányok le
S idővel majd ha meg érek
Egész fejem fejrre vál.
De semmi vólna még ez is
Csak vége lenne életemmel
A borotváltatásoknak.
De ez az emberek kinja
Tovább tart életemnél is
Mert még a sírom szélén is
Tudom hogy meg borotválnak.

15. Eggy meg vetettnek keserve

Utánnad folynak könnyeim
Te! ki futsz kő szíveddel
Ki epesztő keserveim
Nézed száraz szemeddel.

Sok jó napom el tüntetted
Mellyel magam bízattam
De néked esküdt szavaim
Soha meg nem bánhattam.

Óh ha kínjaim érzened
Mellybe kő szíved ejthet,
Soha el nem felejtened
Ki téged nem felejtethet.

Kínos sebeim látása
Lelkedbe meg illetve
S jó napjaim el múlása
Tán még vissza térhetne.

Még is szívem mellyet meg vetsz
Kedvesem tiéd marad
De meg lásd a mit most kergetsz
Nem leszen hív madarad.

Ha akarsz boldog órákat
Mellyeket el vesztettem
Oh felejtsd el a hársfákat
Hol neved fel metszettem.

Felejtsd el a patakokat
A kies réteket is
A hol sétáltunk oly sokat,
Felejts el engemet is.

Élj vígan, kit én szeretek
Bár szerelmem meg veted!
Én tán kint sem érezhetek
Ha boldog lessz életed!

De ah még is kedves alak!
Bár hogy el vesztettelek
Te kit meg nem bántottalak
El sem is felejttelek!

Érzeni fogom szívembe
Hogy árván hagyattatom
Míg kínommal egyetembe
El nem takarítottam.

16. A nagy szüret Telegden

Pásztor! most kádat! a szedők készek
Én részemről a puttonos lészek
Ennek adj dézsát kosarat ennek
Itt ma dolgozni szükség mindennek
Itt a gazda is, itt van a pallér
Puska fél-vállán szoknyás gavallér**

Nó csak legények! rajta legyetek!
Ma szüretelünk ne heverjete
Napszámát ki ki meg érdemelje
S eggyik a másik terhét viselje.
Eggy, meg eggy kosár, ez a hatodik
Lám Comtess*** Czili mint iparkodik!

No csak legények! iparkodjatok!
Ma szüretelünk ne koplaljatok!

* Gróf Haller János

** Gróf kis asszony Haller Klára most Gróf Kornisné.

*** – – – Cecilia

Míg Jani magát ott melengeti
Nap-számát ki ki mind meg eheti
Ki veszi Poldi* lám az áldomást
Már az ő hasa nő szem-látomást.

Nó csak legények! egygy értelemmel!
Már a kád félig van szőlő szemmel
A szőlő leves sok bort szűrhetünk
A must ragadós részegedhetünk.

Lám hogy bé szedtük mind a kilenc sort
Nagy bajjal kapánk egygy fél cseber bort.

17. Horatii Carm. Libri 2^{di} Ode 10ma Rectius vives Licini etc.

Bóldogabb léssel Licinus! ha szinte
Part alatt sem jársz, de be sem bocsátod
A zajos tenger veszedelme közzé
Büszke hajódat.

A közép sorsnál ki nagyobra nem vágy,
Azt sem a szükség nem emészti gondal
Sem kaján szemmel palotája fényét
Más nem irigyl.

A fenyőfákat szelek ostromolják
A le dúlt tornyok nehezebbet esnek
S a magos bércek tetejére leg több
Menny-kövek ütnek

* A két ifjú Grófok János és László Inasa.

Tart mikor bóldog de reményl ha szenved
A nemes lélek; szomorú hideggel
Télbe meg búsít Jupiter, de napfényt
Ád ki-keletre.

Most szerencsétlen ha vagy is, sokáig
Nem leszel, sértő nyilait le vetvén
Phoebus is, nyugodt cyterája hurját
Pengeti vígan.

Légy gonosz sorsod veszedelme közt is
Bátor elmével, soha meg ne csüggedj!
És ha mind vígan nevet a szerencse
Vond magad öszve

18. Az én Szeretőm

Hol vagy Szép Szűz! melly megyébe?
Kit bár nem esmérlek
Még is elmém képzésébe
Magamnak ígérlek.

Ki hasonló ürességet
Szívedben érezel
S egy ifjat mint segítséget
Reszketve kérdezel.

Én mind nappal, én mind éjjel
Rólad gondolkozom
S kedves képed szerte széllyel
Szívemen hordozom.

Téged tiszta szerelemnek
S nyájasnak képzelek
S az egész Asszonyi nemnek
Elébe tettelek.

Ó már mennyit sóhajtottam
Szép leány éretted
Rajtad mennyit buslakodtam
Tán meg is érzetted.

Ha te is, így gondolkozol
Ha ebbe részt vészesz
Írd meg Szép Szűz hol lakozol
S az enyim te lésszesz:

19. Eggy Ifjú a jegy vissza-adáskor

Daura! míg engem szerettél
Míg szemem közzé nevettél
S kedves csókjaidnak méze
Eggy jobb világba ígéze;
Az egész föld kerektségén
Nem vólt más böldegabb mint én
Daura! mond meg mit vétettem
Hogy szívedet el vesztettem
Hogy el tűnt szerelmed képi
Szívem szerte szélyel tépi.
Nem! mit szenvednék éretted
Hívségem ha meg vetetted.
Itt a képed! tartsd magadnak.
Míg könnyeim el száradnak

Nem hordok olly áspist velem
Melly vérré marja kebelem.
Daura! im itt van képeddel
A mátká jegyed is vedd el!
Én szerelmed mérgén kívül
A mellyel éltél kéz-ívül,
Meg nem tartok más egyebet
Mint a véle ejtett sebet.

20. A Poëta

Hol vagynak a violák
Mellyeket nem régen
Én és némely Leánykák
Szedtünk a térségen?
Ó ne keresd hijába
Mind el hullott magába!

Hát a rózsa hova lett
Ki nyílt levelével
Melly minden virág felett
Szebb piros színével?
Ó ne keresd hijába
Mind el hullott magába!

Hát lánykánk hova lettek
Barna szín hajokkal
Kik az előtt fénylettek
Eggynéhány napokkal?
Ne keresd békételen
Mind el hóltak hirtelen

Ha titeket kérdenek
Hol van Poétátok?
Csak régi nótám ennek
Fiúk danoljátok
Ne keresd haszontalan
Meg holt a böldegtalan.

21. Az igaz világi böldegtág

Tanúld azt meg felejteti
A mit el lehet veszteti
S az el múltó szerencsével
Válj meg mindentől békével,
Szíved is akkép válaszd el
Hogy el válva ne szakaszd el!
A mik rajtad történhetnek
Légy Ura minden esetnek!
Légy bátor egész éltedben
Csüggedhetetlen szívedben
Ha az inség reád tódúlt
Hogy soha ne légy nyomorúlt.
Töltsd bé kötelességedet
És nem ér szégyen tégedet.
Igy szerencse ellenére
Szerencsés léssel végtére
S fogod érzeni szívedben
Hogy az ember ez életben
Csak azzal élhet igazán
A mit ha el vesz is nem bán.

22. Dobozy Mihályhoz

Hidegen fújnak a szelek
Dér szokott járni éjjel
Sárgúlnak a fa levelek
Misu! s hullanak szélyel.

Halni készül a természet
Érzékenységét veszti
Közönséges az enyészet
Melly pestisét terjeszti.

Misu! tán a természettel
Erántam meg fogsz halni?
Hogy leg kisebb felelettel
Sem kívánsz vigasztalni.

Már most harmadikszor látom
A fényes hódat tele
S elmém fájdalma barátom
Annyiszor újíult vele

Tudod akkor mit fogadál
Írni fogsz nem sokára
Mikor váló csókot adál
Kis-Szántón* utóljára.

S halgatsz azólta szünetlen
S nem tudod mit ígértél
Sok levelem sikeretlen
Bár reá magad kértél.

* Kis-Szántó N.Várad alatt Dobozy Mihály Úr birja.

23. A Sóhajtság. Phillishez

Ti magános panaszaim!
Sokszori sóhajtságaim!
Phillisemnek jó kedvébe
Repüljetek az ölébe!

Bús gazdátokat meg szánván
Bé fogad titeket talán,
S nem haragszik meg érette
Ha bús szívem meg szerette.

Ha leg kedvesb gondolatom
Szüntelen rajta forgatom,
Ha érte égek egyedül
Nem veszi talán vétekül.

Neki hevült indulatom
Ah mert tovább nem bírhatom
Phillis! Phillis! kedves lélek
Érted halok, érted élek!

24. A Tavasz

Kedves idő víg kezdete
Ó gyönyörű kikelet!
Meleg szellőd lehellete
Mérsékli a mord telet

A föld színét változtatód
Osztogatsz új életet

Fel engedésre nógatod
A fagyott természetet.

Áldott tavasz jó napjai!
Balzsama az életnek!
Téged a föld bús flai
Ó melly igen szeretnek!

Ha a tél fagyos hidege
El öl kemény szelével
Bíztat jó napod melege
Új élet reményével

Ha a tél bús köddel jéggel
Mindeneket el borít
Ha kedvetlen hidegséggel
S zűrzavarral szomorít:

A jó kedv a szeretettel
Gyönyörűség jár veled
Zöld árnyékkal új étellel
Örömröket neveled.

Szívröm ó mint meg illeti!
Kezdeted első jele,
Háláadva emlegeti
Hogy új erőnt öntsz bele

Szép hajnalod fel tetszése
Meg vidítja lelkemet
A pacsirták víg zengése
Táplálja életemet.

Úgy is ha vólt múltságom
Ha még víg vólt életem
Ha még szerettem világom
Csak néked köszönhetem.

Ha ártatlan kis koromba
Igaz vólt az örööm
Még most is ifjúságomba
Tavasz! néked köszönöm!

Ó mint örültem lelkembe
Ha fészekre akadtam
Mint vert szívem kebelembe
Ha másnak mütathattam.

Melly meg elégedtem velem
A sárga libák körül!
Semmi királly Fejedelem
Illy igazán nem örül.

Ha gólyákat véletlenül
Láttam hogy kelepelnek
Melly ki beszélhetetlenül
Örvendtem e jó jelnek.

Gyermekségem víg reggele
Sok kedves tavaszaim!
Véletek lessz lelkem tele
Míg el múlnak napjaim!

De most is ki mondhatatlan
Vígasságim származnak
Látván, az első ártatlan
Jeleit a tavasznak.

Most is, ha a fák indulnak
Érezvén ki-keletet
Érzékenyséгим lágyúlnak
S áldom a természetet.

Most is ifjú életembe
A tavaszt meg könyvezem
Meg illetődvén lelkembe
Ha örömet érzem

Most is kedvesebb lételem
Kedvesebb minden falat
Kedvesebb minden ételem
Egy fokadó fa alatt!

25. Jó az Isten

A vídám tavaszi eget
Bús felhő ködösíti
A nyár menny dörög eleget
Bár az áldást készíti.

Fiam! elméd gondolatja
Ha nem megy mint kellene
Ezt a nagy Isten forgatja
Ne zúgolódj ellene

Ha sujtol is vesszejével
Szenvedjél eggy keveset
Ő tehet, s tesz erejével
A rosszból jót s édeset.

26. A hóldhoz

Teljes hóld! szép fényességed
Már derül fel messzéről,
A pásztor régen néz téged
Görbe botja végéről.

Erejére lágy tüzednek
A hegyek már pirúlnak,
S a mint sűgárid szélednek
A csillagok meg gyúlnak.

Már a réti csepp-harmatok
Mind gyöngyökké lettenek,
A források s folyamatok
Meg ezüstöztettenek

Jer szelid hóld! szép fényeddel,
Jer szerezz csendességet!
Csak te vetsz fel jövőseddel
A bűnnek s gondnak véget!

Míg fényedbe nincs enyészet,
Míg a nap fel nem szalad,
A föld s az egész természet,
Nyúgoszik te általad!

27. A bús Puttonos

Jó Puttonos! hol a puttonod?
Hiszen szőlőt ké'k most hordanod,
Most az igazándi szüretnél

Bakatort ugyan csak ehetnél.
Jaj nincs putton; hát mit csinálunk?
Most a jó szürettől meg válunk.

Pedig én, a puttont szerettem
A Vállamra szépen fel vettem
És a midőn meg vólt már telve
A kádhoz vittem énekelve.
A szedőket is én biztattam
S víg szível dőlgoztak alattam.
De szedők hogy legyen kedvetek
Most más puttonost keressetek.

Hív Pallérom! kedves szedőim
Ti minapi szüretelőim!
Ha a szüret most csak tiétek
A puttonost emlegessétek
A szép bakatort ha látjátok
Azt a puttonosnak szánjátok.

Menj el hát most te kis levelem
S mondjad, hogy a Grófnét* tisztelem,
A gazdát is, és palléromat
A szedőket és a puttonomat,
A búsúlt puttonos nevével,
Köszönts, egész Telegd hegyével.

* Özvegy Gróf Haller Péterné,

28. Belgrád meg vételére

Belgrád! sok vitéz lelkeknek
Felejthetetlen ára
A Császári címereknek
Hellyt engedsz utoljára!

Nem bírtad holdad szarvával
A mennyköves felleget
S kevély erőd hatalmával
Rettegtél egygy öreget.

Csúfos meg aláztatással
Meg szűnést magad kértél
Te! ki minden mozdulással
Nékünk halált ígértél!

S ím! rettegés siralommal
Szállott minden Törökre
Kiket Laudon egygy ostrommal
Le ültetett örökre

29. Besenyei Beöthy János Bihar-Vármegyei V. Ispány halálára

Beöthy! bár meg hóltál a reménység elől
De nagy érdemedbe élsz még mindenfelől.

30. A szerelmes Pásztor

Ó örökké szerencsétlen ligetek!
Mellyeket én, soha sem felejtetek!
Ott esett az, hogy az első szerelem
Nyilaival meg rontotta kebelem,
Ott esett az, hogy egygy őszi időben
Daphnét, a szép Daphnét láttam elsőben
Ott esett az, hogy egygy halmon le felé
Félénk erőm gyenge testét emelé.

Ó mit szenvedek attól fogva
Hogy szívemet érzem fogva
Ti csemeték s bokrok tudjátok!
Mert titkaim bízom reátok
Hányszor járok kelek köztetek
A mióta szegény szeretek!
Bátor a gyümölcsök magosok
Mellyekhez hasztalan kapdosok
Bár látom Daphné gazdagságát
S szegény sorsom alacsonyságát
Bár ő egygy nagy gazda leánya
S az apámnak nincs húszt báránya
Bár helybe hagyom értelmemet
Csak nem enyhíthetem sebemet
Csak szeretnem kell erkölcsöket
Szelidségét s szép beszédeit
És könnyebbülni úgy láttatom
Ha felölle gondolkozhatom.
Daphné! Daphné! jószág szerelem
Erkölcsöid ó mint tisztetem!
Ó ha mikor jutol eszembe
Melly dobogást érzek szívembe!

Hasznos mezők! kies ligetek
A tél jól téssen ti veletek!
Titeket is árnyék levelek!
Lassan el hordanak a szelek
Ti is ó fák ha szölgálátok
Már a tél nyúgalmát várjátok!
Hát ha minden készül pihenni
Kínra kell nékem fel serkenni?
Hát ha mindent meg nyugtat a tél
A gyötrelem én bennem fel kél?

Nagy Istenek! éltem vezéri!
Kiknek titka lelkem esméri
Ti kik hívségemet tudjátok
Daphnénak tudtára adjátok!
Hogy nagy neve s kincsei között
Szívem egyikbe sem ütközött:
De, szelídségét jámborságát
Tiszta szíve erányosságát
Ártatlan szeme tekintetét
Emberszerető természetét
Mind az imádásig tisztелеm
S rekedt hangal meg énekelem

31. A Fogadás

Chlóé! ne fuss tőlem te durcás gyermek!
Haszontalan bújkálsz mert nálad termék
Akarmint mesterkedsz akarmint igyekszel
Attól a négy csóktól meg nem menekszel.

Abba fogadott vólt ma Chlóé velem
Hogy ha ő el búvik én meg nem lelem

Meg lett a fogadás négy erős csók alatt
Én rá is találtam, de ő el szaladt.

Ne bújj Chlőé! ne bújj, ha rád találok
Nyólc erős csók alatt hidd meg nem állok
Most négy csókidig buktál a tett fogadásba
Négyel szaporítod reá adásba

32. Az emberi szeretetről

Ki szeretné az életet
Ott hol nincs ember szeretet?
Hol a síró kisdedeket
A meg görbült ősz fejeket
Érzés nélkül tekintette
A ki csak el ment mellette.
Hol a bús inség könnyein
Az izzadság vér cseppjein,
Senki nem is szánakozott,
Ez, ez a föld meg átkozott!

Mútass Uram! egy kietlent
Hol ne lássak illy hitetlent
Mútass egy pusztá barlangot
Hol ne halljak jaj szó hangot
Jaj szót, melyet kinja alatt
A kétségbe esés hallat.

33. Beliczai József

Arad Vármegyei V. Ispány halálára

Én is emlékezetednek
Eggy könnycseppet szentelek
S hol több szemek keserednek
Fel elegyítem velek

Esmeretlen voltom mellett
Téged el nem halgatlak
Te kit minden jó kedvellett
Beliczai! siratlak

Nem mint ki dült gyámolomat
Nem mint reménységemet
Mert nem esmervén sorsomat
Nem esmértél engemet.

Ember-szerető jóságod
Tudva van ország-szerte
Hiv tiszta erányosságod
Mind a világ esmerte.

Magzatjaidnak jó Atyja
Hazád jó fia valál
Hóltod mind kettő siratja
Tudván, hogy fel nem talál.

Beőthy!* régi jó barátod
Ime el indúlt feléd

* Nagy barátságba élt Beőthy mindenkor Belitzaival. Eggyütt szolgáltak Bihar Vármegyébe először, Beőthy mint Ordinárius Beliczai mint Substitutus V. Ispány.

Nem messze maradt el látod
Kivel terhed viseléd!

Jó emlékezet párnáján
Békével feküdjetek
Minden igaz szív tábláján
Fel lessz metszve nevetek.

34. Phillishez

Miólta nyúgodalmomnak
Ellenére szeretek
De füleid panaszomnak
Hallására siketek:
Hányszor mondtam bús lélekkel
Mit szeretsz bóldogtalan?
Ha minden kín s gyötrelmekkel
Szerelmed haszontalan.

Ah, az a kiért szívedet
Kín, s gyötrellem vérezi
Titkon kínzó szerelmedet
Látja, de nem érezi.

35. A csermelyhez

Cseregly ó lassú folyamat!
S játszál a kis kövekkel
De el tűnt nyúgodalmomat
Meg nem adod ezekkel.

Ah, a míg még hatalmomba
Vólt erőm s akaratom
Mint örültem alattomba
Néked meg nem mondhatom.

Szökő habjaid játékát
Víg örömmel szemléltem
S cseppecskéid omladékát
Híven fel keresgéltem:

De most, mióta szeretek
S érzékenységem hajlott
Már nem gondolok veletek
Folyjatok itt, vagy amott.

36. A bóldog élet

Óh! ha az emberek annak örülnének
Ha mikor másokon könnyebbíthetnének
Ha vólna mindenütt nyájasság szeretet
Ó ki ne kedvelné akkor az életet!
Ha eggy a másikkal öszve ölelkezve
Segítné az igaz szegényt örvendezve
Ha csupán csak azok a könyvek folynának
Mellyeket a hívség s öröm salytolnának
Ha mindenütt igaz vólna a szerelem
Lehetni embernek lenne nagy kegyelem.

37. A haszontalan várakozás

Várom, várom, mind szüntelen
Barátim! választokat,
De ki fokadok kételen
Nem győzvén olyan sokat.

El múlt több két hónapjánál
Hogy el váltam tőletek
Nem jöttem tovább Budánál,
S már el felejtettetek.

Ó! barátim! hívségemet
Keseríti hidjétek
Ha igaz szeretetemet
Olly hamar meg vetétek!

Mi egy levélnél kevesebb?
Hát miért nem küldetek?
Ha nékem ennél kedvesebb
Nem jöhet más tőletek!

Kérlek ne kényszerítsétek
Szívem bal ítéletre!
Mert ez is mint a tiétek
Meg hülhet végezetre!

38. A Jó estve

Bóldog estve! életemnek
Minden estvéji között

Melly hervadó szerelmemnek
Zöld koszorút kötözött

Melly hogy a hóld bús világát
Éppen reánk vetette
Éltem minden bódogságát
Lelkemmél éreztette

Midőn nyájas szeméremmel
Kedvesem meg vallotta
Hogy hasonló szerelemmel
Szívem titkát hallotta.

Bóldog estve! melly lelkemet
Illy örökre juttattad
Köszönöm hogy szerelmemet
Már meg jutalmaztattad!

Hogy jó szellőd fúvallását
Játszadtván körülötted
Bús szívem könny hullatását
Orcámról le töröltted.

Phillis! teljes életedbe
Emlékezz ez estvére
Mert csak ez emlékezetbe
Élek lelkem kedvére

39. H. Kóburg győzedelmére, és Belgrád megvételére

Törüljétek meg Huszárok!
A vértől kezeteket
Szűnjenek meg a mozsárok
Öntni zápor tüzeket

Bővségesen áldoztatok
A Márs vér-oltárára
S vitézséget mutattatok
A világ csudájára

Búsúlt kardotoknak éle
Foksánt vérrel festette
A bombi, kártács, s efféle
A hód fényét el vette.

Víg szível mondják mindenek
Kik hallják híreteket
Ama régi fél Istenek
Víttek véghez illyeket.

Íme, tizennégy nap alatt
Hogy jól néki kezdétek
Már a Fő Vezér meg szaladt
S Belgrád lett a tiétek

Foksán! és Belgrád egygy ősznek
Hallatlan jó szürete
Légy e két Felséges ősznek
Örök emlékezete!

Kóburg, és Laudon éljenek!
Ezt mondják ifjak s vénék
S arany oszlopot tégyenek
E két Vezér nevének

40. A Fő boldogság

Ösztönözéséből a hív természetnek
Egy fő boldogságot mindenek kergetnek
De el tévelyedvén az igaz útjában
Ez a pénzben tartja, ez a nagy pompában.
Ó nem azt emberek! nem azt keressétek!
Ez a szerencséné, s nem lehet tiétek
Egy igaz, s kegyes szív, ez az ember java
Ezt mondja a lélek s az okosság szava
Ha van vagy szerencséd, vagy keserűséged
Ez örvendeztessen s vígasztaljon téged.
Ezzel fényeskedjél, s ezzel tartsd r'á magad
Mivel a szerencse mást mindent el ragad
Ezt érzeni, hogy van, s tudni, hogy bírsz vele
Több mint egy világnak a haszna vétele
Sőt akarmelly öröm ha e nincs mellette
Minden édességét hóba helyeztette

41. Chlóé bús estvéje

Te halvány hód bús világa
Légy könnyeim bizonyosága
Mellyeket e hegy oldalon
Hullattam sok est hajnalon.
Itt e tölgyek árnyékába

E kösziklák oldalába
Itten sírok én szüntelen
Midőn senki nincsen jelen.
E hatodik est hajnala
Hogy már Dámon itt nem vala
Hogy nem láttam a hitetlent
Hogy se nem írt, se nem izent.
Tán szegény meg betegedett
Tán bánja hogy meg szeretett.
Tán nem jöhet a nyájától
Félvén kegyetlen atyjától.
Dámon! Dámon jöjj éj-félbe
Ne hagyd szerelmedet félbe
Meg várlak az éjszaka is
Jöjj el ha mind hajnalra is.

42. A Szekfű

Kedves szek-fű! kedvesemnek
Leg első adománnya
Légy esküdött hívségemnek
Örökös maradvánnya!

Téged jó indulatjába
Adott az én kedvesem
S azért színed látásába
Örömet keresem.

Téged minden virág között
Szívem jobban kedvellett
Mert a mellyéhez kötözött
Phillisem, s rád lehellett.

43. Nem szeretek

Ifjúságom jó napjait
Öröm s vígságnak szentelem
A szerelem rab láncait
Míg csak lehet nem viselem

Nyughatatlan a szerelem
Sok gond és sok baj követi
Szüntelen való félelem
Bóldog ki el kerülheti!

Most még minden lépésimet
Más tőlem számon nem kéri
S el szalasztott beszédimet
Szerpenyőbe meg nem méri.

Most a féltés erőszakot
Csendes lelkemen nem tészem
Nem szabja más ki a napot
Mikép töltssem el egészen.

Nem míg élek nem szeretek
Magamat nem vesztegetem
Szabad lészek míg lehetek
Nem kínzom rövid életem

44. Mirabeau A Francia Nemzet-Gyűlés Elöl-ülője halálára

Le dűlt tornyai közt Párizs városának
Omladékaiból köz-bóldogságának

Épített Franc-Ország egy oszlopot sírva
A Mirabeau neve erre van fel írva!

45. A Szerelem bódzósága

Miólta hív szerelmemnek
Ama jó estve kedvezett
Phillis! csüggedő szívemnek
Minden kedve meg érkezett

Miólta a hód fényénél
Hív szerelmeddel biztattál
Phillis! szíved szerelménél
Kedvesebb jót nem adhattál!

Azólta, minden reggelem
Víg mosolygással hasadott
S minden estvém ó szerelem!
Bánat nélkül alkonyodott.

46. Dámon

Ott ama hegyek aljánál
A hód tiszta világánál
Látszik a ritka fák között
Egy ház új náddal kötözött.
Ott van Chloé, lelkem fele
S az én nyúgodalmam vele:
De én, sebeim vérébe
E kő sziklák üregébe

Itt gyászolom szerelmemet
Míg le kesergem életemet.

47. A haldokló keresztyén

Ha tehát készítik már a szem-fedelet
Ó Szent Isten! tiéd légyen a tisztelet!
Tiéd, ki fel tartván engem ember-korig
Jó téteményiddel kísértél a porig
Ó hányszor hagytam el szegény lelkem javát!
Hányszor halgattam el az okosság szavát!
De te még is perbe nem száltál ellenem
Ó én könyörülő kegyelmes Istenem!
Uram! én por vagyok és kisebb azoknál
A vélem gazdagon közlött áldásoknál
És ha most irgalmad éneklek az éggel
Végső háladásom vedd kegyelmességgel.
Szent Isten! te ki vagy irgalom s kegyelem!
Im fogadd be lelkem, mert néked szentelem!
Kérlek engedd látnom jobb karod hatalmát
Töltsd be szegény szolgád hitét s bizodalmaát!
Hogy ottan, a már meg bődögült lelkekkel
A Szent Angyalokkal és az öt szűzekkel
Minden világi bűnt s szennyet le vetkezve
Szent dicsősségedet nézzem örvendezve

48. Ifjabb Sz. R. B. Gróf Teleki Imrének, midőn Exament tartott

Kis Gróf! Szüleid örömére
A mint próbádat adtad
Gyenge életed erejére
Magad felyül haladtad!

Néked a víg játékok között
A mulatság ölébe
Borostyán koszorút kötözött
Apolló jó kedvébe

Rád mosolygottak vidám szemmel
A Pindusi Istenek
Jó ésszel, s egyéb kegyelemmel
Fel ékesítetttenek.

Kedves gyermek ennyi időre!
Jó Szülék jó magzatja!
Virágod magát jövőndőre
Melly kedvesen mutatja!

Ó nőly, épülj remek csemete!
Nőly e nemes törzsökre!
Kiket az ég veled szerete
Bóldog Szülék örökre.

49. A meg változott Dóris

Ti ligetünk Pásztorai!
Mirtill kedves Pajtásai

Majd ha Mirtillt meg látjátok
Kérlek néki meg mondjátok
Hogy Dóris már nem fél tőlle
S nem fog el bújni előlle,
Hogy jobb indulattal tele
Nem kötődik többé vele
Mondjátok hogy gondolatom
Most mind csak rajta forгатom
Hogy sok ezerszer meg bántam
Miólta véle úgy bántam.
Mondjátok meg hogy érette
Bús szívem is meg érzette
A mit mondott könnyes szemmel
Hogy tele van szerelemmel.
Mondjátok meg attól fogva
Hogy őt láttam vólt zokogva
Szívem, bús zokogásánál
Kedvesebb képet nem talál.

50. A haszontalan áldozat

Ott ama hegyek völgyében
Eggy kis csermely le mentében
Áll a szép Vénus temploma
Mellyet koptat sokak nyoma,
Kik minthogy híven szeretnek
Hijába vesztegettetnek.
Én is a több személyekkel
Már sokszor sok temjénekkel
Áldoztam haszontalanúl
Hogy szívem szenvedni tanul.
Ah, mennyi fogadást tettem
Még is, a mint észre vettem

Vénus, meg vetvén tüzemet
Nem segíti szerelmemet.

51. A hírébe meg hólt

Ti apró ártatlan magzatok!
Ajtómba ciprus-fát* rakjatok
Kit el felejtettek mindenek
Ahhoz csak ciprus fák illenek.

52. A halgatás mentsége

Télon! szememre mit veted
Úgy gondolt restségemet?
Ha, mint én, nem érezheted
Epesztő gyötrelmemet.

Nem restség miatt halgatok
Bár húrjaim siketek
Sok kínaim ti szóljatok!
Ha némává tettetek.

Ah, míg böldegül szerettem
S gond nélkül kedvesemet
Víg szível énekelgettem
Szerencsés életemet.

* A régiek ciprus-fát szoktak az olyan ház eleibe tenni, melyben valaki meg hólt.

S most ha az ég akarátja
Daphnémtől el rendele
Ha szívem nem is várhatja
Hogy lehessek még vele.

Ki csudálja hogy kedvemet
El vesztvén e csapással?
El keseredett szívemet
Emészttem búsongással:

Ki csudálja ha szeretett,
Hogy könyveimmel élek
Ha örökre el vétetett
Tőlem ez a jó lélek!

53. A Péczeli kert. Idősb Gróf Rádai Gedeonhoz

Nincsenek a szerencsének
Semmi rendes útvai
Bár az ember életének
Olly rövidek napjai.

Bóldog kinek fel tétele
Mindég arra célozott,
Hogy másnak is használt vele
Míg magának dölgozott!

A ki egy kis plánta tőnek
Vesszejébe mondhatta
Majd ha ágaid meg nőnek
Más is járhat alatta.

Bóldog a ki szent érzéssel
Látta nőni kis fáit
Mellyeknek más jó ízléssel
Kóstolhassa almáit!

Ó Kegyes Gróf! kis kertedet
Építsd minden erővel
S már hanyatlott életedet
Hosszabbítsd ez idővel!

Láttasd itt a természetnek
Pompás egygyűségét
És az emberi nemzetnek
Nagyra ment mesterségét

Itt a rend s rendetlenséget
Egyvelítsed egy mással
Hogy szívünk kettős szépséget
Érezzen egy látással.

Ültess ebbe hasznos fákat
S kedves ízű magokat
Teljes rózsák s violákat
S színes tulipánokat.

Tedd az útát árnyékossá
A halmok oldalain
Az álmot kívánatossá
Gyepszéked lágy hantjain.

A völgyek tekervényébe
Ültess szagos epreket
S a halmok déli részébe
Szőlő termő töveket

Ott egy partba a fák között
Melly visszása a hangot
Építs kákából kötözött
Múlatságos barlangot.

Majd ha késő unokáid
Itt öszve ölelkeznek
Köszönvén hasznos munkáid
Hamvaidonn könnyeznek.

54. Phillishez

Gyors kereki az időnek
Szárnyra kelve sietnek
A jó napok után jönnek
Bánati az életnek

Phillis! míg e bőldog óra
Még szerelmünknek kedvez
Phillis! serkenj fel e szóra
Jer szoríts kebeledhez!

Majd ha síró gyermekedet
Nyájason apolगतod
Könyörgő szerelmesedet
Akkor meg nem halगतod.

Phillisem! ki nyílt karokkal,
Jer ölelj meg engemet
Jer vidámitó csókokkal
Bóldogítsd életemet.

Majd ha nékem s fiaidnak
Csókjaid osztogatod
Phillis! kettős csókjaidnak
Ez erőt nem adhatod.

55. Ildik József halálára

Az emberi nemnek igaz hív szolgája
A köz szeretetnek tüköre s példája
Ki a józan elme s bölcsesség ösvényén
Segíteni kívánt népei törvényén
De kinek szándéka s minden fel tétele
Szerencsétlenné lett, s el múlt együtt vele.
Ki nagyokat akart, s többre nem mehetett
Mint hogy bús éltenek szegény! véget vetett
Ki éltét hamarább fel áldozta értünk
Mint benne egy igaz jól tévőt esmértünk.
De még is nagyobb volt ez egész századnál
Nézd utazó, JÓZSEF fekszik itt lábadnál.

56. A mai világ

Volt még ez előtt egy haza
Kit minden jó óltalmaz,
Volt egy idő, hol mindenek
A köz haszonra éltenek
Míg az arany szabadságért,
Ki ki, szívesen ontott vért.

De most minden ha dolgozik
Csak magáról gondolkozik.

A mely érdem hajdanába
Vitézt csinált, valójába
Ha most magad úgy viseled
Eggy bolondal több lessz veled.

57. A Kívánság

Én az én lakozásomnak helyét semmi városba nem választottam. Eggy kies és árnyékos halomnak oldalába, honnan a réteket és szántó földeket be láthatni, építettem magamnak egy kis fejr házát, egy kis parasztos házacsokát zöld deszkás ablakkal, és azt, noha a nád fedél, az esztendőnek mind a négy részeiben leg jobb, és noha még az engemet, az én nádas házak között el töltött gyermekségemnek böl dog idejére emlékeztetne: még is, hogy pompásabb légyen, ama vídám és eleven színű cseréppel fedtettem be. Az én házbelim csekély és együgyű, mint szintén magam is. Eggy néhány szalma székek, egy asztal a virágoknak és gyümölcsöknek, egy mellyen némelykor leveleket írok, vagy hirtelen jövő érzékeny gondolatimat fel jegyzem, és az én szívem szerént való barátimnak, falon-függő árnyékekpei. Ablakom, a kertre szolgál, a violák és szagos virágok illatozása között húnym bé az én szemeimet, és a rigók, s fülemilék éneklése serkent fel engemet, hajnali nyúgodalmomból. Az én udvari telekemnek egy része akol; istállomba teheneket tartok, hogy téjjel éljek, mellyet nagyonn szeretek. Az én kertemnek mestersége a virágokban áll, mellyeket a természet pompázott fel, és minden gazdagsága, murokból, répából, káposztából és egyéb effélékből telik ki. Nincsenek ebbe semmi haszontalan vad gesztenye fák az árnyék kedvéért. A sétáló hely a gyümölcsös fák között van, mellyeket úgy válogattam öszve, hogy az esztendő forgása szerént, egymás után teremjenek. Szüntelen nyitva áll kertem ajtaja a vándorlóknak, az én fáimnak hives árnyékába nyúgodja ki magát az el fáradt útas,

és ezeknek gyümölcsseit, nem tartja számba az irigy kertész. Itt élek én nyúgodalomba, az én kevéssel meg elégedő lelkem, nem óhajtja a városok pompáit, és minden nagyra vágyásom itt állapodik meg, hogy szabadon élek. A józan okosságot választottam parancsoló Urammá, a szeretetet és igazságot ítélő bírám-má, és a természetnek sokféle gyönyörűségeit mulató-társaimmá.

Én keresem fel a bokrok közt a tavasznak első violáit, én kezdem el leg először a kertészséget, az utakat tisztítani, ágyat ásni, fákat nyesni, oltani, és ültetni. A gyeper mindazon által az én tavaszi meleg ágyam, a galamb-begy az én első salátám, és soha nem tekerem ki a természetből azon idétlen zöldségeket, melyeket a maga átkába, szín és íz nélkül ad. Nincs semmi ízletlenebb, mint az erőltetett zsenge. Nagy költséggel megyen ez vagy amaz Nagy Úr, arra, hogy egész esztendő által, üveg házaiból, rossz zöldséget és rossz gyümölcsöt kapjon asztalára. Az aratók között süt engem a nyári nap, és a gyeper ágyon enyhíti hévségemet a lengedező szellő. Az én villásommal együtt hányom az ágyást, és az én véka búzáimnak kevés számát, magam róvom fel a mogyoró pálcára. Én vagyok leg szurtosabb a szüretnek mustjától, danolok szedőimnek szüreti énekeket, meg fogom a csomoszló-fa végét, és eszem vélek ludas kását. A meg fagyott réteket és a téli nádvágókat az ablakból nézem, a kandallóba égő száraz gajnak lobogásánál olvasom a történeteket, és gondolkozom az emberi szívnek állhatatlan cselekedetein. Ha némellykor szánkázni el megyek, és a fel dült szán a fagyos óra vét ki bennünket, teli kulacs borral melegítem az én dudorgó társaimat. Így teszem az esztendőnek mind a négy részeit magamévá, és midőn vagy a magam hasznáért, vagy a mások gyönyörűségéért fáradok, úgy érzem, hogy egyet sem vesztek el életem napjai közzül.

Az én eledelem eggyügyű és kevés, az én asztalom a magam majorságából vagy fáradságából telik ki, és ebben is mindenkor az esztendő változására vigyázok. Leg egészségesebb eledel az,

a mit a meg érett természet ad jó kedvéből, nagy tápláló erő van a kerti veteményekben, és a jó gyümölcsök csinálják a tiszta vért. Az én asztalom tavasszal virágokkal, nyárba gyümölcsökkel van meg rakva, a cseresznyét Pünkösöd tájba eszem, a dinnyét nyár-középen, midőn az én meg száradt inyem, táplálást és nedvességet kíván. Soha sem forgatom fel a természetet, nem csinálok a télből nyarat, minden esztendő részeinek gyönyörűségével élek, és csak azt szeretem, a mit a természet ad idejébe. Jó mindennel idejébe, és módjával élni, leg igazabb orvos a mértékletesség, a dőlgozás járkálás és éhezés, leg jobb ízt szerző szakácsok e világon.

Hogy igazán szőlgaljanak kevés cselédet tartok. Egy gazdának több igaz szőlgalatot tészen egy fickó, mint egy Hercegnek tíz komornyik. Minden, a mit az ember mások által vitet véghez, rosszul megyen az, annak veszi örömét a mire kezeit, maga is reá teszi. Ha a szomszédommal dőlgom van, nem hívatom hozzám, inkább oda megyek, mind azért hogy lássam mi történik az én házamon kívül, mind azért hogy menjek, ez is valami. Az unalom a hosszas üléstől származik. Ritka gyalog útas az, ha csak nagyon el nem fáradt, hogy víg nótákat ne danolna, mikor a kocsiban ülő komorúl öszve húzza tekintetét. Azt gondolná az ember, a városiak csak féltekbe járnak magas zörgő kocsikban, hogy meg ne szállítsák őket. Mindenkor készek annak az embernek lovai, a ki gyalog jár, és nem tart tőle hogy kéntelenségből otthon maradjon, ha kocsissa jó napot akar csinálni magának. De senki sem szőlgal úgy kedvünkre, mint magunk magunknak, ha hatalmasabbak vólnánk Nagy Sándornál, és gazdagabb Kresusnál; én, csak arra kérek mást a mit magam el nem végezhetek.

Ha mikor az én jó szomszédjaim engem meg látogatnak: gazdája vagyok vendégeimnek, nem Ura, ki ki otthon van az én házamnál, és mind azt cselekedheti a mit a barátság és emberiség meg engednek. Az én társaságomnak tartó láncza az erá-nyosság, egy forma szív, egymás kedv-keresése, és az

erkölcsöknek hasonlatossága. Csak a szabadság és egyenlőség csatolja az én szívemet öszve, és mivel hozzám sem a kételenség, sem a haszon nem húzhat másokat, a vígság és barátság szab törvényt vendégeimnek.

Nem megyen el az én ajtóm elől szomorúan az igaz szegény, és nem átkozza az én el zárt gazdagságomat, mely senkinek sem használ. Gyakran nem annyira pénz, eggy jó szó eleveníti meg a szegényt, és ha a szerencse velem, mint más akarmelly nyomorúttal szabad; leg alább, jó tekintettel fogadom bóldogtalan felebarátomat.

A társalkodás, és az egymás között való mulatás, fő bóldogsága az életnek. Hozzám hívok én is némelykor eggy inkább válogatott, mint számos társaságot, barátokat, kik eggy mást meg értik, pajtásokat, kik a mulatságot szeretik, sőt még asszonyságokat is, kik a kötő tő és kártya helyett, halász-horgot, lép-vesszőt, a szedők kosarait, és a gyűjtők gereblyéit vállokra merik venni. A kártya valósággal semmi idő töltés, csak olyan embernek a menedék-helye, a ki mást egyebet a világon nem tud csinálni. Mi ha el véltébe játszunk is, de igen kevésbe, hogy se mást ne tegyünk kedvetlenné, se magunk ne légyünk. A játékon való kapás, mely csak a fősvénységnek és unalomnak gyümölcse, leg inkább az üres fejeken és szíveken szokott uralkodni. De mi ennél sokkal nemesebben mulatjuk magunkat, ritkán is szorúlunk soha reá, sőt inkább tanakodunk estve rajta, hogy a sokféle multság közzül, melyiket válasszuk a hólnapi napra. Nincs itt mi közöttünk semmi városi rendtartás, semmi erőltetett viselet, a faluban ki ki falusi. Minden mi ebédünk vigasság, melyben nem annyira tetszik a nyalánk étel, mint az elegendőség. A vígság, paraszti munkák, és ártatlan játékok a mi ízt szerző szakácsaink, és a mi egészségünk feltartása a mértékletesség. Az asztalt mindenütt meg terítjük, a kertbe, eggy hajón, eggy fa alatt, némelykor eggy kevésse távolabb, eggy csergő forrásnál, a zöld és lágy pázsiton, a vad rózsza vagy jó szagú mogyoró fák ritka árnyékába. A tálalás,

minden rend nélkül, de tisztán esik. Az én víg vendégim danolva hozzák fel egy más után az ételeket, és a sültet nyársával együtt támasztják egy fa mellé. A gyeptől telik ki a szék, az asztal, a kút kávája a pohár szék, és a kancsó borok a fánn függenek. Az ételek öszve vissza rakatnak fel, az éhség fel szabadít minden ceremónia alól, és mivel egyik a másikkal keveset gondol, nem is neheztel, ha előtte nyúlnak a tálba. Ezen nagy szíves barátságból támad néha, egy minden gorombaság, hamisság, és erőltetés nélkül való egyenetlenség, egy kis civódás, melly sokkal szebb, és erősebben öszve köti a szívet, mint a köz emberségnek csapodársága. – Nincs itt semmi haszontalan inas, a ki beszédeinkre halgatózna, viseletünket mocskolná, falatainkat olvasná, és a hosszas ebédért morgolódnék Ki ki magának szolgál, hogy maga Ura legyen, és egyik a másiknak parancsol.

Ha mikor egy paraszt mellettünk el megy, ki a maga címereit vállán vívén, vissza tér munkájához, egy két jó szó, egy két pohár bor által, mellyek az ő nyomorúságát szenvedhetőbbé teszik, meg örvendeztetem az ő szívét, és én is belső részeimnek meg indulásába, örömmel mondom magamba „Ember vagyok én is”.

Ha valaki lakos társaim között szomszédjaival házi innepet ül, ott vagyok közöttök. Ha körülöttem lakodalmat tartanak, nem ejtik azt meg nálam nélkül, mert tudják hogy a jó kedvnek és vigasságnak barátja vagyok. Az ő hosszú asztaloknak végénél örömmel falatozik, az ő kedves paraszti nótájokat, magam is tódítom, és vidámab szível táncolok az ő színjek alatt, mint az ország háza palotájába.*

Keserves! valóba keserves dolog! Az Isten bódogságra teremtett mindent, a természet kevéssel meg elégszik, ellene állhatatlan hajlandóság vonja az embert, ember társához; és ki az,

* Budánn, az ország háza palotájába szokott tartatni a farsángi mulatság

a ki így él, noha ezen eggyűgyű életnek boldogságát hathatosan érezi is. Én, gyermekségemtől fogva, a szerencse áldozatja vagyok, és az egész rajzolásom, csak – kívánság.

58. A panasz

RÍNÓ és LAURA

RÍNÓ Enyh az idő, a lágy tavaszi szellők szaggatják a fellegetket, és az ég tisztul. Futva süti a borongós nap a ligeteket, észrevehetetlenül zöldellenek a kopár halmok. Szép Tavasz! kedvesek a te napjaid, az érzékeny szív szent indulatokkal áldozik tenéked. A te öltözeted a kellemetességnek ruhája, a te tekinteted fel szabadítja a bé zárt lelkeket, hogy örvendezzenek. Tiszta a te folyamatod ó lassú patak, édes a te csepjeidnek íze és kellemetesen hangzik a te csergedezésed. De sokkal kellemetesebb az az ének mellyet itten körül hallok, a Laura éneke, ki a meg holtakon kesereg. Szegénynek, már meg görbült feje a szüntelen való búsongásba, veresek szemei a siralomtól, és az ő énekének siket hangja, ki fejezi szívének mély szomorúságát. Laura! kedves éneklő! miért ülsz itt olly szomorúan e fűvetlen parton? miért nedves a te orcád, mint a fél-fokadásba lévő rózsa, mellyen még a reggeli harmat cseppek ragyognak. Az idő öröme hív minket, és a koporsóból ki költ természet üzi a szomorúságot.

LAURA Az én könnyeim Rínó a koporsóké, és az én énekem a koporsók lakosaié. A roppant természet gyászba öltözött az én szemeim előtt, és a tavasz gazdagsága nékem, csak külömbféle színeket hazudó szappan buborék. Ah Rínó! oda az én ifjúságomnak barátja, és az én szívem nem érez egyebet szomorúságnál. Szép volt az én barátom, mint a leg szebb tavaszi nap, fejér az ábrázatja mint a patyolat lilium s piros az orcája, mint a szederjes rózsa, s el múlt, mint a nyáron lengedező szellő el

múlik a vetések közt, de az én keserűségem él mind öröké. Igaz volt az én barátom szíve, tiszta az ő ártatlansága, s könyörületessége mint a lassú patak mely kövérítő cseppjeit el terjeszti a tér réteken. Ah Télon! te vóltál nékem mindenem, az én lételemet csak te benned érzettem, és te miattad szerettem a világot. – Keseregj most Télonnak szerelmese keseregj; de Télon, nem hall tégedet. Mély a halottaknak az álma, és alacson az ő por párnájok! Ah, mikor lessz reggel a sirba, hogy azt mondjuk a szunyadozónak: serkenj fel!

Ah! hol van az én meg elégedésem? Miért múltak el az én életemnek jó napjai olly hamar? miért halt meg Télon, vagy miért esmertem őt valaha? Mert azt mondanám magamnak, Esztelen! azt keresed, a mi e földön nem találhatik és azt gyászolod, a mi nem vólt. Ah Télon! de éltél! a te szerelmedben találtam fel a bódogságot, és a te karjaid között érzettem az élet gyönyörűségét. Napok! vissza hozhatatlan napok! az én első szerelmemnek örömmel és bódog meg elégedéssel teljes napjai! miért nem kezdődhettek újra, hogy soha el ne múlnátok? nem kívánnék más öröké valóságot.

Az én hozzám való hív szerelem ölte meg Télont. Most midőn az idő ki nyílt, ama szigetbe ment el, hogy ott számomra az új mezei virágokból koszorút fűzzön. Kicsiny vólt a víz, mikor által ment, alig bírta csónakját. Az én rólam való gondolkozás, és az a szent öröm melyet előre érzett, ha nékem illy váratlan ajándékkal kedveskedik, úgy el töltötték az ő szívét, hogy akkor vette magát észre, midőn már a patak sebesen meg áradott, és az ő élete veszedelembé forgott. Késő vólt a gondolkozás, bele ugrik csónakjába, evez, de a habok dühössége ellen lankadt vólt az ő ereje, könnyű a csónakja. Eggy törzsök, melyet a víz nagy erővel feléje hajtott, fel fordítja a csónakot a víz ki kapja az evezőt kezéből, kiált, de a habok el nyelték az ő kiáltása szavát, a zúgás, el ölte azt, és csak a víz árja segítette ki az ő fél holt testét, a nékem kötött koszorút, még is kezébe tartván.

Későn érkezhettek a halászok segedelmére kik ezt távolról észrevették, és karjaikra fel vévén, estve felé hozták hozzám.

Rinó! én, mint mikor a szelíd gerliczének hív páráját le lövi a kegyetlen vadász, hátra estem! – – –

Ó ti örökké szerencsétlen virágok! ártatlan okai az én keserveknek! meg tartalak titeket mind örökre, és a ti látástokkal nevelem az én fájdalmamat, míg porrá leszek.

Szép volt a Télon halála és csendes. Mint mikor egy kies nyári napon mosolyogva száll alá, a vidám nap. Szinte hajnali három óráig csendesen aludott. Akkor fel vetvén reám bádjadt szemeit Laura! ugymond, itt a te koszorúd. A hívség, szerelem, szánakozás, és kétség szaggatták szívemet, s el vévén erőtlen kezéből a koszorút, keservesen sírtam. Ah Rinó! nagy csapás volt ez egyszerre, el fogódik a szívem, és el ájulok. Öt óra volt mikor ismét magamhoz jöttem, s mint egy nehéz álomból fel ijjedve kérdezem, Él-e még Télon? Ah Laura felel ő, nyugodtabb lélekkel nézném a világ végső veszedelmét mint a te hív fájdalmadat. – Vigasztald magad – az Isten is könyörül a te keservedenn. Már meg hajnallott szépen, és a fel jövő nap első sugári, remegve játszódtak a fák árnyéka között ablakomon. Laura! mondá Télon, nyisd meg az ablakot. Melly szépen kél fel a vidám nap! melly szent mosolygással serkenti a madarakat éneklésre. Laura! nem jön fel többé az én napom! – de nézzed az Istent! – nézd mint nyitja fel kebelét, és mint hívogat magához. – Öröké való Isten! im vissza adom lelkemet, melly ezen szempillantásba oly tisztá, mint midőn a te Szent kezeidből ki jött, részesíts engem is a te örökké való boldogságodba. – Ne sírj Laura! – Tudod, hogy minden kívánságod csak a volt, hogy boldog legyek, és most a fogok lenni. – Erre el csendesedik, s így áll ismét. Laura! abba a szigetbe temetess el engem – a hol a virágokat szedtem – tartsd meg a koszorút – rövid volt a mi barátságunk, – és – hosszú – a te – keserved! – – Erre reám veti szemeit – sóhajt, és meg hidegszik.

Ah Rínó! ezen utolsó tekintete Télonnak, vesztegette meg életem minden erejét. Nem esett a halál senkinek érzékenyebben mint neki. Ő, a kinek szerelmének az örökké valóság rövidnek látszott, életének leg szebb idejébe múlik ki, midőn boldog kezd lenni, midőn a jövőendő napok leg édesebb reménységgel kecsegtetik szívét, midőn magának nyúgodalmas öregséget, és fiainak karjai között, csendes halált ígért.

Nyúgodj már most csendesen te hív lélek! Szent légyen a te álmod, és nyúgodalmas a te pihenésed! Nem fog téged többé látni ez a mellyék, mellynek ékessége valál, és gazos fűvek fogják bé nőni a mi sétáló helyeinket. Én pedig itt fogok ülni az én könnyeimbe. E kopár halmon fogom táplálni fájdalommat a te emlékezeteddel, és zokogva nézek a virágokra, mellyek sirhalmodon illatoznak.

RÍNÓ Igaz a te panaszkod ó Laura! méltó a te keserved. Az élet örömét vesztetted el, és a te rózsádat a ki nyílás közbe fujta széllyel a hirtelen szél-vész. De, ne háborgasd a halottak nyúgodalmát haszontalan kiáltásokkal, és ne rövidítsd életedet, a te keserveddel.

LAURA Az én örömöm Rínó a fájdalom, az én keservem tetszik nekem, és könny hullatásimba találok vigasztalást. Az életnek nehéz terhe nyom ugyan engem, de a sírás könnyebbíti az én szívemet, és az én siralmom táplál engem. Az én könny hullatásom áldozat, és az én zokogásom, kedves a Télon porának.

59. A Dérhez

Csalárd szépsége az állhatatlan tavasznak, szépen bízattál virágiddal, és a gyümölcsökkel nem hagysz élni. Szép idő járt, a meleg meg indította a bimbókat, a fák virágzottak, és gazdag pompa volt a hegyekenn és kerteken elterítve. Melly édes reménységgel néztük a virágokba a gyümölcsöket, és illy boldog tavaszba, mint örültünk a jól tévő nyárnak és ősznek, melly a

mi fáinkat meg fogja áldani. Haszontalan reménység! csalárd idő! az észak lehell, egygy híves éjszaka vastag dérrel harmatozza meg a virágokat, és a gyümölcs le volt szedve! – Hulljatok le ti is ó levelek hulljatok! Nincs már gyümölcs, melyeket a hévség és jég ellen óltalmaztatok. Majd a nyári meleg napokon jön az éhező utas, kinek meg száradt ínye, nedvesítést és táplálást óhajt. Közöttetek fogja keresni a meg frissítő gyümölcsöket és nem találja azokat.

60. A Kert NVáradon

Az én oskolámnak ablaka a kertre szolgál, mely az előtt a Paulinus Atyáké volt. Sok benne az egészséges bercencei szilva, lány körtvély, és telelő alma fák. Amott az aszaló végébe a több kopasz fák között tündöklök egy kis terepély barack fa, első virágaival az egész kertet biztatván. A szilva és körtély fák, tarkázzák félig ki nyílt bimbójokkal az ágakat, és a pázsit zöldül szemlátomást. Gyakran midőn oskolai porral el telvén békeséges tűrésemmel tusakodnám, az ablakon tekintek ki, és a fél-eleven természetnek látása, meg vidítja az én lelkemet. – Jó Isten! mikor jön el az az idő, hogy a csendes magánosságnak karjai között, kertem fáinak árnyékába nyugodván, éljek az élet gyönyörűségeivel, és imádjalak tégedet, a te munkáidba.

61. A Pántlika Egy Pásztori Játék

A Játészó Személylek.

DAPHNE *a Phillis anyja*

PHILLIS *a Montán szerelmese*

MONTAN *a Phillis szeretője*

DÓRIS, *egy Pásztor leány*

MIRTILL, *Pásztor legény*

Első Jelenés

DÓRIS, PHILLIS.

DÓRIS

Phillis! mit könyökölsz itt magad egyedül
Mint mikor dél tályba a kököracsiny le dűl
Te a ki nekünk is kedvet csinált s nevelt

PHILLIS

Tudj Isten jó Dóris magam se t'om mi lelt
Csak nincs kedvem

DÓRIS

Még is kell okának lenni.

PHILLIS

Id'akarék vászنام meg locsolni menni
S egy fába a kezem nagyonn meg ütöttem
Ott a hol a vászنام tegnap ki kötöttem
Ugy fáj hogy

DÓRIS

Csak ugy van a mikor sietünk
Még e nem olly nagy baj ezenn segíthetünk
De hol Montan

PHILLIS

Még az Anyám is rám kerül
Szegény árva fejem le mocskol emberül

DÓRIS

Biz az én Anyám is fel lobban hirtelen
De hol Montan

PHILLIS

Ugy de ő ugy tesz szüntelen
Az elébb is e kis székfűt zsáját szedék
S néki jön a kecske az a kis nevedék
S egy takaró szálíg az álnok meg ette

DÓRIS

Ne bánd szegényt hiszen ő is azt szerette
De Phillis nem akarsz te engem érteni
Hol Montán

PHILLIS

Ki tudná a Pásztort őrzeni?
Énnékem nem rabom a hol tetszik ott jár
Ki parancsol neki szabad mint a madár

DÓRIS

Hát mán csak úgy beszélsz? nesze neked Montan

PHILLIS

Ej hagyj békét Dóris!

DÓRIS

Haragszol rá talán?

PHILLIS

Hogy ne? senki se vólt más olly érzéketlen
Mint Montán én hozzám, Montán, a hitetlen!
Ah mint szerettem őt, mint jártam kedvére,
S minap egy pántlikát köték a kezére,
Ott, a hol táncoltunk a tölgy árnyékába,
S gondold meg, ma láttam a Clóé nyakába.

DÓRIS

Már a nem szép dolog; de vigyázz reája,
Két pántlikának is lehet egygy formája.

PHILLIS

Csak nincs ollyan mint a, már a mind hijába
Mert Montan tette azt, a Clóé nyakába.
Ó Dóris! a mit az én kezem kötözött,
Meg esmérem én azt, száz pántlika között.

Nagy rég hogy csináltam, alig van két hete
Sárga a közepe, a széle fekete,
Egyebütt meg hol zöld, hól kék, hol fejéres;
S apró cseppecskékkel mint a harkáj véres.
Zöld selyemmel azt a fát is rá csináltam,
Hol az első csókkal Montánt meg kináltam,
Rajta van eggy P is, eggy M is van rajta,
Még is másnak adja, ládd a kutya fajta!
De fuss az Anyám – –

Második Jelenés

DAPHNE, PHILLIS.

DAPHNE

No fiam! e jó idő!

PHILLIS

De talám a meleg nagyon is rekkenő.

DAPHNE

A nem árt semmit is sem eggynek, se másnak,
Meg ugy lessz több száma a búza rakásnak.
Én most úgy meg úntam vólt magamat othonn,
A vásznadat néztem, jól szárad a Naponn.
De tán bajod is van? úgy tetszik hogy sirtál?

PHILLIS

Nem biz én!

DAPHNE

Hát nálad minek az a csanál?

PHILLIS

A fejemnek mert fáj.

DAPHNE

Ugyan van ám eszed!
Jobb bizony hogy azt a laput reá teszed.
De tudod ki ivott tegnap a hőségbe.
Ládd Fiam! hogy ejted magad betegségbe!

PHILLIS

Ó nem! az attól van, hogy iboját szedtem,
Hogy olly nagyon sokszor fel áltam, s görnyedtem.

DAPHNE

Hát kinek szedted azt?

PHILLIS

Itt van.

DAPHNE

Nekem adod?

PHILLIS

Hiszen azért szedtem!

DAPHNE

Most te csak tagadod.
Szép biz ez! de talán a Mirtil számára?

PHILLIS

Nem hág biz e soha az ő Kalapjára.

DAPHNE

Tán Montán? de ni csak mint el pirul bele!

PHILLIS

Én könnyenn pirúlok; de még a nem jele.

DAPHNE

Gondolom hogy könnyenn a Montan nevére,
Hát m'ért nem pirúltál el a Mirtillére?

PHILLIS

Én nem t'om, a szívem feleljen érettem,

DAPHNE

Jól van, jól! a szíved! de biz észre vettem
Szereted te Montánt.

PHILLIS

Nem olly igen nagyon,
Hiszen mindég mondom mikor velem nagyon
Hogy menjen el, mert van más egyéb dolgom is,
De ő fel se veszi még ha haragszom is.
Ma is hogy korsómnak egy kis gödröt ások,
„Nem szép úgy mond mikor a l'ányok durcások!”

DAPHNE

De mást beszél még is a húgod Corinne.

PHILLIS

Ollyan alávalo gyermeknek ki hinne?

DAPHNE

Gyermekek szóll igazat, már én csak azt mondom!

PHILLIS

Akar mit beszéljen arra semmi gondom.
Hiszen, ha hogy ollykor egy mezőnn legelünk,
Ha idő töltésre ketten énekelünk,
Ha hogy ollykor én is fúvok a sípjába,
Már az olly nagy dolog?

DAPHNE

a semmi magába!
De még is azt mondog ládd, hogy el küldötted,
Mikor ott enyelgett néha körülötted!

PHILLIS

Ez meg is eshetett némellykor, meg vallom
Ó de mikor az ő sípja szavát hallom,
S ha azt a felelő vissz-hang úgy meg sejtí,
Minden bosszúságát szívem el felejtí!

DAPHNE

Tán te vagy a visszhang? hisz énekelhettek
De én attól tartok hogy szerelmeskedtek.

PHILLIS

De hogy Édes Anyám! az eszünkbe sincsen,

DAPHNE

De durcásságodról van a ki meg intsen!

PHILLIS

Hiszen, ha mondta is, róla nem tehetek
De nem következik ebből hogy szeretek.
Ő arra kért, mert már meg kell valni, látom,
Legyek barátnéja, s ő az én barátom.

DAPHNE

Fiam! a barátság hamar szerelmet szül!
De jobb lesz ha Montán, a nyája mellett ül
Te pedig majd Phillis végy bé éjszakára.

PHILLIS

Nem lesz semmi bajom nekem akkorára.

DAPHNE

De még is csak egyél valami zöldséget,
Melly el úzzön rólad minden betegséget.
Én el megyek, eszem tán eggy kis gomoját,
Te pedig leányom szedjél sok iboját!

Harmadik Jelenés

DÓRIS, PHILLIS.

DÓRIS

Szegény Anyád! rajtad lásd mint tünölődik!

PHILLIS

De ma ugye még is hogy nem zörgölődik?

DÓRIS

Hát az orvossággal?

PHILLIS

Ott könnyen segíték,
Mihellyt egy kis bodzát, s vad rutát keríték,
Mert ez, és a töve az árva csanálnak
Ő nálla a halál ellen is, használnak.

DÓRIS

Héj bezzeg az Anyád ha engem kérdene,
Meg tudnám én rajtad hogy mi segítene!
Montán.

PHILLIS

eredj! eredj! csak ne bosszants vele,
Mert már majd meg fájul a fejem is bele!
Melly jámbor, melly szelid volt a tekintete,
Még is a hitetlen ládd hogy rá szedhete!
De semmi, tanultam én most ez embernél,
Rá nem szednek engem hidd többször egyszernél!

DÓRIS

Jé már e nagy harag! ha ha – – –

PHILLIS

ni bizony még nevet!

Tán öszve szúrtétek egymással a levet?

Héj Doris! hivségem nehezen szíveli,

Látvann hogy pántlikám más Leány viseli,

Ó mert csak azokat a csókokat szánom,

A mit kapott töllem az én rossz Montánom.

DÓRIS

Hát meg is csókoltad?

PHILLIS

Ollyat hogy kérdhetel?

Látszik boldog leány hogy te nem szereted!

Ő kezdte el ugyan; ha nem akartam is,

Ha szégyenlettem is, ha vertem, szidtam is,

De biz utoljára úgy rá fanyalodtam,

Hogy azután néki még magam tartottam.

Kérd meg csak a kúttól, kérd meg a bodzástól,

Hány száz csókok között váltunk el egymástól.

DÓRIS

Hát osztán szüntelen csak csokolódtatok?

S az alatt egymásnak semmit se szóltatok?

PHILLIS

Ó igen, de minden beszélgetés mellett,

Semmi is úgy jobban mint a csók nem kellett!

DÓRIS

De hát még is osztán miről beszéltek?

PHILLIS

Ó te boldog leány! arról hogy szeretek,
Ő meg ölelt engem, én őt meg öleltem,
Ha ő kincsemnek hív't, lelkem! azt feleltem.
Ó mond, ő csak az én személyem becsüli,
S tudod, hogy egyik szó, a másikat szüli!

DÓRIS

No jól van, de osztán nem untatok erre?

PHILLIS

Csak nem akadtam még illy boldog emberre!
De hogy untunk Dóris! de észre se vettük.
Gyakrann, hogy az egész napot hova tettük,
Olyan hamar el múlt!

DÓRIS

A furcsa állapot!
Azzal tölteni el a mélységes napot,
Ölelni, galambom! csillagom! szeretek!

PHILLIS

Haszontalan Doris! mert ma nem nevetek.
Valamikor Montán, Montán volt én velem,
Mindég beszédessé csinált a szerelem.

DÓRIS

Jól van! s ha egy napot így el töltöttetek
Ugyan mond meg más nap miről beszéltetek!

PHILLIS

Az is furcsa kérdés!

DÓRIS

no de, mond meg még is!

PHILLIS

Tudod hol felleges hol tiszta az ég is,
Mi is, hol civódtunk, hol öszve békéltünk.

DÓRIS

Civódni?

PHILLIS

Mint az ég, mi is csak úgy éltünk.
Mert, sokszor civódnak ám a szerelmesek,
Még is azért, minden napjaik kedvesek!
Néha egész nap is többet nem csináltunk,
Hogy egymás szemébe néztünk, s kukucskáltunk.

DÓRIS

Tehát a szerelem mind csak képzelődés!
Ölelés, csókolás, tréfa, és perlődés!

PHILLIS

Hát még enyelgeni sem tudsz? ó ártatlan!

DÓRIS

Nem biz én, ez a szó előttem hallatlan.
Hát mi az?

PHILLIS

A csak kéz, s orca cirolgatás,
Szerelmes beszédek, néha csókolgatás.

DÓRIS

Soha bizony soha, hát eb az ingetek!
Ciróka, maróka, még úgy is tettetek!

PHILLIS

Tettünk bizony s ládd é még is az átkozott!
Engem melly szégyenbe s gyalázatba hozott!

DÓRIS

Igen bizony, hát most, mit fogsz már csinálni?

PHILLIS

Szerelmem, pántlikám, és Montánt utálni,
Nó de mond meg magad, úgye? ha szeretne
Hogy két napba egyszer, csak hozzám jöhetne?
Látom én mind tegnap, mind ma is hogy kerül,
De Dóris! úgy tetszik Mirtill jön emerül,
Mond, őrizze nyájam míg violát szedek,
Hisz itt nincs sem mételly, sem víz, sem meredek.

Negyedik Jelenés

DÓRIS, MIRTILL.

DÓRIS

Isten hozott egyszer Mirtill! e ligetbe!
Be régebben nem láttunk! mi az a kezvedbe?

MIRTILL

Egy kis állat,

DÓRIS

már azt, nem szükség mondani
Hiszen úgy se szoktak ott farkast hordani!

MIRTILL

No hát itt van, nézd meg!

DÓRIS

már nem nézem, tedd el!

MIRTILL

Mi a Dóris? hát a tréfát sem érthet'd el?
Ne légy olyan kényes!

DÓRIS

Van talán még eszem,
Hogy az olyanforma tréfát fel se veszem.
Nem szép, nem is szoktam mindjárt haragudni,
Csak hogy, nem akarok tőled mindent tudni.

MIRTILL

Hiszen tudni lehet, én mindjárt meg mondom.

DÓRIS

Ne mond bizony nekem, reá semmi gondom.

MIRTILL

Jaj be haragos vagy! Nő de már a minék?
Hiszen én meg mondom, csak ne szólj senkinek.

DÓRIS

Már én a nyelvemmel kedvem szerént élek,
Ha tetszik halgatok, ha tetszik, beszéllek.

MIRTILL

No de, ne légy még is, az ember Echója,
Ládd é, ez a Montán fekete rigója,
Ezt tavaj még Phillis a fészkéből hozta,
S kopaszon Montánnak od'ajándékozta,
Szépen tud fütyölni, most hogy arra mentem,
Nem vólt otthon Montán, s én bizony el csentem.

DÓRIS

De hát ugyan abba mi örömd látod,
Hogy úgy meg lophatod Montán jó barátod?

MIRTILL

De hagyd el! már ennek örülök mondhatom,
Hogy a tronfot, tronfal; vissza potolhatom.
Tudod, hogy bánt velem ő is tavaj ősszel,
Mikor el dugatta a Tengeri csősszel

A seregélyemet? Én ezt fel tartottam
S egy kedves Nótára meg is tanítottam,
Valaki csak látta, mindjárt meg szerette,
Az ének notáját olly szépen ejtette.
Hilax! Chloris! tölem hogy gyakran hallotta,
Hilax! Chloris! mindég utánnam mondotta.
Sokszor egész nap is ült a juh hátára,
Mint ha azt tartanák csak az ő számára.
De furcsa állat volt!

DÓRIS

A bizony, tudom már,
Az a nagyonn okos, nagyon drága madár,
Melly hogy akkor a négy nyarat meg haladta,
Nem akarád adni tiz csóknak alatta.
De szegényt, a Milon kutyája meg ette!
Mirtill, itt van tiz csók, kell é most érette?
De meg álj! jut egy kis csalfaság eszembe.
Én most nem rég valék itt Phillissel szembe,
Ő, hogy látta volna azon esküdözött,
Mikor csókolgattál ott a bokrok között
Mirtill! most ezt rajta meg kék boszúllani,
Mútasd a rigót s mond! –

MIRTILL

mit tudjak mondani?

DÓRIS

Mond, hogy te Montántól kaptad e madarat,
De ne ne vess osztán! edd meg az agarat!

Mitill.

Csak biz'd r'ám ki lopom én biz a szemét is.

DÓRIS

Most úgy is utálja a Montán nevét is.
S ha nevetés nélkül beszélsz, úgy el hiszi.

MIRTILL

Jól van, a csintalan ő is el nem viszi
Mikor a tömlőmön meg oldta a hurkot,
De most meg étetem ám véle a szurkot!

DÓRIS

Én Chloëhoz megyek: De ni! ahol jönnek,
Bújj ízibe alá, e termett szőlőnek.

Ötödik Jelenés

PHILLIS, MONTÁN.

MONTÁN

Phillis! mit futsz töllem? mi lelt olly hirtelen?

PHILLIS

Ha másként nem vagyok, így vagyok szüntelen.

MONTÁN

Soha se láttalak még én illy méreggel.

PHILLIS

Soha sem is esett a mi tegnap reggel.

MONTÁN

Tegnap? s nekem kellett valamit vétetni?

PHILLIS

Álnok! szemembe is hogy mersz tekinteni?

MONTÁN

Nó de hiszen mond meg!

PHILLIS

Éj jobb ha halgatol!

MONTÁN

Ugy hát én nem tudom, miért pirongatol!

PHILLIS

A szép! az igazság csak mindég tiétek!

MONTÁN

Az Istenért mond meg hát! mi az a vétek!

PHILLIS

Ni biz a jó lelkű! egy cseppet se bánja,
Még hogy én mondjam meg tőlem azt kívánja.

MONTÁN

Phillis! Phillis! hát ez a minapi beszéd?
Hol a fogadásod?

PHILLIS

Ott, a hol a tiéd!

MONTÁN

Hát ez az a hívség a méket ígérted?

PHILLIS

Lassan Montán! mert így a szívem meg sérted,
Hív voltam én hozzád.

MONTÁN

hát én mit vétettem?
Hív vagyok én hozzád.

PHILLIS

A biz észre vettem!

MONTÁN

Ah Phillis! Galambom, életemnek fele!

PHILLIS

Nem vagyok én Chloé, tán álmodol veled?
Ni hogy beszél félre!

MONTÁN

s ezt még Phillis mondja?
Ó Phillis! a vagyok szerelmem bolondja!
(eggy kevéssé halgat)
Hát nem szólsz?

PHILLIS

Ma magam reá nem vehetem.

MONTÁN

Hát, vesszen el fűvöm, juhóm, s a ligetem!
Ha meg bántottalak, a Nagy Pánra vallom!

PHILLIS

De tudsz átkozodni derekason, hallom!

MONTÁN

Ha Chloët szeretem hát! – – –

PHILLIS

csitt! most ki nevetlek,
Nem szereted? én meg téged nem szeretlek!

MONTÁN

Még Chloëval? de már ezt nem érdemlettem!

PHILLIS

Menj hitetlen hozzá; menj, mond meg helyettem!

MONTÁN

Én! Phillis! hitetlen? s így hívsz te engemet?
Ki jobban szeretlek mint az életemet,
Kinek a vólt, s a lessz minden kívánságom,
Hogy te légy valaha kincsem, s boldogságom!
Hogy te veled éljek, s hogy (ó édes álom)
Hív karjaid között érjem el halálom!
Már két esztendeje Phillis! s kilenc hete,

Miólta hív szívem téged meg szerete,
Miólta csak egy nap se ment le szárazon,
Hogy meg nem láttalak vagy itt, vagy a gazon.
Hányszor örzötte más a nyájam helyettem?
Mikor Phillis! veled, te veled lehettem!
Hány kedves, (bár Anyád szüntelen üldözött)
Hány kedves éjszaka múlt karjaid között?
Tudják a csemeték, tudják a ligetek,
Napok! boldog napok! ó hova tűntetek?
Számodra egygy pálcát, s pohárt is csináltam,
Mellyre egygy erdeji Istent faricskáltam,
Kinek, míg hívségem Phillis! kedveltetted,
Sok kövér juhokat áldoztam éretted.
Tovább is csináltam majd fél esztendőnél
Tudod Phillis! magad gyakran a kútfontól,
Hogy el vágott kezem meg mostad, s töröltted
Szánakozó kézzel nyomkodtad, kötötted.
Phillis! kénszerítlek a régi hűségre,
A mi ligetünket őrző Istenségre,
Mond meg! ugyan mond meg! ki volt olly átkozott?
A ki én felöllem néked hazudozott.
Mond meg! hogy változtál ilyen hideg jéggé?

PHILLIS

Azt a te szíved is meg mondja eléggé.

MONTÁN

Phillis! az én szívem melyemet nem veri,
Mint a ki tett bűnét érezi, s esmeri.

PHILLIS

Hát hol a Pántlika a mit neked adtam?

MONTÁN

Mindjárt elő hozom a kunnyhóba hagytam
A szék-fűd mellett van.

PHILLIS

Meg bocsáss barátom!
Én semmit se hiszek valamig nem látom,
(Montán el megy.)

Hatodik Jelenés

PHILLIS, MIRTILL.

MIRTILL

Montán ám az ember! nincs olyan itt körül
Már a barátoknak ő lehet tükörül!
Azt is nekem adja a mi legkedvesebb.

PHILLIS

Mit adott? a fürjét?

MIRTILL

Nem, annál kedvesebb.

PHILLIS

A Pintyét?

MIRTILL

Találd ki ezért a rigóért!

PHILLIS

Hát ezt adta neked! pénzért, vagy jó szóért?

MIRTILL

Biz ő csak úgy adta, én megint el hoztam.

PHILLIS

Úgy adta? de hisz ezt én ajándékoztam
Most tán csak bosszantni akar ő engemet?

MIRTILL

De hogy! hanem nekem keresi kedvemet,

PHILLIS

Szép is az, hogy magát veled kedvelteti,
S az én becsületem rontja, s vesztegeti!

MIRTILL

Azt mindjárt gondoltam, hogy úgy járok veled
Hogy gyanús haraggal el telik kebeled.
Semmi az hogy nekem adta a madarad,
Ha a madár enyim, Montán tiéd marad.
De tudod Phillis mit? ezt a hímhez zárom,
Míg fészket rak, tojik, s míg ki költ meg várom,
Mihelyt arra való lessz, hát azt fogadom
Hogy két csonka-tollas fiát, neked adom.

PHILLIS

Ad'sze csak! a biz ez az én rigóm féle.

MIRTILL

De meg fül ha olyan markossan bánsz véle.
Lágyan tartsd, mert hátha meg talál dögölni.

PHILLIS

(meg fojtja).

Nesze itt van! magam meg akartam ölni.
Hitetlen Pásztorok! már azt se tudjátok,
Hogy a Pásztornékat mivel bosszantsátok!
De te el ne felejtsd a fiát ebadott!
Egy Pásztor meg tartsa azt, a mit fogadott!

MIRTILL

Szerencsétlen Montán pajtás! be meg jártad!
Hogy azt a kis rigót onnan el nem zártad.
Ládd! már most meg vallom, én ezt csak el loptam
Hogy az elébb Montán előtt el sullogtam.
Be nézek, hogy az ujj sípját meg próbálnám,
Senki sincs; hátha most, Montánt meg tréfálnám,
Gondolom magamba! úgy is tavaj ősszel
A seregélyemet el dugták a csősszel.
S el hozom, te pedig féltő s gyanús lélek
Meg fojtád, óh mert ezt, bánom a míg élek!

PHILLIS

Hát ezt loptad? s Montán nem tud semmit benne?

MIRTILL

Jaj hiszen ha tudná úgy mi bajom lenne!
De ládd, Dóris lovalt erre a tréfára.

PHILLIS

Az olyan tréfának, ládd ilyen az ára!

MIRTILL

De nem szép ám mindent olly nagyon fel venni!
A ki tréfál annak tréfát kell érteni!

PHILLIS

Mirtill! én karóhoz nem kötöm az ebet.
Már bánom, de ládd, nem gondoltam egyebet
Csak hogy meg akartok engem haragítani
Mert úgy is kezdtem vólt, már Montánt gyanítani.
(hirtelen el megy.)

Hetedik Jelenés

MONTÁN, MIRTILL.

MONTÁN

Jó szerencsét Mirtill! kedves énekelő!
Honnan verődhattél most az egyszer elő?
Hát Phillist nem láttad? nem tudod hova ment?

MIRTILL

Éppen most vala itt, tán ott lessz oda lent,
Gondolom Dóriszal, ott ama Nagy fánál,
Mert kért hogy itt legyek addig a nyájánál.

MONTÁN

Bezzeg ugyan Mirtill volt ám csete paté!
Leg nehezebb per az Asszony-állaté!
Gondold meg! azt fogta Phillis erővel rám,
Hogy én másnak adtam a kedves pántlikám,
A mellyet a minap karomra kötözött,
Ott a hol táncoltunk a zöld tölgyek között.
De nagyon haragudtt!

MIRTILL

Már azt ki tenné fel?
Biz én azt gondoltam mind fenekig téjfel!
Hanem ugyan Montán! kérlek valamire
Ha engemet szeretsz!

MONTÁN

Nem kérhetsz semmire
A mit meg nem adok; de nem a rigómat,
Mert inkább od'adom a leg jobb tinómat.

MIRTILL

Nem kérek én semmit, csak hogy meg engedjél!

Montan.

Eredj! eredj! Mirtill! ne gyermekeskedjél!
Most tréfálni akarsz, vagy csúfolni talán
Nekem nem vétettél.

MIRTILL

még sokat is Montán!
Jaj mert szint úgy félek ha meg fogod tudni,

Hogy mig élsz, mindég fogsz reám haragudni.
Phillis –

MONTÁN

no, hogy Phillist talám meg csókoltad?
De kellett is hogy ezt, oly nagyon titkoltad!
A nem szentség-törés, e csak tréfa játék,
Mellyet én is tőled nem csak egyszer láték!
Hát ezt engedjem meg?

MIRTILL

Oh nagyobb az annál!
Dóris is benne van.

MONTÁN

bár csak már szóllaná!
Phillis! Dóris! mert már majd meg haragudok,
Én még a vétkekről egy cseppet se tudok.
Mond meg! nem haragszom akarmi lessz, hiszen
Rossz pajtás az, a ki pajtásnak nem hiszen!

MIRTILL

Ma hozzád indulok reggel a lucsokba,
S hogy senkit se látok ott a kunnyhotokba,
A rigód el hozom. Dóris elő talál,
Kérdi, mi van nállad? mit hozol, s hol valál?
Meg állok, s mutatom néki a rigódat
S ő – –

(hallgat)

MONTÁN

de mond tovább! ne hagyd félbe szódat!

MIRTILL

Ő, mond, „hé meg kék most ezzel Phillist csalni.”

MONTÁN

Szép is a barátom úgy reám lovalni!

MIRTILL

S mond Phillisnek, hogy ezt neked Montán adta
Úgy is haragszik rá!

MONTÁN

ennye ebugatta!

MIRTILL

Hát arra jön Phillis, s Dóris meg el szalad,
Ni Phillis! mutatom néki a Madarad!
Nekem Montán adta, ő el veszi s így szől
Ennye ---

MONTÁN

Gondolom már! talán meg csipte jól?

MIRTILL

Nem! ha nem a mint ott fogta, simította,
Míg félre tekintek, addig meg fojtotta.

MONTÁN

Már a vastag tréfa! csinján szép tréfálni,
Nem pedig tréfából másnak kárt csinálni!
Mert hisz el lehetne nézni egy keveset,
De semmi, kurvanyja! már ez is meg esett!

MIRTILL

Bizony a nekem is jó ízűn nem esnék,
Ha így szánt-szándékkal káromat keresnék,
De csak ne neheztelj oly nagyonn érette,
Majd egy szép galambot kapsz tőlem helyette,
Eggy felől rózsaszín, fejer másik felől,
A fején kontya van mind hátul, mind elől.

MONTÁN

Tedd el a galambod! ha a rigó oda,
Rózsaszín, vagy fejer a nekem micsoda!

MIRTILL

No Pajtás! hogy hidd el hogy szánom felette,
A leg jobb kas-méhem küldöm el helyette,
Már azt az Atyámtól Licas sokat kérte,
Két leg jobbik juhát adta volna érte,
Meg tudná mondani Dámon ha még élne,
Hogy mindég unszolta s járt rá, hogy cserélne.

MONTÁN

Nem vagyok én fősvény kurvanyja a méhnek!
Biz inkább örülnék a Phillis kedvének.
De gyanakszik reám, s nem mondja az okát,
Pedig már el hoztam néki a Pántlikát.

MIRTILL

De követ gyanakszik, biz ő csak tetteti,
Az életét nálad jobban nem szereti!
De meg akar rólad egészen győződni,
Azért szeret mindég perleni, s kötődni.
Az a természete a hív szeretőnek!

Nyólcadik Jelenés

MONTÁN, MIRTILL, PHILLIS, DÓRIS.

MONTÁN

Mirtill! mit csináljak? nézzed a hol jönnek!
Ugy tetszik hogy reszket majd minden tetemem.

PHILLIS

Nó Montán! meg engedj, mert meg csalt a szemem.
Más Pántlika volt az, a méket gondoltam,
Most Cloënál valék s tőle tudakoltam.
Hát szent a békesség?

MONTÁN

Szent az én részemről.

PHILLIS

Felejtkezz el te is, hát ez eggy vétkemről!
Ez a hirtelenség és féltés gyümölcse!

MONTÁN

A hív szeretőnek ilyen az erkölcsel!
Talán másszor te is, nem hirtelenkedel,
Ha nem meg gondolod a mit cselekedel.

PHILLIS

De sokszor magammal még nem is bírhatok!

MIRTILL

Mert bizony olly kutya erkölcsre kaptatok,
Hogy a Pásztorokat szembe utáljátok,
De ha el hagynának, ér'tek meg halnátok.

DÓRIS

Lassan Mirtill! ne tartsd magad olly okosnak!
Nem tudod?

MIRTILL

talán azt, hogy mély partot mosnak
A lassú patakok. De elég az hozzá,
Hogy a fejr népet Isten meg átkozá,
Mert félig mind féltő, félig mind szerelmes!

DÓRIS

Bár neked se lenne valaki kegyelmes
Rigó tolvaj!

PHILLIS

(Montánhoz)

igaz ugyan meg jártam ám! – –
– – Ennye be vas-villa szemeket vetel r'ám!

MONTÁN

Nem biz én, hallottam, mi történt veletek,
Azzal mind a kettenn hirtelenkedtetek.
Te abba hogy hittél, ő meg hogy el vette,
De hiszen rossz végből ő se cselekedte.
Azért ne hidj mindjárt, ne légy olly hirtelen!
Hív volt az én szívem, s hív marad szüntelen!
Mind Dóris, mind Mirtill, mind te hibázátok

De én nem haragszom jó fiúk! reátok!
A Pántlikádat is ládd Phillis! el hoztam.

PHILLIS

Eredj Montán! eredj! mert már meg átkoztam.
De tudod hogy esett? Chloë meg szerette,
S mind addig kötötte, a míg ki köthette.
De semmi, te vagy már minden boldogságom,
A szívem, s ez a csók legyen bizonyságom!

MIRTILL

Hát még csokolódsz is? ennye gonosz fajta!

PHILLIS

Ez az én Montánom, ne ütközz meg rajta!

MIRTILL

De tudjátok é mit? e'r' a hires perre,
Ma hajtsuk be jókor a juhat egyszerre.
S majd nap-lement felé, ha minden meg fejet,
Menjünk ki a gyepre, s együnk ott friss tejet.
S osztán, valamit is kék már indítani.

MONTÁN

s Hát mit?

MIRTILL

Zálogosdit leg jobb lessz játszani.

MONTÁN

Én játszom akarmit.

DÓRIS

Én ki nem maradok.

PHILLIS

Ha Montán is játszik? zálogot úgy adok.

MIRTILL

Montán! Mit csinálnak a kik szeretgélnek?

MONTÁN

Néha öszve vesznek, néha meg békélnek.

MIRTILL

Mit Phillis?

PHILLIS

restellem koptatni a számat,
Kérd meg inkább ezt a peres Pántlikámat!

MONTÁN

Eggynek a másakra igen nagy a gondja.

MIRTILL

Féltik egymást úgye? azt igazánn mondja!

MÁTYÁS KIRÁLY

vagy
A nép szeretete,
jámbor fejedelmek jutalma.

Nemzeti Érzékeny Játék.
Három Felvonásban.

*Azon alkalmatosságra,
midőn FERENC, Buda várában
Junius 6dik napján 1792 Eszt.
Magyar Királya koronáztatott.*

Országos Széchényi Könyvtár

Budapest, Magyar Királya
napján 1791. Ész.

azért, hogy a nép szeretete

Hic vir hic est, tibi quem promitti saepius audis.

Virgil.

Di tibi dent annos! a te nam caetera sumes,
Sint modo virtuti tempora longa tuae.

Ovid.

ELŐ BESZÉD.

Sem az idő, sem keveset próbált erőm nem engedte meg, hogy ezen darabot, a maga belső érdeme szerint, illendő figyelemmel, szorgalommal, és hathatós erővel készíthettem volna el. Hivatalbéli rendes foglalatosságimon kívül, alig maradt egynéhány hetem a ki dolgozásra, és a mit a Dramatikába valaha kezdeni mérészlettem, ez az első. Ne ítéllyenek meg tehát a Tudósok, ha egy Felséges képet, erőtlen ecsettel fogván hozzá, el nem találhattam. A ki eddig való szerencsémet esméri, reménylem, nem annyira hibáimat, mint igyekezetemet veszi, méltó gondolóra.

Budán, Majus 31dik
napján 1792. Eszt.

Szent Jóbi Szabó László.

SZEMÉLYEK.

POGYEBRÁD, *Cseh Király.*

KATALIN, *Leánya.*

CSEH ORSZÁG KANCELLARIUSA.

GERÉB ERZSÉBET, *Hunyadi János Gubernátor Özvegye.*

SZILÁGYI MIHÁLY, *Bátyja, Machoviai Bán.*

MÁTYÁS, *Erzsébet fia.* } *Prágában foglyok.*

MADRÓTZI PÁL.

GARA, *Nádor Ispány.*

UJLAKY,

LINDVAY,

ROZGONYI,

} *Magyar Fő Fő Urak.*

VITÉZ, *N. Varadi Püspök.*

Cseh Országi Fő Nemesek.

A Magyarok Kísérői.

Fegyveresek.

Polgárok.

Sokan a köz népből.

Az első Felvonás a Rákos mezején.

2dik és 3dik Prágában a Királyi Palotában.

Történt 1458dik Esztendőben.

A ruházat, az akkori idő szerént.

ELSŐ FELVONÁS

A Rákos mezeje, körös körül Sátorok, zöld, fejér, és veresre festve. A kilátás, a Budai Várra, és Pest Városa kerítéseire szolgál.

Első Jelenés

GARA, UJLAKY.
(*Sebessen ki jövőn.*)

GARA Micsoda szokatlan tolongás ez itt is, a hol én még illy temérdek sokaságot, soha sem láttam?

UJLAKY S ezen akadsz fel? Hát nem tudod micsoda fontos mindnyájunknak ez a mai nap, melly a mi bódog, vagy bódogtalanságunkat el választja!

GARA De miért éppen itt, ezen a békesség mezején, miért éppen itt is, holott mind a két városnak utcái rakvák emberekkel?

UJLAKY Hát Uram! nem veszed észre, hogy a nép eggyénéhány ezerrel szaporább?

GARA (*szélllyel néz.*) Rendkívül való dolog!

UJLAKY Nem olly rendkívül való, ha még emlékezel reá, a mit a napokba rebesgettek!

GARA Hát mit?

UJLAKY Hogy Szilágyi a maga követői közzül eggyénéhány ezer embert ide rendelt.

GARA S igaz az ugyan csak?

UJLAKY A te magad csudálkozása bizonyítja meg. Ma hajnalba érkeztek be dob trombita szó alatt, s nézzed csak melly kevélyen járnak mint a Pávák! melly bátrak, mint valamelly

hadi vezérek! – ott feküsznek az Erdélyiek, itt a Hősök és apródok – ott –

GARA Lehetetlen! nem hiszem! hiszen ez a haza törvényeivel egyenesen ellenkezik, az Ország gyűlésre fegyveres kézzel jeleni meg!

UJLAKY Tudakozd bár tőlök magoktól, s meg látod, hogy igazat szóllottam!

GARA Hé férjfiak! jösztetek csak egy szóra!

(Egynéhány katonák ki jönnek.)

Második Jelenés

AZ ELŐBBENIEK. EGGYNÉHÁNY KATONA.

GARA Mi járatba vagytok itt?

1-SŐ KATONA Az Ország gyűlésére jöttünk.

GARA Ki nevébe vagytok ide rendelve?

2-DIK KATONA A haza nevébe.

GARA Ki rendelt ide?

1-SŐ KATONA Szilágyi és Erzsébet.

2-DIK KATONA Mi még Hunyadi Jánost is szolgáltuk, vele völtünk minden ütközetben, Erzsébet úgy bizik hozzánk mint a maga fiaihoz.

GARA Mi végre jöttetek ide?

1-SŐ KATONA Azt én magam se tudom!

2-DIK KATONA Vólna csak itt ellenség; Uram! majd meg látnád!

GARA Hányon vagytok itt?

1-SŐ KATONA 10,000-en az Alföldről.

2-DIK KATONA 10,000-en Erdélyből.

GARA Ha! Ország árulói! Hiteszegett gonoszok! Hát fegyverrel akartatok minket a békességbe orozva meg lopni?

1-SŐ KATONA Uram! mi nem vagyunk a ti ellenségetek!

2-DIK KATONA Hát parancsolsz e valamit velünk?

GARA Nem! menjetek a szíнем elől, nincs semmi közöm hozzátok! *(a katonák el mennek.)*

UJLAKY Hát Uram igazságot szöல்லottam e?

GARA Átkozott igazságot! de hamarább mosson patakot a magyar vér, mint valaki a Hunyadi gyűlölséges nemzetségéből, az én Királyom legyen!

UJLAKY Szájad által szöல்லott szívem! és ime újra kezét adok! – véreмет, életemet, ősi igazságunk feltartásáért! Mit nekünk az ő hatalmaskodások? – nincs a világon olly ellenség a kinek kardja életöl ez a fő, a kinek törétöl ez a szív, megrettenhetne! Így mint én, ezeren gondolkoznak a mi hazánkfiái között, s a kissebségért, a vakmerően meg bántott haza szabadságáért készek életüket fel áldozni, mint mi.

GARA *(mérgebe nevetvén.)* Mátyás! Magyar Király! Ha akkor múltak el én, midőn ez a gyermek, a kinek még az Atyja, házam fényességét el fogta, a maga fel emeltetését, az én meg aláztatásomnak, az én erőszakkal ki tekert helybe hagyásomnak fogja köszönni! De mit is állunk hijába? mit beszélünk olly fel szóval a mi gyalázatunkról. Jer! szegjük nyakát szándékoknak, gátoljuk meg igyekezeteket! hogy a nagyra látó Erzsébet fakadjon meg mérgebe! Jer! kiáltsuk ki Kazimirt újra Királyunknak.

UJLAKY Jer! ez a nap szakassza végét a dolognak! Kazimir a mi Királyunk!

GARA Kazimir, és nem más!

(indúlnak!)

Harmadik Jelenés

AZ ELŐBBENIEK. A LENGYEL KÖVET.

KÖVET Köszönöm Nemes Magyarok! kegyelmes Királyom nevében ezen kívánságtokat!

GARA } (Kezet adván.) Isten hozott!
UJLAKY }

KÖVET Azt véltem, hogy a Gyűlés előtt már nem is szólhatok többé veletek!

GARA Éppen most akartunk be menni!

KÖVET Már a ti ígéretetekbe nincs mit kételkednem, állhatatosságtokat pedig jól esmérem.

GARA Im újra kezet adunk.

UJLAKY Ujra fogadjuk, hogy senkit mást mint Kazimirt Királynaknak nem akarunk.

GARA Hogy nekünk gyermek Király nem kell.

UJLAKY Hogy egyenessen csak Kazimirra van szükségünk.

KÖVET Nem is fogjátok soha meg bánni! Kicsoda nem elégszik meg az ő alattavalók közzül vele, úgy mint tulajdon édes Atyjával! ki nem dicséri az ő kegyelmes uralkodását? s az ő erántatok való szeretetét, magatok is esméritek!

GARA Valóban jó igaz Király!

UJLAKY A ki valóban meg érdemli a Magyar Országi Királyságot.

KÖVET Meg érdemli, ha igazsága nem volna is hozzá, ha a ti meg holt László Királytok testvérjét nem tartaná is!

GARA Bizonyos légy benne! no már megyünk! Isten hozzád! Ma el kell neki válni ha török szakad is!

KÖVET Csak egy szót. Az Erzsébet követői, talán nem azért vagynak fegyveresen, hogy a választásba rajtatok erőszakot tegyenek?

GARA Hitvány ember volna az, a ki attól meg ijjedne! Mi nekik mindenkor meg felelünk! És ha ugyan csak valamit indítanak, akkor omoljon a Magyar. De szálljon az ég haragos átka annak a fejére, a ki a kardját, hazafia vérével először bé fecskendezteti! (El mennek.)

KÖVET (magába.) Valósággal a Magyaroknak nem volna jól dolgok, ha eggy 17 esztendő gyermekét választanának magok Királyoknak, a kinek neve csak tegnap előtti, a kinek nemzet-

sége leg közelébb emelte fel a porból magát. Egy gyermek, a ki most is idegen helyen fogva ül, s a kinek szabadulását mindenkor meg nehezebbíteni lehet. Hogy engedelmessé nének neki ezek a férjfiak, kik őt, mind bátorságok, mind eszerek nézve, annyival felyül haladják? Nem! nem fogják magokat annyira el felejtetni! – (El megy.)

Negyedik Jelenés

SZILÁGYI, ERZSÉBET.

SZILÁGYI Hidd el kedves lelkem Húgom! alig vólt életemnek egy egy bódogabb szempillantása, mint midőn ma reggel Pártfogóinkat meg látogattam. Mint örültek ezek a jó emberek! micsoda szíves szeretettel fogadtak! mint adtak hálát az Istennek, hogy ismét körülöttünk lehetnek, hogy ismét parancsolatinkra halgathatnak!

ERZSÉBET Valósággal, például teszem fel Hazám fiait, minden más nemzeteknek, a Nagyobbak és Fejedelmek eránt való hűség, halgatás és szeretetben.

SZILÁGYI És a mint igazán meg köszöntem nékik, hogy rólunk el nem felejtkeztek, reánk még most is figyelmeznak, s eggyszeri hívásunkra olly számosan meg jelentek, mindennek csak e vólt a szava: Uram! nem Pestig, a világ utólsó végeig követtünk titeket el választhatatlanúl! Oda a mi jó Atyánk, Vezérünk, Hunyadi János, légy te minekünk minden ő helyette! Ó lelkem Húgom! ha még ezt meg érzük, ha még ma meg érhetjük, hogy Mátyás, a te egy fiad hamarább legyen Király, mint szabad: az én rövid napjaimnak száma, úgy is hamar el telik, de az addig tartó belső nyugalma, bódog meg elégedése lelkemnek, fel ér, ezer esztendőnyi hosszú étellel.

ERZSÉBET Az Isten tartson meg sokáig édes Bátyám! de a mi szándékunknak akadályai mind inkább láttatnak nevedni:

éppen most hallom hitelesen, hogy Lindvay, a ki még eddig csak azért tetszett a mi ellenkezőnk lenni, mivel Kazimirhoz félig meddig hajlott; már most egészen az ő pártját fogja, s mindent gazdag kecsegtetésekkel az ő részére akar hódítani.

SZILÁGYI Ne gondolj az állhatatlannal! Ha egyedül rajta áll, magával se tud meg egyezni, pedig igazán jó ember, és soha sem makacs. Lindvay maga a mi dolgunk folyamatját, nem fogja meg gátolni.

ERZSÉBET Hát meg maradsz ugyan csak a mellett, a mint tegnap el végeztük?

SZILÁGYI Nem is látok más jobb módot fel tett szándékunk végbe hajtására. Püspök Vitézzel már beszéltem eránta. Tudod, hogy ő reá minden figyelmez, és hogy az ő ékesenszóllása erejének, kevés állhat ellent. Benne nagy reménységünket helyheztehetjük. Ő ugyan bizony kész is érettünk mindent el követni!

ERZSÉBET Csak ismét arra kérlek édes Bátyám! csendesen de bizodalommal adjátok elő indító okaitokat. Tudjátok úgy is, hogy csak az az igazság győzheti meg hazánkfiat, melly szelid hanggal ejtődik.

SZILÁGYI Ó édes Húgom! kinek esik nehezebben ez a versen-gés, mint nekem?

ERZSÉBET Azt mondom most is, ha Kazimir többet tehet a Magyaroknak mint az én fiam, ha jobb lessz, ám legyen Kirá-lyom!

SZILÁGYI Már azt bízd reám! csak egyszer igazán bele szól-hassak, de már ime két napja, hogy kiabálásokkal mindég el nyomtak.

ERZSÉBET Hát éppen azért ma ne hagyjátok magatokat, szakasszátok végét, már ---

Ötödik Jelenés

AZ ELÖBBENIEK, ROZGONYI.

(*nagy sebességgel jön ki a gyűlésből.*)

ROZGONYI (Szilágyihoz.) Az Isten szerelméért Uram! menj siess a gyűlésbe! még soha sem vólt olly el kerülhetetlen szükség jelenlételedre!

SZILÁGYI Mindjárt gondoltam.

ERZSÉBET Mi baj?

ROZGONYI (*epekedve.*) Kérlek, kénszeritlek siess a gyűlésbe! minden el vesztett szempillantás, ugyan annyi nappal vét hátrább, menj! meg hallassz oda bé mindent.

SZILÁGYI (*fejét csóválva.*) Ugyan mit kezdettek ismét ezek az egyenetlenek? (*El megy.*)

ERZSÉBET (*bátran.*) Szólj! mi történt?

ROZGONYI Még semmi sem, de alig ha vérbe borúlva nem megy le a mai nap!

ERZSÉBET Hogy hogy? szólj!

ROZGONYI Komor tekintettel, le süttött fővel, lépett ma be a Nádor-Ispány gyűlésünkbe. A méreg és bosszonkodás el változtatta orcáját, s minden pillantása haragot jelentett. Bámulva figyelmezett minden, ezen szokatlan látásra, midőn egyszerre így kezdi. Hazánk Nemesei! Tudjátok, hogy a mi gyülekezetünk csendes tanácskozása, magához hasonló nyugalmat kíván. Ott, a hol úgy is minden tűzbe, s indulatba vagyon, leg kisebb erőszakos lázzasztást is el kell távoztatni. Bölcsen választották el azért a mi Eleink az Országgyűlést a hadakozástól, és a tanácskozást a fegyverek zörgésétől. Ez a jó szokás, melly már sok számos esztendők szakadhatatlan sora után, nálunk törvénnyé vált, ma Hazafiak! ma sértetik, ma vettetik meg. Erzsébet és Szilágyi, a magok követőiket ide rendelték. 20,000 fegyveres ember veszi e szabadság helyét körül. Mit tartatok ezen rendkívül való jelenésről, itt éppen az Ország kellő köze-

pébe, a hol semmi más ellenség nem háborgathat nem nyugtalaníthat?

ERZSÉBET Valósággal rossz lelki esméretének kell lenni, melly maga magát oly könnyen rémülésbe ejti!

ROZGONYI Nagy zúgás támadt erre a Rendek között, melly mindég nagyobb nagyobb lett. Nem, úgy mond a Nádor-Ispány továbbá, ez a vakmerőség a mi Országunkba, mind ez ideig halatlan! Ezt tenni nem mérészlette még semmi Király; ez eggy szántsándékkal való meg sértődése a mi igazságunknak, kész akartva ejtett meg bántódása ősi szabadságunknak, és ha, Törvényünk, ha az egész Haza Gyűlése szent tekintetét, akarki oly szabadon lábaival tapodhatja, nem kívánok többé Nádor Ispány lenni! s nagy haraggal el vetette kezéből búzogányát. Ország Áruló! kardra Pajtás! fel kiáltottak jobbára, s el akartak oszlani, hogy Hőseiket, apródjaikat fel ültessék. Nem édes Hazámfiak! úgymond a Nádor-Ispány, mi közzülünk senki se huzzon kardot, csak ezen hívatlan vendégeket, igazítsuk el innen!

ERZSÉBET S te ezeket mind csendes lélekkel halgattad?

ROZGONYI Asszonyom! majd meg fokadtam bosszúságomba, hogy ezen hamislelkű vádakát meg nem cáfolhattam, de senki sem halgatott reám. Vitéz Püspök már harmadszor állott fel, s csak nem el rekedt egészen, míg kérte hogy hallgattasson meg, ekkor én lassan ki indúltam, s hallottam azután is sokaktól, halíjak meg én inkább mint Mátyás Királyom legyen!

ERZSÉBET Eggy kicsit rosszabb mint gondoltam, de még is semmi ollyas, a mit előre által nem láttam volna. Ne háborogj semmit. Esmérem én az én hazámfiakat, e csak az első heveesség, hagyj neki időt, s minden el múlik magától!

ROZGONYI Ó Asszonyom! most éppen más formán van a dolog! Hidd el készebbek lesznek a világon mindent el követni, mint sem hogy a mi akaratunkra reá álljanak.

ERZSÉBET *(nemes dorgáló hangon.)* Ki akarja addig vinni a dolgot? hát azért hívtam én ezeket az embereket ide, hogy ő

velek, Hazám ellen, egy gyalázatos alacsonyyságot kövessenek el? Valóban jobban kellene szándékomat esmérned!

ROZGONYI Asszonyom! jól esmérem én azt, de te nem értettél engem igazán. Mikép reménylhetjük mi azt valaha a Nádor-Ispány, és Ujlakitól hogy velünk egyget értsenek? Valyon azok, kiknek már a te férjed nagy és hatalmas volt, kik a te igaz bosszúállásodtól méltán tarthatnak, nem fognak e azok mindent el követni, hogy fiad útját a Királyi székbe meg nehezebbítsék.

ERZSÉBET Meg nehezíteni igen, de nem egészen el fogni, és akkor lessz igazán nagy mind kettőnk dicsőssége; az övék a bátor ellen állásba, a miénk az okos véghez vítésbe!

ROZGONYI Csak hogy mi, még igen keveset bódogultunk!

ERZSÉBET Mindenkor eleget feltételünkhöz képest. Gondold meg bár magad, hogy még ez előtt csak két hónappal is, leg főbb kívánsága szívemnek, a fiam Mátyás meg szabadítása volt. Minél szembe tűnőbb, s rendkívül valónak kell hát nékiek még látszani, ha már most a Királyi székről gondolkodunk? Sok idő kívántatik egy ilyen fontos mozduláshoz, míg az ember csak hallani is meg szokja, annyival inkább míg helyet s kedvet talál! Mi csuda tehát ha e két első nap még csak meg sem akartak hallani? de szóljatok ma bátran és szeretettel, meg lássátok hogy a mi indító okainkat, sokan helyesnek, s meg győzőnek fogják találni. Hevesek ugyan az én Hazámfiain, de valósággal jó szívűek, a kik hazájokat igazán és szívesen szeretik! Csak szelíd hangon, jó kívánó lélekkel mond meg nekik az igazságot, soha sem vetik meg. – Most már menj be! – a Bátyám az alatt se fogta őket csendesíteni. – Csak kövesd tanácsomat! vedd elő az egyik ellenkezőt a másik után, magánosan mindeniket könnyen meg fogod győzni! – No most menj be! – én ismét erre a helyre fogok vissza jöni, hogy a mi az alatt történik tőled meg tudhassam. *(Két felé el válnak.)*

Hatodik Jelenés

VITÉZ, UJLAKY, LINDVAY.

(A gyűlésből jönnek ki.)

VITÉZ Bocsássatok meg, hogy a gyűlésből ide hívtalak ki! ott ben abba a bódító lármába, az ember se beszélni, se hallani jól nem tud.

UJLAKY (*durván.*) Mind egy! mit akarsz?

VITÉZ Barátim!

UJLAKY } (*egyszerre*) Te a mi barátunk?

LINDVAY } (*fejet csóválva*) valósággal! –

VITÉZ Felejtsétek el kérlek eggy-néhány szempillantásig, hogy én nem a ti részeteken vagyok. A békesség szolgája, nem lehet tulajdon polgár társainak ellensége, ha szinte velek egy értelembe nem lehet is!

UJLAKY Ha lenni nem akar!

LINDVAY Igazán mondád!

VITÉZ Ne ítéljetez olly hevenyébe Barátim! kérlek halgassatok meg előbb engemet, a ki szinte úgy Magyar a ti hazafi társatok, a ki ugyan azon földnek hasonló jó téteményeivel él, azon szabadsággal bir, azon törvények őltalmába nyugoszik. Akar-mennyire távozzon a mi gondolkozásunk módja egymástól, a mi szíveinknek öszve kell csatolva lenni, el választhatatlanúl.

UJLAKY Szólj bizvást! meg halgatunk!

VITÉZ Ismét arra a szomorú állapotra jutottunk Barátim! hol a tulajdon magunk hatalma terhünkre van, és az erőnk ártalmunkra válhat. Az Ország fő nélkül, a mi választásunk egyes akarat nélkül, és olly felette kevés az idő a tanácskozásra. Hamar és jól kell választanunk, hogy késedelmünket a vissza vonás közel való veszedelme utól ne érje még is a mi választásunk, a hízelkedni nem tudó késő maradék igaz ítélő széke előtt is feddhetetlenül meg állhasson!

UJLAKY Hát mit mondhatsz Kazimir Király ellen? Hogy a Maradék méltó átkatol láttatol rettegni?

LINDVAY Hát nem egy jó igaz Fejedelem Kazimir?

VITÉZ Mit tudnék rágalmazás képpen mondani az Úrnak felkente ellen? Már két nap, mind csak az ő érdemlett dicséretét és magasztalását hallottam, de vizsgáljuk meg kérlek közelebbről, ha valósággal leg hasznosabb e az ő választása a mi országunknak? Legyen övé akkor az elsőség, és ő a mi Királyunk.

UJLAKY Hát mibe nem volna jó Kazimir reánk nézve?

LINDVAY Halljuk.

VITÉZ Azért akarjátok tehát Kazimirt Magyar Királynak, mivel bátor, erős, és a harcban igazán nagy vitéz?

UJLAKY Mivel mind ezeket próbák által bizonyította meg.

VITÉZ Értem! igaz az hogy ifjú még Mátyás, csak most 17 esztendő is 8 esztendő korába keservesen sírva jött eggyyszer előmbe, hogy az édes Atyja kardját a hüvelyéből ki nem tudta húzni.

UJLAKY A mit Mátyás csak ígér már Kazimir a lett!

VITÉZ Még is kedvesebb nekem a tavasz mint az ősz. Amott már a bimbóba virágot látok, és vidám reménységgel gondolom a gyümölcsöt is a virághoz. Ellenben akármelly gazdag legyen az ősz, képzelődésemnek minden tüze, bele fagy a télbe.

LINDVAY Ej ki bizhatik sokat a tavaszhoz, melly még a bizonytalan esztendő mindenféle kétséges változásinak alá vagyontettve?

VITÉZ Ah de mi édesebb még is a reménységnél? és egy ilyen jól indúlt fából nem várhatunk-e méltán áldást, a ki magát már most is olly gazdagon mutatja, életének tavasszába a leg szebb termést, nyárra és őszre a leg jobb ízű gyümölcsöket igéri? Ah, viseljétek kérlek gondját ezen ifjú fának, hogy még valahára az országnak bátorságot és gyümölcsöt nyújthasson! Ah óltalmazátok meg a melegtől és hidegtől eggy eránt, hogy mély állandó gyökeret verjen, hogy a ti jó vénségetek magát az ő árnyékának

kellemetes hüvessége alatt meg eleveníthesse! igazgassátok lépéseit, tápláljátok az ő nagyra termett szívét a ti vitézségtek példáival! legyetek az ő bölcs baráti és – ha mikor osztán valamely nemes cselekedetet véghez viszen, a Haza bajain könnyebbit, minden karba, s állapotba lévőket bődög meg elégedéssel el tölt, a Haza javát állandóul meg erősítette, az Országnak méltó fényességet szerzett; akkor éreztétek ezen ki mondhatatlan édes örömet, mely csak egy nemes kevélységből származhatik; ezt a gondolatot én adtam neki, ebben az én tanácsomat követte, ezen dolognak véghez vitelébe én is vele együtt segitettem, és azon háláadatos öröm-könyei a Hazának, melyeket a maga tulajdon bődogságán, jó Királyának emberi szeretettel teljes uralkodásán hullat, én reám is szinte úgy háromlanak.

LINDVAY (*Minteggy el bódúlva halgat.*)

UJLAKY (*Menni akar.*)

VITÉZ Talán azon akadtok fel, hogy az Atyjába határoztatik meg minden eleinek száma? de gondoljátok meg, hogy Hunyadi János ezer Őseinek érdemeivel egyedül birt, hogy sokkal méltóságosabb dicsőség az, midőn magát valaki teszi nagygyá, mintha a másoktól kölcsönözött nagyságot meg tudja tartani. Gondoljátok meg, hogy mi Hazánk meg tartását egyedül csak az ő vitézségének köszönhetjük, hogy hólta után olly háláadatlánul bántak érdemeivel! Gondoljátok meg egyszersmind hogy a világon semmi bizonytalanabb állapot nincs, mint a születés, és a szerencse javai, a mellyel ti kényeskedtek. Ugyan azon hirtelen változása a szerencsének, melly ma fel emel, hólnap le taszithat, a feneketlen mélységig. Könnyű meg számlálni hányadik Gara vólt az, a ki Nagy Lajos Király alatt, az eke szarvát az Ország kormányával cserélte fel, és ki felelhet ti közzületek felölle, ha valyon még valaha, valaki a Gara maradéka közzül, nem lessz e köntelen szűk élelmét háláadatlán kézi munkájával keresni?*

LINDVAY *(Feje csóválásával helybe hagyja.)*

UJLAKY Atyám! már ki beszélhetted magad. *(Lindvayhoz.)*
Gyere menjünk.

VITÉZ Hát ugyan csak nem akarjátok Mátyást? Halljátok azért javallásomat! Sokszor magatok meg vallottátok nekem barátságos beszélgetés közbe, hogy a mi Országunk alkotmányának leg nagyobb leg szembe tűnőbb hibája, a Királyok választása légyen. Miolta a Szent István ága egészen ki holt, a sok belső egyenetlenség, a sok ártalmas vissza vonások, és azon káros következtetések után, mellyek minden választást, el válhatatlanúl követni szoktak, eléggé által láthattatok ezen igazságnak szomorú valóságát, s ha talán kételkednétek, ime most veszedelmeteken tapasztalhatjátok. Ne szerencsélteessük azért mind annyiszor szegény Hazánkat, valamikor Királyra szükségünk vagyon. Keressünk ki egy házat a szomszéd Királyok között, s ajánljuk ennek Országunkat örökségül, hogy osztán semmi oka soha ne lehessen Királyunknak egyik országot a másiknál nagyobra becsülni. Így lessz állandóul meg kötve boldogságunk, így tesszük a mások hasznát magunkénak, és a mi bajainkat, ők is szinte úgy fogják érezni.

LINDVAY De már erről a jussunkról le nem mondhatunk!

UJLAKY Miért vesztenők el kész akartva szabadságunkat, melly egyik fő-talpa Országunknak?

VITÉZ Barátim! a melly szabadság magunknak ártalmas, a gonosz, az egy olyan tereh, mellyet minél hamarább le rázni tartozunk.

UJLAKY Nem akarjuk mi Kazimirt örökös Királyunknak!

VITÉZ Hát úgy nem is szükséges a választás! A mit Kazimirtól egynéhány esztendőre csak reményletek, már az Mátyásban bizonyos. Mátyás, a ki olly sokat, és sokáig volt velünk, esmér és szeret bennünket. Esméri fogyatkozásinkat, szereti bátorsá-

* A Gara Háznak condescendesei most valósággal kézi munkájok után élnek Szabolcs Vármegyébe.

gunkat, hivségünket, és egyenességünket. Esméri igazságinkat, s tiszteli Törvényeinket. Az utolsó Török háborúnak minden nyomorúságait vélünk együtt állotta ki. Jó Bátyja mellől soha sem távozott, a leg alább való köz emberhez leereszkedett, mindenütt jelen volt, meg tanulta, s meg kedvelte vitézségeket, meg tanulta a hadakozók veszedelmeit meg becsülni. Jó Atyján tapasztalta, melly erányos, változhatatlan szeretettel ragaszkodott hozzá az Ország, és László Király Udvarába, melly keserves a Király és a Haza között való bizodalmatlanság. Fáradhatatlan Bátyja s szeretettel teljes Atyja mellett nevededvén fel, mind kettőjöknek Nagyságát, az eggyik mérész gondolatit s a másik, bölcs végre hajtását, egészen magáévá tette. Valóban fel emelt kezekkel tartozunk hálát adni az Istennek, hogy mind eddig életben egészségben Mátyást meg tartotta, s véle Hazánkat meg áldani akarja! – – Vagy – menjete, s köldüljatok Nemzetünk gyalázatjára mind annyiszor Királyokat az idegenektől, a kik magok hasznok, s dicsőssége-kért, de koránt sem a Haza javáért, örömet fel vállalják koronánkat! *(hirtelen el megy.)*

Hetedik Jelenés

UJLAKY, LINDVAY.

LINDVAY Ujlaky! meg sem hinni alacsony bizodalmatlanság, s fel tételünk mellett meg maradni, vétkes meg átalkodás volna!

UJLAKY Igen hamar meg változtál!

LINDVAY A Püspök beszédjére?

UJLAKY Éppen arra! Ó csak azokat, a húrokat pengette a jó Püspök mellyek magoktól is szépen szöllanak, de a kedvetlen hangokat okosan el tudta kerülni. Ám lásd. Én nem vágyok az olyan ételekre, mellyek az inynek jól esnek, de a gyomornak halálosok!

LINDVAY Ugyan még se bizol hozzá?

UJLAKY Ó Pajtás! valamíg csak Erzsébet, a meg bántatott Erzsébet él, még én élek, se én, se te ne higj a Püspöknek. Még a Hunyadi László haláláért senki sem állott bosszút; ez az áldozat meg lásd, a mi fejünket éri. Nem! soha sem akarom Mátyást Királyomnak!

LINDVAY Hát ha ilyen kötés alatt adjuk néki az Országot?

UJLAKY Azért még is Királyunk marad, ha esküvését meg nem tartja is!

LINDVAY A nemtelen egy cselekedet volna!

UJLAKY Ki büntetheti meg a Király hibáit? de nekem nincs több egy életemnél!

LINDVAY Hát meg maradsz Kazimir mellett?

UJLAKY Nehezen. Valóban igazán mondotta a Püspök, hogy nagy nyomorúság, midőn a Hazának egy olyan Fejedelme vagyon, a ki Törvényinket szabadságinkat nem tudja vagy rosszul tanulta meg! Hijába Pajtás! szükség hogy minket a mi Királyunk ifjúságától fogva esmérjen, hogy még élete zsengejének szerelmetes ki nyílt szívűségével társalkodjon velünk, ha minket illendőképpen szeretni s tisztelni akar.

LINDVAY Igazán mondod! de hát mit csináljunk?

UJLAKY A sem lehet még most, hogy Országunkat másnak ajánljuk örökségül, arra hosszas dévánkozás, több idő kell, még a Magyarok elméje most nem éles eléggé, hogy az ebből következő jókat által láthatná. – De – mit gondolsz? hát ha a Nádor-Ispányt tennők Királynak? Elég nagy házból való Gara, e mellett jámbor, és okos férjfi!

LINDVAY Az ugyan meg érdemlené!

UJLAKY Gyere tegyük kérdésbe! Inkább Gara mint Mátyás!

LINDVAY Inkább Gara mint más!

Nyolcadik Jelenés

EGGYNÉHÁNY POLGÁROK ÉS KATONÁK.

1-SŐ POLGÁR Már azt meg kell vallanunk, méltatlanság a Rendektől hogy a meg bántódott Hunyadinak, még csak hamvaival sem akarnak öszve békéllen!

1-SŐ KATONA Nem csak méltatlan édes Földim! hanem vétkes háláadatatlanság! Ezen a mezőn tették példa nélkül való öröm kiáltások között Gubernátornak, s midőn a Törökök hatalmát semmivé tette, Hazánkat meg tartotta minket nyűgodalomba s bódogságba helyeztetett –

2-DIK POLGÁR (*bele szóll.*) Mi ugyan mindent el veszítettünk az ő halálával!

2-DIK KATONA A Haza az ő őltalmazó paizsát, ti a ti Atyátokat vesztettétek el, de mi, az ő mindenkori hűséges Hősei, mi vesztettünk el mindent vele együtt, bátorságunkat, vitézségünket, s híres nevünket! ki fog minket ezután úgy meg becsülni, ki fog vélünk olyan jól bánni tudni?

1-SŐ POLGÁR Ó hogy azt a szép derék ifjat is, az Erzsébet első szülöttjét Lászlót, olly erőszakosan veszthették el! Arra bezzeg az Atyja nagy lelke birt örökségül!

1-SŐ KATONA Héj az! Hogy már az örökre el felejthetetlen Hunyadi Jánost az Isten el vette, azt gondoltuk, hogy László fia fogja az ő kárát ki pótolni. Azt gondoltuk, hogy ő lessz Atyja helyett vezérünk, ő reá bíztuk volna bátran magunkat, ő reá halgattunk volna egyedül a Várak vívásakor, vele mentünk volna örömmel az ütközetre, s gazdag nyereség, nagy tisztességgel tértünk volna vissza! Meg is lett volna minden! ha...

2-DIK POLGÁR Itéljétek meg már most magatok! ki vallott leg nagyobb kárt? Mi a mi Atyánkat, ti, a ti Vezéreteket vesztettétek el, de Erzsébet, férjét, fényességét, háza gyámolát két nagy reményű fiait. Az eggyik Prágába fogva van, s Isten tudja mit

nem szenved, a másiknak ott (*Budára mutat.*) vágta el a hóhér a fejét.

1-SŐ KATONA Ne is mutasd azt az iszonyatos helyet, csak a méreg forr fel bennem, s még is – – –

2-DIK KATONA Ne volna csak a Nádor-Ispány olly engesztelhetetlen ellensége Erzsébetnek, ne volna megint maga Erzsébet olyan nemes lelkű, meg bosszúllanánk mi a László halálát, s Mátyás eddig Magyar Király volna, de így kéntelenek vagyunk el szenvedni, ha Ország árulóinak neveznek is.

1-SŐ POLGÁR De ugyan miért is vagytok ti itt?

1-SŐ KATONA Nem tudom én magam is, de hogy Erzsébet átkot mondott annak a fejére, a ki először hazafia ellen kardot ránt, a bizonyos.

2-DIK KATONA Ne kötötte volna meg csak maga a mi kezünket! nem volna most a Hunyadi háznak senki ellensége, s az ő gyaláztatja el volna törülve!

1-SŐ POLGÁR Abból esmérem meg a halhatatlan Hunyadi nagy lelkű feleségét! De fontoljátok meg magatok, ha valyon az ő nemes gondolkozása, annyira meg kötheti e kezeteiket, hogy leg nagyobb Vezérek gyaláztatját, s a fia méltatlan fel mészárlását, alacson nyúl szível büntetlen hagyhatjátok?

1-SŐ KATONA Szakállamra mondom nem!

2-DIK KATONA Ne is szenvedjük!

2-DIK POLGÁR Ne szenvedjük! Álljunk bosszút! kardra legények! (*el akarván menni, Erzsébet eleikbe jön.*)

Kilencedik Jelenés

AZ ELŐBBENIEK, ERZSÉBET.

1-SŐ KATONA Asszonyom! mi állunk bosszút a te fiad haláláért! mi kerítjük kezedbe minden ellenségeidet!

ERZSÉBET Gondolatlanok! Miért akarjátok homlokotokról tisztos koszorútokat szántszándékkal el hányni? miért akarjátok a Hazát, melyet magatok tartottatok meg, el veszteni? kívántam e én valaha Hazámfiain, illy alacsony bosszút állani?

2-DIK KATONA Te Asszonyom nem, de mi nem szenvedhetjük a te házad gyalázatját!

MIND. Ne szenvedjük! ne szenvedjük!

ERZSÉBET Édes Hazámfiain! az én hozzám való szeretet, és az igazságnak érzése, által lépeti veletek kötelességteknek határát, de ez én előttem szent marad mind örökké! Hagyjátok a Királyt és az én fiamat békével nyugodni! amaz számot adott már a maga cselekedetiért, ezt pedig tegnap tisztességes helyre temetétek.* Nem akarok én szerencsétlen fiam, hamvainak semmi olyan áldozatot tenni, melyet a bosszúállás szült, és tulajdon haza fiainak vérétől gőzölög.

1-SŐ POLGÁR Hát Mátyást szabadítjuk ki, s Királyunknak tesszük.

MIND. Még jobb! Mátyást tegyük Királynak, Mátyást!

ERZSÉBET E sem áll ti rajtatok. Bizzátok a választást a Rendekekre. Ők a ti Atyátok! ők viselnek gondot ti reátok! Zöld még az én férjem temetője azoknak könnyhullatásitól, a kik őt igazán szerették, s szívesen meg siratták. Tudom, édes Hazám fiain! hogy sok jeles virtusaitok koszorújába mindenkor ragyogott a háládatosság is, maradjatok meg ezután is a hozzám való hívségben és szeretetben, én többet nem kívánok! Menjete most békével sátorotokba! várjátok ott csendesen a dolognak ki menetelét, még most nincs szükségem reátok!

1-SŐ POLGÁR Asszonyom! minél kevesebbet kívánsz tőlünk, annál többet tartozunk mi cselekedni. Jertek barátim! (*Suttogva el mennek.*)

* A meg ölt Hunyadi László testét, a gonosztévők közzé temették először; a Bátyja Szilágyi Mihály ásatta ki onnan az Ország gyűlése alatt, s tisztességes kriptába tétette által.

ERZSÉBET (*magába.*) Melly jó emberséges emberek! önként engedelmeskednek ha hívom, s csendesek ha el igazítom. (Szilágyi jön.)

Tizedik Jelenés

ERZSÉBET, SZILÁGYI.

ERZSÉBET No hát édes Bátyám! mi történt az alatt a Gyűlés-be?

SZILÁGYI Sok nyomos dolog, de semminek sem szakadt vége, már harmadik, s negyedik Királyról is volt szó.

ERZSÉBET Kik azok?

SZILÁGYI A Nádor-Ispány Gara, és én.

ERZSÉBET Felette különös!

SZILÁGYI Nem olly különös édes Húgom ha meg gondolod, hogy utóljára abba mindenik fél meg eggyezett hogy egygy ollyan Királyt válasszunk, a ki minket közelebről esmér, és igazán szeret.

ERZSÉBET Igen sokat nyertünk ha szinte mind nem is!

SZILÁGYI Némellyek Garát mondották, többen engemet, sőt még ellenkezőink közzül is, sokan inkább engem akartak, mint Mátyást. Tudod, hogy ebből egygy hosszas mellette s ellene való beszéd kerekedett volna, de én meg aláztam kevésységemet, oda mentem a Nádor-Ispányhoz, s azt mondom neki. Uram! mi mind ketten igaz Magyarok vagyunk. Mi reánk néz minden, minket tisztel minden, és a mi érdemeink nagy és hasznos vóltába, minden meg eggyez. Ne húzzunk ujjat egygy illy fontos állapotban, mellynek jó ki menetele mind kettőnk eddig való cselekedeteit háromszori dicsősséggel meg tetézi. Mondj le a Királyságról mint én, s mind kettőnknek tekintete, nagyobb s tisztesebb lessz mint az előtt!

ERZSÉBET Igen jól mondtad!

SZILÁGYI A Nádor-Ispány semmit sem szóllott, Lát'd Uram mondám továbbá, nekem hatalmamba állana, hogy az én, vagy öcsém választását fegyveres kézzel végére hajtsam. Esméred a Katonák buzgó szeretetét erántunk, az ő bátorságokat a viadalba, és az ő telhetetlenségeket a győzedelembé, még akkor is, ha Polgár társaik vérebe förödnek. Ha! fel kiálta akkor mérgesen, hát ezek a fegyveresek ugyan csak – A Szent István koporsójára esküszöm úgy mond, hogy mindnyájunknak őltalmazására vagynak itt. Sokkal jobban is esmérem bátorságodat, mint sem hogy azzal ijeszteni akartalak volna, Uram! s meg ragadtam a kezét, nem kényszeríteni, inkább szánakozásra kívánlak indítani; kéméld ha lehet a Hazafi vért, melly most sokkal bizonyosabban fog folyni, mint a Kazimir választásakor. Lelkemre mondom, méltó vagy a Magyar Koronára! de gondold meg hogy magtalan vagy mint én, gondold meg mit tesz ez a mi Országunkba, hol az idétlen buzgóság olly sok gyalázatos áldozatokat tett a Királyválasztásnak, hol eggy megszakadt országlás közben, sok fáradságos munkáji eggy jó Királynak, haszontalanul füstbe mennek! Ha az Isten Mátyást magzatokkal meg áldja, én ugyan már meg nem érem, de ha a mi késő unokáink az ő törzsökét méltónak találják, tegyék az Országot az ő Örökjének. Légyen osztán a mi maradékunké ez a tisztesség és becsület, hogy a Király választást követni szokott minden veszedelmeknek, bölcsen ők vették elejét.

ERZSÉBET Ugyan mit mondott erre?

SZILÁGYI Nagy zsibongás kezdett támadni a sátorba. A Nádor-Ispány talán meg illetődvén a tölem hallott igazságokon, hólnapra akarta a gyűlést halasztani. Inkább ma mint hólnap mondám fel szóval, intettem a Püspök Vitéznek hogy abba ne hagyja, és mint hogy a többi magamat illetett volna, ki jöttem. – De micsoda szörnyű érthetetlen láрма ez körülöttünk – Mátyást hallom

(Kiabálás minden felől, Mátyás a mi Királyunk! Mátyás!

– a láрма mind közelébb jön – a sok nép oda tódúl.)

éljen Erzsébet, éljen Szilágyi! – – – Mátyás a mi Királyunk!

ERZSÉBET (*haragosan.*) Garázda emberek! Hát rajtatok áll az ő választása?

MIND Mátyás a mi Királyunk! Éljen Mátyás!

Tizeneggyedik Jelenés

AZ ELŐBBENIEK, GARA, UJLAKY,

LINDVAY, ROZGONYI, VITÉZ.

GARA Mit akartok vakmerők?

(*Egy a nép közzül.*) Mátyást Királyunknak!

MIND Mátyást! – Mátyást!

GARA (*Nagy tüzzel.*) Ha! most láttam már – – –

ERZSÉBET (*bele szóll.*) Kérlek édes Hazámfiak! engedelmeskedjete! menjetek hátra egy kevéssé! –

VITÉZ Fogadjatok szót! menjetek hátra! (*hátra mennek.*)

ERZSÉBET (*Garához.*) Uram! ne gondold ezzel a kiabálással legkissebbet is! a nép nem végez, a választás tőled csak, és a Rendektől függ egyenesen. De mi tartóztathat még, hogy magad a fiam ellen szegezd? Talán a bosszúállástól félsz? Ez, egyedül engemet illet, az én fiam halála nem ejthetett senki más szíven olly mérges sebet, mint az enyimen. De ime mindnyájunk, és az élő Isten színe előtt esküszöm – el felejtkezem az ő haláláról, az örök halgatás sírjába temetem minden emlékezetét, és másáyni nehézséggel nyomjon engem haldokló ágyamba az a csepp vér, melly még valaha ezért ki ontathatna!

SZILÁGYI Én is esküszöm, hogy soha az ő haláláról meg nem emlékezem, s fogadom, hogy a mi esküvésünk Mátyást is le fogja kötni.

VITÉZ Szálljon az ég haragos átka annak a fejére a ki ezen kemény esküvést meg nem tartaná!

(*Egy kis halgatás után*)

ERZSÉBET Ha még ezzel sem elégsztek meg? mihelyt Prágába el érkezhetünk, vizsgáljátok meg őt alattomba, miképpen gondolkozik testvére haláláról. Ha hajlandó a bosszúállásra, ha kész ezen alacsony indulatnak Hazáját s hazafiait fel áldozni, rekesztessék ki a Királyi székből mind örökre!

(Gara, Ujlaky, Lindvay, félre mennek,
s beszélnek lassan egygy mással.)

ERZSÉBET (az alatt.) Édes jó Istenem! adj szerencsés ki menetelt, hogy fiamat nemes lelkűnek, és jambor Atyjához méltónak találhassuk.

GARA (magok közt.) Nem állja ki.

ROZGONYI (tűnődve.) Csak sokat ne mérészlett legyen Erzsébet!

GARA (Erzsébethez.) Asszonyom! reá állunk fel tételeldre, de hogy vigyük véghez?

ERZSÉBET Ujlaky! Esmér e téged jól az én fiam?

UJLAKY Nem hiszem, csak egyszer látott gyermek korába!

ERZSÉBET Ha tehát Prágába leszünk, menjetek el hozzá Rozgonyival, próbáljátok meg szorgalmatosan és híven, azt mondom újra most is, ha meg csalja benne vetett bizodalmat, ha – – –

(A nép fel kiált.) Mátyás a mi Királyunk!

EGGYIK Tőle várunk minden jót!

MÁSIK Csak ő tehet minket boldogokká!

HARMADIK Győzni fog mindég mint az Atyja!

NEGYEDIK Jámbor lesz mint az Atyja!

MIND Mátyás a mi Királyunk! Mátyás!

GARA (int a népnek.) Vonjátok meg a harangokat! Mátyás a mi Királyunk! – Mi készülünk útra! –

(a nép ki rohan, öröm kiáltással.)

Éljen a mi új Királyunk!

éljen a Nádor-Ispány! éljenek a Rendeek.

(A Muzsika kezdődven, a kárpit le foly.)

MÁSODIK FELVONÁS

A néző hely Prágába, a Királyi Palotába, egygy közönséges szoba, melyben Mátyás, és Madrótzy Pál fogva laktak.

Első Jelenés

MÁTYÁS, MADRÓTTY.

MADRÓTTY De Mátyás! hijába biztatsz engem ezentúl, nem hiszek már többé neked!

MÁTYÁS S miért nem?

MADRÓTTY Hát ide s tova nem lessz esztendeje, hogy már fogva vagyunk, s még is semmi híre szabadulásunknak?

MÁTYÁS Valamivel tovább tart mint gondoltam; de nem is csuda olly sok nyomos változások után, melyek az alatt véletlen történtek!

MADRÓTTY (*Vágó hangon*) Nyomos változások!

MÁTYÁS Hát nem tartod te a László Király halálát reánk nézve fontosnak?

MADRÓTTY Ó igen sok tekintetbe!

MÁTYÁS És hiszed e, hogy ha még ő élne, mi most foglyok nem volnánk?

MADRÓTTY Még többet is ennél!

MÁTYÁS S mit?

MADRÓTTY Hogy ha tovább élt vala, most semmi szabadulásra nem volna szükségünk.

MÁTYÁS Az nem! El csábithatták a szegény értetlen Királyt, ha a kegyetlenségre hajlandó nem vólt is!

MADRÓTTY Meg érdemlette hát szegény Bátyád a halált, és mi a rabságot?

MÁTYÁS Mind a kettő hirtelenkedésből történt.

MADRÓTYZ A Királyoknak nem szabad hirtelenkedni!

MÁTYÁS Hiszen ők is emberek.

MADRÓTYZ De az ő hirtelenkedések fontosabb következtetéseket húz maga után, mint a másoké! A mi közönségesebb emberbe csak hiba, az ő benne meg bocsáthatatlan vétek. Jaj akkor a világnak ha azoknak fogatkozásait emberi gyarlóságú veszszük, kik egy tekintettel ölnék s elevenithetnek, kiknek hatalmától méltán azt várjuk, hogy a jó teteménybe legyen munkás. Mátyás! lelkemre mondom! soha sem óhajtottam a László Király halálát, de még is ennek köszönhetem egyedül életemet.

MÁTYÁS Szívemből nehezteltem én is reá a míg élt, hólta után meg bocsátok, s el felejték mindent, de azt, hogy minket is halálra ítelt legyen, soha sem hihetem.

MADRÓTYZ Köszönd, hogy ezt életben hiheted!

MÁTYÁS Lát'd én így gondolkoztam. Két nevendő fa, egymástól nem messze állott. Hirtelen fel kerekedik egy terhes felleg, a szél keményen fújt, a fényes villámlás szagatta a setét eget, egy csattanás a másikat érte, és egyik előfát semmivé tette a menykő. Azonba egy véletlen támadott sebes szél el kergette a mennydörgő fellegeket. Sokat szenvedett ugyan a másik fa is, de a kellemetes, verő fény, és jó napok után, ugyan csak fel vette magát.

MADRÓTYZ Óh ezek a félelmes felhők, ismét bé boríthaták volna az eget, ismét – – –

MÁTYÁS (*bele szóll.*) Ki tudja, ha oda csapott volna e ismét? Egy áldozattal be éri az ég is.

MADRÓTYZ Soha sem hittem volna, hogy kevesebb mint egy esztendő alatt, olly könnyen szenvedd saját testvéred meg ölettetését?

MÁTYÁS Nagyon meg csalogod magad! ha bizonyosan tudtam volna előre, hogy a tizedik csapásra esik le a fejem, kész akartva tartottam volna oda és most is szíves örömmel áldoznám fel életemet, csak az övét szerezhethném vissza általa!

MADRÓTY Kémeld az életedet nagy lelkű vitéz! vagynak ám némelyek kik azzal többet gondolnak mint a Bátyád halálával!

MÁTYÁS Ugyan! s ki mondta azt neked?

MADRÓTY Többet lát a szem gyakran mint a fül hall! Ha jelen nem voltam is a ti első beszélgetéseken, annál többet vettem észre tegnap előtt! Katalin – – –

MÁTYÁS Ó valóban szerelemre méltó Leány is Katalin! ártatlan mint az első tavaszi nap, és kellemetes, mint a ki nyíló rózsza bimbó. Lásd! hogy igazán meg valljam, ő teszi mostani életemet szenvedhetővé, s rabságomat kedvessé!

MADRÓTY Olly kedvessé, hogy mellette Hazádat, Anyád, és Bátyádat el felejtet.

MÁTYÁS *(neheztelve.)* A legyen utolsó szempillantása életemnek, melyben laktam földét, kevesebbé szerethetném, mint saját lételemet! noha Katalinnal most többet múlatom magam, mint más akar mivel.

MADRÓTY Hát ugyan csak olly igen kedvelled Katalint?

MÁTYÁS Ő barátom! ki mondhatatlan! de azért eránta való nyájás szerelmem, nem rekesztheti ki, Hazám rokonim, véreim eránt való tiszta szeretetemet, inkább az egyik a másikat nemessebbíti meg. Mert esküszöm néked hogy soha sem szerettem igazábban édes Anyámat, mint mióta Katalin szívem birtokát el foglalta!

MADRÓTY De valyon nem fogja-é Pogyebrád a ti szerelmedet ellenzeni? A mit ő még mint Gubernátor egy Gubernátor fiának könnyen meg adándott volna, most mint Király, hamar meg tagadhatja. Mennél nagyobbra ment ő, Mátyás! annál alább szállottál te.

Második Jelenés

AZ ELŐBBENIEK, KATALIN.

KATALIN Hogy vagy édes foglyom?

MÁTYÁS Mint a nap, világosság nélkül, ha te velem nem vagy. Már három egész napja nem láttalak, és a nekem nagyon nehezen esett.

KATALIN Nekem sem kevésbé, de a Nevelőm rosszúl lévén, mindenkor mellette kellett ülnöm, s szent könyveket olvasnom!

MÁTYÁS Hát most hol van hogy ide jöhettél?

KATALIN A Templomba, s annál tovább fog imádkozni.

MÁTYÁS Ó köszönöm ajtatosságodat buzgó lélek!

KATALIN Bezzeg tudok ám újságot. Ma Lengyel és Magyar Országból, egynéhány Követek érkeztek az Atyámhoz.

MÁTYÁS
MADRÓTYZ } Magyar Országból?

KATALIN Onnan is!

MADRÓTYZ Ó Király Kis Asszony! melly örvendezve tenném le a fél Világ kincseit előtted, ha hogy hatalmomban állana! Engedd kérlek meg csókolni kezeidet! *(meg csókolja)* Mátyás! Édes fogoly társam! Magyar Országi Követek! Hallod e? és nem örvendezel a mi meg szabadulásunkon?

KATALIN Hát meg szabadultok az által, hogy a Magyar Követek itt vagynak?

MADRÓTYZ Ó meg, mint mikor a rab madarat kalitkájából ki bocsátják, s el megyünk haza Magyar Országra, Atyáink lakta földjébe!

KATALIN Álnok ifjú! s örvendezel te azon, ha el megy? *(szomorúan)* Mátyás! el hagysz te is engemet?

MÁTYÁS Meg lehet kedvesem! hogy a Követek a mi meg szabadításunkért jöttek ide!

KATALIN S akkor osztán el mégy? Menj! nem tudsz igazán szeretni; ha engem el hagyhatsz!

MÁTYÁS De hátha csak rövid időre válok el tőled?

KATALIN Még úgy se menj el! Látod most nekem az órák napokká, a napok hólnapokká válnak, ha te velem nem vagy! s hogy tűrhetném el én azt, ha téged eggy egész álló hólnapig nem láthatnálak? Hadd menjen Madrótzy, maradj te itt!

MADRÓTYZ Ó szabadság, meg fizethetetlen kincs! ó Magyar Ország kedves Hazám!

MÁTYÁS Katalin! Ez a szempillantás győz meg ellene mondatatlanul a te erántam való igaz szerelmedről! Hadd vigyem el ezen meg hökkenésed, ezen szomorúságod képét Hazámba magammal! Becsületedet kötöm le, rövid idő múlva vissza térek mint szabad, mint nemes Magyar, s meg kérlek tégedet nyilván.

KATALIN Igazán?

MÁTYÁS Igazán! s reménylem hogy új állapotom fénye hathatósabb szószóllóm lessz, rabságom szennyénél.

KATALIN Hidd el nehezen is esik nekem, hogy szabadon nem lehetsz velem, hogy csak lopva látogathatlak meg, hogy el kell pírúlnom szerelmemért; – de – térj meg azután kérlek.

MÁTYÁS Ha két dolgot fogadsz!

KATALIN Mit?

MÁTYÁS Hogy hív maradsz hozzám, hogy kezedet, szívedet, senki másnak soha sem adod.

KATALIN S nem kívánsz többet?

MÁTYÁS Semmit sem!

KATALIN Hiszen ezt már szívembe régen fel fogadtam. *(meg fogja a kezét)* Felejtsen el engem az én Atyám, ha téged valaha el felejtelek.

MADRÓTYZ *(csóválja fejét.)*

KATALIN Hát már Ura leszel szavadnak Mátyás! hogy nékem fogságodnak okát el beszéled? Bizonyos dolgokat tartanak itt

felőle, mellyeket én meg nem cáfolhatok, de óhajtanám, hogy igazak ne volnának!

MÁTYÁS Látom több árnyék mint világosságot vetettek erre a rajzolatra is, nem szeretném pedig, hogy te kivált ne annak tarts engem, mint a mi vagyok, jámbor és ártatlan.

MADRÓTYZ Az Isten tudja melly igaz!

KATALIN Hát?

MÁTYÁS El beszéllem. Az én meg bődögült Atyám nem volt semmivel alább való a tiédnél, míg Cseh Király nem lett, sőt több volt az előtt, mert Fejedelmi hatalommal kormányozta Magyar Országot, melly is, hogy még tulajdon nevét viseli, hogy Török kapúnak martalék* módra nem adózik, egyedül csak neki köszönheti, de minden vitéz cselekedete, meg annyi ellenséget és gyűlölőt talált.

KATALIN Már ellenség mind inkább, de miért gyűlöltek, mit irigyledtek az Atyádba?

MADRÓTYZ Azt, a mivel magok nem bírtak, a bátorság és dicsősséget!

MÁTYÁS Ciley Gróf leg keményebben gyűlölte az Atyámat mindenek felett, ollyba tartott minden koszorút mellyet az Atyám élete veszedelmével nyert meg, mintha saját homlokáról tépték volna le, s mindenik győzedelme, láttatott Háza fényességét be pókhálózni.

KATALIN Talán neki is volt része benne?

MADRÓTYZ Ó nem kevés! Mert 20 mértföldnyire messze a csata piacától, a Király Követői között el ásva, félt és rettegett a harc bizonytalan ki menetelétől mind annyiszor, valahányszor Hunyady János az ellenséggel meg ütközött.

KATALIN Nem igen nagy dicséretére szolgál!

MÁTYÁS Az Atyám, Nándorfejérvára meg vétele után, nem sokára meg holt. László Testvérem, ki már ekkor életének 20dik esztendejét felyül haladta, lett helyébe Szilágyi Mihály Bátyánk-

* Mancipium. Sklav. Régi igaz Magyar szó.

kal, Tömös, és Nándorfejevári Kapitánnya. Semmi félelem nem lévén többé a Töröktől, fel tette magába László Király is, hogy ezt a vidéket, és a háború szomorú maradványait meg látogatja, s le érkezik szerencsésen Futakra. Ide mindjárt el jött hozzá a Bátyám, s egy hív Magyarhoz illendő vidám bizodalommal kéri, hogy alázza meg magát Nándorfejevárra is. A Király fogadja; de az Atyám ki mulásával nem holtak meg az ő irigyei, csak gyűlölségek tárgyát változtatták meg, és az: én voltam testvéremmel.

KATALIN Gonosz emberek!

MADRÓTY Pedig Gróf Ciley ki az Atyjok helyett az Ország Gubernátorává lett, fiainak fogadta őket, s meg esküdt örökké tartó szeretetre, és barátságra.

KATALIN Hát ugyan csak meg változott erántatok?

MADRÓTY Színébe, de nem szívében. Barátságot hazudott, hogy annál bátrabb ellenségek lehessen, fiainak fogadta, hogy sulytoló vesszejét tetszése szerint éreztethesse.

KATALIN Ah mint utálok a két szívűt!

MÁTYÁS Alig távozott el a Bátyám Futakról, midőn a félénk Királyt mindenfelől környül veszik, hogy magát oly pajkos ifjú kezére meri bizoni, a kire az Atyja nagy gazdagsággal, az ő kevélysége, s hitetlensége is jutott örökségül.

MADRÓTY De még ezt is hozzá tették, hogy ezen hívás által csak a Királyt akarná be csalni a várba, a hol bátrabban el vesztethné.

MÁTYÁS A Király el réműl!

KATALIN Szegény meg csalatkozott Király!

MÁTYÁS Meg akarván tehát nyugtatni magát, ír a Bátyámnak, hogy addig Nándorfejevárra menni nem fog, míg fel nem fogadja neki, hogy minden tettetés és csalárdság nélkül be bocsátja. Mély, szívbéli meg illetődéssel felel a Bátyám el ámitott Királyának, kérte újra hogy jöjjön el, s ezen sértő gyanúságról, egy szóval sem emlékezett.

KATALIN Hát el jött ugyan csak?

MADRÓTY Több félelemmel, mint kísérőkkel!

MÁTYÁS A Bátyám a kapu alatt által adta a vár kulcsait a Királynak, de mihelyt az udvarával együtt bé takarodott, ki zárta az idegen Cseheket és a kereszteseket, a Király kíséreit. Ez a hatalmaskodás meg rémíti a Királyt, reszketve tudakozza ezen szokatlan cselekedetnek okát, s akkor láttatott csak meg nyugodni rajta, midőn a Bátyám újra meg esküdött, hogy hív és állhatatos, midőn biztatta, hogy hűséges Magyarjai között semmitől sem tarthat, kik mindenkor készek érette, véreket és életeket fel áldozni, de hogy a Haza törvények nem engednék meg, idegent, az Anya várakba be bocsátani.

MADRÓTY Nem hitte ő azt, ha nyugotnak tette is magát!

MÁTYÁS Nem vitatom. Azomba történetből egy levél kerül a Bátyám kezébe, mellyben Gróf Ciley azt igéri Napának hogy minden órán két golyóbist fog számára küldeni, mellyekkel kedve szerént játszodozhatnak.

KATALIN S mit értett az alatt?

MADRÓTY A Mátyás, és testvér bátyja fejét.

KATALIN Isten nélkül való rossz ember!

MADRÓTY De még azt is irta, „én vagyok az, a ki ezt a kútya nemzetséget az országból ki irtom.”

KATALIN Szörnyű vétek.

MÁTYÁS A Bátyám, természettel tüzes vadra termett ifjú lévén, leg első alkalmatossággal, mihelyt a Grófot meg látta, inti barátságosan, hogy ne vesztegetné meg az ifjú Király ártatlan lelkét hamissan ki gondolt vádakkal, és ne térjesztené az Atyánk ellen való gyűlölségét mi reánk jámbor fiaira. Erre a Gróf fel indul, s hitetlennek nevezi a Bátyámat, mint a ki, Fejedelme embereit a várba be nem bocsátotta. A Bátyám még ezen piron szót is el halgatván, mutatja csendeszen az ipához írt levelét. A Gróf szégyenletébe, s bosszúságába kardot ránt, s olly keményen vág a Bátyám fejéhez, hogy, ha karját feje felibe tartván, újjába lévő vastag arany gyűrűje, a csapás erejét meg

nem gyengíti vala, azonnal szörnyű halállal kellett volna meghalnia, így az élete helyett, csak eggynéhány újját vesztette el.

KATALIN Szörnyűség!

MÁTYÁS Erre a lármára oda szaladnak a Bátyám Hősei, levetik a Grófot, és agyon verik.

KATALIN Iszonyúság!

MÁTYÁS Ezzel a Bátyám mindjárt a Királyhoz ment, el beszéli neki az egész dolgot, mutatja a Gróf levelét, s meg bizonyítja ártatlanságát onnan, hogy ő fegyvertelen volt, a Gróf pedig inge alatt páncélt viselt, melly gyilkos szándékának elegendő tanúbizonyysága.

MADRÓTYZ Hidd is el, hogy az Atyád minden győzedelme a Török ellen, annyit nem használt, mint ez álnok Gróf elvesztése.

MÁTYÁS Nem merem állatni; elég az hozzá, hogy a Király ártatlannak vallotta Bátyámat s helybe hagyta a Gróf megölését.

KATALIN Ugyan?

MADRÓTYZ Jó volt László Király, talán leg jobb is lett volna, de ez a gyengesége rontott el mindent, hogy akár melly mérges szellő alatt meg hajlott.

MÁTYÁS Nem sokára ezután vissza tért a Király Budára, s Tömös várnak vette útját, a hol én akkor az Anyámmal lakoztam. Ezen iszonyú esetet már tudván egészen, eleibe mentünk a Királynak gyász ruhában. Keservesen sírván borúlt le az Anyám a Király lábai előtt, bocsánatot, s kegyelmet kért a Bátyámnak, és hogy a maga óltalmát ezután se vonja meg tőlünk: a Király fogadott minden jót, s esküvéssel pecsételte ígéretét.

KATALIN Áldott jó Király!

MÁTYÁS Innen el indul Budára, maga mellé vevén testvéremet. Az Udvarban többé meg nem emlékeztek semmiről. A Bátyám szinte a Nádor Ispány Gara leányát akarta feleségül el venni, azt gondolván, hogy ez által ment lehet minden ellensé-

geitől; azt gondolta ő, de az Atyám irigyei, a mi halálunkat tökéllették el!

KATALIN Lehetetlen!

MADRÓTY Ő nem tudtak ezek nagyobb gyönyörűséget, mint ha az ő véreket folyni látták, és az ő halálokat, úgy tartották, mint egy méltó áldozatot, mellyel őseik fényességének tartoztak.

KATALIN Rossz emberek!

MÁTYÁS Egyszerre, ismét hire futamodik az Udvarnál, hogy a Törökök be akarnának ütni az Országba. A Király népet gyűjt, készülvén a viaskodásra. De, mind ezek, az Ország nyugalomára célozni láttatott fel fegyverkezések, gyanúsnak tetszetek a Bátyánk Szilágyinak. Inti tehát a Bátyámat, ne bizzon sokat a Király barátságához, úgy nézem én úgymond, hogy a régi bosszúság hamú alatt emésztődik, és újra könnyen fellobbanhat. A Bátyám noha ennek egész hitelt nem adott, de meg se vetette, hanem alattomba fel hivat hat százat lovas legényei között Budára, s el rejti ezeket a Vizi városba. Azután maga számára katonákat szedetett az Országba, és inkább azért, hogy Atyánk vitéz példáját követhesse, mint sem, hogy tovább Budán maradni félt volna, el tökéllette magában, hogy embereit a Törökök ellen, maga fogja vezérteni. Dicséretes is volt az ő szándéka!

MADRÓTY De szomorú a ki menetele, mind ő mind mi reánk nézve!

KATALIN Hogy hogy?

MADRÓTY Mert éppen ez a Haza meg őltalmazására célzó készület adott alkalmatosságot, hogy őt a Király ellen való pártütéssel vádolják.

KATALIN Jaj, micsoda rossz emberek lehettek azok!

MÁTYÁS Ujra kezd'ték ismét rebesgetni Házunk irigyei a Gróf Ciley ártatlan meg ölettetését. Fel szóval beszéltek a Bátyám büntetést érdemlő vakmerőségéről, ki rokonvérrel fecskendezte be a Királyi széket. – El rémítették a Királyt, hogy ezen gondo-

latlan ifjat, nagy hatalma, jószága és gazdag pártfogói mellett, semmi többé meg nem fogja tartóztatni, hogy magának, a Királyi székre erőszakosan is útát ne nyisson.

MADRÓTY Igy nevezték az ő fegyverkezését is, Király és Ország ellen való támadásnak.

KATALIN De miképpen hihetett a Király ezen hamis vádaknak?

MADRÓTY Természettel félénk lévén, könnyen el hitt mindent, László mind ezekről nem tudván semmit, nem általmazhatta magát, és bűnösnek találtatott.

MÁTYÁS A Bátyám az alatt egészen fel készülvén a viadalra, engedelmet kér a Királytól, hogy népét maga vezérelhesse. A Király nem ellenkezett benne, csak ezt kívánta, hogy engem előbb hozzanak fel Tömösvárról az Udvar szolgálatjára. Az Anyám el rémült ezen parancsolatra s könybe borúlva, csak erre az eggyre kért, hogy soha Bátyámmal együtt az Udvarnál meg ne jelenjek!

KATALIN Miért?

MÁTYÁS Fel menetelem után kevés napokkal, midőn bátran mennénk ketten Bátyámmal a palotába; reánk rohannak hirtelen eggynehány katonák fegyveres kézzel, a kapukat bezárják, s meg fognak mind kettőnket.

KATALIN (*Mátyásnak.*) De hiszen te semmit sem vétettél?

MADRÓTY Hát nem elég vétek az, hogy a László testvérje volt?

KATALIN Hát a Magyarok?

MADRÓTY Felette el rémültek e hallatlan dolgon. Le süttött fővel, bús komor tekintettel jártak tébolyogva, alig tudták magokat meg győzni, hogy a mit hallottak, valóság. De még ekkor sem bátorkodtak felőle tudakozodni miért történt, és senki se mérésztelt a dolog ki meneteléhez hozzá vetni, félvén méltán, hogy rettenetes lessz. Mert nem csak Mátyást és engemet, hanem más nagy fő Urakat is meg fogtak.

KATALIN Igaz Isten! de miért?

MADRÓTY Mivel a Magyar Ország öldöklő Angyala, csak egy nevezetes áldozattal akart meg elégedni!

KATALIN (*Mátyáshoz.*) S mi történt továbbá veletek?

MÁTYÁS Harmad napra ítéletet hoztak a Bátyám fejére. – Pártútó úgymond, haljon meg! – A szinte hanyatló nap, vérbe borúlva szállott le a setét Budai hegyek háta megett. Csendes volt az egész természet és nyúgodalmas, mintha kétséges figyelemmel várakozna a maga végső öszve törettetésére; de a Magyarok elméje félelmesen hányattatott, mint midőn a morgó zivatarkor a fel zúdult tenger, el búsult habjait a partfelé taszítja, mellyek ott, magokkal és a szélveszekkel haszontalan küszködven, a mélység fenekére vissza zuhannak.

KATALIN (*reszketve.*) Jaj Istenem!

MÁTYÁS Fegyveresen, hátra kötött kezekkel vezették a Bátyámat a vesztő helyre, előtte lobogott a fekete halál zászló. Egyenesen, fel emelt fővel, bátran, minden félelem nélkül ment ő nyomba utánna, vidám nyúgodalommal tekintett a környűl állókra, és a mint a helyre el értek, szóllott a maga mentségére rövideden, nem azért hogy szánakozásra indítsa a népet, nem azért, hogy kegyelmet gyalázatosan koldúljon; hanem meg akarta bizonyítani, hogy a Hunyadi János fia, nem halhat meg, mint gonosz tévő. Ekkor le térdepeltették, a hóhér fel kötözi vállain nyugodott haj fürtjeit, s a Heróld fel kiált, „így vesznek el a Hiteszegettek!”

KATALIN (*reszketve síró hangon.*) Jaj Istenem! ó!

MÁTYÁS Hát reszketsz már is? végy bátorságot! illy rettenetes vesztést soha sem hallottál. Reszkető kezeivel háromszor vágott a Hóhér nyakához, még sem tudta el ütni fejét, hanem a Bátyám maga erejétől fel kél, az Isten és emberek igazságára, a maga ártatlanságára és a Haza Törvényeire útal, mellyek a negyedik vágást meg tiltják.

KATALIN Jaj! ó jaj! halgass kérlek!

MÁTYÁS Ekkor véletlen a maga hosszú ruhájára hágott, hogy meg botolván le esett lábáról, a Király és mások, kik ezt a rettenetes jelenést iszonyodva nézték a palota ablakából, inte-

nek, dorgálják a hóhért, és a Bátyámnak, a mint ott vérébe fetrengett, ötödik csapásra esett el a feje.

KATALIN (*minteggy magán kívül.*) Irgalmas Isten!

MÁTYÁS Erre, mint midőn, egy harsogó csattanás után a felhők meg szakadnak, fel zúdultak a Magyarok is. Kiki bosszúállást és büntetést kívánt e gonosz igazságtalanságért. A férjfiak el búsulva morogtak, az Asszonyok mintha saját fiokat ölték volna meg, magokon kívül, szerte szélyel szaladoztak, a gyermekek sirtak ríttak. Egy se volt, kinek a Bátyám halála keservesen ne esett volna.

MADRÓTYZ Csak a Bátyád Szilágyin állott, és az egész nép fel támadott volna a Király ellen.

MÁTYÁS De ő a mennyire csak lehetett csendesítette a dolgot, csillapította a népet, s azzal vigasztalta, hogy még én életben lévén, reám bízzák a bosszúállást, a Királyt pedig meg intette, hogy a maga saját élete el vesztese alatt, ne mérészelje gyilkos kezét reám vetni. Meg is bánta szegény gonosz cselekedetét, de későn. Reszketett, midőn a többi foglyok tömlőciket fel törvén meg szabadultak, nem mert tovább maradni Budán, félt az ártatlanul meg bántódtak igaz bosszúállásától, s eggynéhány Németeket őrizetül maga mellé vévén fel szaladt velem, s Madrótyzval együtt Bécsbe, a honnan halála előtt kevéssel ide hozatott. Mond meg most édesem! mit beszélnek itten felölünk?

KATALIN Ó kedvezz kérlek! lát'd, mint reszketnek minden tetemeim, ó Mátyás! ha én a te fogságodnak illy rettenetes környűl állásait, csak meg is tudtam vala gondolni, soha sem erőltettetelek volna, hogy beszéld el. Vigasztald magad édes foglyom! ártatlan vagy, nem szenvedsz sokáig. – Isten hozzád! el jövök ha csak lehet nem sokára! (*meg ölelvén Mátyást el megy.*)

MADRÓTYZ Ez igazán érzi a mi ártatlanságunkat.

MÁTYÁS Ó bár csak soha se vólnék kéntelen, hogy többé a Bátyám haláláról meg emlékezzem!

Harmadik Jelenés

AZ ELŐBBENIEK, ROZGONYI, UJLAKY.

ROZGONYI Áldott legyen az Úr neve édes Mátyásom, hogy ismét életben láthatlak! Fogadd el Atyai csókomat, melyet saját fiam ajakára sem nyomhatnék szivesebben! *(meg csókolja.)*

MÁTYÁS Isten hozott jámbor Atyám régi jó Barátja! szinte olly kedvesen esik fogoly fiának ez a látogatás, mint hajdan ő neki szíves barátságod! Hogy van az édes Anyám, és jó Bátyám Szilágyi?

ROZGONYI Óhajtják szabadulásodat.

MADRÓTZY Isten hozott édes lelkem Hazámfia!

MÁTYÁS *(Ujlakyhoz)* Isten hozott téged is édes Hazámfia! noha nem esmerlek ki légy.

ROZGONYI Eggy még az Atyád barátjai közzül. *(magába)* Adná Isten?

UJLAKY Mellyet ezzel bizonyítok meg, hogy szabadulástokat adom tudtokra.

MADRÓTZY } A mi szabadulásunkat?
MÁTYÁS }

ROZGONYI Azt édes fiaim! ha csak lehet.

MADRÓTZY Ő az Isten áldjon meg!

MÁTYÁS Mi lehetne kedvesebb kincse eggy rabnak a szabadságnál! de ha arról olly fel szóval beszéltek, hogy jöhattetek olly szabadon be hozzánk, külömben reánk szorgalmatosabban vigyáznak?

ROZGONYI A Király híre nélkül, a Kancellarius eszközlése által.

UJLAKY Hogy igazán meg valljuk Mátyás! a ti meg szabadságátokat véghez vinni, sokkal nehezebb, mint gondoltuk. A Király eggy átaljába meg tagadta kérésünket. El gondolhadd melly nehezen esett ellenkezése, holott ti néki semmit sem vétettek, se rabjai nem vagytok. Hogy itt tovább maradjatok,

meg nem szenvedhetjük, fogadjátok inkább tanácsomat, a hol az ember igazsága mellett, szép szóval nem boldogul, helye van az ártatlan csalárdságnak!

MADRÓTY Én is azzal tartom.

MÁTYÁS Hát mi tévők légyünk?

UJLAKY Szökjetek el innen! A tömlöc tartót könnyen el csá-bithatjuk, ha csak arra kell, vigyük el magunkkal Magyar Országra, s így szorít édes Anyád és Bátyád hiv karjai közzé, így fogod tapasztalni közöttünk, hogy mindnyájan testvéri szeretettel szeretünk tégedet.

MÁTYÁS És igazán ez a te tanácsod?

UJLAKY Ez, különben egy könnyen meg nem szabadúltok.

MÁTYÁS Nemes Hazámfia! nem minden mód és út eggyeránt kedves nékem az én meg szabadulásomra. Községes hatalom fogatott meg, ugyan ez adja vissza szabadságomat! Illy formán még Budáról el szökhettem volna, mikor a többi ártatlan foglyok tömlöcöket fel verték; ha Országomban ezt nem cselekedtem, idegen tartományban annál inkább nem akarok földön futó lenni.

MADRÓTY Bár akkor cselekedtük vala inkább, egy egész esztendői rabságot, és a bizonytalan szabadulás gyötrelmeit nyertük volna meg általa!

UJLAKY Gondold meg e felett, hogy most sokkal hasznosabbak reád nézve a környül állások. Az Országban nincs Király, a Rendek eggyenetlenek, de leg többen a te részedén állanak. 20,000 fegyveresek várják már készen az Anyád parancsolatját, csak te légy egyszer ottan, még háromszor annyin fognak fegyvert, melly könnyen leszel ekkor Magyar Ország Királya, melly határozatlan hatalommal büntetheted ellenségeidet!

MADRÓTY Hogy nem kapsz két kézzel a szabadságon és koronán? ennek gondolkozás sem kell, mindjárt hívom a tömlöc tartót. *(mennni akar.)*

MÁTYÁS Meg állj! *(Ujlakynak.)* Minek tartassz te engem?

UJLAKY A nagy Hunyady János fiának, ki még egyszer nagyobb lesz az Atyjánál.

MÁTYÁS De nem a te útmutatásod szerént. A magával való meg elégedés, és a lélek belső ereje teszi a férjfit naggyá, ha a te tanácsodat követném, méltatlan vólnék, hogy az Atyám fiának hivattassam.

UJLAKY Hogy hogy?

MÁTYÁS Ugyan mond meg kérlek mi tette az én Atyámat naggyá a te szemeid előtt?

UJLAKY Az ő bátorsága, vitézsége, le bocsátkozása, jó szíve s igazsága.

ROZGONYI De sokkal naggyabbá az, hogy minden meg bántást el felejtett, és soha ellenségein bosszút nem állott.

UJLAKY *(komor tekintetet vét Rozgonyira.)*

MÁTYÁS Birjak e én vagy nem azokkal az érdemekkel, melyeket az Atyámban dicsértél, nem tudom, leg alább még semmi alkalmatosságom nem völt meg bizonyítására. De esküszöm, hogy ezt a nemes cselekedetét az édes Atyámnak soha el nem felejtem, midőn egyszer Gróf Ciley az élete után leselkedvén, az Atyám felyül fordúlt, s nemes hangon neki ezt mondotta. „Lát'd Hitehagyott! most csak jámborságomtól függ életed, de nem bántalak, az egész büntetésed légyen ez, hogy én bennem mindenkor a te meg tartódat szemléld.” Esküszöm ismét az élő Istenre, hogy én is így fogok cselekedni!

ROZGONYI Így lészesz valóban nagy, igazán méltóságos!

UJLAKY Ugyan olly kevésre becsülöd a bátyád életét, hogy még az ő gyalázatos meg ölettetéséért sem akarsz bosszút állani?

MÁTYÁS Ó ezerszer drágább vólna nékem az ő élete, mint a tulajdon magamé, ha még meg tarthatnám, *(nemesen)* de ha már meg holt, eggynéhány méltatlanok életével fel nem cserélem igaz keservemet.

UJLAKY Felette nemesen! Hidd el, e nyit útát igazán a Királyi székre, ha ellenségeidnek olly nagy szívűséggel meg engedhetsz. Ó ne vond meg hát kérlek magadat a Hazától, gyógyítsd

meg azt a szerencsétlen vissza vonás halálos nyavalyájától. Még egyszer mondom, 20,000 ember kész éretted véré, életét fel áldozni. Fogadj szót, gyere! egy kis ijesztés, egy két példás meg büntetés után, a Királyi székbe ülsz, hova a szent István vérén kívül, oly ifjú korába, még senki se hágott.

MADRÓTY Ne gondolkozz sokat, fogadj szót!

MÁTYÁS Köszönöm édes Hazámfia tanács adásodat, de én szivemből utálok minden olyan segedelmet, mely másnak, ha csak eggynek árt is. Az én Atyám Gubernator volt, és ki veheti számba azon sok sohajtásait, melyeket méltósága terhe sajtolt ki, az Isten mentsen meg, hogy én, Hazám koronáját csak egy csepp vérrel is meg fecskendezzem!

UJLAKY Hát meg veted ajánlásunkat?

MADRÓTY (*készíti.*)

MÁTYÁS Nem vehetem hasznát.

UJLAKY A te meg szabadulásodat, a te Királyi székbe való fel emelésedet akartuk, a te testvéred haláláért kívántunk bosszút állani; de te mindent meg vetsz. Te tőled vártuk, hogy le csendesíted a nyughatatlanokat, s meg óltalmazod a Hazát; ha most a reménységébe meg csalatkozott nép, mellőled el álván, ellenségeidhez adja magát, ha még esztendőkről esztendőkre rab maradsz, emlékezz meg, hogy jót tanácsoltam, de meg nem halgattál.

MÁTYÁS (*Nemes bosszúsággal.*) Inkább holtomig rab maradok, mint nemtelen fegyver ereje által emeltessem fel!

UJLAKY Ám választottál! Isten hozzád!

ROZGONYI (*Belső örömmel és meg elégedéssel*) Isten veled! (*El mennek.*)

MADRÓTY Mátyás! Mátyás! mit cselekedtél?

MÁTYÁS A mit az igaz becsület, és a Haza parancsolt.

MADRÓTY Csak meg ne bánd soha!

MÁTYÁS Jaj annak az Országnak, a hol jót cselekedni vétek!

(*Mind ketten el mennek.*)

Negyedik Jelenés

CSEH KIRÁLY, KANCELLARIUS, LENGYEL KÖVET.

KIRÁLY (*Székebe álván*) Jöjjön be előbb a Lengyel Követ, azután a Magyarok!

(*A Kancellarius be vezeti a Lengyel Követet.*)

KÖVET Mindenkori békességet, és örökös barátságot, Méltóságos Király, az én kegyelmes Uram nevébe! ki az eddig való jó szomszédságot ezután is hólta napjaiglan fel akarja tartani.

KIRÁLY Köszönöm kegyelmes Urad szives ajánlását, a mi kívánságunk is tökéletesen az, hogy Országaink közt fel bont-hatatlan egygyességet kössünk. Mi a te követséged?

KÖVET Talán én vagyok az első Uram Király! ki néked azon hirnek igazságáról bizonyosságot tehet, hogy a Magyarok Mátyást választották Királyoknak.

KIRÁLY Hát igaz volna az ugyan csak?

KÖVET Higgy, egy hiteles tanú szavainak, a ki maga látott, hallott, mindent.

KIRÁLY De mi bírhatta őket erre?

KÖVET Babonaság, és erőszak.

KIRÁLY Két rendkívül való eszköz!

KÖVET Eggyik szülte a másikat, s mind ketten győztek.

KIRÁLY Beszéld el! hogy esett az?

KÖVET Azt mondják Mátyásról, hogy még gyermek korában szembe tűnő maga viselete által meg különböztette magát minden idejebéli gyermekektől. Gondolati mindenkor olly mérészek és nagyra célozók voltak, hogy már akkor sokan azt beszélték felőle, „ennek még valaha Királynak kell lenni.” A csapodárok, jövendőlők, és jel magyarázók is ezt hintették felőle az egész Országban, úgy hogy most midőn a Magyar Rendek Pestre fel gyülekeztek, egy gyermek se volt, a ki Mátyás Királyról ne beszélt volna, és az Anyák Mátyást dadogtatták csecsemőikkel.

KIRÁLY Felette különös!

KÖVET A Magyarok úgy nézték ezeket a gyermekeket, mint meg annyi Orakulumokat, mennyei sűgallásnak tartották ez ártatlanok csevegését, s meg nem várván a Rendek választását, fel kiáltják Mátyást Királyoknak. Így lett a Nép szava, Isten szava, azok, kik jobban gondolkoztak, kénytelenek voltak el halgatni, és reá állani.

KIRÁLY Hát nem szabad akarat és egygyezéssel ment ez a választás végbe?

KÖVET Uram! a hol 20,000 fegyveres ember parancsol, nincs ott a szabad választásnak semmi helye.

KIRÁLY Ugy de ez törvénytelen!

KÖVET Ugyan azért nem mond le az én kegyelmes Királyom is, a Magyar Koronáról, hanem a te igazságodtól várja azt, a mitől őt a Magyarok helytelen választása meg fosztotta. Főképpen, mivel Mátyás hatalmadban vagyon, kér, és ínt az én Királyom, fogd az ő igaz ügyének pártját!

KIRÁLY Valóban teljes tehetségem szerént vigyázok minden törvényes és helyes kívánságaira.

KÖVET És e fog azon örökös barátságnak talp köve lenni, mellyet az eléb ajánlottam, mellyet az én hatalmas Királyom, szívesen óhajt. Ne add ki Mátyást a Magyaroknak semmi képpen! Így leszünk mi tenéked mindenkori frígysesid, így lessz, minden te ellenséged, a miénk is, és minden háborúidban bizonyossan számot tarthatsz a mi segedelmünkre. De ha Mátyást vissza bocsátandod, haddal fog az én Fejedelmem ellened jöni, mellynek, vagy a te tartományaid el pusztulásával, vagy akkor lessz vége, midőn annyit sarcoltunk rajtad, a meny nyit Magyar Ország reánk térülhető hasznaiból el vesztettünk. Ez az én Királyom változhatatlan el tökéllése!

KIRÁLY Mindenkor többre becsültem jó Királyod barátságát, mintsem hogy azt egy könnyen el veszteni akarnám. Meg fogom halgatni a Magyarokat is, minek előtte végső választ adjak. – Ez addig is az én feleletem.

(a Követ el megy; a Kancellariusnak)

Valóban, még csak több veszedelem, mint tisztelet ne háromoljon e fényes követségekből Országlásom kezdetére! Mit szóll az én Kancellariusom hozzá?

KANCELLARIUS Óhajtom Uram Király! hogy mindenik Fél meg elégedjen ki menetelével!

KIRÁLY Lehetetlen! de jobb nekünk ha egygy hatalmas Királylyal, mint egygy vissza vonó nemzettel lépünk szövetségre! Jőjenek be a Magyarok!

Ötödik Jelenés

AZ ELŐBBENIEK, VITÉZ, SZILÁGYI,
UJLAKY, ROZGONYI, LINDVAY.

VITÉZ Tartson meg soká a Királyoknak Királya téged, ezen nemes Ország fejedelmi székében, minden igazak javára, és alattavalóid meg elégedésére!

KIRÁLY Köszönöm Nemes Magyarok! Fogadja Isten jó kívánságokat!

VITÉZ Bár csak olly hajlandó lennél ártatlan kérésünk megadásában, mint a melly szívesen bocsátottuk ezen kívánságunkat az egekbe!

KIRÁLY Szólj!

VITÉZ Meg emlékezvén jó Hunyadi János hajdan a mi Gubernátorunk örökké el felejthetetlen érdemeiről, az ő egygy fiát Mátyást Királyunknak választottuk. Uram Király! add ki őt minékünk!

MINDNYÁJAN Add ki őt minékünk!

KIRÁLY Jó szántotokból, kész akartva választottátok-é Mátyást?

SZILÁGYI Jó szántunkból, kész akartva Uram!

KIRÁLY Meg egyeztetek-é benne egytályaiba, hogy ő legyen a ti Királytok?

GARA Kegyelmes Király! nem akartunk ezen nyomos választással hirtelenkedni, én, Ujlaky, és Lindvay, elsőben a Lengyel Király pártját fogtuk; de által látván, hogy mi reánk nézve leg jobb lessz Mátyás, szabadon, egyenlő akarattal választjuk őt, álhatatosan meg lévén győzöttetve, hogy ő leg több hasznot hajthat Hazánknak.

UJLAKY }
LINDVAY } Leg többet is fog hajtani.

KIRÁLY Meg engedjetez Nemes Magyarok! hirtelen el állottatok Kazimirtól, hát ha olly hirtelen találjátok a Mátyás választását is meg banni?

GARA Az élő Istenre esküszöm soha meg nem fogjuk banni! Mátyás ellene mondhatatlanul meg győzött minket felőle, hogy méltó Koronánk fel ajánlására; annál méltóbban is fogja viselni.

KIRÁLY Még is nem láthatom által, miért tettétek őt a Lengyel Király eleibe, kinek olly fontos szöllőja vagyon Országtokhoz?

SZILÁGYI Kegyelmes Király! Éppen ilyen állapotban volt Cseh Ország mint mi, minekelőtte téged Királyának választott. Hatalmas Fejedelmek vágytak e Királyi székre, kik méltó jussokon kívül is a Cseh Koronát mindenkor meg érdemlették volna. A Rendek meg esmérték az ő érdemeiket, de téged választottak Királyoknak, ki az ő szokásokat, erkölcsöket tudta, az ő törvényeket, és szabadságokat becsülte. Tőled várták Hazájok bódogulását, és szerencséseeknek vallják magokat kegyelmes Országlásod alatt. Illik, hogy mi is rólok vegyünk példát, és olly Királyt adjunk magunknak, a ki minket esmér, mivel szeret.

VITÉZ Kegyelmes Király! ne vesd meg a Magyarok első kérését, add meg a mit kívánunk!

GARA A mi tőlünk ki telik pénzbe, vagy fegyverbe, szívesen ajánljuk Nagyságodnak.

SZILÁGYI Kérj váltságáért a mit akarsz mindent meg fizetünk az utolsó fillérig, csak bocsásd el Mátyást!

MIND Kérünk bocsásd el Mátyást!

KIRÁLY Nem bocsáthatom!

MIND Nem?

KIRÁLY Nem!

SZILÁGYI Uram Király! ezt a feleletet nem reménylettük tőled. Nem áll hatalmunkban, hogy meg nem adásod okát tudakozzuk, de szabadon meg mondani, hogy igazságtalanság a mit mivelsz, ezt senki meg nem tilthatja. Méltó kérésünket meg vetni helytelenség, és az a véletlen történet, mely Mátyást kezedbe kerítette, az ő erőszakos le tartóztatására soha sem adhatott hatalmat.

VITÉZ Kegyelmes Király! engedd az igazságnak a győzedelmet!

KIRÁLY Nem lehet, különben magamat rontom meg.

SZILÁGYI Ne kényszeríts Uram Király! hogy igaz ügyünkbe erőszakra vetemedjünk!

KIRÁLY Az én ki mondott szavam vissza vehetetlen!

Országos Széchényi Könyvtár

HARMADIK FELVONÁS

(Tágas Palota Királyi székkal.)

Első Jelenés

KIRÁLY, KANCELLARIUS, ERZSÉBET.

KANCELLARIUS A Mátyás Anyja kíván véled szállani.

KIRÁLY (székében álván.) Jöjjön be!

(A Kancellarius be vezeti Erzsébetet.)

ERZSÉBET Itéld meg Uram Király! mely határozatlan legyen erányosságodban vetett bizodalmom, midőn még, sem Hazám-fiai bosszús keservek, sem tartós haragjok meg nem győzhetett arról, hogy Mátyás fiamat vissza adni nem akarnád.

KIRÁLY Hát most magam tészlek felőle bizonyossá.

ERZSÉBET Felette nagy és fontos okaidnak kell lenni, melyek az ellene mondhatatlan igazságot is le nyomják.

KIRÁLY Országom, és Jobbágyaim bölcsösága, melyet egy emberért kockára nem vethetek.

ERZSÉBET Igen drága váltság fiam meg szabadulásáért! csak hogy bizonytalan, melyik lehet reád nézve ártalmasabb, készséged, vagy le tartóztatásod.

KIRÁLY Az első minden kétség kívül.

ERZSÉBET Ezt tagadom.

KIRÁLY Csudálkozom rajta.

ERZSÉBET Ó Király! több mint egy fiamnak kellene még lenni, ha ezen utolsó ágam meg tartására, nem olly hathatós eszközöket találtam volna fel, melyeket más harmadik veszedelme soha többé meg nem változtathat. Tudd meg, 20,000 ember várja akármelly szempillantásban készen parancsolato-

mat, hogy azonnal érettem mindent el kövessen. Csak egy szót szólnak 10 nap alatt háromszor annyi fog fegyvert, kiknek játék lessz a Karpatus hegyein által menni, s még könnyebb dolog, Országodat el pusztítani.

KIRÁLY Ó Asszonyom! a Csehek sem olyan hamvakba holt emberek, hogy meg ne tudnának nékiek felelni!

ERZSÉBET Uram! nem tudod még mit nem tesz, mit nem viszen végben a Magyar, egy olyan Királyáért, a kit szívesen szeret, és igazán tisztel. Minden e féle veszedelem, csak meg nemesebbíti az ő holtig hűséges lelkek bátorságát. Ama kopasz kőszirtokat meg mászni, az idegen határt el pusztítani, a szántóföldeket ember vérről kövéríteni, és a holt testek halmjai között sorba táncolni; az ilyen áldozatot, még csak számban se veszik: de a késő maradék is irigyli annak az embernek szerencsáját, a ki Királyáért sebet kapott, s imádja szinte, ha érette halhatott meg. Itéld meg, mit várhat a te Országod, midőn Király a meg szabadítására kél a dolog!

KIRÁLY Hát olly bizonyosan hatalmadban áll Cseh Ország végső veszedelme?

ERZSÉBET Leg alább sokkal bizonyosabban mint a Lengyel Király erőtelen fenyegetődzéseiben, a kinek még először katonákat kell szedni, midőn a mieink már tökéletesen készek, a ki ha szerencsétlen lejjend is, semmit sem vesz, ha boldogul, semmit sem nyer. De mi, a mi Királyunkért, a Nemzet és Haza kisebbségéért fogunk vitézkedni. Halljad hatalmas Király! Minden fegyvert fogható férjfit az egész Országban öszve gyűjteni, Országodat, mint a sáskák el lepni, vetéseket, házaitokat porrá égetni, még a gyermeknek az Anyja méhében sem kedvezni, ezt végezték magok között egyenlő szível Hazámfiaik, midőn őket magadtól idegen válasszal bocsátottad el, s vissza akartak térni Magyar Országra, én tartóztattam meg őket, és ime számodra 10,000 embert ajánlok kész fegyvereseink között.

KIRÁLY Nagy Asszony!

ERZSÉBET Ugy Uram Király! a Magyarok ajánlása, nem szóval való hánytatás, és az ő fenyegetődzések, nem gyermeki ijesztés. Hadd jöjjön a Lengyel haddal ellened, de bocsásd be akkor a Magyarat az ő földjökre, szégyenleném, hogy az Uram alatt vitézkedtek, és te, ellenségeidnek nem olly kötésekot szabhatnál, mellyek néked jónak látszanának.

KIRÁLY Nagy Asszony! valamint meg nem foghatlak, úgy javallásodra sem állhatok. Mátyást nem bocsátom ki, Kazimirnak pedig már meg ígertem barátságomat.

ERZSÉBET Mellyet meg is tartottál. Légy most igaz mi reánk, s tulajdon Országodra nézve. Esküszöm a Szent István koporsójára, ha a fiam többé nem élne is, soha sem lenne Kazimir Magyar Király, olly szentül el tökéletük magunkban, hogy idegent nem választunk. Vagy talán azt gondolod, hogy a Mátyás le tartóztatásával fogsz minket a Kazimir választására kényszeríteni? Ő nem! akkor vetkezné le a Magyar igazán természetét, ha a kényszerítés és erőszakoskodás többet tenne rajta, mint a jóság és bizodalommal való bánás. Esmérem én az ő szíveket, örömet visznek annak végbe mindent, a ki az ő kész akaratjokat szelid meg győzés által tudja meg nyerni, csak a kényszerítést nem szenvedhetik. – (A Király kétséges bizonytalanságba kezd esni, de még sem nyilatkoztatja ki magát.) – Kegyelmes Király! nem azért, hogy néked időt szabjak a gondolkozásra, hanem, hogy szívem el tökélelt szándékát egészen fel fedezzem, ime meg vallom előtted nyilván; még hólnap reggelig itt maradunk Prágában, fogadd el ajánlásomat! vagy ha igazán szereted Hazádat ne bocsáss el magadtól vígasztalatlanúl! Cseh Ország boldogsága, úgy mint talán az ő végső veszedelme, még egyenlő mérő serpenyőkbe, függ előtted, és a te jó, vagy rossz Angyalod fog választani!

(Meg hajtván magát, el megy.)

KIRÁLY Hallatlan nagy mérészség!

KANCELLARIUS Húsz férjfinak sincs öszveséggel annyi bátorsága, mint ennek az Asszonynak egyedül.

KIRÁLY A hol az Asszonyok illy félelem nélkül gondolkoznak, rettenthetetlen férjfiaknak kell ott lenni. De most már mi tévők légyünk? Ki adjuk e Mátyást, vagy nem?

KANCELLARIUS Én Királyom! azt tartom – –

Második Jelenés

AZ ELŐBBENIEK, KATALIN.

KATALIN Édes Atyám! – *(meg csókolja kezét)* kérlek. –

KIRÁLY Leányom! most rossz időbe jössz kérésseddel – menj vissza! –

KATALIN Ó nem édes Atyám! nem rosszkor jöttem, szükség van itt én reám.

KIRÁLY Te reád? ne bosszonts meg gyermeki tréfáiddal! távozz innen!

KATALIN *(Ismét meg csókolja kezét)* Kedves édes Atyám! tudom én mind mi történik itten, kérlek halgass meg! csak egy két szót szóllok.

KIRÁLY Már mondtam!

KATALIN Valósággal édes Atyám!

KIRÁLY Szólj!

KATALIN Csak Nagyságodnak mondhatom meg egyedül, más előtt nem vólna bátorságom!

KIRÁLY Nekem nincsen semmi titkom az én Kancellariusom előtt.

KATALIN De van nékem. *(lassan)* Hadd menjen el.

(A Király int a Kancellariusnak hogy menjen ki.)

Úgy é édes Atyám, hogy még eddig mindenkor meg elégedtél velem?

KIRÁLY Meg!

KATALIN Magad mondottad gyakorta, hogy én a te jó Leányod vagyok?

KIRÁLY Igen is! de miért kezded beszédedet a te magad dicséretével?

KATALIN Mivel már nem vagyok olyan jó.

KIRÁLY Az is mentségedre szolgál, hogy magad vádolod magadat, mit vétettél?

KATALIN Valósággal semmit sem édes Atyám! nem vádolhatom magamat semmi rosszal, noha szégyenlem meg mondani, jól is esik rész szerént szívemnek, de most még is törődő nyughatatlanságba ejt előtted tejendő vallás tételem.

KIRÁLY Micsoda az?

KATALIN Mátyás szeret engem.

KIRÁLY Hogy tudod te azt?

KATALIN Mivel őt én is szeretem.

KIRÁLY Talán azért szeret ő is tégedet?

KATALIN Meg lehet.

KIRÁLY És miolta?

KATALIN Közel egy hólnapja; de olly hamar, és olly kedvemre még egy hólnapja se múlt el életemnek, azólta egészen meg változtam.

KIRÁLY Könnyen meg hiszem, de hogy jutottatok egymás esmeretségébe?

KATALIN A dajkám sokszor és sokat beszélt a két Magyar foglyokról, dicsérte Mátyást, hogy ollyan szép legény, vidám, nyájas, és hogy az ember ki nem nézné szeméből hogy gonosz-tévő. Ez én bennem nagy vágyódást indított, hogy bár csak valaha Mátyást meg láthatnám. Egyszer véletlenül a kertben egymással öszve találkoztunk. Én ollyá lettem mint a bálvány mihelyt Mátyást meg láttam, ő is meg állott. Szinte eggynéhány violát tartott a kezében. Ez a szép virág úgy mond Király Kis-Asszony! igen jól illik néked, s nekem nyújtja, ha mind addig meg fogod tartani, mig el hervad, emlékezz meg akkor rólam!

KIRÁLY *(fejét csoválvá)* Hm! s mit feleltél te reá?

KATALIN Semmit sem édes Atyám! de a violám még most is meg van!

KIRÁLY Elég tökéletes felelet! de tovább.

KATALIN Attól fogva, mindég csak úgy tűnik szemembe, mint mikor olly szelid nyájassággal a violát nekem nyújtotta.

KIRÁLY De többé nem beszéltél vele?

KATALIN (*síró hangon*) Magam látogattam meg fogházába.

KIRÁLY (*nyájason*) S látod te nekem arról semmit se szóllottál!

KATALIN Ó ne neheztelj édes Atyám! a szégyen és félelem nem engedte meg, de nem is vólt még benne ollyan jó módóm mint éppen ma.

KIRÁLY Vallyon miért éppen ma?

KATALIN Édes Atyám! jól tudom én, a Magyarok csak azért jöttek ide, hogy tőled a Mátyás ki szabadulását meg nyerhessék, édes Atyám! még semmit sem kértem tőled, a mit meg nem adtál vólna, kérlek bocsásd el Mátyást!

KIRÁLY Micsoda, a Mátyás meg szabadulását akarod?

KATALIN Hiszen meg ígérte nékem, hogy mihelyt szabad lessz, ismét ide vissza jön, és engem meg kér tőled.

KIRÁLY Úgy annyira vágyol a férjhez menésre?

KATALIN Nem édes Atyám, valósággal nem! csak azt az egyet óhajtanám, hogy szabadabban lehessek Mátyással, bocsásd el édes Atyám kérlek alázatosan!

KIRÁLY Mit gondolsz te leány? tudod e? – – –

KATALIN Tudom bizony édes Atyám, hogy Mátyás ártatlan, hogy semmit sem vétett, hogy csak gonoszt akarói tették szerencsétlenné, ezt ő nékem mind maga beszéllette el.

KIRÁLY (*haragosan*) Menj el szemem elől becsületeddel nem gondoló gyermek! nekem nem kellessz!

KATALIN Atyám! hogy bánthattalak meg egygy ártatlanért való esedezésemmel? (*El megy szomorúan.*)

KIRÁLY Menj! rejtse el magad – gondolatlan leány! de még is örvendjek e, vagy bosszankodjak rajta, valósággal magam se tudom.

Harmadik Jelenés

KIRÁLY, KANCELLARIUS.

KIRÁLY Gondold el! Mátyás, és a Leányom szeretik egymást.

KANCELLARIUS Hogy volna lehetséges? mind kettő olly szoros vigyázat alatt.

KIRÁLY Fogházába látogatta meg.

KANCELLARIUS Kegyelmes Uram! semmit sem tudtam benne, valósággal éppen semmit sem.

KIRÁLY El hiszem könnyen, hogy nem bízták reád titkaikat, alig vallotta meg nekem is.

KANCELLARIUS A Tömlöctartó –

KIRÁLY Nem érdemel semmi büntetést. Hadd jöjjön Mátyás hozzám, *(igen lassan)* és a Magyar Követek, a Palota tornácába!

KANCELLARIUS *(El megy rendeltést tenni.)*

KIRÁLY *(magába)* Végső el szánással kérték a Magyarok Mátyást, még búsultabb volt az ő fenyegetések. Hív, és félelmet nem esmérő nép! – *(a Kancellariusához, ki azonba vissza tért.)* Mond meg nekem igazán, mit tartassz Mátyásról?

KANCELLARIUS Azt, a mit semmi más idejébéli ifjúról nem, noha illy rövid idő alatt, igen kevés alkalmatosságom lett légyen is bővebben meg esmérni. Bátor és nagyra született, bölcs, és okos ifjú!

KIRÁLY Honnan tudod?

KANCELLARIUS Mivel szerencsétlenségében el nem csügged, nem buslakodik, hanem magát azon felyül emelvén, tulajdon viszontagságainak parancsol, és boldogságának maga az alkotója. Semmi panaszolkodás nem jött még ki száján, mióta raboskodik, soha sem látta még őt senki bús tekintettel, le süttött fővel, szomorú ábrázattal, szemejárása mindenkor eleven, maga viselete bátor, és nemes, kedve egyenlő, mindenkor jó, mindenkor vidám. A ki már illy korán szemben mér szállani szerencsétlenségével, az, valóban nemes, és nagyra született.

KIRÁLY Az igaz! de hát okossága?

KANCELLARIUS Meg tetszik onnan, hogy még szerencsétlenségének is tudja hasznát venni.

KIRÁLY Hogy hogy?

KANCELLARIUS Míg Bécsben volt, meg tanulta a Németek nyelvét, szokását, erkölcsseit, és törvényeit, ki tanulta magok a Németek természetét. Miolta nálunk vagyon, alkalmasint meg tanulta a Cseh nyelvet is. Jól esméri, mind a két Nemzetnek hibájit, jól tudja mi nálok, és benne jó.

KIRÁLY Mind szép, de hát a szíve?

KANCELLARIUS Ó Uram! tudakozd csak tömlöc tartóit azokat a vad emberi lelkeket, ha nem jobban szeretik e saját magzatjoknál? ha hallották e őt valaha gonoszt akaróira zúgolódní, és László Királyról rosszul szóllani? Míg pedig az Atyjánál volt, hogy neki sokakat ajánlott, sok szerencsétlenekért könyörgött, sok ügye fogyottoknak kegyelmet nyert, és hogy jámbor Atyja, jó fiának kész szívűségét mindenkor jó neven el fogadta, ezt, egyg szájjal lélekkel állítják a Magyarok.

KIRÁLY Elég!

(Mátyást be jelentik.)

Jöjjön be!

Negyedik Jelenés

AZ ELŐBBENIEK, MÁTYÁS.

MÁTYÁS (az ajtónál meg álllván)

KIRÁLY Közelébb édes Mátyásom! (a Kancellariusnak fülébe sug.)

MÁTYÁS (az alatt) Szokatlan nevezet! mellyet ma hallok leg elősször.

KIRÁLY Közelébb még is! – egyenesen ide mellém! – Mátyás! akarom tudni, mint van nálam dolgod? hogy tetszik az itt való lakás?

MÁTYÁS Uram Király, a te kegyelmed semmiben se hágy engemet szűkölködni. A mit csak mostani állapotom meg engedhet, mindennel bírok, de Hazámon kívül sohol sem elégedhetem meg. *(Kancellarius lassan kezd beszélni a Királlyal.)*

MÁTYÁS *(az alatt)* Gyanakszom erre a szüntelen való sutto-
gásra, csak gyalázat ne legyen a vége, melyet most legkeveseb-
bé szenvedhetnék el.

KIRÁLY Hát kíváncznál Hazádba menni?

MÁTYÁS Óh Király! kellemetesek a Haza öszve szerkeztető kötelei, derültebb ott az ég, vidámabb a természet, és drágább az élet!

KIRÁLY Ugyan mit adnál hát érte, ha én néked, egy vig és nyomos hírt mondanék?

(Eggy nagy pohárban bort hoznak fel.)

MÁTYÁS Kegyelmes Király! semmi örvendetesebb dolgot nem mondhatnál nékem mint az én szabadságomat; de ezt is mivel tudnám meg jutalmaztatni? Uram! ha kedvet talál előtted, egy el hagyatott rabnak szíves, és tettetés nélkül való háláada-
tossága, –

KIRÁLY Majd másszor szóljunk arról, most igyunk! *(kezébe veszi a poharat és iszik, azután Mátyásra köszönti)* Igylál Mátyás!

MÁTYÁS Én, Uram Király a te rabod vagyok, nem illik –

KIRÁLY Felejtsd el azt, igylál! *(midőn Mátyás szájára tenné a poharat.)* Salve Rex Hungarorum!

(Dob és trombita szó kezd harsogni,

a Kancellarius be vezeti a Magyar Rendekeket.)

Ötödik Jelenés

AZ ELŐBBENIEK, ERZSÉBET, SZILÁGYI, GARA,
VITÉZ, UJLAKY, LINDVAY, ROZGONYI.

KIRÁLY Nemes Magyarok! imhol a ti Királyotok! Nagy Asszony!
imhol a te fiad!

ERZSÉBET (*nyakába borúlván*) Én fiam ó én Királyom!

VITÉZ Néked a halhatatlan Hunyadi János méltó fiának,
ajánlja Hazád a maga koronáját önként és kész akartva, vállald
fel! és uralkodj mi rajtunk a mi Atyáink módja szerint!

GARA Légy a mi Királyunk!

UJLAKY Egyenlő szível, lélekkel választottunk téged, légy
nagyobb az Atyádnál!

MÁTYÁS Köszönöm szívesen Hazám Nemesei! ezen reménytelen bizodalmotokat, melyet bennem vetettetek. A ti szereteteitek felyül haladja, még az én leg helyesebb kívánságaimat is. Ha nékem a Királyi széket az Atyám érdemeiért szántátok; ezek nem az enyimek, és az Atyja jelesen viselt dolgaiért nem kívánhat a fia soha semmit. Engemet, a magam szeretete annyira meg nem vakíthat, hogy csekély tehetségeim mellett, a ti nagy érdemeteken keresztül nézzek. Édes Bátyám! a te igaz vitézséged, és fényes tetteid, néked régen utat nyitottak a Királyi székre. (*A Nádor Ispánynak.*) Te is Uram! a te mostani méltóságodért és mindenkori bölcsességedért inkább meg érdemled a Királyságot. Eléggé szerencsés leszek én, ha a ti uralkodó pálcátok alatt szabadon élhetek!

ERZSÉBET Fiam! ezt a dicső Koronát!

MÁTYÁS Ragyognak a Koronák, de sullyosok is. Hadd pótoljam én ki a Bátyám helyét is nálad édes Anyám! Ha én kevés hív Jobbágyaink számát boldogíthatom! ha bátor Hőseimmal egynéhány győzedelmet a Törökökön meg nyerhetek, elég nagy leszek még is, és nyugodt a mellett.

VITÉZ Ez a leg nemesebb áldozat, melyet csak a nagy lelkűségnek tenni lehet!

KIRÁLY Nemes Magyarok! most érdemli meg igazán Mátyás Országotokat, kényszerítsétek őt fel vállalására! a ki egy korona nélkül bölcsen el lehet, az néktek múlhatatlan szükséges, és a ki magát meg tudja tartóztatni, az, nem esmér semmi győzhetetlen ellenséget!

GARA Az élő Istenre esküszöm, ma töröltessen el minden értetlenség, mely eddig én közöttem, és a Hunyadi ház között uralkodott! Én Királyom! nagy a te győzedelmed, a meg szégyenítés győzedelme ha eddig nagyságodat, és vitéz cselekedeteidet irigyletem ezen szempillantástól fogva, leg szívesebb, leg buzgóbb tiszteletre kényszerít példa nélkül való nemes lelked. Kérlek, fogadd el ajánlásunkat!

UJLAKY Ma változzon az én alacsony irigykedésem is, határozatlan hívséggé! kérlek fogadd el Hazád koronáját!

LINDVAY Fogadd el kérlek, és pótolod ki kétszeresen az Atyád kárát!

ROZGONYI Nem csak mi, az egész Ország kér reá, ez mindennek az akarátja, leg buzgóbb kívánsága.

MÁTYÁS Az egész Ország?

VITÉZ Igen is Uram Király! Virágokkal hintették meg Hazád fiait az utat, a mellyen jöttünk, ezer áldások kívánása között kísérték bennünket. Senki sem vőlt, a ki a te fel magasztaltatásodnak jobban nem örvendezett volna, mint önnön maga lételének, és öröm könnyek görgöttek a tisztas öszök ezüst szakállán le felé, látván lélekben Magyar Ország arany idejének kezdetét, és késő unokájik ritka boldogságát. Fiam! ne vesd meg a mi szíves bizodalunkat!

MÁTYÁS *(mélyen meg illetődve.)* Ó nem Atyám! nem sértem meg édes Hazámat. Királyotok leszek! *(El fokadván sírva, az Anyja nyakába borúl.)*

ERZSÉBET Édes fiam!

SZILÁGYI Kedves öcsém!

(A Magyarok törlik szemeiket.)

KIRÁLY Eggy olyan látás, mely még a szent Angyalokat is megilletné!

VITÉZ Áldott legyen az Urnak neve! – De még Hazánk törvényi ereje szerint, némelly fel tételeknek be teljesítését kívánjuk tőled. Esküdj meg, hogy a mi Törvényeinket és Szabadságainkat, meg tartani, és őltalmazni fogod! Esküdj meg, hogy az Alattavalóidnak kegyes Atyja, a szerencsétleneknek őltalmazója, a szűkölködőknek jól tévője, a bűnösöknek igaz, az el tévelyedteknek irgalmas és igaz bírása léssel! Esküdj meg, hogy a tudományokat nevelni, és gyarapítani fogod! Esküdj meg, hogy Hazánkat mindenféle lehető ellenségektől meg őltalmazod! Esküdj meg kivált, hogy az arany békesség nyugodalmas idejében a szép szabad mesterségek el terjesztésében, a kereskedés virágzásában, az elme, és szorgalmazatosság műveinek felébresztésében, és a boldog belső egygyességnek helyre állításában munkás leszel! Esküdj meg mind ezekre, és ird ide a neved. *(Papirost akar nyujtani.)*

GARA Félre ezzel a holt papirossal tisztelendő Atyám! Az ő jó szíve fel őrdozza őt az esküvés alól, és az ő erántunk való szeretete többet tesz az ő alá írásánál. Menj kegyelmes Király! bizvást azon az úton, melyen halhatatlan Atyád alig indulhattott el! Végezd el azt bátran a mit ő el kezdett! Mi, magunkat, és a mi bölcdogságunkat egészen a te erányosságodra bizzuk, minden félelem nélkül ajánljuk kezedbe a Haza javát. Cselekedd azt a mi nekünk jó, és távoztasd tőlünk, a mi gonosz! Légy a mi igaz, kegyelmes Atyánk, és ezen határozatlan bizodalomért tölts be minket csendes meg elégedéssel!

ROZGONYI Hellyesen! az egész Ország érzékenységét fedezted fel.

MÁTYÁS Édes Hazámfiak! a ti vég nélkül való bizodalmatok több dolgot ád, mint magok a törvények be töltése. Igyekezem, hogy meg feleljek reménységteknek, mert ő szívből szeretlek! – *(el fokadván sírva, az Anyja nyakába borúl.)*

VITÉZ Szent Isten! engedd hogy mind végig így szeressen bennünket!

ROZGONYI Ó boldog Haza!

LINDVAY Melly meg becsülhetetlen ajándék!

GARA Kegyelmes Király! Csak egy kéréssem vagyok hozzád a Haza nevében, bár e reád nézve szükségtelennek látszik is. Válasszad Buda várát lakó helyedül! Építsd meg ennek romladozott kő falait, és ékesítsd meg hajlékait. A mi kevés idő az Ország terhes gondjaitól, az idegen hadaktól meg marad, ő járd el az alatt az Országot, múlass itt is, amott is, esmérd meg ennek hasznait, és jövedelmeit, esmérd meg ennek alkalmas fekvését, esmérd meg, hol kelljen a természetnek, kevés meserséggel segíteni, esmérd meg kiváltképpen a föld népének erántad való ki mondhatatlan szeretetét, és gyönyörködj méltán ezen szent érzésnek boldogságában, midőn a te fejedelmi kincséd Alattad valóidnak szeretettel teljes szívéből telik ki.

MÁTYÁS Ó ezt a gyönyörűséget valóban meg nem vonom magamtól!

SZILÁGYI Öcsém! és már most Királyom! Im által adom az Atyád kedves kardját! járj vele bizodalommal, és térj vissza győzedelemmel! Soha sem keverte be még csak egy ártatlan csepp vér is, élj vele te is őltalom gyanánt. Szentelj az igazságnak! ennek őltalmában legyen a szorongattatott bátor, és a Haza nyugalmas!

(A Püspök fel övedzi.)

MÁTYÁS Ó Atyám nagy lelke! ne távozz soha tőlem!

ERZSÉBET Ez igazgassa Fiam! minden te lépésidet, és ez intézze dolgodat!

ROZGONYI Ne szégyenítettél meg soha!

LINDVAY Győzelem kövesse háborúdat!

GARA Légy szerencséd által híres!

MINDNYÁJAN Légy szerencséd által híres!

KIRÁLY Nemes Magyarok! talán nehezteltetek is reám, hogy Mátyást mindjárt ki bocsátani, magamat vonogattam. Igen is

helyes volt a ti kívánságtok, de annál édesebb most a Mátyás meg győződése, hogy változhatatlan el tökéllése volt lelketeknek, az ő fel magasztaltatása. Ez a próba, csak a ti hív buzgóságtokat, és nemességteket mutatta meg a maga méltó fényességében, midőn engemet más részről a ti nagy lelkűségtek minden további félelemtől meg szabadított.

SZILÁGYI Úrai is leszünk szavunknak!

MÁTYÁS Felét Hőseimnek, ha a szükség úgy kívánja!

GARA Örömost.

KIRÁLY Szívesen köszönöm! noha meg kell vallanom, hogy nem annyira a ti nemes ajánlástok, mint a Leányom vett reá, hogy hamarabb szabaddá tegyelek.

MÁTYÁS Katalin?

KIRÁLY Könyörgött éretted minekelőtte Királyné való választásodat tudta volna.

MÁTYÁS Ó édes Anyám! szükség hogy meg esmerd ezt a szerelmes Leányt, az én első ifjúságom hív, erányos barát-néját. Valóban meg fogod kedvelni, és ha nem ellenzed, vigyük el magunkal Magyar Országra.

ERZSÉBET Fiam! én ezután csak a te szerencsédnek és boldogságodnak fogok élni. Légyen a te választásod az enyim is! de hol van?

MÁTYÁS Méltóságos Király! hivasd ide Katalint, fogoly társammal együtt, ki az én szerelmemnek soha sem ígért jó ki menetelt.

KIRÁLY Madróty, és Leányom jöjjenek ide!

MÁTYÁS Kegyelmes Király! nem fogod meg tagadni tőlem az én nyájás szoszóllómat?

KIRÁLY Mátyás! szabad vagy, az én Leányom közben járása, ne kényszerítse szívedet!

MÁTYÁS Semmi kényszerítés, szabad választásom és szerelmem viszen reá, hogy meg kérjem tőled.

KIRÁLY *(látván hogy Leánya jön.)* Szóljon maga hozzá!

Hatodik Jelenés

AZ ELŐBBENIEK, KATALIN.

KATALIN Édes Atyám magad hivattál.

KIRÁLY Mivel most igazán szükség van reád, mivel szállód van a dologhoz. Mátyás szabad, meg kért tőlem tégedet, akarsz e hozzá férjhez menni?

KATALIN Igen is! de szabad?

ERZSÉBET Ártatlan jó leány! *(Szilágyihoz fordul, a Magyarok is egy máshoz beszélnek.)*

KIRÁLY Édes leányom! a te gondolatlan igen mondásod itt nem elég. Tudd meg, hogy holtig házas társa fogsz lenni!

KATALIN Miért nem?

KIRÁLY El kell hagynod mind örökre Prágát, s Magyar Ország-ra mégis lakni.

KATALIN Mátyás is el lakhatik Prágában!

MÁTYÁS Ó nem édes Katalinom! nekem el kell menni Magyar Országra. De semmit sem fogsz el veszteni itt, a mit nálunk tizszeresen vissza ne nyernél, ott is vagynak jó emberek, sok szép kertek, kellemetes virágok, és gyönyörű ligetek, s Atyád helyét, az Anyám fogja ki pótolni.

KATALIN Az Anyád? *(meg hajtja magát előtte.)*

ERZSÉBET Ó légy az én leányom! *(meg csókolja.)*

KIRÁLY Hát akarsz-e Magyar Országra menni?

KATALIN Szabad?

KIRÁLY Hólnap ha akarod!

KATALIN Ó nem olyan hamar. Mátyás! mulass még itt egy-néhány napot.

KIRÁLY Hadd jöjjenek be Országom Nemessei!

Hetedik Jelenés

AZ ELŐBBENIEK, MADRÓTZY,
azután a CSEH NEMESÉK.

MÁTYÁS Jer édes Barátom! együtt szenvedtél raboskodtál velem, veled osztom fel szabadságomat, Katalin is látod az enyim.

MADRÓTZY Ő hozta az első örvendetes hírt, méltó hogy boldogságodban is részt végyen. Légy áldott és szerencsés mind örökké.

(A Cseh Nemesek be jönnek.)

KIRÁLY *(Királyi székébe fel hágván.)* Országom Nemesei! Legyen tudokra, hogy a Magyar Rendek, Mátyást egyenlő akarattal Királyoknak választották, és hogy Leányomat neki adom feleségül. Kivántam, hogy tanú bizonyági legyetek e fontos dolognak, melly minket Magyar Országgal szorosabban öszve eggyeztet, és szíves barátokká teszen. Óhajtsátok velem együtt, hogy e két hatalmas Ország valaha is eggyé lévén, erős, és meg mozdíthatatlanná tétettessen!

CSEH NEMES Az Úr veled Magyar Ország Királya! Az Úr veled Magyar Ország Királynéja!

KIRÁLY *(a Püspöknek.)* Atyám! add öszve kezeket!

VITÉZ *(eggymásban tévén.)* Tartson meg az Isten sokáig életben és egészségben! áldjon meg jó szelid magzatokkal, kik méltók legyenek a Magyar Országi Királyságra!

KIRÁLY *(Le szálván székéből meg csókolja mind kettőjüket.)* Éljetek sokáig, eggy mással meg elégedve!

ERZSÉBET *(Meg csókolja mind kettőjüket.)* Édes Fiam! Édes Leányom! melly fontos ez a mai nap, melly gazdag a jövődökre nézve!

SZILÁGYI Légyen a Magyarok szíve a ti kincsetek!

GARA Fogadd el hódolásunkat kegyelmes Királyné!

(Nagy lárma hallatik oda ki.)

KIRÁLY Micsoda lárma az?

UDVARI INAS. A Magyarok kísérői kívánják Királyokat látni.

KIRÁLY Illendő, jöjjenek be mindnyájan!

VITÉZ (*Mátyásnak.*) Látod Uram Király! melly buzgó, melly tettetés nélkül való erántad, a Magyarok szeretete!

ERZSÉBET Ó Fiam! még nagyobbban tisztelnék tégedet mint az Atyádat!

SZILÁGYI Tőled várják azt, a mit az Atyád végbe nem vihetett!
(*A Cseh Király fel lép székébe.*)

GARA (*az öszve gyűlt néphez.*) Édes Hazám fiai! Ime a mi Királyunk és Királynénk! Nékiek tartozunk ezután hívek és engedelmesek lenni! nékiek tartozunk vérünk és életünkkel! Mindnyájunknak boldogsága és szerencséje, az ő kegyes Atyai kezekre, az ő hozzánk való erányos hajlandóságokra nagyon bízva! Legyetek olly hívek és igazak erántok, mint ők titeket valóban szívesen szeretnek.

VITÉZ Imádkozzatok az ő meg tartásokért.

MÁTYÁS Én Népem! én Híveim. Boldog meg elégedéssel olvasom mindnyájotoknak orcáján, tettetés nélkül való szeretete-tetet, és határozatlan bizodalmotokat. Ezen napnak szent örömet, mellyet nagy szívűségtek bőv mértékben éreztet vélem, híven meg fogom tartani szívemben, és sem az idők, sem a dolgok viszontagsága nem fogja ki törteni soha ennek édes emlékezetét. Méltók vagytok, hogy nemes bizodalmotokat, kölcsönös bizodalommal jutalmaztassam meg. Királyotoknak választottatok, midőn csak meg szabadulásomat óhajtottam; én is nem Ura, leg buzgóbb barátja leszek Nemzetemnek. Bár csak olly szerencsés lehetnék, hogy mindenkor békességes lenne Országlásom, hogy soha veletek más egyébről ne kellene tanácskoznom, mint akármelly Rendben s karban lévőeknek köz boldogításáról, és a Hazám szent szabadságaival való helyesen élésről!

GARA Éljen a Király!

A NÉP Éljen a Király! Éljen a Királyné! Éljen a Nádor-Ispány!
Éljenek a Rendei! – – –

SZÉTSZÓRTAN MEGJELENT ÉS KIADATLAN ÍRÁSOK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VERSEK

A Gyermeki idők emlékezete

Kis kard! mellyel vitézkedve
Vagdaltam a бүrkөkre
Életemnek böl dog kedve
Itt függ véled örökre!

S mint a titkos rozsdá mérgé
Néked is nem kedvezett
Marcongván a bánat férge
Szívem gyakran vérezett.

Böl dog voltam gyermek fővel
A fá puska, s ló megett,
Akkor éltem az idővel
Melly most engem veszteget.

Akkor völt az én életem
Az örömmek élete
Míg tudatlan ítéletem
Választást nem tehete.

A míg mindent e világon
Eggy eránt kedvellettem
A míg eggyik múlatságon
Másikat építettem.

Akkor még a bút és gondot
Magamban nem neveltem

A mit józan szívem mondott
Benne kedvem fel leltem.

Akkor még nem vesztegettek
Rosszúl képzelt gondjaim,
Kívánságim se terjedtek
Messzebb mint a karjaim.

Eggyűgyű természetemnek
A sok féle nem kellett
Eggy mértéke vólt izemnek
A kenyér s a fánk mellett

Még is minden lépésemben
A vigasság követett
S ártatlan tekintetemben
Kedv, s nyájasság nevetett

Még is a belső nyugalom
Olly víggá tett akkoron
Mint mást kinez az unalom
A bársony, s a bíboron.

Ah hogy e bődlog életnek
Napjai el múltanak
Ah hogy vissza nem térhetnek
S olly rövidek vóltanak!

Add Uram! e bődlogságot
Add még eggyszer érzeni
Más örökké valóságot
Nem kívánok tölteni!

Eggy rossz Poétára

Nem csudálom már, hogy firkálsz
Olyan sok rossz verseket,
Mert csak látom még is találsz
Ki dicsérje ezeket.

A Gyermek

Nem igaz az, hogy a vének
Kétszer gyermekké lennének
Gyermek az ember a míg él
Tsak a játék nemben cserél.

Eggy fősvénynek

Mit kapsz e parányi kincsen
Több az, a mi néked nincsen.

A Rózsa és Rózi

Láttam már én a Rózsákat
Kinyílni Pünköst felé;
Láttam a szép Leánykákat,
Mint szaggatták lefelé;

Láttam azt is egy folytába,
Hogy lehúlvánn levele,

Ott állott szegény magába
S nem gondolt senki vele.

Rózsi! szép orcád rózsája
Sem lesz hervadhatatlan;
Rózsi! szép tested formája
Görbe lesz, s alkalmatlan.

Lassann lassann elenyésznek
Kellemetességeid:
S oly szívrehatók nem lesznek
Bádjadt tekinteteid.

Akkor, mint a megverettek,
Tőled mind elszélednek,
Kik azt mondják, hogy szerettek,
S hódoltak szépségednek.

Ah! tanulj egy mesterséget,
Rózsi! s mindég kedves léssz:
Tudd meg, hogy minden szépséget
Feljül mul a Szív s az Ész.

A Mohácsi Veszedelem (Töredék, felelet gyanánt.)

A mint Baranyának kövér határában
Tévelyeg a Duna Belgrádra folytában,
Egy kis Mező-Várost tettek a partjára,
Hogy sírna a Magyar ennek hallására.
Mohácsnak nevezték; s az lett a Hazának,
Mi a híres Kanna hajdani Rómának!

Maradék! kinek ez oszlopot emelem,
Hazánk veszedelmén jer! keseregj velem.

Még a nyár mind tartott; a munka is vele, –
A meg érett kalász jó maggal vőlt tele,
S édesen bízatta a szegény Parasztot,
Kit a múlt ősz ölta olly sokszor fárasztott:
A midőn Szulimán Császár hamarjába
Két-száz ezer néppel bé üt a Hazába;
Ki is ágyújival hogy egy két jelt adott,
A mezőről minden jajgatva szaladott;
S hogy végső inségbe ejtné maga magát,
Könybe lábadtt szemmel fel gyűjtja asztagát.

Környül-állásait vévén gondolóra,
Lajos, az erőtlen, el hal e jaj-szóra.
A sok ütközetek, a sok véres csaták,
Próbáltt Vitézeit nagyon meg fogyaták.
Várna sírhalmai még mind kékellettek,
Gyászos emlékezet lebegvén felettek.
A Dózsa világa sem múlt el olly régen,
Hogy ez meg ne tetszett volna a községen. –
El fogyott a Magyar; – eggyütt még sem tartott,
Rontván maga alatt szüntelen a partot! – –

Ezt látván, sirt Lajos, méltán is sírhatott, –
Nagyobb vőlt a veszély annál, mint látszatott.
Már a Török tábor fellyül jött Eszéken,
Annyit követvén el a nyomorúlt népen,
Hogy e rémítéssel pusztító mennyköre
Fel nem vette magát két-száz esztendőre.

[Seneca után, I–V.]

[I.]

Ignoranti quem portum petat,
nullus suus ventus est.

Seneca.

A ki maga sem tudhatja,
Mi légyen az akaratja,
Ki csak keresi, hol leljen
Helyet eggy valamelly helyyen,
A földön senki sem mutat
Annak eggy bizonyos útat.

[II.]

Quidquid vult, habere nemo potest;
hoc potest, nolle quod non habet.

Seneca.

Senki mind el nem érheti
A mire magát rá szánja;
De az eggyet megteheti,
Hogy a mi nincs, ne kívánja.

[III.]

Nunquam est parvum, quod satis est,
nunquam est multum, quod satis non est.

Seneca.

Nem kevés az, a mi elég;
A mi nem elég nem sok.
Eggyik ég, a másik elég,
Azt mondják az okosok.

[IV.]

Si convalueris, non mortem,
sed valetudinem effugies.

Seneca.

Beteg is vagy, félsz is, nagy baj egymás mellett:
Eggy is sok; a másik sokkal több mint kellett.
S mit félsz? – Jaj, meghalok! – Esztelen, a halál
Épen vagy betegen, mindenkor rád talál.
Ha meggyógyulsz, nem a halált kerülted el,
Hanem hogy kis korig nem betegeskedel.

[V.]

A víg Öreg.
Seneca után.

Ezt a házat én kezdettem
Mint ifjú építeni,
S ím leroskadt már felettem,
Nem lehet segíteni.

Hát én illy megőszült fővel
Magamra mit várhatok?
Ha még ti is az idővel,
O kövek, megromlatok!

E nagy fának, melly hűvössel
Tartá udvarom felét,
Én láttam o melly örömmel
A legelső levelét.

S veszni tér ez is magában;
Már az ága fekete.
Öntözzük, de mind hijában,
Nem lesz többé csemete.

Ime minden kezd avúlni
S romlik ősz fejem körül:
Lelkem még sem tud búsúlni;
Sőt vénségének örül.

Mint az íze jobb s édesebb
A talált szőlőszemnek:
Igy az estvéje kiesebb
Hanyatló életemnek.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

PRÓZAI ÍRÁSOK

Régi Magyar Történetek

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor.

VIRG.

Első Mária Magyar Királynak Élete.

Nincsen az egész Magyar-Országi Történeteknek egy emlékezetesebb szakassza, mint Első Lajos uralkodásának ideje. – Ez a nagy Király szédítette meg a Tatárokat, Hazánknak ezen rettenetesen-pusztító ellenségét. Meg rontotta erejeket, s elszélyesztette őket tartománnyaitól; legalább még halála után is sok esztendőkre. Ő kapcsolta Országunk széleihez rész szerént fegyverrel, rész szerént pénzzel, egész Veres Russziát, Podoliával együtt; mely osztán Magyar Kapitányok alatt engedelmeskedett Hazánk nyűgodalmas Törvényneinek. Lajos erősítette meg Koronánknak régi jussait, Bogdány Vajda meg aláztatásával, ama termékeny-határú Moldva Országán; és nem kevesebb veszedelemmel, mint vitézséggel, kényszerítette előbbeni engedelmességre, az életekkel még mostan is keveset-gondoló, megátalkodott Oláhokat. Lajos hozta ismét Bolgár-Országot, Bosniával egyyetemben, a Magyar Koronának, és a vad Rácok nagy részét a Keresztény Vallásnak szelíd törvényei alá. Lajos vette vissza a békételen Velenceiek kezeikből, hatalmas fegyvere által, a még hajdan Kálmán Királynak meg hódolt gazdag Dalmáciát; részesítette Hazánkat a vizenn és szárazon való kereskedésnek hasznos jövedelmeiben; és, ha Károly Fejedelem, az után Neápolyi, s egynehány napokig Magyar-Országi Király is, alattomban, s csak a maga hasznát keresve, egér-utat nem nyitott volna a Velenceieknek: az esztendőnek bizonyosan minden jelesebb napjain, benn Velence büszke

várossában, Szent Márk híres piacán, lobogott volna a Magyar zászló, Koronánktól való függésének jeléül; a mint hogy, míg Lajos élt, adózott is (esztendőnként 7000. arannyal) nékie. Lajosra, mint örökös Urára, nézett a kellemetes Neápoly Ország koronája, melyet akkor ama hitetlen Joánná, a maga tulajdon férjének, Lajos öccsének (Andrásnak) vérével bé festett. Lajos érdemes feje viselte a bátor Lengyelek koronáját, mely egy darab ideig Buda várában is volt; és, ha a Lengyelek a Zólyomi kötést, melynek ereje szerint örökösen Országunkhoz kapcsolattak, hűségesen meg tartották volna: hatalmas, virágzó, és szünetlenül-bóldog maradott volna mind a két Ország. Egy szóval: valóságos Ura és Királya volt Lajos annyi Országok s Tartományoknak, a mennyit egygy idejébéli Fejedelem sem birt egész Európában; – és a mellyeknek már ma még csak neveikkel sem élünk.

Ő hozta által Visegrád Várának szűk falai közül, Atyjának olly kedves lakó-helyéből, Budára a Királyi Udvar. Buda Vára, a Pesti bé láthatatlan térségnek, és az alatta udvarló kevély Dunának fel emeltt Ura, Ő néki köszönheti olly nagyra mentt, s olly sok hívséges Hazafiaknak vitéz halálával halhatatlanná lett nevét. Az egész Világonn el híresedett Tokaji hegyeket ő ruházta fel orvosságot-termő szőlő-vesszőkkel. Ő adott Pécssett az öldöklő fegyvereknek rettentő zörgése között is békességes, nyúgodalmas szállást a Múzsáknak; s a Bölcseségnek szelidítő tejével táplálta Eleinket, hogy, a szüntelen tartó véres hadakozások miatt lassanként ki vetkezvén emberiségekből, el ne kegyetlenedjenek. Sokszor, közönséges ruhába öltözve járta el a falukat s városokat; tudakozta az igazságnak ki szolgáltatását; meg büntette a szántt-szándékkal vétkező Tiszt-viselőket; és gyakran ő maga, ezen hízelkedni nem tudó durva községnek egygyűű, de hamisság nélkül való, ítélet-tételéhez alkalmaztatta magát. – Nem elégedett meg úgy, Szent Istvántól fogva, egygy Királyával is Magyar Ország, mint Lajossal. Ismerte ő a Magyaroknak természeti hajlandóságát, és, a mint nevezni

szokták, *nemzeti lelkét (indoles, genius)*. Tudta azt, az akkori Világnak leg főbb virtussával, a katonai vitézséggel táplálni; midőn más részről a jó rend-tartásnak kedvellését, az egygyességet, és az emberiséget, szelid atyai kézzel csepegtette szíveikbe. Az ő jól-tévő uralkodását, melly negyven egész esztendőig tartott, meg nem háborította semmi békételenség, semmi belső zendülés, vagy zúgolódás. Lajos alatt hágott fel Magyar Ország a dicsősségnek legfelsőbb pólcára; a honnan az utánn valamint lassanként alább-alább szállott, úgy soha többé oda vissza nem juthatott. Lajos alatt vólt bódog a Haza; Lajos alatt, amaz arany időben, mellyben egy egész teleknek királyi adóját, esztendőnként, Nemes, Paraszt egygaránt, három garassával fizette; midőn az akkori egygyűű erkölcsökhöz szabott egynehány tiszteletre-méltó törvény sokkal hathatósabban meg gátolta a gonoszt, és igazságtalanságot, mint sem a mai rendelkezéseknek meg számlálhatatlan sokasága; midőn a Vármegyéknek Allspánnyai tíz, húsz, M. forint esztendei fizetésért szolgáltak; s a midőn a Magyaroknak minden kincse, gazdagsága, a maga saját érdemében állott. Bódog vólt a Haza, – csak maga Lajos vólt bódogtalan.

Hijába rendelt a Római Pápa, szánakozó buzgóságból, közönséges könyörgéseket az egész Kereszténységben; hijába fohászkodott, esedezett Lajos, és ő vele a méllyen meg illetődött Magyar Nemzet, a Mindenek Atyjához: nem akarta az Ég ötet egy fiú-magzattal szerencséssé tenni. Lajos tehát, két Leányainak, Máriának és Hedvignek, csak az óltalom nélkül szűkülködő számos Országokat, de nem a maga nagy elméjét s vitéz szívét, hagyhatta örökségül. Az ő halálában rendelte az ÚR, a Magyarok nagyságának s ki terjedésének által léphetetlen határát. Eddig engedte terjedni hatalmokat; s el nézte helyben hagyó tekintettel, hogy ez a minden idegen erő által győzhetetlen hatalmas birodalom, maga magát, belső egyenetlenség által eméssze meg. Itt kezdett el oszolni Hazánk félelmet- s tisztelet-gerjesztő fényessége. Bé borúlt lassan-lassan, mint midőn

a hanyatló Napnak erőtlen sűgárit el fogják a vékony estvélyi felhők; és még ama hatalmas Mátyás Király is csak halavány hód-világban jelent meg, az el múltthoz képest. Itt kezdődtek a belső vissza-vonások, és zendülések; Hazánknek ama siralommal-teljes napjai, midőn a bóldogtalan Hazafi, ellensége ellen fordított fegyverét, éretlen buzgóságtól meg vakíttatva ugyan, de ah! még is örvendezve, verte Hazafi-társának szívébe. Midőn kinek-kinek a maga zabolátlan indulatja szabott törvényt; midőn a Királyok s Királynék egyetlen fogságba hanyattak, s rész szerént meg ölettek, rész szerént örökös tömlöcbe zárattattak.

A míg Lajosnak testvér öccse István, Erdélynek, Szepességnek, és Sárosnak Vezére; a míg Ennek Fija, János, a Dalmácia- és Horvát-Országi Bán, éltenek: békével szenvedte Lajos háza özvegységét; várván, hogy Rokoniban talán meg fog áldattatni. De minek utánna Istvánnak véletlen halálát, a Fijának, Jánosnak, halála is hirtelen, és minden mag nélkül, követte volna: el keseredett a szíve, és az Égre, s magára bízta a Magyaroknak szerencsáját; és még csak a Leányiban való reménységnek élt, kiket nagyra-menendő Ifjaknak akart ki házasítani. Az ifjabbik Leánya, Hedvig, Jagelló Lengyel Királynak adattatott feleségül; a ki alatt osztán e két nevezetes Ország el is vált egymástól, mind örökre.

Máriában, öregbik Leányában várta Lajos, házának majd halála után léendő fel éledését; és a buzgó hívségtől viseltetett Magyar Rendek is, öszve jöven Budára, Máriát kívánták Királyoknak a meg élemedett Felségtől. Kíváncsi szemekkel néztek minden akkori Fejedelmi Ifjak, a hozzá hasonlíthatatlan Máriára. Egész Európa kétséges hallgatással várta a Magyarok meg határozását; és már előre irígylette az ismérletlen Ifjúnak, olly sok gazdag és hatalmas Tartományok jövődöbéli Fejedelmének, szerencsáját. A Magyar, bizodalmas örömmel tekintett Máriára, s előre tisztelte benne a Nagy Lajos vejét; Királyához

való hív indulatjából el hitetvén magával, hogy a Mária Férje lessz Lajos minden érdemeinek is bizonyos örökösse.

IV-dik Károly Római Császár s Cseh Királynak Udvara volt akkor időben leg első egész Európában. Nem ugyan hatalmára nézve; mert meg homályosította Lajos minden koronák fényességét, és egy Fejedelem erejét sem lehetett az övéhez hasonlítani: de a Császári koronát tartották közönségesen leg elsőnek. Lajos Királynak már semmi férjfi gyermeke nem lévén, mindennek Károly Császárnak fíjára, Zsigmondra, függesztették szemeket; a ki is, szép termete s ábrázatja mellett, elevenségének s gyermeki eszének némelly oly jeleit mutatta, mellyeket a Fejedelmek fíjaiban mindenkor csudálni szoktunk, a közönséges születésű Ifjakban pedig helyben hagyunk. Zsigmondra nézett mindeneknek vélekedése szerint a Császári korona, s talán még Cseh-Ország is; és ki ne kívánt volna, egy ilyen hatalmas ágyból született, nagyra-menendő Ifjúnak, jó erkölcsöket, és minden féle virtusokat, mellyek egy igaz jó Uralkodóban el múlhatatlanul szükségesek? Nem is múlatta el a csapodár Hír, ezer meg ezer hozzá adásokkal hirdetni, s nagyra magyarázni Zsigmondnak még leg közönségesebb gyermeki cselekedeteit is. Kedves-ízű gyümölcsöket esküdött e fakadó bimbóról, melly még az őszi meg érésig az egész esztendő bizonytalan változásinak alájok volt vettette. Lajos is tehát, az Orzágnak meg eggyezett akaratjából, Zsigmondot választja Máriának férjül. Bizonyos az, hogy mind Lajos, mind a Magyarok, csak azokat a tökéletességeket látták Zsigmondban, a mellyekkel kívánták hogy birjon, és a mellyekkel őt a foglalatos képzelődés már előre gazdagon fel ruházta. De kit is ne vakította meg a sok jó illatú tömjénnek füstje, mellyel a maga szerette bálványának oly szívesen áldozik?

Szent és el mellőzhetetlen szokás volt abban az időben, hogy akármelly nagy-születésű Leányok klastromokban töltsék el gyermekiségeket; ott tanulják az alázatosságot, az Isteni félelmet, és, mindenek felett, az akkori leg első virtust, a testi vétkes

kívánságoknak meg zabolázását, el fojtását. A férjfi gyermekeket, mihelyt jární tudtak, már lóra ültették; a máí csergő s egyéb féle fa-báb helyett, fényes kardokat s buzogányokat adtak kezeikbe; s szintén úgy nem szégyenlette akkor a Nemes Ifjú, ha írni s olvasni nem tudott, mint a mi időnkben, ha, minden szemérmet s nemzeti díszes erkölcsöket félre téve, Őseinek s a mostani meg világosodott századnak gyalázatjára, fajtalanságaival dicsekedik. – Igaz az, hogy akkor tudatlan s durva Világ vólt; hogy a tudományok mind a klastromokba szorúttak, és csak azokban úzettettek; s hogy csak a Papok s Szerzetesek tudtak könyvből imádkozni, a Világiak ellenben magokon csak olvasóval segítettek. Igaz az, hogy a ki pennát tudott kezébe fogni, derék ember vólt; és, a kiket mi ma Író-Deákoknak hívunk, azok akkor Titoknokok vóltak. De ellenben bátrabb vólt egy kéz-csapás, mint sem ma húsz, Egekre való esküvés; fel bonthatatlan a barátság, szent a mások becsülete íránt való tisztelet, szeplőtelen a szűz leány-párta, ismételten a házasságtörés, s közönséges az ősz vénségig meg tartott férjfiúi eleven-ség; és a Magyarnak naptól-portól el barnúltt arcáját, s kemény testét, annál illendőbben ékesítette egy nemes meg csalni nem tudó lélek. – Akkor, majd minden kiesebb völgyben, egy suhogó víz partján, majd minden szép ki látású termékeny határban, egygy egy klastrom állott. Az akkori buzgó, minden pompa s vesztegetés nélkül élő, egygyűyü Világ, nem tudta hasznosabb helyre fordítani pénzét. A Szerzeteseknek titkos szíveik vóltak a Világiak szorongattatott lelkeiknek nyitva-álló menedék-he-lyei; és a klastromoknak külső magas kerítéseí az ő ingó-bingó jószágaiknak a futó ellenség előtt bátorságos óltalmazó bástyái.

Nagy-Szombat, már akkor is híres vólt; nem ugyan, mint ma, tornyai s templomainak sokaságáról: hanem, mivel az ottan lakozó Ursulita Apácák különös jó móddal tudták oktatni és nevelni a Leányokat. Sok nagy Úri s Fejedelmi Asszonyok jöttek ki kezeik alól, kik keresztényi életekkel, s magoknak példás viseletével, az Apácákról-eredett jó hírnek valóságát meg bizo-

nyitották. A jámbor Királyné Erzsébet is tehát, az akkori Világnak klastromi kegyessége szerint, arra határozta meg magát, hogy minek előtte a nagy Udvarokban közönségesen fészket vertt vétkek meg vesztegetnék Leányának szívét, őt Nagy-Szombatba küldje. Kevés személyekből állott a Mária Udvara. Gara István Nádor-Ispánné, születésére nézve Horvát Rozália, volt fő Gond-viselő-Asszonya; a Czilei Grófnak Borbára nevezetű leánya, mulatótársa; a mi pedig az írást, olvasást, és keresztényi jó erkölcsökben való előmenetelt s gyarapodást illette; az egyenesen az Apácákra volt bízva.

Mária nem volt az, a mit közönségesen szép gyermeknek szoktunk nevezni. Nem ama tündöklő-szépségű, virágzó-színű, s eleven szemű, melly első tekintetre észet vesztet; és a mellyenn a Férjfiaknak sziveik olly örömet szenvednek hajó-törést. Nem volt szép; de valamely titkos természeti kellemetesség, melly az embert minden csábítás nélkül vonta hozzája; ama csendes és csak az idővel tetsző nyájasság, a társalkodás által ki fejtődő szerelmetesség; ép, magas termet, s méltóságot-jelentő tekintet: azt cselekedték, hogy az ember el felejtkezett mellette a leg szebb Asszonyokról, és akármely hideg vérrel szemlélte légyen is őtet először, belső meg illetődés nélkül soha többé el nem hagyhatta. Hamisság és tettetés nélkül való szívű, s jó lelkű volt e mellett; szeretetében s szavaiban állhatatos; le bocsátkozó, és a leg jobb, leg áldottabb feleség, s leg kedvesebb házi asszony lett volna, ha egyszer s mind igazgató Fejedelemnek is nem kellett volna lennie. – Annál szebb volt ellenben Borbára, Máriának mulató-társa. Csintalan barna szemei, ábrázatjának mosolygó pirossága, meg bájoló nevetése, s eleven tekintete; mindenkor víg elméje, nagyra-vágyó indulatja, fejessége, s már akkor is ki tetsző álnokságinak némely jelei: nagyon is ki mutatták, melly szívet-hódító, veszedelmes személy lenne jövendőben. Örömet választott volna a messze látó Gara Istvánné más játszó-társat Máriának; olyant, ki az ő csendes természetével jobban meg egyezett volna. De hatalmas ember

volt Gróf Czílei az Udvarnál; s férjének, a Nádor-Ispánynak, jó barátja. Mind ezért tehát, mind pedig azért is, mivel a maga szorgalmas gond-viselésétől s szem-füles vigyázásától jobb jövőndőt reménylett, ő is el hallgatott. Az igaz, hogy az eleven Borbára, víg gyermeki játékkal mindenkor fel tudta ébreszteni a lassú Máriát; s csendes szomorúságra hajlandó lelkét szíves csevegései által vidámabb állapotba hozta; igaz, hogy sok vissza hozhatatlan jó napokat töltöttek együtt a klostrom udvarának csendes falai közt, és az Apácák kertjében csergedező patak-nak magános partjain. De mi volt e futó öröm, azon ezer meg ezer titkos gyötremhez képest, mellyel az utánn Máriát, korporsója bé zártáig, üldözni meg nem szűnt? mi volt egyéb, mint sem méreg s epe, melly ezen ártatlan időknél emlékezetét annál érzékenyebben meg keserítette?

Az Öregeknek élete csak egy gyenge haj-szálon függ, mellyet leg kisebb erőltetés is könnyen ketté szakaszt. Mennél bizonyosabban el tűnt a múlt idővel Lajosnak reménysége is, hogy még valaha férjfi örökösse lehessen: annál inkább emlékeztették őtet hanyatló napjai, Leányának (Máriának) el jegyzésére. Számos követeket küld azért Károly Császárhoz, kik a már előre meg esett végezés szerint Zsigmondot Magyar-Országra le hoz-zák; és Zsigmond, minek előtte gondolták volna, Budára érkezett szerencsésen. Melly hűséges Magyar nem érzette volna ekkor Lajos atyai szívének örömmel-teljes indulatit, midőn a kellemetes Ifjat először meg látván, egy kezével öszibe-elegyedett hosszú szakállát álla alá csapta, a másikkal választott vejét dobogó mellyéhez szorította! midőn, sűrű csókjai utánn könyvekben lábbagó szemeit az egekre fel vetvén, a mennyei Atyához fohászkodott, hogy Zsigmondot számos férjfi gyermekekkel áldja meg; a miért ő olly haszontalanul esedezett vala! Ament mondott reá az egész jelen-lévő Magyarság; és kevés napok múlva el mentek Nagy-Szombatba.

Mária már ekkor 13-dik esztendejébe fordúlt. Szelíd és való-ban ártatlan, de még is elég idős már arra, hogy a szerelemnek,

vagy is inkább hajlandóságnak első kedves indulatit érezhesse. Zsigmondot a 15-dik tavasz ékesítette fel az ifjúságnak mosolygó rózsájival, s adott eleven tekintetébe egy oly természeti kedveltetést, mely a leg első látásra észre-vehetetlenül megnyerte az embernek szívét. Külömben természetére nézve már ekkor is elég magas; ép-testű, és erős-alkotású. Fel tételében és fogadásában állhatatlan, indúlatinak minden tartózkodás nélkül engedelmeskedő, a jóra és rosszra egy aránt egész a mértékletlenségig hajlandó, és már gyermek-korában éppen az, a millyennek később cselekedetei fogják mutatni. Sokat ártott erkölcsének az atyja iránta való lágyága; kivált a miolta Mária férjéül való választása után kebelebeli szerelmesse lett. De sokkal többet ártott még, egy az Udvarban lakó el fájultt Olasz Úrfinak példája, ki az óltár előtt szentnek és buzgónak mutatta magát, de a templomon kívül Vallás- és Isten-tagadó; ki ellenségének szembe nyájas és édes, háta megett a halálig üldözni kész; külső képpen csendes, de valaki ellen való haragjában a bosszú-állás után is engesztelhetetlen; ki csak a maga kívánságának bé töltését tartotta leg főbb bódogságnak; és a ki mind azt, a mi az emberiség előtt szent, az irgalmasságot, szelidséget, és ártatlanságot, ki nevette. Olyan az éretlen ifjúságnak a rossz példa, mint a gyenge szőlő-szemnek a ragya. Ritka elme, ritka szív, melyet meg nem vesztegetne; és a mely inkább idegenséget, mint kedvet, kapna iránta. Zsigmond is mind azokat tanulta meg ettől az Olasztól, a mellyeknek örökké való homályban kell vala maradniok előtte. Egynehány alkalmatosság nevelte benne a rendetlenségre hajlandó indulatot; és az idő, a mint több-több szabadságot kapott, természetévé változtatta.

Az első tekintet, a mint Zsigmond és Mária meg látták egymást, meg határozta mind a kettőnek örökös bódogtalan-ságát. Ki nem tudja, mely sok függ attól a szem-pillantástól, a melyet egy Ifjú valamely Leányra vet leg először? mely nagy hatalmat vegyen az első ítélet az embernek szívéen, s mint uralkodjék benne csak nem élete fogytaig? Ah! örökre el töröl-

hetetlenek az illetén első bé hatások a szerelemnek dolgában! A gondatlan ifjúság csak arra hallgat egyedül, a mi szemeinek meg tetszik, és külső érzékenységeit csiklándoztatja; de a későbbre meg értt okosság és értelem sem tud ezen első hajlandóságon változtatni, mely ezer bódog érzések között, sok esztendők múlva is, ismét meg újjul. El múlik a szerelem sokszor, midőn az első kedves képnek vissza tért emlékezete a csalárd szívet még is gyönyörködteti. Zsigmondnak éppen nem tetszett Mária. Maga szép lévén, nem kapott semmi más egyében, mint igen szembe-tünő ritka szépségen; és az ő tüzes elevensége igen kevés meg eggyezést talált a szelid Máriának csendes erkölcsével. Borbára szépségére nyílt meg Zsigmond szíve. Édesdeden szíttá bé azon sűgárokat, mellyek annak kellemetes arcájiról tündöklöttek; de sokkal jobban tudta magát tettetni, mint sem hogy azt, a mit kebelében Borbáraért érzett, Máriának ne hazudta volna. És Mária, azon első szerelmes tekintetre, mellyel ártatlan érzékenységeit meg csalta, az első kéz szoríttás után, melly szemérmes arcáját szokatlan elpirulás tűzével bé borította, soha többé el nem felejthette Zsigmondot. Zsigmondról gondolkozott szünetlenül; ezerszer meg ezerszer ötlött elméjébe a ruhája, mellyet viselt, test-állása, maga viselete, szája mozdulása, ha valamit szóllott, karjai ki terjesztése, midőn kezét meg csókolta, és nyájas pillantása, mellyel szíve nyűgodalmát meg vesztegette. Alig várta öszve keléseket, hogy eggyütt keressék a madárfészkeket; hogy szünetlenül eggyütt üljenek valamely magános hárfa hangja mellett. Zsigmond Borbárával múlatta magát; és Mária csak úgy jelent meg néha néha képzelődésében, mint midőn valamely test után az árnyékot minden illetődés nélkül észre vesszük.

Kinek jutott volna eszébe, még csak kételkedni is, hogy Zsigmond és Mária szívesen ne szeressék egymást? Úgy is közönséges gyarlósága ez az emberi szívnek, hogy a mit valóban kíván, azt mint egy már meg esett dolognak tartsa, úgy hogy többé annak bé teljesezésében még csak kételkedni se szeres-

sen. Még a külömben szemes Gara Istvánné is, ki részre-hajlás nélkül vigyázott minden leg kisebb mozdulásra is, nem talált semmit, a mivel meg nem elégedhetett volna. Lajos nem tartóztathatta öröm-könyveit, mellyek meg indúltt szívéből tiszteletes szakállára le görgöttek. Erzsébet Királyné, ezen rövid szempillantásban egész szerencsés házassági életét meg jelenni látván, fenn szóval zokogott; és a Vének, kikben a jól-tévő képzelődés első szerelmeknek bódog emlékezetét elevenen meg újjította, le süttöt fővel, mély meg illetődéssel állottak az ifjú fejedelmi pár körül. Szent látás! Lajos, leánya jövendőbeli boldogságának ezen szerelmes képével szállott koporsójába. Erzsébetet meg tanította a bölcs idő, melly ki tanulhatatlan légyen az embernek szíve.

Még egynehány napokig mulatott ez után a Királyi Udvar Nagy-Szombat Várossának barátságos környékiben. Lajos örömmel engedett magának egy két nappal többet, mind azért, hogy terhes foglalatosságitól meg pihenjen, mind hogy szerelmes leányának ártatlan társalkodásában tovább gyönyörködhessék. A Királyné az Apácákkal, Máriával, és Gara Istvánnéval mulatta magát; s, kegyes Asszony lévén, leg több idejét a templom sekrestyében töltötte. Az Udvari Nemes Ifjúság, idejéhez s neveltetéséhez képest a vadászatot kedvellén, a körül belől lévő magas bércek erdejiben lövöldözte az őzeket, szarvasokat, s gazdagította a királyi konyhát. Zsigmond keveset lehetett reggel Máriával; a hosszas imádkozás nagy részét el vette a délnek; és kiki tartozott itt is, eleibe adott kötelességeit el végezni: Mária a gazd'-asszonyságot, Zsigmond a fegyverforgást és forgatást. Csak a vékony fölöstökömözés mellett jöttek öszve, midőn az egész Királyi Udvar fenn állva sajtot és kenyeret kézből falatozott; ellenben az egész dél utáni időt egymás társaságában tölthették, vagy az Apácák magános kertjekben, vagy a Város alatt fekvő gyönyörű pázsinton fel s alá sétálva.

A vidám tavaszi napok annál inkább fel nyitották Máriának édes indulatokra hajlandó szívét, a Zsigmond iránt való szere-

lemnek érzésére. Miólta Zsigmondot meg látta, tisztábban hasadt néki a hajnal, derültebb volt a reggel, mosolygóbbak az illatozó virágok, és kellemetesebb a madarak csevegése. Az ólta örömeztőbb nézte az apró kövecseken fel akadtt víznek szökdöső kis hajjait, a tarka barack-fák fakadásit; szívesebben imádkozott, soha sem szerette jobban Gara Istvánnét, és nem érzett mélyebb tiszteletet felséges szüléji iránt. Jól látta Garáné Mária szívének változásait, szerelme nevedését; igazán örvendezett rajta, s kívánt hasonló érzékenységeket Zsigmondnak is. Örömmel nézte volna, ha a sétálás közben különösen társalkodott volna Máriával, s nyilvánban mutatott volna szerelmet iránta. De Zsigmond egy szempillantást sem akart el veszteni, mellyet kedves Borbárája mellett el tölthetett; és Gara Istvánné reszketve látta már most kétséges félelmének bé teljesedését; látta a jövő időt fekete ábrázatban meg jelenni előtte; látta mind azt, a mi Mária előtt oly sokáig titokban maradt, s annál inkább reszketett, mivel nem segíthetett rajta.

Minek utánna tehát buzgón meg csókolgatták volna a szent ereklyéket, s az Apácákat juhokkal, barmokkal, s egyéb konyhára valókkal és húsz arany forintokkal gazdagon meg ajándékozták volna: vissza tére az egész Királyi Udvar Nagy-Szombatból, s el vivé magával Zsigmondot is Budára; hogy a Magyarok szokásit, törvényt, és a katonaságot meg tanulja. Felette nehezen esett az öreg Királynak, kedves leányától meg válni. A Királyné három rendbéli csókjai után háromszor csókolta meg újra Máriát, és még sem eresztette ki ölelő karjai közül. Mária hallgatva, de ezer jó kívánságokkal teljes szívvel kísérté kedves szüléjit a hintóig; és, a mint el akart töllel búcsúzni, egy belső nyughatatlanság meg akadályoztatta nyelvét a dadogásig. Zsigmond látására, ki utóljára ült fel a hintóba, egészen meg némúlt. Földre függesztvén szemérmes arcját, könnyen meg engedte kezeit csókolni az álnok Zsigmondnak, ki az alatt lopva még is Borbárára tekintett. De a mint a Királynak szavára „Isten hozzád, édes leányom!” a kocsis meg csapkodván pajkos

lovait, sebessen el nyargalt volna: úgy állott reszketve, mint a magasra fel nőtt szek-fű szál, melly, hirtelen el rántatván mellőle támasztó-vesszeje, remegve ingadoz. Egy meg nevezhetetlen érzékenység foglalta el szívét. Sokáig nem mozdúlhatott meg álló-helyéből, s érzékenységei terhe alatt annál inkább szenvedett, mivel a jól-tévő könyv-húllatások nem segítettek szíve szorongatásán. Gara Istvánné mint egy magán kívül vitte vissza a klastromba; szánakodott állapotján, s a magáénn is, hogy ő soha a szerelemnek sem édességét, sem szomorúságát nem érezhette. Vén ember volt Gara István akkor is, mikor ötet nékie feleségül adták; az ország terhes gondjaitól meg rán-cosultt tekéntetében nem vett észre soha semmi szerelmet-jelentő pillantatot; az előtt más Ifjat nem ismért, és most csak Mária társalkodásával kellett ki pótolnia s el felejtene a szerelem gyönyörűségeit, mellyekre mind ifjúságára, mind kellemetes szépségére nézve méltán számot tarthatott volna.

Mária, bé lépven szobájába, mellyben Zsigmondot leg először látta, el fakad sirva; és sem Gara Istvánné barátságos vigasztalásával, sem a Fejedelem-Asszony a Szentek fájdalomnak elő beszéllésével, nem szüntethették meg zokogását. Csak akkor, midőn a meg búsultt természet bő könyv-húllatásokkal enyhített fájdalmain, csak akkor szűnt meg nehéz sirásától, s hármaztatta sohajtását. Ah! mert soha sem ért még illy szomorú napot! A midőn a Nagy-Szombati klastromba küldettetett, Gara Istvánnénak szíves barátságában könnyebben el felejtette szü-léjitől való első meg válaszát; de a Zsigmond el távozása által szívében ejtett ürességet nem pótolhatta ki senki barátsága. Hijába szabadította fel a Fejedelem-Asszony az Apácákat egész napra klastromi kötelességeik alól, hijába adott laptát kezeik-be, hijába hajtatta bé a bárányokat: Mária semmiben sem találta kedvét. Csak a magánosságot óhajtják a böldogtalanok és szerelmesek, kik a csergedező patakokkal s a lengedező szellőkkel leg szívesebben közlik titkos panasszokat. Mária soha sem volt víg-kedvű, s a mint Zsigmonddal együtt szü-leji

el mentek, el vesztette kevés természeti eleveenségét is. Egy valamelly szívét szorító nehézség érzéketlenné tette minden örömhöz, és komor kedvetlenség borította bé egész ábrázatját. Le süttött fővel ült párna-székén, mélyly andalodásba merülve. Nem fájt semmi teteme, semmi baját, semmi testi nyavalyáját nem érzette, nem haragította meg senki; a szüléji el menetelét sem szenvedte már olly nehezen: még sem vólt semmihez is kedve. Ha imádkozott, szüntelenül tétováztak gondolati; ha a kertbe ment, vagy valamelly munkához fogott, töstént meg únta magát; neheztelt, ha mást vígadni vagy nevetni látott; emész-tődött magában, ha meg szóllították; minden érzékenység nélkül hallotta a tavaszi bárányok bégetését, a madarak hangicsálását; el felejtette meg étetni galambjait, meg öntözni virág-jait: s még sem tudta szegényke, hogy szeret. Leg súlyo-sabban az esett néki; ha a Fejedelem-Asszony, egygyűgyű buzgóságból, a Szentek szenvedésivel kezdte vigasztalni. Leg kisebb hasonlatosságot, vagy meg eggyezést sem talált a Mártíroknak fájdalmai és a maga szívének érzékenységei között: ellenben mindjárt el pirúlt, ha valaki Zsigmondot találta emlitterni; Zsigmondot, a ki, ha mindenről el felejtkezett is, szüntelenül elméjében forgott, a kiről való gondolkodásában aludt el, és a kinek emlékezetével serkent fel. Még is titok vólt magának ez a szerelem. Valóban nem tudta belső nyughatatlanságának okát és eredetét, noha mindenkor leg örömostebb nézett arra a helyre, a hol Zsigmond leg elősször kezeit meg csókolta; a hol bóldog ártatlanságának nyugodalmát tudtta nélkül el vesztette. De miképpen is merte vólna egy 13. esztendő, a klastromnak tudatlan kő falai között nevelkedett leányka, olly helyen, hol a szerelmet s minden természeti hajlandóságokat, mint egy kárhozatos vétket, fekete színekkel festettek le előtte; mi képpen merte vólna magának meg vallani, hogy szeret? A nyelvén hólt vólna el ez a vallás-tétel, és a szemérem miatt meg repedt vólna arcája.

Borbára sem volt már gyermek, hogy Máriának szemmel-látható nagy változását, és Zsigmondnak iránta való kedvező figyelmetességét, észre ne vette volna. Érzette-e azonban éppen azt magában, a mit Zsigmond tőle nem titkolhatott, nehéz megítélni. Az bizonyos, hogy valamint Mária természetével az övé éppen öszve nem illett, és a Zsigmond s maga tulajdon eleven-sége között sokkal nagyobb hasonlatosságot s meg egygyezést talált, úgy napról napra idegenebb lett Máriához. Ítéletet tenni nem tudó, a jövődőkkel keveset gondoló, gyermekségének ártatlan idejében édesdeden múlatta ugyan magát Máriával. Egymásra szüntelen szükségek lévén, hosszas czeremonia nélkül, könnyen is meg egygyezhettek a játékon; és valamint hogy egyik sem ismért közülök senkit is mást, a kit jobban szeret-hetett volna: úgy tökéletesen s minden ki fogás nélkül meg elégedett a társasággal. Mária, leg alább, soha sem felejtette el ezen gond nélkül töltött jó napjait; csak emlékezetekért is mindenkor szerette Borbárát, és még az után is, midőn halálos ellenségévé lett, nehezen esett néki, néhai jó barátnéját kárhoztatnia. De mindenkor is vígabb volt Borbára, hogy sem Máriának is több vidámságot ne kívánt volna, sokkal elevenebb és állhatatlanabb, hogy sem az egygyenlő természet egygyűgyű mulatsági el törölhetetlenül bé hatottak volna szívébe. Gyermek korában is sokszor kocódott Máriával, ha ez ő nállánál hama-rább el hagyta a futkározást; és örömeztobb játszott a tarka kövecskékkel, ha sokszor egészen félbe szakasztván a játékot, bé ment Gara Istvánnéhoz. A mint nevedett, és már minde-niknek hajlandósága a multság nemeiben különbözött, úgy hogy gyakorta két felé is vontak; annál több-több okot talált naponként az idegenkedésre. A mint, idejével egygyütt, értelme s tüzes eleven-sége jobban ki fejtődött, és csintalanságaiban Mária részéről nem csak helyben-hagyást nem talált, hanem több ízben meg is akadályoztatott, sőt néha bé is vádoltatott: ilyenkor gyakorta fél nap is nehezteltek egymásra. Fő képpen pedig a mióta Mária Zsigmondot meg szeretvén, Borbára az ő

andalgásait, titkos szomorúságát, és gyakor sohajtásait csak ki nevette volna; egészen el idegenedtek egymástól. Borbárának halál volt, a klostromban tovább lakni. Sokkal nagyobbban is útálta annak szoros fenyítettékét, mint sem hogy szabadabb életet ne kívánt volna. Tudta, hogy, eggyetlen egy leány lévén, az édes anyjától mindent meg nyerhet. Hallotta a Budán gyakorta meg történni szokott mulatságokat, az Udvari bolondnak tréfájit, az aranyos ruhákba öltözött szép Ifjagnak viaskodásokat, a hegedű-szónál való táncokat, a lármás vigasságokat, melyek az udvari életet követni szokták. Ez volt az ő hajlandósághoz illendő multság, nem a Szentek *Legendája*. Erre a szabad életre vágyakodott ő szüntelenül; és a leg első keserves izenetre, melyet halálos únalma felől az anyjának tétetett, könnyen ki dolgozta az atyja Lajos Királynál, hogy Borbára Nagy-Szombatból el jöhessen, és Budán a Királyné szolgálatjába állhasson, az akkori időhez képest emberséget tanúlni; annyival is inkább, mint hogy Máriát sem akarták már fél esztendőnél tovább a klostromban hagyni.

Némely töredékek R[ousseau]ból

I.

Kegyelmes Uram! élnem kell. Ezt mondotta egy szerencsétlen Pasquillus író, a Ministernek, ki az ő élelmének gyalázatos modját szemére hányta. „Nem látom szükségesnek lenni” felele hideg vérrel a Kegyelmes Úr. Ez a felelet, mely egy Ministernek igen jól illett, kegyetlen és rossz volna minden más ember szájában. Minden embernek kell élni. Ezt az ítéletet, ki ki csak maga után láttatik tenni. Mivel minden természeti iszonyodás között, a haláltól való iszonyodás leg erősebb: a következik belőlle, hogy az, a ki különben nem élhet, a természet törvénye szerént, mindent el követhet. Bóldog az a nép, mely minden

nagy baj nélkül jó, és a virtus tudása nélkül is igaz lehet. De ha a világon valamely oly alávaló ország van, a hol senki nem élhet, hanemha gonosz cselekszik, és a hol a polgár kéntelenségből gaz emberré válik; ott nem a gonosz tévőt kell felakasztani, hanem azt, a ki mást azzá lenni kényszerített.

Az ember minden karban, rendben és állapotban egyenlő. A gazdagnak nincs, sem nagyobb, sem jobban emésztő gyomra, mint a szegénynek. Az Úrnak karjai nem hosszabbak az ő szolgája karjainál, és a nagy hivatalban lévő, nem magosabb akarmelly közönséges embernél. Egyenlő mindennek a természeti szüksége, egyenlőknek kell lenni az eszközöknek is, ennek ki pótolására. Oh ha az embert, embernek nevelnék előbb mint Úrnak! ha több kívánságot nem szereznének neki, mint tehetőséget! ha inkább követné a természet, mint a világ nevetséges képzelődése utját. Mindennapi példa, hogy az, a kit ez, vagy amaz élet nemére készítenek, minden egyébre alkalmatlanná lessz; és hogy ha a szerencsének tetszik, csak egy böl dogtalant igyekeztek belőlle csinálni. A nagy meg alázthatatik, a gazdag szegény, és az Úr szolga lehet. Hát ugyan oly ritkák e a szerencse csapási, hogy valaki magát azoktól egészen meg mentettnek lenni tartathatná? A mi valakin meg történhetett, mindeniken meg történhetik. Mi pedig nevetségesebb egy nagy Úrnál, a ki koldussá lett, és a maga nyomorúságában születésének méltóságáról álmodozik? Micsoda gyalázatosabb egy meg szegényült gazdagnál, a ki meg emlékezik arról, mint utálta legyen a szegényt, és érzi hogy leg alább való emberré lett? Az első nyilván való gaz emberré, a másik egy alacson hízelkedő lélekké válik, ezzel a szép szóval, *élnem kell*.

Azt tartjuk hogy a társaságban fenn álló Rendekek egy általjában meg kell maradni, és nem gondoljuk meg, hogy ezek a Rendekek el kerülhetetlen változások alá vagynak vettelve, és hogy lehetetlen előre által látni, vagy el távoztatni azt, a mi rajtunk meg történhetik. Mind azt, valamit az emberek csináltak, az emberek el ronthatják. Nincsen semmi más egyéb el

törölhetetlen jel, mint a mellyet maga a természet nyomott be, e pedig sem nagy Urakat, sem gazdagokat nem csinált. Ugyan mit fog az ő meg aláztatásában az a bődögtalan tenni, a kit csak nagy Urnak neveltek? Mit a gazdag, kinek csak pénz a lelke? Mit a kényén nevelt, a ki magának hasznát nem veheti, a ki mást tenni nem tud, mint a mi nincsen hatalmában? Bődög ember a ki fájdalom nélkül el hagyhatja állapotját, melly őtet el hagyja, és a szerencsének ellenére, ember marad. Dícsérje más a mint akarja az olyan meg győztetett királyt, a ki búsultában Királyi Széke romladékai közzé akarja magát temetni, én meg vetem őtet, mert látom hogy csak a korona teszi valamivé, és hogy éppen semmi sem, mihelyt nem király.

Az ember és a polgár, akarki legyen, nem hozhat semmi más jószágot a társaságba, mint önnön magát, minden más egyéb javait akarhatja ellen birja, és ha valaki gazdag, vagy nem él, a maga gazdagságával, vagy mások is élnek véle. Az első esetben mástól lopja azt el, a mitől magát meg fosztja, a másokban pedig semmit sem ad, és így a társaság terhe egészen rajta marad mind addig, míg magával nem fizet. – De az én Atyám szolgált a társaságnak, midőn azt nyerte. – A meg lehet, az Atyád a maga adósságát fizette le, de nem a tiédet, te annál többel tartozol másnak, mivel gazdagságban születtedél. Nem helyyes, hogy az a mit eggy ember csinált, mást az alól fel szabadítson a mivel tartozik, és eggy Atya sem hagyhat a fiára olyan just, hogy másoknak haszontalan legyen. A ki heverve költi el azt, a mit nem maga nyert, lopja azt, és az, a ki tőke pénzéből él, a kit a társaság ingyen fizet, az én szemeimben keveset különbözik a haramiától, a ki az úton járók javaiból él. A társaságon kívül a magános ember, ki senkinek semmivel nem tartozik, úgy élhet, a mint neki tetszik, de a társaságban, a hol a mások rovására él, tartozik személyével, és munkájával használni, még pedig minden ki fogás nélkül, akar gazdag, akar szegény, akar erős, akar gyenge legyen, minden ingyen élő Polgár, gaz ember.

II.

Csak annyiban szánakodunk a más nyomorúságán, a meny-nyiben annak mi is alája vagyunk vettelve.

Non ignara mali, miseris succurrere disco.

Meg tanultam mi a nyomorúság, s azért szívesen segíték a szerencsétlenül.

Nem esmérek szebbet, mélyebbet, igazabbat, és érzékenyebbet, Virgiliusnak ezen versénél. Miért könnyörületlenek többnyire a királyok a magok alatta valóik eránt? Mert soha sem tartanak attól, hogy emberek legyenek. Miért olly kemények a gazdagok a szegények eránt? Mert nem félnek a szegénységtől. Miért veti meg a Nemes, a köz embert? Mert tudja hogy soha sem lessz paraszt. Miért barátságosabbak, és emberségesebbek a Törökök mint mi? Azért mert az ő határozatlan Uralkodások alatt, minden eggyes embernek Nagysága és szerencséje, csak a Nagy Ur állhatatlan kegyelmétől függ, és azért a nyomorúságot és meg aláztatást, minden úgy nézi, melly ő vele is köz, tudván hogy ollyan lehet hólnap, mint a kinn ma segített. Az efféle változások, mellyek a napkeleti historiákban mind szüntelen elő fordulnak, sokkal jobban meg lágyítják a szívet, mint minden mi erkölcsi tudományunk száraz Systemája. És valóban, valamint, a társasági életben, a köz szükség eggyik embert a másikkal a haszon által eggyesíti, úgy a mi közönséges nyomorúságunk is, a szánakodás által eggyesít bennünket. Eggy bódog embernek látása, inkább irígységet, mint szeretetet támaszt a mások szívében. Örömet vadolná az ember, hogy ötöt fosztotta meg attól a bódogsaágtól, a mellyel él. De ki nem szánakozik a szerencsétlenül, a kit szenvedni lát? ki nem akarná örömet meg menteni nyomorúságitól, ha csak eggy kívánságában telnék? A képzelődés által hamarább szegénynek, mint bódognak gondolja magát az ember, mert jól érezi, hogy az eggyik közelébb van hozzá mint a másik. A szánakodás édes, mert midőn az ember nyomorúlnak képzei is magát, még is örvendez rajta, hogy nem szenved úgy mint amaz. Az irígység

keserű annyiban, hogy az irigy, ha bődögöt lát is, nem hogy bódognak képzelné magát, de sőt inkább epeszti magát hogy nem az. Úgy látszik mintha az eggyik, azon nyomorúságtól mentene meg, a mellyet szenved, a másik ellenben, azon javaktól fosztana meg, mellyekkel akaratumk ellen bír. Vagynak olyan emberek, kik csak az ordítás és kiabáláson indulnak meg. Nem csafart ki ezeknek kemény szívekből semmi szánakodó sohajtást a keservében el alélt szívnek, bádjadtt, és siket nyögdecseleése. Nem indította ezeket soha sírásra, a le süttöt bánatos orca, és a ki aludtt szem, melly többé még csak nem is sírhat. Ezekttől ne várjon a szerencsétlen egyebet hideg száraz szónál, és hajolhatatlan keménységnél. Igazán, erányosan fognak ítélni ugyan, de soha nem lesznek könyörülők és kegyelmesek. S miért? A szívnek ezen hibája a nagyobb emberekben, leg inkább a tudatlanságtól származik. Mert, az ő kényén nevelt lelkek hasonló nyomorúságot soha sem szenvedett, mert azt meg nem foghatják másokon, a mit magokon éppen nem próbáltak, és így azon nem is szánezkozhatnak, a mi nékiek soha nehezen nem esett. Ah ne nézze senki a maga méltóságának fényes polcáról, a bódogtalanok nyomorúságát, és a szerencsétlenek szenvedését úgy, mint a mi ő reá éppen nem tartozik. Hítesse el inkább magával, hogy az ő sorsa is, szintén ilyen lehet, mint ezen bódogtalanoké, hogy mind azon viszontagságok vagynak az ő lábai alatt is, hogy ezer reménytelen és el kerülhetetlen történetek, őt eggy szempillantástól fogva, a másíkg alá taszíthatják. Mert még eggyyszer mondom, hogy a természet az embert, se királynak, se úrnak, se gazdagnak nem szülte, hogy a rossz szerencse mindnyájunkal köz, hogy mezítelenen és szegényen jövünk e világra, hogy mindnyájan az élet nyomorúságinak, és mindenféle fájdalmaának alája vagyunk vettette, és hogy utoljára mind meg halunk. Im itt van az egész ember, ez az, a mellyet eggy halandó sem kerülhet el.

Csak annyiban szánakodunk a más nyomorúságán, mint a mennyiben mi gondoljuk és tartjuk hogy szenved, nem pedig mint az valósággal érezi. A szerencsétlent csak úgy szánjuk, a mint szerencsétlennek lenni gondoljuk, noha ő sokkal többet szenved. Eggy meg aláztatott nagy Urat, némelyek azért salynállanak, hogy a közönséges tisztelettől, némelyek, hogy az élet javaitól, némelyek, hogy vólt barátitól meg fosztatott, kiki csak azon baján szánakodik, a mellyet magáénak is lenni talál, azonban hogy az a vólt nagy Úr, mind ezeket öszveséggel érezi, és szenved. A mi nyomorúságunknak testi érzése, sokkal gyengébb mint lenni látszik, de az emlékezet, melly ennek minden környűl állásait egyszerre mutatja, a képzelődés, melly ezt a jövőndőre is ki terjeszti: azt cselekszik, hogy valóban szánakodásra méltók légyünk. És azt gondolom ez az eggyik oka, a miért az oktan állatok baját nem annyira érezzük, mint az emberekét, noha a közös érzékenység, ezeket is vélünk eggyé teszi. Senki sem salynálja az istállóban be kötött ígás lovat, mert nem teszi fel róla, hogy midőn szenát eszik, azon korbácsokról meg emlékeznék, mellyeket már kapott, vagy a mellyeket még kapni fog. A Gazdag is azzal vígasztalja magát, ha a szegényt meg nyomorítja, hogy azt sokkal ostobábnak tartja, mintsem a rajta tett méltatlanságot által lássa, vagy meg érezze. Eggy átaljában azt tartom, hogy azon tiszteletből, mellyet valaki a mások boldogsága eránt mutat, meg lehet esmérni, mennyire becsúlje azt. Természeti dolog, hogy nem igen kapunk az olyan emberek boldogságán a kiket meg vetünk. Ne csudálkozzon tehát senki rajta, ha az igazgatás mesterségét érteni akarók, olly nagy meg vetéssel beszélnek a köznép felől, és ha többnyire a Bölcsék rossznak kiáltják, az embert.

A köz nép teszi az emberi nemzetséget. A mi nem köz nép, olly kevés, hogy azt számban se lehet venni. Az ember minden karban egyenlő. Ha az ugy vagyon az a rend érdemel több tiszteletet, a melly leg számosabb. A ki minden elő ítélet nélkül

gondolkozik, az előtt el enyészik a Polgári Rendek külömbisége. Egyenlő hajlandóságot és indulatot lát a nagy Urban, és a szemeten élő szegényben, nem is külömböztet meg benne egyebet, csak a beszéd módját, csak több vagy kevesebb szín elegyítést. A köz nép úgy mutatja magát kívül, a mint belsőképpen vagyon, és nem igen szerelmetes. De bezzek szükséges a tettetés a világi embereknek, ha olyanoknak mutatnák magokat, mint a millyenek valóban, undorodást okoznának. A ki a köz néppel bővebben társalkodott, tapasztalhatta, hogy ezek szintén olyan jó elmével, és több józan ésszel bírnak mint mások. De ha annyi tudománya volna is, mint mi ostobának tartjuk, ugyan mi lehetne más egyéb, mint most, mit tehetne mást, mint a mit teszen? Szánakozzál inkább rajta, de meg ne ved, meg ne útáld soha! Ember, ne légy az embernek gyalázatjára!

IV.

Azt mondják a Bölcselkedők, hogy minden állapotban és karban annyi a jó mint a rossz. Hamis és szánakodásra méltó állítás. Mert ha minden ember egy formán bódog, miért fárasztanám magamat másokért? Maradjon minden úgy, a mint van. A Jobbágy nyomattasson, a gyenge szenvedjen, a kóldus vesszen el. Nem nyér semmit, ha meg változtatja állapotját. A Gazdagot hozzák fel például, a ki éppen kincsei miatt szenved, és a ki csak annyiban különbözik a szegénytől, hogy ennek kevesebbre, amannak többre van szüksége. Melly goromba következés! A Gazdagnak baja nem a maga állapotjától, hanem önnön magától származik, úgy mint a ki tulajdon javaival vissza él. Ha még eggyyszer szerencsétlenebb volna is a szegénynél, nem lehet salynállani, mert maga okozza magának a nyomorúságot, és csak tőle függ, hogy bódogabb legyen. De a szegény, maga a szükség, és a sors súlya alatt szenved, melly ötet nehezen nyomja. Hamarább el hal, mint a testi szenvedéshez, és az éhség el gyengítéséhez hozzá szokjon, és sem a jó

elme, sem a bölcsesség, nem szabadíthatja fel ötét, az ő nyomorúságai alól. Mit nyert vele Epictetus, midőn magának megjövendőlte, hogy még az Ura ketté töri a lába szárát? Hát azért nem törte két felé? Szegény! még az is hozzá járult szenvedéseihez, hogy még jövendő kinjait is előre által látta.

V.

Az ember, a más boldogságát, csak a külső tekintetből ítéli meg, ott gondolja lenni, a hol éppen nincsen, és ott keresi, a hol teljességgel nem lehet. A jó kedv, nagyon bizonytalan jele ennek. A víg ember sokszor nem egyéb egy szerencsétlennél, a ki csak másokat akar el ámitani, és magát meg bódítani. Azok a vidám nyájas mulatók a társaságokban, többnyire szomorúak és zsémbesek oda haza, és a házi cselédek szenvedik, az ő társaságban tettett jó kedveknek büntetését. Az igaz öröm, sem igen tréfás, sem igen víg. Félten ezt az édes érzést, róla gondolkodik midőn véle él, gyönyörködik benne, és szinte tart tőle, hogy el ne fogyjon. Egy valóban boldog ember, keveset beszél, és keveset nevet, a boldogságot úgy szólván a maga szíve körül húzza öszve. A tomboló öröm, és a lármás játékok, csak a lélek unalmát és csömörét fedezik be, de az igaz gyönyörködésnek, szomorúság a barátnéja. A legédesebb érzékenységet, a szív meg indulása, és a könny hullatások követik, és maga a rendkívül való öröm is, hamarabb könyezésre, mint nevetésre fakaszt.

VI.

A Háláadatlan-ság sokkal ritkább volna, ha a jó teteménnyel olly sokan nem kereskednének. Ki ki szereti azt, a mi ő véle jól tesz. Ez egy tökéletes természeti érzékenység. A Háláadatlan-ság nincs benne az ember szívében, hanem a haszon szerelme. Koránt sincs olly sok háláadatlan, kit az ember magának lekötelezett, mint maga hasznát néző jól tévő. Ha te nekem, a te ajándekaidat el akarod adni, úgy alkuszom az árraért, de ha

tetteted, mintha ajándékoznád, és az után valamit kívánsz érte, akkor meg csaltál. Csak a teszi az ajándékot meg becsülhetetlenné, ha minden más szándék nélkül, jó szívből vagyon adva. A szív csak maga szab magának törvényt, a ki azt le akarja kötelezni fel öldozza, de le kötelezi, ha szabadon magának hagyja. Midőn a halász vízbe veti horgát, a hal reá jön, és minden tartózkodás nélkül, rajta marad, de ha, éven belőlle, a horgon fel akad, és érzi, hogy a sinórt vissza huzzák, igyekezik el szaladni. Ugyan jól tévő e a halász, vagy a hal e háláadatlan? Ki látta valaha, hogy az olyan ember, kiről az ő jól tévője el felejtkezett, el felejtkezzen róla? Sőt inkább mindenkor örömmel beszél felőlle, és soha belső meg indulás nélkül, nem gondolkozik róla. Ha alkalmatosságot talál, hogy valami váratlan szolgálat által, meg bizonyítsa hív emlékezetét, melly belső meg elégedéssel teszen eleget háláadatos szívének! melly édes örömmel bizonyítja meg! Micsoda gyönyörködéssel mondja néki, No most rajtam van a sor! Ez valóban a természetnek szava, az igaz jó tétemény, soha sem csinált háláadatlant.

LEVELEK

Kazinczy Ferencnek
Nagybánya, [1790.] szeptember 15.

Tekintetes Inspector Ur!

Minap elmaradott verseimhez most accludálok egy alázatos kérdést, az azzal öszve kötött instantiával együtt. Lehetne é vallyon nekem reménységem az ott lévő k. Akademiába az esendő vacantia alkalmatosságával fel vétetődni? mellynek el érésébe való patrociniúmat alázatosann instálom Tekintetes Inspector Urnak. Egyébaránt tapasztalt gratiájába ajánlott Maradok

Tekintetes Inspector Urnak

NBányán, 15^a Sept. 179[0].

alázatos hív szolgája
Szabó László.

Szentjóni Szabó Zsigmondnak
Buda, 1791. március 3.

Budánn 3^{dik} Mart. 1791.

Kedves Bátyám Uram!

Ha tizenkétszer írok is a Dolinai rész ki váltására való szükséges fele summának meg szerzéséről, de soha sem lessz az alacsony akaratom, hogy annak fele hasznával élni akarjak. Légyen Bátyám Uramé mind a pénznek meg kerítése, mind a

vele való haszon élés, az én jutalmam csak a lessz ha szolgálhattam, és az a büntetésem hogy modom nincs a jótételbe. Még ide a Documentumok Váradról fel nem jöttek, azután majd bővebbenn tudósítom mindenről Bátyám Uramat.

A tehén felől addig nem irhatok semmit, mig ez eránt némelly részbe választ NBányáról nem kapok, de gondolom hogy talán el adó fog lenni, és van a Bátyámhoz mindég annyi bizodalmam hogy sokba meg nem csal.

Az Édes Atyánk gondolatján nagyon csudálkozom. Abba Márton bizony emberséges vólt hogy szülei eránt sok szívességget mutatott, mellyet én részemről soha sem cselekedhettem. Távol légyen hogy Mártonnak jó szívét gyanú kétségbe keverjem, de maga tudja Bátyám Uram pénzének kútfejét, és hogy szülénknek csak azt adta, a mit úgy is el játszott vólna. Nem tudom ha gondolóra vesszük kinek a segítsége nagyobb érdemű, a Márton pénze, vagy a Bátyám Uram Szüleink számára véghez vitt barom paraszt munkái, mellyeket ugyan talán Atyám uram valóságos szolgáltnak meg esmérni nem akar. Életemnek 18dik esztendejétől fogva miólta Bécsbe fel mentem, az igaz semmi jóval sem vóltam szüleimhez, de az is igaz ám, hogy nekem sem adtak eggy krajcárt is, noha oda fel lett vólna a pénzre leg nagyobb szükségem. Ha Márton adott, ő leg többet vett, keveset én, és leg kevesebbet Bátyám Uram. Az ő reá tett költséghez képest mi inas és szolgálga módonn éltünk, még is egyenlő módonn érezzük a jószág el adását. Furcsa gondolat! hogy eddig is miatta szenvedtünk hátramaradást, és én most midőnn hivatalomból ki estem, midőnn Bátyám Uram új gazda, most ismét újra meg erőltessük magunkat, hogy ő úgy szólván a mi veréjtékünket el kártyázza, bolond is vólna ha egyébre forditaná midőnn olly könnyen jut hozzá! Ha Márton adott; tartozott, mert vólt a szükségesen felyül, ha én nem adhattam, nem hibáztam, Nékem szinte úgy élni kellett mint a szüleimnek. Bátyám Uram eleget szolgált mind a két részre, és gondolom hogy ha csak a mellette háborúba el töltött esztendőt meg

gondolja Atyám Uram, nem kényszerítheti erre a vér pénzre. Én részemről declárálok hogy egy fillért sem adok, míg magam is pénz dől-gába szűkölködöm, míg Márton valósággal olly állapot-ra jön hogy segíteni kell rajta, hogy meg érdemli, és hogy én magamat az által nagyon meg nem erőlténitem, ha Bátyám Uramnak esze lessz, ugyan ezt cselekeszi, és ha Atyám Uram kényszeríteni fogja, mûtassa meg egyenesenn ezen levele-met. Mártont is hiszem egy olly katona tisztnek, hogy ezt a pénzt fel nem venné, és ha még sürgetni fogja Atyám Uram, tegye Bátyám ezt a propositiot: Irjon Atyám Uram Mártonnak, ha reá viszi é a lelke, hogy mi tölünk 50 Rfkat el vegyen – – –. A mi a többi ingó bingó jószágot illeti Isten neki, a gyölcs eránt irok hogy számomra tartson meg Atyám Uram egy néhány rőföt, mert ma holnap nem lessz lábra valóm.

Tartson számot Bátyám Uram Atyafiságomra, és irjon bátran. Angyom asszonyt tisztelem, s maradok

hív testvér öccse

László mp.

Szentjóni Szabó Zsigmondnak
Buda, 1792. január 1.

Budán 1^{ső} Jan. 1792.

Kedves Édes Bátyám!

Szegény Édes Atyánk nyughatatlanságán nagyon el kesered-vén, ha egy kicsit keményebben találtam írni előbbi levele-met, bocsáss meg. Valóban fáj a lelkem bele, hogy ennyire el romlott a békesség, hogy egyik a másik ellen támadott. Én a dologba Bíró nem lehetek, hanem azt tudom édes Bátyám hogy az édes Atyánk hirtelen ember, te pedig nem örömet szeretsz engedni.

Ám legyen igazságod vagy ne legyen, de hogy minden visszavonásnak ilyen forma az oka, a tagadhatatlan. Mondom Bíró nem lehetek; de hogy ezen olly messze ment békételenségnek, csekély kezdetének kell lenni, abba meg vagyok győztetve. Kérlek az Istenre Édes Bátyám győzd meg magad, menj ide vissza. Terjeszd édes Atyánk eleibe csendesen, és fiúi szelídséggel panaszaidat, mond meg, de minden harag nélkül, mibe tartod magad meg sértettetnek lenni, kérd hogy gondolja meg az egész dolgot első harag nélkül; hidd el szép szóval azt viszed véghez, a mire erőszakosan soha sem mehetsz. Gondold meg! mennyit szenvedsz magad, ezen háborúság alatt, és szánd meg szegény Atyánk nyugodalmát. Nekem csak a fáj, hogy az ilyen állapot, mind kettőtöknek, olly nehezen esik, s még is kész akarva láttatok szenvedni. Végy kérlek erőt, kemény természeteden, és inkább alázd meg magad eggy kevésbé, mint sem tovább lelked csendességét vesztegessed. Valósággal senkin meg nem esik úgy a szívem, mint a kinek elmebeli nyugodalma nincsen, hát Édes Atyámat, és tégedet, hogy ne szánnálak. Tudod Édes Bátyám hogy az előtt ennyivel se birtál, mint a mid most van. Ne indulj meg minden csekélységen, látod e melly szomorú következései vagynak. Kérlek azért ismét, felejtkezzél el mindekről. Légy csendes, ha igaz vagy is, és oda jutsz, a hova most el nem érhetsz. Bocsássuk szegény Édes Atyánkat békével a koporsóba, a mi vénségünket is úgy áldja meg az Isten.

Adjon Isten bódogabb új esztendő, mint az el múlt vala. Tiszta igaz szívből kívánja

hív testvér öcséd

László. mp.

Szentjóni Szabó Zsigmondnak

Buda, 1792. február 19.

Budán 19^{dik} Febr. 1792.

Kedves Édes Bátyám!

Már csak ugyan soká tart az egyenetlenség. Hogy olly veszedelmes gyökeret verjen mind két részről; nem gondoltam volna. Szívemből fájlalom újra hogy ennyire ment, és még inkább azt, hogy ennek el intézésére olly kevés és elégtelen vagyok.

Ha én a Mohácsi Comissióba mint Actuarius le nem mehetek, bizonyosan fogadom, hogy Májusba otthon leszek, de ha Mohácsra el találom is menni, tudván hogy az ott való dolog, nem olly igen sokáig fog tartani, még ebbe az esztendőben akar mikor le megyek. Mentsen meg az Isten hogy addig ezen állapotnak vége ne lenne; de az osztálytól mindenkor idegen vagyok. Úgy is minden jószágunk egy embernek is kevés, négy felé ha menne, egy köldös sem élhetne belőlle. Hanem kérlek újra Édes Lelkem Bátyám, terjeszd még egyszer Édes Atyánk elébe, hogy nem igazság a mit akar, és hogy a nélkül soha sem lehet fel tételének állandósága. Én most csak egy levelet várok Édes Atyám Uramtól, és azután fogok ezen mostani levele szerént Bátyám Uramnak felelni. De reményilem, óhajtom leg alább, hogy addig vége legyen mindennek, még pedig az egy vagy másik félnek leg kisebb károsodása nélkül.

A Processusból nem hiszem hogy legyen valami ezen terminusba is, minthogy Kornis, az Itélő Mester beteg. Különben ugyan meg lehetne. Most semmit sem tudok felőlle. A Duna zaja, és hivatalbeli foglalatosságaim miatt, már két hete hogy Pesten nem lehettem. Az alatt talán referálta is, mert csak a napokba lett beteg.

Ha haza menetelemmel azon jó gondolatim, mellyek házunk eránt vagynak, el sülnének, bóldognak tartanám magamat. De

talán még is csak tehetek valamit. Angyom Asszonyt tisztelem.
Isten hozzád Édes Bátyám

László mp.

Szentjóni Szabó Zsigmondnak
Mohács, 1792. december 8.

Kedves Édes Bátyám!

Minden részben hideg vérrel fontolván meg leveledet, úgy találom, hogy nincsen olly nagy okod, vagy a keserűségre, vagy a bosszúságra, mint azt magadnak képezed, hanem hogy az a bódogtalan bizodalmatlanság, melly közöttetek uralkodik, nagyítja sérelmeteket. Egyenesen meg mondom értelmemet mindenek eránt, igyekezlek azokban meg állítani, és vigasztalni, mellyekben képzelődésed meg csalt, azokban pedig könnyebbíteni mellyekben valóban rövidséget szenvedsz. Csak győzd magad te is előre róla, hogy tégedet, mint testvéreimet igazán és híven szeretlek, az Atyámat pedig szívesen tisztelem, ezt mindazonáltal felölletek fel tévén, hogy te heveségből, az Atyám pedig gyengeségből egymásnak gyakrabban vétetek. Szóllok először is a Donatioról. A bizonyos, hogy a Balogok szintén olly örökösök Ottományban mint a Verebélyiek, hogy józan ésszel meg gondolván, ugyan az a Donatio melly egyiky leányt fel veszi, a másikat, ki nem zárhatja, annyival inkább mivel ez a clausula is benne van „haeredibusque et posteritatibus eorum univerrsis”. Tudjuk azon kívül hogy a Fiscus bennünket már ez eránt impetált, bizony ha akkor ki vethetett volna bennünket Ottományból, nem látom által miért halasztotta volna későbbre, a mi akkor hatalmában állott? és miért engedte volna nekünk azt a hasznót, a mit magáénak tartott? Verebélyi abban fárad, hogy az Ottományi jószágát vissza válthassa. Az Instantiájára mely-

lyet a Felségnek be adott a vólt a felelet „hogy mivel magát legitimus successornak és örökösnek lenni meg nem mutatja, igazíttasson el”. Hogy tehát az ellenvetésnek meg feleljen, szükségé vólt a Donatoria és Statutióra. Ez eddig az Atyánkknál állott, és akar a vérség, akar az emberiség szerént ezeknek közlését tőle meg nem tagadhatta. Közlését mondom, de hogy eggy átaljában keze közzül ki bocsássa azt a mihez egyenlő jüssa vagyon, egészen ugyan helyben nem hagyhatom, de mivel ez által nekünk semmit sem ártott, nem neheztelhetek még is érette. Ez eránt fogok írni az Atyámnak, s meg tudakozom, miképen adta által. Ha az igaz hogy pénzt vett érte, és ezt a pénzt Rátonyinak adta, ez ugyan gyengeség, de talán azért adta, mivel végső szükségeket látta, mivel nincsen miből élniek. Légy ember édes Bátyám! és gondold meg mit teszen éhezni; gondold, melly keserves állapot, ha ma sincs, hólnapra sem reménylek. Illyen könyörületességgel tartozunk az úton járó koldúsnek, annyival inkább annak, a ki koldúlni szégyenel. Egyébaránt légy igaz, és minden cselekedetet a szándékból ítélj meg. Lehetetlen az, hogy eggy öreg, a végső számadásra készülő Atya, azért tegyen valamit, hogy ez által fiainak messe nyakát. Lehetetlen hogy kész akartva gyűjtse koporsójára fiainak átkát! Hidd el édes Bátyám! nekünk az Atyánk ezzel semmit sem ártott, de ha ártott vólna is, mivel ártani nem akart; nincsen okunk a miért reá nehezteljünk. Utoljára, minden, a mi ebből következni fog, csak ez, hogy Verebélyi, Ottományban jön lakni, hogy nagyravágyó ostoba lévén, kevélységével gyakran meg fog sérteni. De gondold meg ekkor, hogy szinte olyan nemes ember vagy te mint ő, hogy annyi az ő jüssa mint a tiéd, hogy az ő kevélysége őtet útálatba hozza, te pedig csendes lélekkel élsz. Ha pedig magát el felejtené, és a mértéken túl menne: add tudtomra, találunk benne módot, hogy meg alázhassuk. Látod Édes Bátyám e lehetne az, a min idővel bosszankodhass, most a bosszankodásra, semmi okod nincsen. Méltó panaszod van ellenben az eránt, hogy nagy arendát fizetsz, e vólt az én első

gondolatom is, midőn a minap jószágunk conscriptióját fel küldtéték. De ennek nem azzal vehetjük elejét hogy fel osztozunk, hanem hogy árendád terhe könnyebbíttessék. Ennek aláb szállítását én magamra vállalom, és hogy a még hátralévő adósság le fizetése hátra ne maradjon, olly értelemben vagyok, hogy a Fabiánfalvi arenda is inkább ide fordíttasson. Ird meg azért nékem egyenes lélekkel, mit fizethetsz esztendőnként, én e szerént fogom el intézni, hogy sem eggy se más dolog ne szenvedjen semmi hátramaradást. A Márton eszén csudálkoznám, hanemha tudnám melly állhatatlan legyen. Én neki Ottományt javasoltam, azért mert leg közelébb esik hozzá, mert annak gondviselését leg bátrabban reád bízhatja. Mit csinál a felföldel, mellynek sem a természetét, sem az embereit nem esméri. Akarmelleyiket válassza nekem mindegy, csak hogy tudjam, de azt hitesse el magával hogy Fabiánfalvával se élni se bőldogólni nem fog, és hogy ez a jószág ő miatta szinte ollyan pusztá marad mint most. Én Ottománynak mindenkor több hasznát veéndem, mert te veled könnyen meg eggyezek, midőn a felföldet se másra nem bízhatnám, se magam, noha Budán lakom hasznosan nem igazgathatnám. Utoljára Édes Bátyám! hogy te a fiui közelesség alatt közöttünk leg többet szenvedsz, azt én nem csak által nem látom, de szívemből is salynálom. De ennek meg kell lenni! én és Márton nem tehetjük, hát idegenre bízzuk az Atyánkat? Ha módom volna benne, igyekezném ezen terhedet, más részben ki pótolni. Magamra nézve, a mennyiben azt a kötelességet viszed végben, a mellyel én tartoznám: kérlek szeretettel; ne békételenkedj! Engedj sokat az Atyának többet az öregnek. Légy fiú, és légy ember! Szenvedés az egész élet, de én nem azt nézem, ki mit szenved, hanem, miképen szenved. Számláld te is ezt a nyomorúságot ahhoz, a mit már ki állottál, és tartsd eszedbe, hogy mi értünk is szenvedsz.

hív testvéred

László mp.

Mohács 8va Dec. 1792.

Szentjóni Szabó Zsigmondnak
Buda, 1793. január 27.

Budán 27^{dik} Jan. 793.

Lelkem Bátyám!

Rövideden csak azt felelem siralmas leveledre, hogy én semmibe sem akarom magamat elegyíteni, meg unta már a lelkem ezt a szüntelen való vissza vonást, hanem ha az Édes Atyánnal lakni nem akarsz, lássad mit csinálsz. Én nem bánom osztózatok, én részemről éltéig mindent az Atyámnak engedek által. Erről való minden szándékomat bőven meg irtam Edes Atyám Uramnak, neked csak azt írom különösön, hogy Csanády György Urnak könyörögtem, hogy menjen Ottományba, és egyeztessen öszve, ha bóldogúl jó, ha nem, én semmiről sem tehetek. – Márton is egy átaljában Fabianfalvát akarja, lássa mit csinál, én semmivel sem gondolok, hanem ha még egyszer az árendára reá állanál irtam Atyám Uramnak, hogy vagy alább adja a Jozágot, vagy a Fabiánfalvi arenda is legyen a tiéd, mert hogy azt Márton osztály nélkül húzza, igazságtalanság volna. Irtam Atyám Uramnak a Donatió ki adásáról is. A Márton Székelyhidi casusának nem lessz semmi rossz ki menetele, azon kívül, hogy a Vármegye előtt magát notáltatta. – Én is magamat minden kedvem s akaratom ellen a törvény tanulására adom, s ha ide fel nem bóldogúlok, vissza megyek végképpen lakni Váradra. Csak az Istenre kérlek békélj meg, ne tégy magaddal együtt rajtunk is gyalázatot.

hív testvéred László mp.

[Címzés:]

À Monsieur

Monsieur Siegmund de Szabó

à Ottomány

Szentjóni Szabó Zsigmondnak

Buda, 1793. március 28.

Budán 28^{dik} Mart. 793.

Kedves Bátyám!

Nógrád Vármegyéből a napokban érkezvén meg, eggy kicsit későbbecske válaszolok leveledre. Mit csináltam legyen Fabianfalvával meg irtam Édes Atyám Uramnak mind a múlt Postával, mind pedig bővebben mai naponn, ezeket reményilem fogja veled egesszen közleni. Ezen utolsó levelemben, mindekben a te akaratod szerint írtam a Balog Mihályné peréről. Kérem tudniillik az Edes Atyánkat hogy engemet arról vóltakeppen tudósítson hova szándékozik fordítani az exequalandó Jószágot. Javaslom hogy váltsa ki rajta a Zsigókat, fizesse meg a Tractus pénzét, és evégre az ezt importáló részt, kezéhez se vegye, hanem mindjárt az exequem birák által, rész szerint Comáromine Asszonyomnak, rész szerint a Tractusnak resignáltassa, a mi pedig még ezeken felyül maradna, foglalja azokhoz, a mi kezünkön maradt. Ezt cselekedd tehát magad is e részben, és ezt mond az exequens bírónak is, kinek is ha más lessz mint Csanádi Úr egész házi környüllállásainkat ki jelentheted. Kérem ezek felett az Édes Atyánkat, hogy ezen exequándó Jószággal semmi olyast ne cselekedjen, a mibe mi meg nem eggyezhetnénk, kérem utoljára hogy ha már neked a magad ratáját ki adta is, de a többi Jószágot is ne adja másnak

mint néked arendába. Reményilem meg fogsz elégedni ezen levelemmel, a te egyes tudósításodra többet nem cselekedhetem, sem az Atyám ellen nem szállhatok ki, valamíg bizonyosan nem tudom hogy ártalmunkra dölgozik, a mellyet ugyan eggy olyan meg élemedett Atyától semmi módon fel nem tehetek. Azért néki sem írtam levelemben semmit a te informatiódról, sőt úgy intéztem, hogy semmit is észre ne vehessen. Fábiánfalváról való praetensiod helyyes, ennek közösnek kellene lenni, de már ebben az esztendőben semmi se lessz belölle, mivel az árendát a perre tett költségeimért én meg tartom, a jövő esztendőre osztozzunk egyenlően, az az, legyen tiéd a negyed rész, a többi az édes Atyánké. A mi utóljára azon szemrehányásodat illeti, hogy el pennáztam az egész Jussodat, vagy hogy az [...] írtás árát tartozol meg fizetni. A bizonyos, hogy az Atyánk írtásokat tenni köteles nem vólt, ha pedig tett, rajta áll, hogy tenéked a ki még vele életében osztozol, az írtásból ingyen adja e ki a részedet. De ellenben ha te a reád esendő írtás árát meg adod, azt mindenkor ki is veheted. Egyébaránt édes bátyám, mint hogy én még olly nagy Jurista nem vagyok, ha gondolod hogy rövidséget szenvedsz, mond meg Csanadi Fő Szólga Bíró Urnak, a ki azonkívül hogy a Nemesek bírája is, mind ezeket én érettem, szépen el fogja igazítani. Végezetre írd meg igazán miképpen ment végbe az Executio, bele szóllok ha praejudiciumunkra szolgálna. A többi kérdéseidre azután fogok felelni, ha a te leveledet és az Atyám Uramét venni fogom. Isten hozzád.

hív testvéred
László mp.

[Címzés:]

de Bude
À Monsieur
Monsieur Siegmund de Szabó mon Frere
à Ottomány

Szentjóni Szabó Zsigmondnak

Buda, 1793. szeptember 1.

Lelkem Bátyám!

Akarom tudtadra adni, hogy én itt a Consiliumnál lévő hivatalomat resignáltam, és hogy már a királyi táblára, Juratusnak fel is esküdtem. Oka cselekedetemnek az, hogy a törvényt meg tanuljam, és Jussainkon, s bajainkon, magam is segíteni tudjak, mind 'pedig mivel itt a Dicasteriumon igen kevés reménységem volt a további promotióra. Víz keresztre, ha csak egészségem, s környül állásaim engedik fel fogok esküdni Prókátornak, azután az idő választja el, hová vegyem lakozáso-mat, talán itt maradok Pesten, vagy el megyek valamelyik szegeletébe az Országnek, a hova a jó szerencse vinni fog. – Ezen állapotom meg változtatása az oka, hogy egy keveset későbbecske válaszolok leveledre. Most estem én is által mindenben, mint te az aratáson. – Ha Édes Atyám Urammal olly egygységre léptél mint írod, és azzal meg elégszel: különösön örvendek rajta. E volt az én kívánságom is, nem a conspiratió; ha erányos igyekezetemet az édes Atyám rossz neven vette: nem tehetek róla, az Isten ítéljen meg engemet, az ő könnyebbségét kívántam, és hogy te rövidséget ne láss, ha most már magadnak panaszkod nincsen; volenti non fit injuria; én az Atyám Uram reám való neheztelését békével szenvedem, tudván hogy meg nem érdemlettem. – Makai eránt kérek menj el addig is míg már én belöllem valami lessz, Ttts. Csanády György Urhoz, meg mondja mit kell csinálni dologgal, magam is senkitől sem kérhetnék jobb tanácsot, mert ez az Úr tudja leg jobban minden házi bajainkat. Javaslom még eggyeszer, menj el hozzá, ezt nem sokára el lehetne végezni. – A Dobozy adosságára nézve, én néked semmi tanácsot nem adhatok. Lássa Atyám Uram mit csinál vele, én nem is fizethetek, de hogy is fizessek, mikor semmi Jószágot nem bírok. Meg vallom egyébaránt, hogy én ezt

Dobozytól soha sem vártam volna, de ha cselekedte, akarhonnán meg kell néki fizetni. – Balog Jozsef öcsém szivességét köszönöm. Még most ugyan nem olly igen sok hasznát vehetem, mint vehetném ha jobb módom volna benne, de talán ez is lessz valaha. – Én még ebben a hólnapban Budán fogok lakni, ha írsz tehát ide utasítsd leveledet. Octoberbe el utazom valahova, de még éppen magam se tudom merre, most igazán kezemben az Ország külcsa. Isten hozzád – az Ángyomat szívesen köszöntöm.

Budán 1^a Sept. 793.

hív testvéred

László mp.

Spissich Jánosnak
Nagyvárad, 1794. január 30.

Tekintetes Ord. V. Ispány Úr!

Azon közlelről való barátság, mellyel Secretarius Hajnóczy Úr eránt viseltetem, minden tekintetben kötelez arra, hogy egy rendkívül való dólgot hevenyébe meg írjak a Tekintetes Úrnak, mellyet tudni mind jó, mind szomorú szükség. Az el nyomattatás érzése fogat velem pennát, az ügy minden jól gondolkozó embernek az ügye, olly bizodalmas bátorsággal írok Vlspany Úrnak, mint Hajnóczinak.

Mai Postával egy illyen értelmű királlyi rescriptumot kapott Bihar Vármegye „Hogy Grof Teleki országos bajai miatt az ezen Vármegye ellen tejendő investigatiótól dispensáltatván, helyyet Almási Pál ő Excellentiája küldettetik ki és juxta instructionem sibi datam in auctores repraesentationis circa libertatem preli submissionis, investigabit, magistratumque Comitatus restaurabit.” – Minémű bosszús szédelgést okozhatott

ez a parancsolat a Bihar Vármegyei fejekben, el gondolhatja az Úr. – Mi, a most 10^a Febr. tártandó közönséges Gyűlésünkre várjuk ő Excellentiáját. Már hiszen el is jöhet, de itt ugyan nem restaurál!! – Azt tartjuk, hogy a Grof Sauer kut-fejéből ered ez a keserű ital, meg válik, kinek a fejét vagy gyomrát vesztegeti meg. Fogadom, hogy mindenről fogom tudósítani VIs pány Urat. A mit most a dologról hallok előre meg nem írhatom, mert a Gyűlésben, vagy még a Gyűlésig más utat vehet, minden dolog. Ki is, bizonyossá tévén az Urat azon közönséges tiszteletről melyet erányos, és nagy lelkű cselekedeteivel, minden józanon gondolkodó Hazafiaitól méltán meg érdemlett, szíves indulatiba ajjánlott Vagyok.

Tettes OVIs pány Úrnak.

NVárad 30^{dik} Jan. 794.

alázatos szolgája

Szabó László mp.

Bihar Vármegye VNotáriusa

PS. OVIs pány Pechy Imre Úr, kinek parancsolatjából és helyben hagyásával irtam ezen levelemet, maga sok dolgai miatt meg akadályoztatván, szívesen tiszteli az Úr VIs pány Uramat.

Teleki Sámuelnek

Pest, 1794. szeptember 17.

Nagy Méltóságú R. Sz. B. Gróf, Udvari Fő Cancellarius!

Kegyelmes Uram!

Ttts. V. Is pány Péchy Úrral való beszédem után, mindjárt indulván Gyöngyösre, csak igen keveset írhattam Excellentiádnak azon rajtam meg történt méltatlanságról. Kegyelmes Uram! ez a dolog nékem nagyon a szívemen fekszik. Nékem minden

Capitálisom, és bizodalmom a jó híren s nevenn áll, melyet én mindenkor fel tartani, sok szenvedésem, s magam meg tagadása által is igyekeztem. Ha ezt akár melly rossz ember, egygy két penna vonás által meg ronthatja, vagy kétségessé teheti: úgy vége van minden bátorságomnak, melly külömben a társasági életben, olly múlhatatlanúl szükséges. Én pedig egygy ilyen szövevényes titkolódást hogy fedezhetek fel? és ha a másoknak ártatlanságom felől való meg győztetése nem óltalmaz mivel mentem magamat? Reám, vagy belső csendességemre nézve ugyan szükségtelen minden mentség, mert, „hic murus ahenus esto. Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa”, de már ez, akar az emberi gyarlóságnak, akar az időknek hibája, sokkal hajlandóbbak vagyunk másról rosszat hinni, a rossz hír pedig terjed, és ezt sok erányos cselekedetek sem győzhetik meg egészen.

Esedezem azért egész alázatossággal Excellentiádnak méltóztasson fő Méltósága, s Hivatala ereje szerént, ártatlan ügyemet fel venni, és a mennyire a környűállások meg engedik, meg sértett becsületemnek elég tételt szereztetni méltóztasson. Excellentiád kegyes parancsolatját és rendelkezéseit, alázatosan ki kérvén és el várván, addig én részemről semmi lépést ezen dologban tenni nem fogok. Le indulok ugyan hólnap után N. Kőrösre, de onnan leg feljebb öt nap múlva vissza jövök bizonyosan.

A Grófné ő Excellenciaja kezeit csókolom alázatosan. Ki is tapasztalt kegyességébe, s kegyelmeibe ajánlott, mindenkori igaz háláadatos tisztelem mellett maradok

Excellentiádnak

Pesth 17^a Sept. 1794

alázatos hív szolgája

Szabó László mp.

Szentjóni Szabó Zsigmondnak Pest, 1794. szeptember 25.

Pesth. 25ta Sept. 794.

Kedves Édes Bátyám!

Hogy kedves leveledre olly későn válaszolok, oka az, mivel az alatt Bécsből ide le jöttem, és az alatt is ide s tova utazván, azt csak a napokban kaptam meg. Felette nagyon salynálom gyakran betegeskedésedet, ki versz minden planumomból ha fel nem veszed magadat. Vigyázz kérlek az egészségedre, nekünk még sok dőlünk van egymással.

Hogy a lárokat Makai pusztítja, felettébb bosszankodom érte. De tudod az én kezem hozzátok le nem ér. Irtam is mondtam is, hogy ha valamelly illyes bajotok lessz, menjetek el vagy Fráter Pálhoz, vagy Fényeshez, mind a kettő szívesen fog igazítani és segíteni. Ha magad nem mehetsz, küldnéd el vagy az Ángyomat, vagy más akárkit, ne pusztúljunk el szemlátomást. Én ugyan írok ez eránt, mind Vispány, mind Fráter Pál urnak, de te is a mennyire lehet mozgolódj.

Nagyon örvendek rajta hogy Gidai Ur olyan szívesen fogadott, sőt leg közelébb levelemmel is meg köszönöm.

Hogy a szárazság titeket is még szegényebbékké tett, felette bánom, én azt gondoltam, hogy minket el kerül ez a nagy csapás, de vigasztald magad édes Bátyám, néked ez a bajod, másnak más, de hidd el nekem, hogy eggyik szintén úgy nyom, mint a másik.

Nagyon nyomorúlt legény vagy ha Virág Urhoz üres kézzel menni szégyenlessz. Emberséges ember az is, és hidd el, hogy azt csinálja meg az én barátságomért a mit a mások pénzéért sem. Menj hozzá egész bátorsággal, és ha az erdő dolga úgy van, bárcsak már régen el mentél volna hozzá, eddig meg lehetett volna azt a nyíri pajkost zabolázni.

Márton szegény mind ez ideig Lengyelországban van, panaszkodik ő is mind untalan. Ki tehet róla. Legény vólna az mái világban a ki azt mondhatná kutya bajom.

A mi Balog Jóskát illeti, magad tudod, hogy én úgy vele nem bánhatok mint te. Hanem beszélld reá, hogy ne engedje által a Jussát. Inkább ígérd meg neki, hogy a Makai peréből reá esendő Júst neki által adjuk addig is míg a reá tett költség részét le fizetheti; de ha nem bóldogúlnál vele, és Atyám Uram a pénzt fel venné ugyan csak, soha se gondolkozz többé a Zsigókról, tudod már mit mondtam oda le. Földet vagy kaszállót, vagy szőlőt váltsatok vissza, eggy szóval majorság földet, e marad nekünk csak. –

Mit végeztem légyen most ide le Sipos Gáborné Asszonyommal, meg írom rövid időn. Még most egész bizonyoságot sem írhatnék, nekem is sok a dolgom.

Csak az Istenre kérlek ne betegeskedj. Az Ángyomat szívesen tisztelem. Az Isten áldjon meg mindnyajakat.

hív testvéred László mp.

PS. Az Édes Atyámnak is csak a jövő Postán írhatok.

[Címzés:]

de Pesth

À monsieur

Monsieur Siegmund de Szabó mon cher Frere.

p. Debrecini

à Ottomány

Cziko Mihálynak
Buda, 1794. december 30.

Kedves Edes Uram Bátyám!

Én ez idő szerént, egy darabig Neográd Vármegyébe fel nem mehetek. Addig is küldöm ezen Plenipotentiaria Constitutiót. Lásson utánna Uram Bátyám dólgainnak. Esméri szívemet. Meg fogom hálálni bizonyosan.

Leg elsőben és mindenek felett arra kérem, menjenek le hova hamarább Körösre. Én ott a Nagy Asszonnyal szerencsésen kezdettem. Meg fogják hallani, és látni írásaimból. Ha a Nagy Asszony meg nem változott erántam; végezze el Uram Bátyám a félbe szakadtakat, úgy a mint ama rossz emberre nézve is leg jobban lehet, ha ötven forintba is, adja ki árendába a Heves Vármegyei Jószágot, csak olyannak a ki őltalmazni meg tudja. Vegyen fel a Petői Jószágra 300 Rftot, 200at adjon a Nagy Asszonynak, százat tartson meg magának költségére és fáradtságára. – A Fabiánfalvi pusztát én ugyan Gróf Ráday Úr ő Excellentiájának ígértem. Cselekedjen mindazonáltal vele Uram Bátyám a mint tetszik, vagy hagyja meg esztendeig még a Bolykiaknál, vagy adja másnak, de leg feljebb esztendőre, s két esztendőnél tovább éppen nem. Ennek az árendáját is köz haszonra lehet fordítani.

A mi Lisznyait illeti, ha a terminus meg nem tartása eránt kötölözködne; bocsátkozzon bele Uram Bátyám, e következendő vigyázásokkal. Meg kell vallanom, hogy én ezzel az emberrel szörnyű ostoba transactionora léptem, akkor is szégyenlettem mutatni.

Iször Ki maradt belölle Leklantz, erről vagy egy különös Instrumentumot kell vele csinálni, vagy adjon Uram Bátyám protestatiot Honth és Neográd Vármegyéknek, Kornídes Urnak pedig meg kell mondani, hogy ezt mindenképpen őltalmazza.

2szor A liquidatióba ne avassa bele magát Uram Bátyám, én Körösről eggynéhány leveleit el hoztam, melyekben meg vallja, hogy a Nagy Asszony pénzét költötte a Jószágra.

3szor Ha a Jószág conscriptiója revideáltatik, az extravil-
lanum akar mind öszve cseréltessék nem bánom. Petőn a tímár
fundust nem engedhetem, e nem sors szerént lett. Balogon
pedig Curiájok vagyon.

4szer A Petői malom állapotját is fel lehet venni, de mivel a
bizonyos, hogy Bolykon, a Sipos részt, nem a Somogyiak birják,
mellyet a Balog ág adott volna el, ezen kívül ha Bátyám Balog
István valamely transactiona lépett is a Siposokkal, nem mint
Plenipotentarius subscribálta, és így a familiát meg sem ront-
hatta: ezen praetensiót simpliciter evertálni, és eggy különös
documentum által cassálni kell.

5ször A Heves Vármegyei Jószágról ne szöjjön semmit Uram
Bátyám, hanem végezzen el előbb Körösön mindent, és vagy
nyertem, vagy nem, ide Budára tudósítson engemet róla, akkor
és addig is, más rendelkezéseket tehetek, a Transactionnak ezen
Punctumáról, úgy nem külömben a Balogi Jószágról is, mihelyt
Gróf Teleky József ő Excellentiája ide meg érkezik.

Más egyéb minden meg történhető és fel fordulható környül
állásokat bízok mindenben az Uram Bátyám jó lelkére, erá-
nyosságára, serénységére, és a Kun Lajos Úr hozzám való
kegyességére. In reliquo consilium, resque locus que dabunt.
Cselekedjék most azt vélem, a mit én más állapotban, igaz
szívbeli örömmel teljesítettem volna másoknak. De főképpen
ajjánlom mindenek felett a Körösi utat. Balog egyenesen a Nagy
Asszonynak van Sipos Gábor által inscribálva, a többi maga
meg mutatja magát.

Az Instantiák már Bécsbe jó módjával el készülve fel mentek,
de nem hiszem hogy Februariusig jöjjön benne parancsolat.
sat cito sis at bene.

Nagy Asszonyom Nénémék kezeit Petőn és Kalondán csóko-
lom szívesen, és alázatosan, s mindnyájokat e bé állott új

esztendőbe az Úr kegyes gondviselésébe ajánlván, igaz szíves-
séggel és tisztelettel maradok

Uram Bátyámnak

Budán 30^d. Dec. 794.

hív atyafi szolgája

Szabó László mp.

[Címzés:]

de Pest.

à Monsieur Monsieur Michel Cziko

signeur de Czikóháza

mon tres cher Frere

p. Waizen

à Pető

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IDEGEN NYELVŰ IRATOK

LEVELEK

Kovachich Márton Györgynek
Mohács, 1792. július 27.

Spectabilis ac Perillustris Domine!
Domine mihi singulariter colendissime!

Rebus mihi commissis hucdum ex integro perfungi non poteram, partem tantum executus sum. Reverendum Canonicum Koller, dum ante aliquot dies Quinqueecclesiis fuisset, domi nonprehendi, sed Bibliothecarium Abbatem Viser, virum praestantissimum, nobis conciliaui. Ab illo catalogum omnium librorum et elenchum M.S.S. obtinui, sed quum serio praetendat, haec jam Institutum possidere, connotationem eorundem tantisper disserebam, donec me certiore reddiderit, utrum e re fuerit, ut eadem pro ratione Instituti describam, ac submittam. Si quibus rebus indigerimus, has ego per Bibliothecae famulum diligenter copiari curabo. Qui me gratiosis affectibus devovens, omni cum venerationis cultu persevero.

Spectabilis Dominationis Vestrae

Mohatsini 27ª July 1792.

humillimus Servus
Ladislau Szabó. mp.

Quorundam M.S.S. elenquum pro uberiore huc consignabo. Diploma Magistri Stephani filii Pauli Bani Comitiss Crisieris de anno 1336 in originali membranaceo, cum sigillo pendente bene conservato.

Diploma Capituli Ecclesiae Agriensis de anno 1370 in originali cartaceo.

Litterae Procuratoriae Capituli Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis pro Stephano Butyan de Horuspergh de anno 1570 in originali.

Testimoniales super eo, quod in executione nullus contradictor apparuerit. de anno 1546.

Litterae Capituli Jaurinensis in Copia quibus continentur Fundationales Praepositurae, uti et Prioratus Pápoczensis.

Confirmationales Ladislai Posthumi, Mathiae Corvini, Ludovici Iⁱ in copia.

Decisio cujusdam litis de anno 1509 in copia.

Extractus articulorum de Christianis, mancus.

Index Instrumentorum Litteralium Eppiscopatus Nitriensis confectus anno 1671.

Tabulae Genealogicae plurium familiarum Saurau, Konde, Forgach, Szunyog, Keglevich, Zrini, Malik etc.

M.S.S. Numerus praeter propter ad 300 si non plus excurret.

Kovachich Márton Györgynek *Mohács, 1792. szeptember 5.*

Spectabilis ac Perillustris Domine,
Domine mihi singulariter collendissime!

Commissum mihi binorum Mathiae Regis Decretorum Apographum, en submitto. Volebat illud Rev. D. Viser sigillo Capituli munitum habere; at siquidem Domini Capitulares nonnisi depositis 6 florenis id facere voluissent, Reverendi Domini Viser vero Collatio aequae semper fide digna esse debeat: a tam inutili sumtuum, ad aequae tam inutilem locum, profusione, merito supersedendum esse duxi. Si quibusdam adhuc Institutum *eguerit*: rogo dignetur mihi perscribere. Nos adhuc integrum

mensem certissime hic morabimur. Interea omnia procurare puteto. Qui me expertis favoribus commendans omni cum venerationis cultu persevero. – Spectabilis dominationis vestrae

humillimus servus

Mohacsini 5ta Sept. 1792.

Ladislaus Szabó.

D.P. Jos. Madarász apud Commissionem nostram constitutus Magistratualis Humillima sua obsequia per me significari.

Kovachich Márton Györgynek
(Hajnóczy Józseffel közösen)
Buda, 1793.

EINE BESONDERE BEYLAGE ZUM HAUSARCHIV

Durch die eben mit unbeschreiblicher Herzensfreude eintretende Nani erfahren wir, dass die alte Katze 4 Junge abgeworfen habe. Bey offizieller Recognoscierung fand es sich, dass die eine halb schwarz, der zweite wieder Kater, 3. u. 4-ter wie die Mutter selbst sind. Der Tummelplatz von dieser schmerzlichen und glücklichen Niederkunft war das Bett von Hlavenka, als ihr Lieblingsplatz. Die Jungen sind frisch und gesund, und versprechen dem Hausherrn eine besondere Freude,

Haynóczy.

Szabó.

(A Monsieur George de Kovachich, EN ARCHIVE.)

PÁLYÁZAT A PESTI EGYETEM ESZTÉTIKAI TANSZÉKÉRE

Kérvény
Buda, 1791. december 20.

Inclyte Magistratus Academice!

Infrascriptus vacantem Aesthetices cathedram benigne sibi conferri, humillime supplicat e motivis sequentibus.

1mo Quod sit filius patriae, ac nobilis indubitatus.

2do Quod praeter nativam lingvam Germanicum ac Latinum idiomatica apprime calleat, cognitionem que Lingvae Italicae aliquam habeat.

3^{tio} Quod post quatuor penes annorum penes Rem Litterariam servitiam, quorum ultimum in docenda Rhetorica exegit, propter discrimen Religionis, quod Reformatus sit, officio depositus fuerit.

4to Quod in Musica etiam aliquantum versatus sit.

5to Quod umice artibus humanioribus delectetur, progressum que in iisdem qualemcumque, testante hic adnexo opusculo, fecerit.

6to Quod a Mense Martio, ad Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium Practicantem agat.

Qui me reliquo gratiis ac favoribus recommendans Persevero.

Inclyti Magistratus Academici

Budae 20^{mc} Decemb. 1791.

humillimus servus
Ladislaus Szabó. mp.

Vizsgadolgozat 1791. december 26.

Cum duo praecipue sint, quae Aesthetici quoad mentis dotes a studioso artium, et litterarum elegantiorum exigunt, scilicet bonus gustus (gou[!], Geschmack) et ingenium aestheticum (genie), ostendatur in quo utriusque indoles et natura consistat? An ista ad facultates animae primitivas, an derivativas pertineant? et demum ex quibus constitutivis constant, et e quibus causis resultent?

Quam efficacem influxum, artes ac litterae elegantiores, tam ad emendandos hominum mores, quam ad promovendam internam et externam eorum felicitatem, habeant: veterum temporum historiae testantur, saeculum praesens docet. Illae, vi quâdam dulci, cui tamen resisti non possit, per sensus externos, viam ad animum et cor hominum aperuerunt, illumque docendo, hoc cum delectatione movendo, bono pulchrum addunt. Nec enim quis eas dein, fontes tantum amoenitatum esse judicet, quae dum imaginationem alunt occupantque, similes aqueis bullis, vanos colores mentientibus, absque facta impressione dispareant. Agunt enim immediate in animum, quem certe nisi penitus perversus sit, meliorem ac perfectiorem reddunt. His homines, socialem vitam statui naturali praelegisse, tribuimus. His mores cultos, animos mites deferimus. His cor sensitivum et erga tot miseras humanas molle, in acceptis damus. Hae, de necessariis vitae mediis, provident, hae distractas ac perturbatas mentes reficiunt, hae sapere, et per id felicem esse faciunt. Quis, cui de meliore luto finxit praecordia Titan, aliquid ad communem humani generis beatitudinem conferre non adnitatur? quis tam jucundis tam utilibus artibus imbui, non peroptet? cui non sit insita cupiditas semet perficiendi? et quae facilius ad hoc obtinendum via? Nemo certe est quem tot amoenitates ab una, bonum ab alia

parte non irritarent, neque enim aliud artium et litterarum elegantiorum initium fuisse scimus, quam insitam cupiditatem, res necessarias exornandi, ut per pulchrum ad bonum moveamur. Trahimur itaque a natura non tantum ad voluptatem mentis ac corporis, sed et ad id quod revera utile est, et in his duobus versantur artes, ac litterae elegantiores. Nemo vero nisi optime peritus intelligat quantum in eo situm sit, eligere res, sensus nostros necessario delectantes, illasque cum praecipua animi claritate, ita uno obtutu penetrare capere, et proponere, ut similes repraesentationibus, sensationes certo excitent. In primo subjuvat bonus gustus, ad alterum vero requiritur ingenium aestheticum.

Quod in actionibus moralibus virtutem, in materiis corporeis sensus nostros externos afficiens, odorem vocamus, illud est in rebus pulchri bonus gustus. Prout bonitatem alicujus actionis virtus moralis, ita pulchritudinem sub sensus cadentem, gustus determinat, qui proinde nihil aliud esse potest, quam promptitudo quaedam pulchrum agnoscendi et sentiendi, velut, intellectus, facultas, verum, perfectum, et perspicuum dijudicandi. Si itaque gustus iudex pulchri sit quid ipsum pulchrum constituat scire oportet. Nudam illam sensualem pulchritudinem hic subintelligi non posse: dicendum nobis est, haec, sicuti Juno Ixionis in ipso amplexu disparet, vacuumque quoddam in animo relinquit. Pulchrum illud quod gustui subjectum est, et quod per se placere debet, dignioris est naturae. Notio pulchri ex notione hominis optime apparebit qui sicuti nobilissima, ita certe pulcherrima creatura est. Hominis facies, quamvis secundum omnes Harmoniae regulas formata, si vacuum aliquid stupiditatem vel ignorantiam, si mali aliquid, iram, invidiam, aut quodcunque cordis aut morum vitium prodatur, pulchra omnino esse non potest: nec vice versa, etsi deformis physiognomia[!] optimum characterem moralem prae se ferat, complacebit. Taceo illum ex cujus integritate, difficilis natura, aliquid deesse voluerit. Irritat certe speciosa alicujus figura

sensus, forte etiam decipiet, sed hanc, et vulpes, personam tragicam sine cerebro esse detegens, projecit. Quis non sentiat dulcissimam vim pulchrae animae, licet ex deformi corpore elucescentis: illud tamen pulchrum non nominabit. Tantum accurata omnium corporis membrorum perfectio, complacens quaedam in externis harmonia, et interna bonitas speculum boni cordis, hominem pulchrum constituunt. Hinc quae sit etiam boni gustus natura, facile colligemus, nempe ut pulchro, seu quod perfectum bonum et amoenum perfruatur, ope sensuum externorum, illud in anima percipiendo. Quae sint itaque constitutiva boni gustus, aut e quibus causis resultent, ex his sponte sua fluunt. Neque enim illud, quod tam interne, quam externe perfecte bonum est, unquam vi aethetica placendi, ac movendi destituitur. Dupliciter vero bonus ille gustus considerari potest: vel profert aut progenerat, aut tantum sentit. Artifices vel Artistae creant, alii vero, sive spectatores, sive auditores, vel utrumque simul, sentiunt. Ille imprimit cuilibet objecto vel potius operi suo, moventem quamdam sensualem pulchritudinem, ac dum ipsius intellectus et ingenium, omnes objecti partes vivide, distincte, ne perfecte proponit, gustus ejusdem, opus revera aestheticum format. Quod alios attinet, dum sensualem illam pulchritudinem avidissime hauriunt, utiles cognitiones, bonos mores, cor virtutibus aptum, asque ut vel advertant, obtinent.

Plurimum in rebus aestheticis a bono gustu, sed non tamen omne dependet. Nisi quis singularem aliquam facilitatem habeat, repraesentationes suas ad summum gradum perspicuitatis vividitatis sive secundum qualitatem rerum claritatis elevandi opus forte aliqua in sui parte bonum, sed non perfectum, ac vi movendi destitutum, producet. Intellectus acutissimus ac penetrans, cor nimis sensitivum, nobile ac bonum, seu quod verbo ingenium aestheticum nominamus, est quod cum bono gustu conjunctum, in operibus artis dominetur. Sine hoc, vanas fingemus species, et miscebimus ima profundis. At vero,

benigna haec faventioris caeli lux, paucis in tota sua amplitudine contigit. Aliis hanc, aliis illam animae partem, raris totam illuminat. Hunc praecipue Musica, huñc cantus afficit ille in pictura, aut tantum etiam in aliqua ejus parte, vel in miscendis coloribus, vel in danda formae pulchritudine eminet. Alter cui mens diviniior atque os magna sonaturum, aut in epico aut in lyrico carminum genere excelluit. Multis penes praestantissimum intellectum sensatio vera (Empfindung) defecit, sed nec illorum operibus characterem naturae impressum observabimus. Ut adeo ingenium revera in universale et particulare dividere liceat, illud quod ex seipso magnas cogitationes, magnas inventiones, singulari quodam animo philosophico producat hoc quod tantum aliqua parte boni et pulchri irritatur. Duplici itaque mensura cujuslibet artistae ingenium metiemur, in hoc artem ipsam, in illo autem materiam. Quis est, quem sublimes grandiloqui Homeri cogitationes, non in summam rapuere admirationem, et quis suavissimum[!] Anacreonta legendo, dulces pectoris motus temperare potuerit? aut quis immortalis Raphaëlis imagines, aeternum tanti ingenii monumentum contemplando, frigidus permansit, quamvis etiam Kallot, mirâ colorum mixturâ naturam deluserit?

Restat adhuc quaestionis hujus discussio „Utrum bonus gustus, ac ingenium aestheticum, ad facultates animae primitivas an derivativas pertineant?” Id, quod sensuale est, ut ex sensualibus dijudicetur; necessarium est. Ad excitandos animorum effectus, ideis magnis, plures simul in se complectentibus, uti solemus, nec Rex ille si bene memini Scytharum ad unionis fortitudinem demonstrandam, fasciculo virgarum, quidquam efficacius proferre poterat; contra, ad sedandos affectus Idearum complexarum dismembratio ac dilucidatio sufficit. Certe si pulchritudinem, philosophicâ quâdam subtilitate explicabimus, ut omnem vim aestheticam amittat, necesse est. Distinctae Ideae, rem aliquam agnoscere quidem faciunt, ad amorem certe aut odium, nunquam movebunt. Sensatio est

quod in operibus artis desideramus, haec vero per ideas claras abunde procuratur. Et plane hoc est punctum in quo Philosophus semet ab artista separat, ille abstractus, frigidus, absque omni partium studio, nudae veritati obstrictus: hic vehemens, materiâ suâ plenus perspicax quidem at vividus, non in intellectum, sed in cor fertur. Et certe ipsum ingenium, quamvis aliquid spirituale esse videatur, nonnisi in sensibus externis corporis humani, quâ talis, potest queri. Ipsa enim natura ita nos constituit, ut is, qui in aliqua artium elegantiorum parte praecipuum ingenium aestheticum prodat, etiam per talia objecta, nexum aliquem ad hoc habentia praecipue irritetur. Hinc est quod homines speculativis scientiis dediti, inter aestheticos alba ave rarius appareant. Hinc est quod Philosophi subtiliores penes omnem demonstrationum suarum subtilitatem, nunquam alios ad hoc agendum, aut illud omittendum persvadere potuerint. Ut Sensus immediate sensibus excitentur necesse est; oratioque ista, qua Menenius Agrippa, plebem Romanam ad montem Sacrum discedentem revocavit: optima fuit.

Utrum Poëtis recentioribus vel antiquioribus, major elegantiae et venustatis laus competat?

Sub nomine antiquiorum intelligimus Romanos et Graecos. Hos, quibus semper favens coeli temperies, deliciosa inhabitationis loca, et ipsa melior natura, primos et summos in artibus elegantioribus formavit. Illos, per late patens Imperium, divitias et dotes animi aequè maximos, utrosque autem, quos idem boni publici ardor, religio erga Deos, fides in amicos et patriam, animabant. Res sane ardua tenuis nostri saeculi aut facta aut scripta, cum eorum comparare; tanto magis quod et nos, tam ratione aetatis, educationis imo et ipsius conversationis usque adeo parum ex difficillima illâ arte homines noscendi ac dijudicandi hauserimus, quam quod etiam in ipsis artibus elegan-

tioribus, mediocriter simus versati. Inquantum tamen, aut ex caliginoso Historiarum speculo, aut ex scriptorum antiquiorum lectione, tenui nostro iudicio colligere licet: accidentalialia quaedam, tam quoad illos, quam nos, statuenda veniunt. Considerabimus primum Gustum hominum semper diversum exstitisse, multum eundem ab aetate, a ratione situs et loci, multum a variis circumstantias[!] dependere, et sic etiam, pulchrum idem fere semper fatum subiisse. Considerabimus mores, consuetudines et leges illorum temporum, Constitutionem Politicam, ipsorum Religionem, et commodum privatum, demum rationem vivendi, et conversationis. Nos hic ad reflexionum harum uberiores explicationem immittere, tam tempus quam ipsa operis ratio, sed et exiguae animi dotes, multum prohibent. Sufficiat illas aut annotasse, aut brevissime saltem attingere. Quod gustum attinet, illum a moderno, in pluribus quamvis accidentalibus, quae tamen plurimum conferunt, discrepare; nemo negabit. Nos non tantum flavos ipsorum capillos, antiquis tantopere charos, sed et ipsorum vestes spernimus. Nos metra, metaphoras, transpositiones, illis usitatas, et certe nimium leporis in se continentes vix in ullo casu applicare possumus. Apud illos Religio, constitutio Politica, et privatum commodum, unum corpus erat, mutisque viribus semet sustentabant. Apud nos unum cum alio decertat, et re vera saepe in collisionem venit. Illi moribus ac consuetudinibus a majoribus suis acceptis sacre inhaerebant, et pro tuendis legibus saepe vitam et sanguinem profuderunt: Nos consuetudines nostras alteramus, mores majorum deserimus, et leges toties quoties transgredimur. Quid aliud quam patrius ille spiritus nobis ignotus, ad istud, Eloquentiam Graecam aut Romanam fastigium evexit? Quae nobis occasio pro aris et focus inflammari? Quae publicae solennitates, orationes, ac triumphi, ad entusiasmum excitandum? Quantum profecit Horatius sub tutela Maecenatis? Livia Virgilium fovit, et Terentius majoribus Romae charus, Comoedias suas ad majorem perfectionem

deducere potuit. Saeculum recens bona ingenia et si non contemnat, certe tanti non facit. Multum etiam ad illorum claritatem, ingenii ubertatem, scribendi magnificentiam, aut amoenitatem contulit, quod ad clavum reipublicae sederint, ac gubernacula habuerint; hodie autem quod pluribus disertae mentis Scriptoribus vix sit in sentina locus; quod viri apud nos summi, ita curis rerum agendarum detineantur ut vix Musis vacare possint. Non mirum certe, quod tot penes internas et externas efficaces circumstantias illam in antiquis venustatem et elegantiam, cum admiratione deprehendamus: verum quod in hoc infoecundo, rerum situ, tot ac tam multiplicia recentiorumscripta, omnibus eloquentiae floribus referta, magnis cogitationibus, gravibus sententiis plena, in lucem prodeant; mirum est. Eadem mater natura quae illos, nos quoque, mentis qualitatibus nihilo inferioribus exornavit, sed sors invida occasionem sustulit. Omnino nos antiqui proposito, verum non ingenio superant, uniceque, quod ipsis invidendum habemus: est libertas.

Ladislaus Szabó
de Sz. Jób mp.

HIVATALOS IRATOK

Kérvény

Nagybánya, 1790. szeptember 21.

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!
Domini Gratosissimi!

Infrascriptus Supplicans gratoso Excelsi Consilii Intimato de dato 21ª Aug. 1790. N° 21484 fretus, ubi de proximius subsecutura super futuram suplicantis sortem gratosia dispositione mentio sit, salarium unius anni vulgo *Abfertigung* humillime sollicitando instat, e motivis sequentibus. Quod illum

1mo Post quinti quod jam inceperat anni penes Rem Literariam servitium, non sine confidentia Status Catholici, ac acquiescentia Praepositorum suorum gestum, unicum Religionis discrimen subito pane, ac anni provisione privavertit.

2do Susceptum propriis expensis M. Varadino, cum Supplicans publico concursu approbatus, NBanyam pro Rhetorica docenda altiore loco mittebatur, iter, carities communis, quae vel tenuissimam intertentionem tanti venire fecit, necessaria librorum provisio, subtracta insuper pro subsidio bellico tenuis salarii annui párs: suplicantem ut vel modicissimam in futurum de se provisionem facere potuisset, prohibebant.

3^{tio} Ipsa aequitas humana instantiam Suplicantis ultro commendat, ut ille, qui omne Patrimonium in studia ac perfectionem sui usque adeo exhausit, ut ex eodem se amplius sustentare nunquam possit: ad minimum Salario unius anni provideatur; quo provisos altiore loco ulteriorem suam promotionem sollicitare possit.

Gratiis devotus in profunda veneritione persistit.
Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii

N. Banya 21ª Sept. 1790.

humillimus servus
Ladislaus Szabó
de Sz. Jób mp.

[Címzés:]

Ad Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum
humillima instantia
introserti Supplicantis
pro obtinendo unius anni Salario vulgo *Abfertigung*.

Kérvény
Buda, 1791. február 15.

Serenissime Princeps Regie!
Arhidux et Regni Palatine!
Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!
Domine! Domini benignissime gratiosissimi!

Infrascriptus a docendis Scholis Catholicis, qua Protestans remotus, ut vigore benigno gratiosi ddo. 28ª Dec. 1790^{mi} N° 28951 Intim aptitudunem suam edocere, seque pro alio aliquo officio habiliorem reddere valeat, favorabili jam Testimonio ut sub A. super gesti sui muneris ratione suffultus: a Serenitate Vestra Regia, et Excelso Consilio Locumtenentiali Regio facultatem sibi gratiose indulgeri humillime petit, apud altefatum Excelsum Consilium in Protocolli officio gratuito laborandi, sicque in manipulatione praxim condiscendi.

Serenitatis Vestrae Regiae et
Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici

Buda 15ª Febr. 1791

humillimus cliens
Ladislaus Szabó mp.

[Címzés:]

Ad Serenissimum Principem Regium Archiducem et
Regni Palatinum Leopoldum.
ac ad Excelsum Consilium Regium Locumtenetiale
Hungaricum

humillima Instantia introserti
Ladislai Szabó
apud Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium
facultatem gratuito practisandi supplicantis.

Kérvény
Buda, 1791. július 15.

Serenissime Princeps Regie Archidux,
Regni Hungariae Palatine!

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale!
Patroni, Domini Domini gratiosissime!

Infrascriptus neoerigendam in Academia R. MVaradiensi
lingvae Hungaricae cathedram, gratiose sibi concedi, aut si
eumdem Religio Reformata ab omnibus ad Scholas Catholicas
muniis penitus excludat, aut ad hocce Excelsum Consilium

Regium Locumtenentiale, aut separandam ab eodem Cameram Hungaricam, cum praehabito gesti antea officii 450 Rftm. salario, semet applicari humillime instat e motivis sequentibus.

1mo Quid sit Nobilis indubitatus, ac in pluribus Illustris Comitatibus Possessiones aviticas, quam vis per Praedecessores suos inoneratas, habens.

2do Quid idem, in gesti sui officii, prius quidem ad Scholas Normales, subseque qua Professor Rhetorices, se in idiomatibus Germanico, Latino ac Hungarico, ac curatius perficere debuerint.

3ta Quid in sic dictis artibus liberalibus praeprimis in Poësi ut adnexus sub A. libellus testatur, quosdam gressus fecerit.

4ta Post exactum penes Rem litarariam quatuor annorum servitium, omni cum Praepositorum suorum acquiescentia, ut adnexa sub B. testimonia docent, gestum, unicum Religionis disertimen, quod sit Reformatus Supplicantem officis ac salario 450 Rftm. privavit.

5ta Offert etiam Supplicans, in casu necessitatis semet quamlibet Philosophiae cathedram suplere velle.

6ta Gratosam Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii Nro. 28951 emanatum Intimatum, assidat supplicantem, ejusdem rationem in applicationem ad Excelsum Consilium, caeteris paribus habendam esse, si aptitudinem suam debito modo edocuerit. Cujus testande causa.

7ta Supplicans ad Excelsum Consilium Regium actu practicantem agit.

Serenitatis Vestrae Regiae
ac Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii

Bude 15ta July 1791.

devotissimus cliens

Ladislaus Szabó

mpr.

[Címzés:]

Ad Serenissimum Principem Regium,
Regni Hungariae Palatinum,
ac Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium
humillima Instantia
Ladislai Szabó.

Neo erigendam in Academia R. MVaradinensi linguae Hungaricae carhedram sibi deferi, aut si ab eadem per Religionem excludatur, ad Excelsum Consilium aut Camram Hungaricam, applicationem suam humillime supplicantis.

Kérvény *Bécs, 1791. november 30.*

Augustissime Imperator et Rex Apostolice!

Infrascriptus humillime supplicat pro eo: Quatenus seu penes Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum seu penes Cameram Hungaricam, recentem a Consilio Regio Locumtentiali Separatam, cum praehabito suo 450 ft. salario, benigne adcommodetur, motivis ex sequentibus.

1° Quod sit Nobilis indubitatus, et Possessiones, facto majorum abalienatas, in pluribus Comitatibus habeat. Qui

2° Absolutis studiis semet totum Patriae servitiis devovit, et sub priori Regimine qua Professor Rethorices summo cum zelo servivit.

3° Praeter suam nativam Hungaricam Linguam, latinam quoque, et Germanicam sibi familiarem reddidit; unde Patriae utilia servitia praestare capax sit, nec aliud.

4º Eum praegesto 4. Annorum spacio Officio privavit, quam discrimen Religionis, quod nempe Helveticae Confessioni addictus esse imo.

5º Ob eandem ipsissimam caussam, licet Linguae Hungaricae perfectissimam haberet notionem, ad recens erectas per Majestatem Vestram Sacratissimam linguae Hungaricae Cathedras, nec in candelationem positus, fuit, licet

6º Majestas Vestra Sacratissima eandem Instantem ad dictum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum fine suae applicationis clementer inviare dignata sit, eo per expressum addito, ut ejus peculiaris reflexio habeatur, quem finem tamen.

7º Hactenus obtinere non potuit, licet jam inde a Mense Martio A: C: penes idem Consilium suis sumptibus, absque salario singulari cum zelo ad praesens usque practicet.

Vienne 30 Novembr. 791.

Ladislaus Szabo Practicans
penes Consilium Regium
Locumtenentiale Hungaricum

[Címzés:]

Sacratissimam Caesaream et Regio Apostolicam Majestatem

Ladislaus Szabo practicans
penes Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum.

Instat pro sui accommodatione penes Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum aut vero Camera cum praehabito 450 ft. salario.

Kérvény
Buda, 1792. március 6.

Sacratissima Majestas!

Contigit mihi post quatuor annorum servitium Rei Litterariae impensum, unice propter Religionis discrimen; quod Reformatus sim, officio privari. Qualiter per illud tempus meo praeficerim muneri, adnexa hic superiorum meorum Attestata uberius docent. Subseque, per Intimatum Excelsi Consilii Locumtenetialis Regii dato 28^{vis} Dec. Anni 1790. Nro. 28951 emanatum de congrua mei applicatione, si aptitudinem meam debito modo edocuere, certior factis a 24ta Martii a. p. ad praememoratum Excelsum Dicasterium Practicantem gratis egi, donec 7^a Febr. a. c. pro Accessista cum 200 ftis salario annuo resolverer.

Sacratissima Majestas! Parens meus infelix illud, prout eventus docet, principium forens, tutius prolibus educationem quam haereditates relinqui, ita opes omne, in quatuor suos filios exhaustit, ut nos amplius nunquam, ipse ex residuo aegerrime vitam toleret. Si me, post quinque fere annorum servitium, dura haec sors manere debuerit, ut a salario 450 Rftm. ad 200 immerito dejiciar, unde adhuc etiam Taxae Characterialis et Carentialis mihi subtrahendae veniunt: Throno Sacratissimae Vestriae Majestatis advolutus has saltim Taxas gratiosissime relaxari, demississime suplico; quas nec alii penes Rem Litterariam servientes solvunt, quam vis Pensionis beneficio gaudeant, quo et ego, si in praehabita statione permanere potuissem, persecuturus eram. Qui me altissimis gratiis et favoribus devovens, homagiali cum devotione emorior

Majestatis Vestra Sacratissimae

Bude 6ta Marty 1792.

devotissimus Cliens
Ladislaus Szabó mpr.
ad Excelsum Consilium
Locumtenentiale Regium.
Accessista.

Kérvény
Buda, 1792. március 6.

Serenissime Princeps Regie, Archidux Palatine!
Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium!
Domine, Domini, Benignissime, gratiosissimi!

Advolutum hic suplicem Libellum, intuitu Taxarum characterialis et carentialis benignissime mihi relaxandarum, quatenus Serenitas Vestra Regia, ac Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium, favorabili cum voto Sacratissimae suae Majestati substernere dignentur demississime supplico. Qui me Benignitati gratis ac favoribus devovens emorior.

Serenitatis Vestrae Regis et
Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii

Bude 6ta Marty 1792.

infimus cliens
Ladislaus Szabó mpr.
Accessista.

Kérvény
Buda, 1793. április 30. körül

Serenissime Regie Haereditarie Princeps,
Archidux Austriae et Palatine!

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!
Domine, Domini, Benignissime, gratiosissimi, colendissimi!

Infrascriptus pro factis per se, partim in Hungaricum et Latinum, partim in Hungaricum tantum, extra horas Regias translationibus, hic sub A. advolutis ac phyleras 7 constituentibus, per Sacratissimam suam Majestatem ut sub B. clementer applacidatam 5 Rftm. a phylera remunerationem, adeoque in summa 35 florenos, benigno gratiose resolvi petit.

Supplicat insuper humillime, tum pro reliquis Personalium Descriptionum, in Latinum et Hungaricum factis translationibus, hic sub C. adnexis, ac phyleras 12 constituentibus de praeterito, quam et in futurum pro vertendis per se similibus Descriptionibus, remunerationem aliquam benigno gratiosae applacidari, e motivis sequentibus.

1mo Quod omnes ejusmodi translationes docente hic sub D. Attestato, finitis horis Regiis fecerit.

2do Quod Supplicans, ad ipsam Excelsi hujus Consilii Locumtenentialis Regii notitiam annuo 450 Rftm. Salario, absque omni demerito, unice propter Religionis suae Discrimen, privatus, ob defectum melioris alicujus applicationis, in Septimum publicorum suorum Servitiorum annum, tantum anno 200 Rftm Salario provisos habeatur.

Ladislaus Szabó mp.
Gremialis Expeditoratus.
Accessista.

Kérvény
Buda, 1793. május 28.

Serenissime Regie Haereditarie Princeps
Archidux Austriae et Palatine!

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!
Domine, Domini, Benignissime Gratosissimi colendissimi!

Infrascriptus post factam Stephani Hatvani in Comitatu Bihariensi applicationem, vacans redditum Protocolli Officialis munus sibi benigno gratiose conferri, humillime supplicat e motivis sequentibus.

1° Quod is, post quatuor annorum servitium Rei Litterariae, omni cum zelo impensum, unice propter Religionis discrimen, Officio ac Salario 450 Rftm. privatus quidem, ac

2do Ea cum gratiosa consolatione, in Intimato dato 28^{vis} Dec. 1790. Nro. 28951 emanato contenta, dimissus habeatur, quod si pro quopiam munere, qualitatibus suis commensurato, dum hoc vacaverit, ad Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium recursum fecerit, aptitudinem suam debito modo advenit, etiam ratio ejusdem caeteris, paribus habenda sit. Qua restitutionis suae spe supplicans fretus, mox se.

3^{io} Ad ipsum hocce Excelsum Dicasterium transtulit, ac fere per decursum integri unius anni Practicantem egit. Interim tamen.

4ta Nec occasione supletarum quarumdam in Gremiali Expediturae Officio vacantiarum, aliud supplicanti, quam ultimum Accessistae, ipso tunc Excelso Dicasterio benigno gratiose agnoscentes exile ac impropportionatum munus, cum annuis 200 Rhs. conjunctum, obtingere potuit, penes quale salarium, etiam de praesenti, in septimum jam publicorum suorum servitiorum annum, vitam tolerare cogitur. Quo interea etiam sub tempore.

5ta Supplicans, ex ipsa Excelsi hujus Consilii Locumtenentialis Regii, benigno gratiosa. Dispositione, in Commissione Regia Mohaciensi, ad Latus sue Excellentiae Domini Joannis Bachó, per B. et quod excedit mensium spatium, officium Actuarii gessit.

Budae 28va May 1793.

Ladislaus Szabó mpr.
Gremialis Expeditoratus.
Accessista.

Kérvény *Buda, 1793. augusztus 23.*

Serenissime Regie Princeps Archidux et Regni Palatine!
Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium!
Domine! Domini! benignissime, gratiosissimi! colendissimi!

Postquam me, expletis penes Rem Litterariam quatuor annis, infelix Religionis discrimen (Helveticam enim Confessionem profiteor) officio ac salario 450 Rftm. privasset: mox ego ductu Intimati dato 28va Dec. 791 N° 28459. emanati, velut aptitudinem meam, ad aliud quoque servitii genus comprobaturus, me ad Excelsum hoc Dicasterium transtuli, penes quod, exacto in praxi integro ferme anno, oblatum mihi 7ma Febr. a. p. cum annis 200 ft. conjunctum Accessistae munus, sub spe proximioris in integrum restitutionis, interim etiam acceptavi.

Qualiter ego sub decursu quatuor annorum, rem litterariam tractaverim, sufficiat adduxisse, quod occasione illa, dum in Accessistam resolutus, pro Taxarum carentialis et characterialis relaxatione, humillime recurrissem, ipsum Excelsum hoc Dicasterium, motivo procurati discipulis, pro praememorata-

rum Taxarum relaxatione altissimo loco, gratiose intercedere dignatum fuerit. Qualiter vero, hic jam in gremio constitutus, officio meo satis fecerim; eatenus tam ad Dominos praepositos ac superiores meos, ac ad Magnificum Dominum Consiliarium Darvas, in cujus Bureaux jam a pluribus mensibus secretarii, et Concipistae munus solus sustineo; quam ad Acta Regiis Commissionis Mohacsiensis, penes quam medio anno Actuarium egi; relate denique ad privatam vitam, et studia mea, ad publicam omnium notitiam provoco.

Parens meus, pulchrum forte hoc, sed et experientia docet, certe minus felix secutus principium „tutius prolibus scientias, quam opes relinqui” ita se, suaque in quatuor prolium educationem exhaustit; ut patrimonii residuum vix sibi, multo minus nobis filiis suis sufficiat.

Interim, seu hoc in meis, seu in temporum fatis querendum sit, mihi jam publica munia in septimum annum obeunti, non aliud, quam vel ad ipsam honestam paupertatem insufficiens 200 Rft. stipendium obtigit, dubiae vero temporum circumstantiae, me ad Excelsum hoc Dicasterium amplius aliquid vel sperare vix patiuntur.

Serenissime Princeps Regie! Excelsum Consilium Locumtenentiae Regium! Vitae summa brevis, spem nos vetat inchoare longam. Complures Protestantes olim et ab ipsis publicis officiis exclusi et post Regimen Josephinum, quia annos normales habere non poterant, absque pensione in statum quiescentiae positi sunt, in quo etiam de praesenti constituuntur. Inconsolata horum conditio, me quoque, ut de alio vita modo tempestivae mihi provideam, serio admonet. Si haec nostris temporibus obtigerit felicitas, ut inter plurima, ac praestantissima quaeque Individua, selectus institui possit: omnino gratulor. Ego vero ab Accessistae officio, velut nec aetati, aut genio meo, nec perpressae jacturae convenienti, aut ad subsistentiam vel mediocrem sufficienti, in omni humilitate recedo, illudque hisce demississime resigno. Hoc unicum supplex orans, ut si

quando obices illi, qui e Normalibus Resolutionibus de pensionatus quiescentibus, et de graduali promotione, non hoc eundem scopo editis enati, meam reliquorumque ad eandem mecum classem pertinentium convenientem accommodationem nunc impediunt, sua Majestas Sacratissima, pro aequali in omnes sibi subditos pietate, benigne remove dignabitur: Serenitas Vestra Regia, et Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium, gratiosam mei quoque reflexionem habere, benigne dignetur.

Ladislau Szabó mp.
gremialis Expeditoratus
Accessista.

Kérvény
Buda, 1793. november 12.

Serenissime Princeps Haereditarie,
Archidux Austriae, et Regni Hungariae Palatine!
Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium Hungaricum!
Domine, Domini, Benignissime, gratiosissimi, colendissimi!

Adnexam hicce humillime, circa incassandam Taxam Tolerantialem, instructionem, aliasque rerum et personarum descriptiones, ego partim in Hungaricum, partim in Latinum, partim in utrumque Idioma transposui. Feci id horis extra Regiis, ubi curis officii solutus, amplius ac mihi incumbere praestiti. Pro quibus justissime promeritam mercedem, ut mihi Serenitas Vestra Regia, et Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium altissimi Loco exoperari benigno gratiose dignentur demississime Suplico.

**Serenitatis Vestrae Regiae
et Excelsi Consilii Locumtenentiale Regii**

Budae 12^a Nov. 793.

**devotissimus servus
Ladislaus Szabó mp.**

Országos Széchényi Könyvtár

PERIRATOK

Vallomás 1794. december 11. után

Dum ego anno adhuc praeterito 793 in servitio penes Excelsum Consilium Locumtenetiale Regium Hungaricum constitutus Budae habitassem: contraxi notitiam cum Domino Hajnóczi apud Dominum Georgium Kovachich, quocum cohabitaverat, et quem ego frequentius visitavi, variisque diplomaticis frustus juvi. Hic, et in Lese kabinet, cum eodem Domino conveniendo, noti invicem facti sumus, sed partim, quia ego nihil cum praefato Domino ad agendum habui, partim quia officio meo ab Excelso Consilio Locumtenentiale Regiaeque valedicendo, Pestinum habitatum transiissem, notitia haec in [...] aliquem familiaritatis nexum abire non potuit, et quidem tanto minus, quod anno adhuc eodem Mense Novembri, pro Vice Notario in Illustrem Comitatum Bihariensem descendissem. Inde anno hoc defluo 1794 Mense Februario Pesthinum redux, siquidem me totum Juris Patrii studiis impendendo, vix aliquid superflui temporis pro distractione mei habuissem aequè rarius cum saepefato Domino conveni. Deposito mox juramento advocatiali descendi ego Mense Aprili anni ejusdem 1794 iterum in Comitatum Bihariensem unde, nonnisi 20 circiter Juny Pestinum denuo reversus sum. Verum jam praevis ita cum Domino Gabriele Sárközy, ad Excelsam Cameram Regiam Hungaricam Archiducis Concipista per litteras coaluimus, ut post reditum meum sine moxa ad Acidulas Füredienses descendamus, quod etiam paucis diebus interjectis factum est. Postquam me hinc, initio Mensis July revertem, Excellentissimus Dominus Comes Cancellarius Samuel Teleky ad se tantisper invitasset, veni Budam, inter reliquos visito Dominum Kova-

chich, huic et Domino Hajnóczy, fortunam meam jam in melius mutatam esse, laetus narro. Colloquimur, exprobrant mihi, quod eosdem negligere incipiam. Inter varios sermones ostendit mihi Dominus Hajnóczy libellum aliquem germanicum, parvae molis cuius titulus nisi me memoria fallat *nützlichen Catechism*. dicit hunc esse novum et praeprimis utilem. Percurro fugitivis oculis, et omnino observo, materias libri, quae de re sanitatis, oeconomia rurali, cura pecorum, et similibus populum rusticantem concernentibus, tractabant, simpliciter quidem, in quaestionibus et responsionibus, sed lucide ad captum, et plene esse exhaustas. Laudo ingenium auctoris, quem aliquem Doctorem Brunsvicensem esse reflecto. Haec inter sciscitatur me Dominis Hajnóczy, quamdiu adhuc in Hungaria sim moraturus. Repono, me propter diversa familiae negotia, duas ad minus septimanas manere debere. Incidit cum ipsi, ut cum alioquin nihil ad agendum haberem, Hungarus vero optimus essem, utilem hunc civibus nostris libellum in sermonem patriam verterem. Promisi, et accepto ad me libello, quem tamen amplius nec inspexi, nec versi discedo. Ex post M. Körösinum per viduam Gabrielis condam Sipos, ratione certorum bonorum ab eadem reluendorum vocatus, cum Domino Paulo Gants, suae Excellentiae Domini Comitis Gedeonis Ráday Secretario, eorsum moveo. Appulimus 17mo July 794 hora circiter 5ta vespertina, altero vero statim die, sumto prandio illico reversi sumus. Per breve hoc tempus, cujus pars una somno, altera negotiis mihi certe gravibus impendi debebat: sub unius horae, et quod forte excedere potest spatio, cum memorato Domino Gants, visitavimus domum oppidanam, praedicatores loci, et Dominum Professore Fodor, quem tunc ego, in mea tota vita, secunda vice locutus sum. Omnibus tandem rebus meis compositis, jam jam Viennam discessurus, ultimum valedictum, Budam ascendo. Quaerit ex me Dominus Hajnóczy ubi fuerim? repono. Körösini. Laudo Dominum Fodor, quod sit vir praeclarus, qui non ita pridem ab exterris oris

redierit. Audiui eundem laudari inquit Dominus Hajnóczy, libenter ipsum noscerem venit ne frequentius Pestinum? Respondeo, „prae defectu notitiae rarius, quamvis secus posset, et credo, gratum ipsi futurum, cum ibidem culta aliqua conversatione carere videatur. Haec inter restituo memoratum Cathéchismum Oeconomicum. Incidit cum Domino Hajnoczy, nonne hunc libellum Domino Fodor vertere posset? ad quod ego: non constat mihi utrum Germanice sciat. Quidni inquit ille, si tamdiu Göttingae, et in Imperio moveans sit: tum ego bene est, mittamus! sed mittat ipsi potius etiam alios libros, lecturae enim defectu laborat. Faciam certe inquit Dominus Hajnoczy, notat sibi nomen, et domum Oppidanorum Kőrösiensium Pestini existentem, unde data occasione, libros expedire queat, requirit me simul, ut tam circa versionem libelli, quam etiam eatinus Domino Fodor scriberem, ut ascendendo Pestinum, se visitaret. Sed de promissis omnibus nihil scivit Domino Fodor, nec ego eidem unquam aliquid scripsi, nec prout subsequē mihi innotuit, ipsi Dominus Hajnóczy quidquam transmisit.

Haec est sincera mea Fassio, et genuina rei series, quam ita, et non aliter se habere, et confrontatio, et uberiores insuper probae testabuntur. Liceat interim, in majus Fassionis meae robur, sequentia humillime adducere. Praeexposita, incidere in tempus mei ex acidulis Fürediensibus reditus, in initium nempe Mensis July 794. Jam tunc procerto sciebatur Budae Reverendum Dominum Abbatem Martinovits, Viennae cum aliis interceptum esse. Patet ex prioribus mutuam inter me ex Dominum Hajnoczy confidentiam nunquam tantam fuisse, ut aut ille, rem plenam periculi tam secure mihi tradere, aut ego tam inconsiderate ingredi potuissem, praesertim, ubi idem, Dominum Reverendum Martinovits detineri jam certo scivit; ego vero fortunam meam, quae se tunc mihi per totum vitae tempus maxime propitiam ostendit, necessario in aeternum periclitandam, certissime praeridere debebam; ut adeo sane

Dominus Hajnóczy, identitate Nominis „penes me habiti *Catechism*” ductus, deceptus, ac memoria laptus, irreflexe prorsus asserat, se mihi revolutionalem aliquem Catechismum communicasse.

Quod porro factum ex parte mea fatalis hujus Catechismi cum alio communicationem attinet: certe non potest supponi, ut ego neglectis aliis amicis, de quorum indubia fide mihi constabat, tantum secretum, potius ignoto, quam his, pandere ausus fuisset. Non potest supponi, eo me imprudentiae delapsus esse, ut homini, secus quidem meritissimo, sed quem ego altera vice, mea tota vita locutus sum, consequentur cujus character, constantia et fides, mihi semper suspecta esse poterant, homini inquam tali, omnem meam salutem tam coeae committere nihil veritus fuisset. Non potest denique supponi, hoc, per tam breve tempus, in praesentia aliorum, etiam si nullae aliae rationes me deterruissent, contingere, aut consumari potuisse. Verum est, post Domini Hajnóczy et aliorum abductionem, ubi ego Vienna Mense Septembri 794 redux, aliquot dies MKörösini commoratus fuisset; me tunc cum Domino Fodor varios de publicis rebus sermones miscuisse; verum est de summa improportione inter divitias Venerabilis Cleri, et paupertatem Status Publici locutum fuisse, sed haec observatio, nec nova, nec mea est; Verum est denique, etiam revolutionis mentionem interjectam fuisse, sed etiam verum est addidisse me; nihil tristius et infelicius vel cogitari posse, quam si in Patria nostra revolutionem fieri contingeret, ubi conditio conditionis, status status, et religio religionis sacrificium esse deberet. Et certe hic est mens, de revolutione sensus. Per naturam mitis et placidus per consuetudinem mollis, per statum et conditionem extra omnem influxum et activitatem positus, per experientiam denique et praecepta aliorum doctus: nihil unquam vehementiae in me habui, nihil quod me non concernebat attigi, nihil unquam contra statum publicum, aut

salutem ejus peccavi, sed semper mensuram mei prae oculis habendo, hanc in summis, minimisque rebus spectari.

Quidquid vero illud sit, quod me in tam tristem, et nunquam satis deplorandum statum conjecit. Quamvis quisque suas patiamur manes; nihil tamen dolorem afflicti mei cordis magis auget, quam viri innocentissimi, usque adeo insperata et gravissima conditio. Nec quidquam amplius est, quod me erigere posset; nisi firmiter sperarem, imo certo scirem, Excelsa Fora revisoria, de utriusque nostrum innocentia plene persuadenda, eo paternum Sacratissimae Suae Majestatis cor, permotura fore; ut quemadmodum modo circa conservationem salutis publicae, cum reliquis nos justitiam suam sentire voluit: ita aliquando nos quoque infinitam suam gratiam, Regiamque benignitatem experiri, gratiosissime jubebit.

Ladislaus Szabó mpr.

Vallomás 1795. január 27.

Quidquid ego in priori mea fassione exposui: illis nunc quoque inhaereo. Nihil horum est falsum; sed alia quaedam vera subticui. Nunc quoniam, et bona fides, et honestas, et res ipsa, ultimum candorem exigunt: conscientiam meam, securus idem lubensque sincerissime adaperiam; cum et hactenus, haec mihi sola fidem fecerit, meque consolata fuerit, et alioquin in toto hoc casu, non tam res facti, quam causa animi subversari, mihi videatur.

Duae hic imprimis occurrunt personae, cum quibus me praesens fatalitas copulavit, dominus Hajnóczy et dominus Szentmarjai. Cum utroque horum dum Budae anno 1793

habitassem, notitiam contraxi, quae post meum quoque abinde discessum, inter nos mansit.

Mense Aprili 1794 antequam in Inclitum Comitatum Bihariensem descendissem, in praesidio Budae obviam factus Domino Szentmarjai, eundem adeo. Occupatus erat ille tunc in versione Contractus Socialis, unius ex operibus Roussonis.[!] Praelegit mihi quaedam ex his quae vertebat, ad quae ego, observationes meas, genium linguae tangentes adjeci. Taliter inter nos sermo de rebus Gallorum nascitur; tum ille mihi „Scis ne signa Jacobinorum?” ego vero inquam nec tales existere scio. Depingit mihi tum haec tria signa $\mathfrak{T} = \mathfrak{A}$ et explicat, additque; haec tantum intra quatuor oculos fieri solere, correspondentias vero eorum, non per litteras, sed viva de loco in locum euntium voce foveri. Sed haec ille mihi, nec eo proposito dicebat, ut me in Societatem assumeret, nec ego tali animo excepi, quasi me obligassem. Narravit mihi rem novam, et prout ille nullum ex hoc secretum facere mihi videbatur: ita ego quoque hoc totum adeo neglexi, et adeo indifferens esse existimaui, ut pluribus quoque dixerim, adjiciendo, totam rem mihi prorsus superfluum videri, cum omnis revolutio aut sponte sua veniat, aut certe cogi non possit, nec debeat.

Ubi circa initium Mensis July 1794 ex acidulis Fürediensibus reversus essem: accedo Dominum Hajnocy. Exprobrat mihi, quod eundem negligere incipiam. Mox ostendit mihi primo, memoratum jam Catechismum Oeconomicum, dicit esse libellum novissimum, et laudat. Ubi ego hunc in manus accepissem „habeo inquit adhuc etiam aliquid aliud ad communicandum. Ecce hic est popularis quidam Catechismus, Galli Le Montagne.” Incipit praelegere, ego partim attendo, partim libellum volvo. Inter legendum, respicit me, et modicum cogitando, quaerit, quamdiu hic sim mansurus? respondeo, propter diversa familiae negotia, tantisper mihi commorandum esse. Interea dicit ille porro, posset hunc libellum vertere, alioquin nihil habet ad agendum et est Hungarus bonus. Ego

laudo opusculum, et versionem promitto. Postquam mihi Dominus idem Hajnoczy totum Catechismum Le Montagne praelegisset dicit. Hos ergo duos Catechismos ad se recipiat, alterum ut vertat, alterum ut uni aut duobus sed fidis, et probis viris communicet ac describi faciat. Caeterum inquit porro, ratione hujus quaedam adhuc subjungenda habeo. Catechismus iste uni tantum societati proprius est, cujus et signa, et regulas statim dabo. Depingit tum signum \mathfrak{X} quod ego dum vidissem, dico jam haec ego scio. Ad quod ille me severius quidem sed bono animo intuens. „Ergo jam caetera scit?” Scio inquam. „Valde bene est! faciat itaque quod promisit, et mihi de altero, cui dabit, referat!”

Sic ad me fatalis ille catechismus devenit. Sic illum accepi, certe invitus, et renitens, non ut placuisset mihi, sed ut complaceam alteri. Sic illum accepi, ut tunc statim firmissime proposuerim, ne aut ipse ejus usum faciam, nec cum alio communicem, id quod etiam praestiti.

Post duas circiter septimanas, utrumque catechismum Domino Hajnoczy restituo. Interrogat, an verterim? repono. me pluribus occupationibus fuisse impeditum. An alterum communicaverim? dixi me non fuisse Pestini. Ubi ergo? Körösini. et incipio laudare Dominum Fodor, quod sit vir praestans, et quod recenter ex Imperio rediverit, ubi diutius commoratus est. Iam inquit et ego ipsum laudari audivi. Non communicavit cum ipso catechismum? Non, sed promisi, quia interim jam mihi abundum est, mittat ipsi secure. Quaerit tum ex me, an Fodor frequentius venire soleat Pestinum? respondeo impedit ipsum defectus notitiae. Offert se Dominus Hajnoczy, et tum ipsi incidit, nonne idem etiam hunc Catechismum vertere posset? Vere bene inquam, mittat ipsi utrumque Catechismum, sed potius etiam alios libros. Videtur enim lecturae defectu laborare. „Mittam omnia, et sic adscribit ipsius nomen, domum Oppidanorum Körösiensium hic Pestini existentem, unde praemissa expedire possit, et insuper hospitium suum, in aquatica

conductum, quo se proximius translaturus erat. Hoc mihi dat, et requirit", ut hoc Domino Fodor transponam, eidem, de Catechismo scribam, insuper moneam, ut data occasione Pestinum veniens, se visitet. Promisi ego me haec facturum, sed non feci, nec prout tardius cognovi, quidquam Dominus Hajnocy transmisit.

Ex praemissis, certe candidissime expositis, apparet, et verus causae, et internus ille animi mei status. Alter nempe incepit, alter non perfecit. Ego vero, partim cupiditate quadam animi ductus, ut ignota noscam, partim falsa quadam verecundia detentus, ne aliorum in me confidentiam negligere ac laedere videar, inter utrumque fluctuavi, nec mansi integer, nec factus sum malus.

Quod denique Dominum Fodor concernit: agnosco, nihil a vero alienum fassus est. In hoc tantum bonus vir, memoria, non animo erravit, quod duo tempora a se invicem remota, conjunxerit. Dixi ego ista omnia, sed non eodem die, non eodem tempore. Hanc itaque fassionem non arguam, sed adjuvabo. Res se sic habet. Dum ego mense Julio 1794 per breve illud tempus Körösini constitutus Dominum Fodor accessissem, incipimus de Gallis sermonem. Quaerit tum ille ex me nonne scirem de quodam Catechismo, quem ille circumferri audit, cujus prima quaestio dicitur esse *Mi vagy te? Barom. Ki barma? A királyé, a papoké, a nemeseké.* Tum ego eidem ad partem vocato dico. Catechismum hunc alicui societati ad instar Latorum tectae proprium esse. Mirabundus ille: Existit ne talis societas? Existit inquam, et haec habet signa. Depingo memorata tria, et addo, hoc tantum intra quatuor oculos fieri, ipsam vero societatem, per memoriam huc et illuc euntium correspondere. Sed haec ego plane non isto animo protuli, quasi Dominum Fodor in Societatem assumtissem, in quam nec ego assumtus fui, ex oportuno tantum incidenti, narraui aliquid novi. Et certe, debeo hic testimonium reddere et Domino Fodor, qui hanc societatem aperte impugnavit, et hominum animos

praecipitari rem iniquam dicebat, et mihi, qui omnem revolutionem Patriae nefors intentatam, ipso praesente, ex animo detestabar, ideoque adjeci, rem totam hanc tanti momenti non esse, nec ullum ex ea aut Regi, aut nobilitati, aut saluti publicae periculum imminere, caeterum catechismum istum, continere quasdam veritates, sed innoxias, quem etiam ipsi me missurum promisi. Haec tunc, et non amplius, hac de materia inter nos dicta sunt. Ubi autem Vienna redux, mense Septembri Körösinum divertissem. Verum est, primum meum ad Dominum Fodor verbum fuisse. Nonne credebas me interceptum? nonne tibi verebaris? Sed haec quidem joci causa, non serio a me prolata sunt. Prout enim ego ex parte mea, nunquam certe credidissem, ut aliquando ad deploratum statum istum deveniendum mihi sit: tanto minus poteram simile fatum Domino Fodor viro nempe in pleno sensu innocentissimo, promittere. Mox alia quadam vice, incipimus de interceptis loqui. Interrogat me Dominus Fodor, quae possit esse causa, quod isti abducti habeantur? an non hoc, quod nos quoque scimus? ad quae ego: haec res tantae molis non est. Viennae revolutio metuebatur, nam et vigiliae triplicatae sunt et portae urbis adparatae, ut in omnem casum ac eventum praecludi possint. tum ille, hujus vero criminis nostri Hungari participes esse, non potuerunt? Repono: hoc neque mihi credibile videri. Caeterum ego de his quoque gravius aliquid narrari audio quam nobis constat. dicitur, quod hi bona statui Ecclesiastico adempta in usus publicos, alleviandumque a contributione populum convertere voluerint. circumferuntur adhuc varia de ipsis, illi respondeant pro se, si temerarium quid ausi sint. Bene reflecto, hac occasione me interrogasse, non ne aliquid ipsi Buda missum sit? negat. Ergo inquam, tanto magis nos quod metuamus non habemus, totum enim hoc, quod inter nos intercessit est nihil. Ita ego discursum hunc clausi, et amplius aut interceptorum, aut catechismi, ne verbo quidem meminimus. Ego enim pro parte mea sollicite cavi, ne quid a me in

publicum exeat, ideoque dum haec domino Fodor narrassem, subinde dolens, quod non silentio presserim, adjeci statim digito minitabundus, de erről, nem kell ám senkinek szóllani.

Dicam nunc illud quoque, unde mihi constet, quod societas haec, periculum aliquod Statui Ecclesiastico intenderit. Et publicus rumor pertulit huc ea, quae Dominus Comes Sigray Vesprimii dixerat, inter reliqua. Se nempe, nullo aliquo malo patriam involvere, sed adimenda cleri bona, in hujus usus applicare ac convertere voluisse. et verum est, Reverendum Dominum Martinovits, ita se Viennae defendisse, inter ademta sibi scripta fasciculo N. N. nisi ille disjectus foret, esse planum aliquod Imperatoris Leopoldi, quod erat, ut ademta clero bona, publico cedant, populusque ab onere contributionis quaqua ratione relevetur, et hoc se in effectum deducere voluisse. Et praeterea, dum aliquando cum Domino Hajnoczy conversarer, bene memini eundem dixisse. Olim Clerus, et plurima et maxima onera tulit, et ipse militabat, et ex Decimis suis, Banderia intertenere debebat, utinam nunc populo qui haec omnia tolerat, Decima saltem remitteretur. Si quid itaque ego de graviori hujus societatis molimine amplius scivi, illud sane vel publico rumori, vel auditui, vel conjecturis nihil vero positivae scientiae debeo. Imo optima conscientia adjiciendum mihi est. Me nunc primo intelligere, quod haec credidisse et quaedam ex his aliis dixisse, delictum sit: cum illud mihi revera imputetur.

Quidquid ultra haec, ad uberiores defensionem, aut exculationem mei pertinere videbitur: illud suo loco et tempori reservo. Liceat hoc unicum omnibus precibus efflagitare, ut defluxus causae nostrae, quo fieri potest, acceleretur. Res ipsa ad omnem affectum excitandum loquitur, in quam ineluctabilibus miseriis constituamur. Si grande quid deliquimus, illa puniendi potestas eadem esse non desinet, etiam si differatur. Si vero, rem malam ex ignorantia indifferentem esse existimavimus, aut animum nostrum, alioquin parvum firmum, spe-

ciosus aliquis error lusit ac detinuit: supplico considerari, vix aliquem ad innocentiam, nisi peccando pervenire; ab animis vero nostris omnem sane pravitatem ac malitiam, imo ipsam quoque voluntatem procul abfuisse.

Ladislaus Szabó mp.

Védekezés 1795. február 9.

Ladislaus Szabó pro se. Ratione gravissimi criminis, cujus per Magnificum Dominum Actorem in simulo, nec me aliter, nec fortius defendere possum, quam si omnibus iis, quae in benevolis meis examinibus aut scriptis, aut verbis exposui, ultro quoque inhaeream. Optime quippe conscius, et innocentiae meae, et rerum per me gestarum, nec ad evolutionem, insarii hujus moliminis maturandam, tendentium. Caeterum quia et causae gravitas, et ipsa Magnificum Dominum Actoris inallegata majorem rei claritatem, et amplius adhuc aliquid desiderent: sequentia quoad personam moresque meos, tum ipsius negotii meritum, humillime subjungenda habeo, quibus, et si me non penitus innocentem, prosum tamen ab innocente esse, evincam.

Quod personam meam concernit. Nihil mihi pro hac dicendum foret: ni si quaedam ipse Magnificum Dominum Actorem protulisset, quae in tantum causam meam gravare videntur, cum in praejudicium ac diminutionem mei adducta esse videantur. Primo. „Nominat me discipulum Hajnoczianum” Ego vero in nullius Magistri verba juravi, est et mihi censendi jus. „Memorat corporis ac animi mei dotes, ad sustinendam in theatro revolutionari personam habiles, aptas, et paratas, ex quibus infert, me ex classe malecontentorum esse.” Ego vero

pauperem ingenii mei venam, non in quibus exerceri potuisset sinistre infertur, exercui; sed si quae aliquando scripsi, preloque commisi, illa, nec grande quidquam, nec novum, nec perniciosum ac pestiferum sonant: verum aut placidum imo mollem animi characterem produnt; aut in amorem patriae, constitutionis, ipsiusque Augustissimi Imperatoris nostri excitant, atque adhortantur. Tale est adnexa hic sub A. comoedia, in memoriam felicitatis sacratissimae suae Majestatis coronationis per me Germanico ac Hungarico Idiomatibus concinnata, ac in theatris, non cum scandalo, sed publici gaudio ac approbatione et excepta, et saepius representata. Adfert porro „quod hic in carcere quoque concitatoriis Gallicis cationibus memet distrahere consueverim.” Hoc equidem nunquam feci, nec tam inepte ferox sum, ut fortunae meae usque eo pueriliter insultem. Verum primo incaptivationis meae mense, cum nec, loqui, nec audire, nec legere, nec scribere liceret, quaedam carmina in solamen malorum ipse composui, quae ne mihi exciderent subinde recantavi. Nec enim dubitabam, postquam non tantum colloquio, sed et omni consortio aspectusque humano prohibitus eram; quin mihi: mecum esse liceat. Objicit insuper „morum corruptelam depravatam”. Non est quid hic loci in impudens mei praeconium excurram. Fidem fecit et consensu omnium, quibus a prima aetate innotui, et aequalis vitae tenor, exceptis perpetuis infortuniis, me quidem moribus integrum esse; et si cui ex assidentibus Excelsorum Fororum Revisoriorum membris ac Indicibus innotescendi occasionem ac gratiam habui, hanc mihi, non splendor natalium, non fortunae ac mentis dotes, sed infucatus animi candor, dexteritas quae ac mansuetudo morum conciliavit. Vitio mihi vertit denique „peritiam, evidentia etiam data, aut fucate qualificandi, aut aperta fronte negandi”. Sane, quod vel ex hoc tristissimam causae meae conditionem intelligam, necesse est, cum sine crimine nec fateri, nec negare posse videar. Quod ergo inno-

centiae mea auxilium habeat? Quod non feci, utique me fecisse negare debeto, si affirmem, mentiar.

Nunc, quod ipsum rei meritum spectat. Hoc ego in Fassionem mea per Partem A. sub N° 6ta producta, et genuine, et candide exposui ad hanc me nunc quoque provo. In hac mea causa suplico humillime imprimis et ante omnia ad hoc attendi: quod illa quae inter me et alios intervenerunt, ante elicitam nostram fassionem, sex, septem, et pluribus mensibus contigerint; quod tunc quoque objectum hoc, non rebus, sed verbis tractatum fuerit; quod nunc integro fere anno intercedente, veritas, non ex operibus aut factis, sed ex memoria, ex tam incerto hoc quam infideli rerum, verborumque custode, eruenda ac excutienda veniat ut adeo non mirum, imo necesse sit, ut fassiones nostrae inter se disconveniant. Hoc praemisso, factum, animumque meum considerari rogo, sive quid et quali intentione egerim. Prout enim unum aliud illustrat: ita et expedit. Dixi ego in praeprovocata mea Fassionem, me primam hujus societatis scientiam, eamque obscuram et incertam, ex Francisco Szentmarjai habere. Dixi simul, et eundem quidquid scivit sine specie gravioris alicujus secreti, mihi, et me aliis eadem inconsiderantia narrasse. Non fuit hoc studium propagandae societatis, sed inconsulta, novitatem circumferendi ratio, aliquid enim de re scire, non est rei complicem esse, tunc quidem talem societatem in patria nostra reipsa existere, revera nec ipsa scivi. Nec ego his signis Georgium Szlavy, tentavi, aut quid ille per verba fassionis suae sub N° 9° „ad quaesita Ladislai Szabo respondi quod me similibus rebus miscere nolim”, intelligat minimo capio, nec enim ego ipsum quidquam quaesivi, nec mihi eundem in aliquod consortium pertrahendi, aut mens, aut potestas erat: sed aut illi, aut etiam alteri, quaedam indifferentia signa, quibus Jacobitae amicitiam, libertatem, et aequalitatem, exprimunt, monstrare, rem gravem, aut perniciosam esse, non putavi.

Quidquid inter me, et Professorem Fodor actum est: mutua nostra Fassio penitus exhaurit. Hoc equidem excusare, nec possum, nec volo. Omnino peccavi, dum hoc, quod serius et ipse improbabam, etiam alteri communicavi. Caeterum, prout nec tali proposito Kőrösinum veni: ita certe nec quidquam eidem dicturus eram; nisi ipse me prior de Catechismo interrogasset. Eram ego tunc rebus meis melius succedentibus et ipse hilarior, et mutuuum nostrum colloquium erat confidentius. Habet in se aliquam familiarior sermo dulcedinem, quae dum irrepit et blanditur: secretum improvisis extrahit, alloquin non malitia sed fragilitas humana est, hoc quod audimus aut scimus, non tacere, quamvis subinde nec tuto narretur, nec tuto audiatur. Hunc ego tunc casum subii. Interrogat me Fodor de Catechismo; haec ipsius, prout ipse quoque apellat curiositas, me irritat, et caeco quodam impetu, omnem mihi ulteriorem deliberationem eripiente, aperio: catechismum hunc aliqujus Societatis proprium esse. Haec ipsius, super existentia talis societatis admiratio, me amplius adhuc provocat, et eadem qua cepi inconsiderantia quidquid scivi, non tam aperui, quam effudi. Imo nunc quoquo, sive demum hoc causam meam aggravet; sive ipsa excuset sinceritas, addendum habeo: me in districto hoc animi statu, ipsum quoque Catechismum si ad manus mihi fuisset, cum eodem communicaturum fuisse. Scio interim, Excelsa Fora Revisoria non hoc consideratura quid facere potuerim, sed quid non fecerim. Poteram enim ego mecum Kőrösinum accipere Catechismum; non accepi. Poteram aliquid in se contineat dicere aut principia explicare: non dixi, non explicui. Poteram subseque transmittere: non transmissi. Verum sic me gerere constitui; ut postquam culpam commissem, crimen evitem.

Non est itaque, quod Magnificus Dominus Actor, Fassiones meas sub N^{ris} 3° et 4ta quamvis negativas et imperfectas, in aggraviam mei pertrahat: me etenim, aut per Josephum Hajnoczy in societatem assumptum esse, aut cum Professore Fodor

Catechismum communisse, omnino negare poteram. Si me de Societate nihil scire, prius dixerim: prout hanc verbis quoque exposui, causa, minusquidem bona fuit, quod postquam ex parte Josephi Hajnocy securus eram, Franciscum Szentmarjai involvere nolui, siquid interim in hoc peccavi subseque emendare non neglexi. Non est praeterea quod Fassionem meam sub N° 4^{ta}m tantum inania, et ad rem minus pertinentia verba continere, me que ex hac, innocentiam meam violentis argumentis evincere velle, inferat: Fassio haec, optimas conclusiones, meras res facti, meras veritates in se complectitur, quidquid autem in hoc casu verum est, ad causam praesentem vel maxime pertinet. Non est porro, quod argumentis meis contra Revolutinam, quasi ex catechismo sanitatis, et oeconomico collectis, illudat: ad perspiciendum haec non est opus sapiente viro, sed tantum consipiente, plena sunt his omnium temporum monumenta, omnes historiae, non externae tantum, sed et domesticae. Non est denique, quod aut reliquas meas Fassiones temerariam negativam, aut intrepidum meum animum, pertinaciam vocet: est haec, aliquatenus in causae suae innocentia, majori ex parte, in aequitate Excelsorum Fororum, plurimum vero in clementia Sacratissimae Suae Majestatis fundata confidentia; non perdurata frons. Nec enim ego tot mala facinora patravi, nec me tot conviciis objeci, tot depudere didicissem. Imo non scio, an non ego ex his ipsis adjunctis, favorable pro me argumentum nectere possim? an non ipse hic intrepidus animi status, maximo sit documento, me criminis laesae Majestatis reum non esse? Equidem quod hoc crimen concernit, vix aliquod fortius pro mea innocentia argumentum afferre possum; quamquod postquam alii 10^a Decembris de nocte invinculari fuissent, ego vero sequenti die nempe 11^a Dec. circa vespertas interceptus fuisset: per totum hoc tempus non trepidavi, nulla consternationis, aut pavoris signa feci, sed liber erectusque incessi, et tam propria negotia, quam aliena, quae mihi semper sancta erant, licet disponere

potuissem; sic indisposita, inconsumataque reliqui, ac si illa quandocunque resumere, aut potuissem, aut licuisset. Cum enim, nihil sontici, propter quod metuere possem, per me commissum esse sciebam: sine causa metuendum non putabam.

Superest adhuc fassio Josephi Hajnóczy, qui se mihi et Catechismum Le Montagne, et Reformatorem dedisse, omnino coram dixit. Ego vero fassionibus meis, ultroquoque inhaereo, et reitero eundem mecum, non alium quam Catechismum Le Montagne, et Oeconomicum communicasse. Sane, sive tempus nostrae conversationis, quod ut ex Fessione mea sub N° 4ta apparet, et tam breve, et totius interruptum fuit, spectetur: apparebit, mihi eundem usque ad exitalia quaeque amicum esse, me nec intelligere, nec facere potuisse. Sane si me nec ratio circumstantiarum mearum, nec fidelitas, aut debitum Principi obsequium, quominus me huic societati, tantum nefas ausurae, adjungam, avocare poterant at magnitudo periculi detertere debebat, cum jam per interceptionem Martinovitsianam, societatem detectam esse, manifestum fuisset. Me quidem nunquam servilis illa poenae fermido a faciendo malo deterruit. Res ipsa mihi displicebat, adeoque, et ipsum Le Montagne Catechismum, invitus, renitens, et cum proposito, ut cum nemine communicem, ad me recepi; et ipsi dixi, non esse bonum, ut hic Catechismus, malas aliquando sequelas habiturus, in publicum exeat, et palam feci, horrere naturam meam, si vel cogitem, patriam Nostram revolutionis discrimini exponendam. Ita ego de hoc quoque Catechismo, qui tamen crimen laesae Majestatis importare certe non potest, sensi, ac judicavi, non ut alterum quoque ad me recepissem. Cum tamen idem, non obstantibus his, se mihi utrumque tradidisse affirmet: Nodum hunc ego non aliter solvere possum, quam si dicam, eundem, eum distributione Catechismorum suorum, plus ne sors justo occupatum, dum mihi catechismos titulo pares, re ipsa autem dispares dedit, se hos de quibus fatetur, dedisse putet. Vel quod annotato tunc nomine meo, subseque

aut catechismum cum catechismo, aut personam meam, cum persona alterius confudit. Nec ego per talem conjecturam nimis audec. Prout enim longe alia facti hujus ratio habenda foret si negarem simpliciter: ita et rationem habendam puto, dum illud aequis modis expedio. Omnes sensus fallunt. Quoties aliquid vidisse putamus, ubi nobis error oculorum imposuit? quoties multa aliter, quam dicta sunt audivimus? quoties nos gustus decepit? propius accedo, quoties ipsum, quod in manibus fuit alibi quaesivimus? Quid ergo, memoria, tot fallacissimis sensibus nitens, sola sit infallibilis? Conjecturam hanc, hactenus quidem probabilissimam, usque ad evidentiam veri deducit, illud Josephi Hajnóczy assertum, quod ego Körösino redux, eidem dixerim, me Catechismum Latinum Professori Fodor communicasse. Fassio Fodoriana, tam facilis fuit, tam ingenua, tam exhausta est, ut nihil amplius in ea desiderari possit. Ex hac vero non aliud prodit quam quod ego eidem Catechismum Le Montagne, ne post datum quidem verbum transmiserim. Etiam si modo aliquid pernegare, minus honeste videar, non potest supponi, ut eorum nulla causa, sive bona sive mala inductus, cum turpissimo pudoris, ac honestatis impendio, mentiri non erubuissem. Non potest supponi, ut in manifestam, nihil minus quam de me male meriti, et innocentissimi viri, perniciem exuto homine agere, non reformidassem. Ut adeo si hoc quoque quod certe non dixi, idem Josephus Hajnóczy me dixisse fateatur: quanto facilius et humanius in permutatione catechismorum semet eludere potuit? Fatalem quidem hunc ipsius ratione Professoris Fodor errorem, non aliter intervenisse judico, quam quod ubi ipsius nomen, ratione, ut in Fassione mea stat, transmittendorum eidem Catechismorum et librorum in praesentia mei adscripsisset: tardius, inter sermones meos, et ideas suas, minus fideli instituta combinatione, catechismum Latinum per me ad Professore Fodor devenisse, prius forte cogitaverit tantum, deinde crediderit. – Verum est gravem merito videri hic illam circumstan-

tiam, quod Josephus Hajnoczy plus contra se quam me fateatur. Sed haec res aequae pro illo est. Prout enim ille, dum hoc, quod se fecisse putat, fecisse dicit, officio suo defungitur: ita me quoque eadem fides obligat, ut quid in re sit dicam, et illum quidem a crimine, me vero suspicionem criminis liberem; ostendamque, et possibile esse, ut aliquis erret, et naturale, et errorem hunc, quem per eandem memoriae infirmitatem excutere, aut noluit, aut non potuit, retineat. Nam in reliquo nullum est dubium, quin ille certius sciat quid acceperit, qui semel tantum accepit, quam ille quid, aut cui dederit, qui toties, et tot aliis dedit? – Quod restat gravissimum, est illa circumstantia, quod saepefatus Hajnoczy, se catechismum Oeconomicum, ad quem ego me provoco, aut habuisse, aut mihi dedisse, omnino coram negaverit. – Me vero ita aliquando Deus judicet, si falsum dicam, quod hunc et habuerit, et mihi pro versione obtulerit. Non sum ego tam malesane temerarius, ut quod non existit, in vanum mei favorem fingam; nec tam turpiter effrons, ut si hunc libellum apud alium vidissem, illi impingere auderem. Peracta hac confrontatione, statim ego per litteras Magnificum Dominum Actorem orali, ut hunc Catechismum inter res aut libros Hajnoczianos perquiri facere dignaretur. Quidquid ille dicat, debet eundem habere, ego enim circa finem mensis July a. p. adeoque, paulo antequam interceptus fuisset, restitui. Si tamen mihi ad hanc plane miseriam deveniendum erat, ut postquam omnia, ipsam quoque fidem perdidderim: provoco me ad ipsius libelli existentiam, provoco me ad alios, eidem Josepho Hajnóczy aequae notos. Prouti possibile credo, quod idem hunc catechismum aliis quoque ostenderit: ita impossibile est, ut si hunc quomodocunque producere possem, se quoque habuisse non recognosceret.

Quod denique recepti ad me, et Professoriquoque Fodor appromissi Catechismi Le Montagne factum concernit: utrum hoc crimen laesae Majestatis involvat nec ne? altiori Excelsum Fororum Revisoriorum iudicio, in omni humilitate subs-

terno. Quod, si gravius ac ego pervidere poteram facinus est: suplico demisse in aequam considerationem sumi, quod quamvis poenam vel exspectare, maxima, si non omnis pars poenae sit; ego iam factum hoc, sive crimen, vel initium tantum criminis, sive error, alioquin parvum firmi in bonis consiliis, animi fuerit: jam inde ab 11^a Decembris anni praeteriti, tot miseriis obrutus, ac cum jactura politicae meae existentiae luam, et usquet eo acerbe expiem id, quod alioquin tota vita poenitendum ac lugendum erit. Quid enim ullum gravius supplicium existere potest, quam existimationem publicam perdidisse?

Et demum, quamvis societas haec, cui ego quoque accessisse in simulo, tantum ut in Actione exponitur, nefas intenderit: deprehensi sumus. Quemadmodum hactenus nihil nocuimus; in futurum nocere, tantomimus possumus. Proderimus vero et gloriae Sacratissimae suae Majestatis, et humanae Excelsorum Fororum Revisiorum mansuetudini, si quos tam levi negotio perdere poterant: potius Societati civili, utiliores sine dubio futuros gratiose restituent. Cum enim occidere nemo non possit: nihil quidquam est gloriosius Principe impune laeso!

Juxta haec omnia Causam meam aestimari, suplex oro. Quam deploratam non esse, aequitas Excelsorum Fororum Revisiorum agnoscet: humanam ac sanabilem, benignitas faciet. Mihi quidem, utrumque in aequo erit beneficium, sive me post poenam absolvendum esse viderint, sive gratiose voluerint. Budae 9ª Febr. 795.

Kegyelmi kérvény 1795. május 8. után

Sacratissima Caesarea Regia Apostolica Majestas,
Domine, Domine naturaliter clementissime!

Quamquam in duabus meis Instantiis Sacratissimae Majestati Vestrae humillime substratis, plura ad alleviandam causam meam motiva supplex adduxerim: cum tamen vel delicta mea deprecari, vel clementiam Majestatis Vestrae Sacratissimae exorare nunquam satis possim; sequentes adhuc circumstantias, benignissimo Altefatae Majestatis Vestrae Sacratissimae Iudicio, demisse substerno.

Quum convictiva Iudiciorum Sententia, in Negativa et imprimis neglecta per me delatione fundetur: quoad Negativam.

1° Nihil eorum quae commisseram, aut scivissem, negavi, Augustissime Imperator! Fassus sum bona fide, non illa tantum quae a me quaesita sunt; sed etiam, quae Iudicia latere debebant, nisi confessus fuisset, ut et illa, quae inter me et Franciscum Sz.marjai intervenerunt, quod ipsum in aggravium mei, et merito quidem, cessit. Si Fassionem Hajnoczianam ex toto pro vera agnoscere non poteram: causa est, quia falsa fuit, et falsam fuisse, ipsum quoque Iudicium, Professore Fodor absolvendo declaravit. Ex quo patet, me per sinceritatem meam, et contritum cor, potius clementiam Majestatis Vestrae Sacratissimae promereri, quam per Negativam Iudicii severitatem effugere voluisse.

2do Prout partem Fassionis Hajnoczyanae veram esse agnovi: ita alteram non negavi; sed errorem ejus detegendo, explicui. Illum quidem, ratione mei errasse, vel inde certum est, quod semet in rebus dissimillimis eluserit. Fassus enim est, me Catechesin cum Professore Fodor communicasse, cum tamen hanc eidem, ipse transmittere voluerit.

3to Ipsa quoque Iudicia, mihi consensum, vel accessionem ad Societatem non imputando, ab hoc crimine absolvunt. Sed nec ex Fessione Hajnocziana aliud elici potest. Mea enim quam et ipse recognoscit, aversatio, clarissime docet, me huic nefariae societati, si accedere noluerim, nec accessisse.

4to Haec mea in accipiendo Catechismo difficultas atque obluctatio, errorem Hajnoczyanum et optime illustrat, et fortissime probat. Duos enim mihi ad semel Catechismos dando, dum aversationem meam videt, notatque, ex hac ad rei atrocitatem conclusit, sibi persuasit, dum ego propagationem Catechismi Le Montagne palam improbo revolutionemque patriae nostrae nefors intentandam detestor: se mecum Catechismum Reformatorem communicasse.

5to Causa neglectae per me delationis, prout hanc in primi ordinis Instantia quoque mea humillime exposui, est; quod cum natura mea omne tale flagitium perhorruerit: alios insanum hoc scelus moliri, per bonam meam voluntatem credere, per immaturitatem iudicii pervidere non poteram.

Quae causa, cum neque sufficiens sit; et me, tam haec, quam alia mea delicta, confiteri potius ac detestari, quam excusare conveniat: omnem meam salutem post Deum, clementiae Majestatis Vestrae Sacratissimae humillime committo. Sperans, Majestatem Vestram Sacratissimam illud vel gloriae suae, vel misericordiae benignissime daturam: ut delicta mea veniam, angores continui finem, poenitentia fidelis locum, vita denique gratiam clementiamque obtineant, atque experiantur.

Majestatis Vestrae Sacratissimae
Domini mei clementissimi

humillimus devotissimus vasallus

Ladislaus Szabó mp.

JEGYZETEK

Szentjóni Szabó László műveinek gyűjteményes kiadása 1791-ben jelent meg Pesten, *Mátyás király*a 1792-ben Budán, magyarul és németül. Tóth Ferenc 1820-ban Debrecenben, majd Beimel József 1840-ben Pesten újra kiadta a verseskötetet, jórészt változatlanul, csak a *Zrínyi Péter, Horváth Országi Bán* ¹⁶ *Leopold Császárhoz* című vers maradt ki a cenzúra miatt. A *Mátyás királyt* önállóan Gyulai Pál tette közzé 1882-ben. A költő életművének eddigi legteljesebb gyűjteményét Toldy Ferenc állította össze (Pest, 1865), ebben az 1791-es kötet anyaga mellett helyet kapott a Magyar Museumban megjelent két vers, két hosszabb próza, valamint a *Mátyás király* is. Legközelebb 1911-ben, Gálos Rezső adta ki Szentjóni műveit, a leginkább kritikai igénnyel, az eredeti kéziratok felhasználásával, jegyzetelve. A Régi Magyar Könyvtár 26. köteteként megjelent könyvben az addigi 58 költeményhez további nyolc (az öt kis Seneca-fordítást egynek véve négy) utóbb előkerült vers járult. Közzölte Gálos Rezső a prózai írásokat is, viszont hely hiányában el kellett hagynia a Mátyás-drámát. Ezt követően nem jelent meg több gyűjteményes kiadása Szentjóninak, csak antológiákban, szöveggyűjteményekben kapott helyet egypár verse, valamint próza- és drámarészlete, illetve irataiból került napfényre néhány Gálos Rezső, Benda Kálmán és Szauder József jóvoltából.

A jelen kiadás a ma ismert teljes életművet kívánja hozzáférhetővé tenni. A versekhez mindössze egy újat, az *Egy rossz Poétára* című négysorost sikerült találni, viszont a költő leveleinek és iratainak elég nagy mennyisége került elő (ami persze nyilván csak a töredéke annak, ami volt, s ami feltehetően megsemmisült). A jelen kiadás anyagának mintegy a negyede nem jelent még meg kötetben, majdnem hatoda nyomtatásban sem. Az anyag elrendezésében nagyobbrészt Szentjóni eredeti kötetbeosztását követtük (a pontos időrend megállapítása amúgy sem igen lehetséges), a többi írást pedig műfaja, illetve jellege szerint csoportosítottuk, külön fő fejezetként kezelve idegen (egy kivételével latin) nyelvű iratait. Kiadásunk kritikai igényű, a kritikai kiadások jegyzetapparátusa nélkül. Szövegközlésünkben az eredeti kéziratokat vettük alapul, ahol volt ilyen; ahol nem, ott az első közlést. A kéziratokat összevetettük az első közlésekkel, amiből megállapítható, hogy a nyomtatás során nagyszámú – elsősorban helyesírási – változtatás történt. A kézirat hiánya esetében is feltételezhetőek ezen beavatkozások, javításukra azonban természetesen nem volt lehetőség. A kéziraton lehetőleg nem változtattunk, pusztán egy-két ékezési hibát javítottunk, s tartózkodtunk Szentjóni meglehetősen következetlen központosági gyakorlatának a mai szabályokhoz való közelítésétől. Ami kisebb írástechnikai, helyesírási modernizálást végeztünk a könnyebb olvashatóság érdekében, az mind automatikus jellegű, vagyis csak a Szentjóni által is

következéseten használt alakokat írtuk át, s mindig ugyanarra a mai alakra. Az alábbi megfelelések alapján könnyen visszaállítható a szöveg eredeti formája:

A ma már nem használatos *Ā Ā t* jeleket a velük teljesen azonos hangértékű *ő, ű, s* betűkre írtuk át. A *tz, ts* betűkapcsolatokat mai megfelelőikre, *c-re, cs-re* javítottuk, a *ttz-t tsz-re* (pl. *tzél – cél, tsak – csak, tettzik – tetszik*). Az ypszilona helyesírás szerinti alakokat a ma érvényes szóelemző írásmódra változtattuk (pl. *láltya – látja, attya – atyja, adgya – adja, vígasztallyon – vígasztaljon, mennyen – menjen, annya – anyja*). Elhagytuk az aposztrófokat a birtokviszony jelölésénél (*Lajos' uralkodásának – Lajos uralkodásának*), a határozott névelőnél (*a' – a*) és az 's kötőszóban (*'s – s*), viszont mindig meghagytuk szótagkényszer esetén (*od'adom*). A mondat vagy verssor elején az 's kötőszó régies írásmódját modernizáltuk (pl. '*s A', 's Mint – Sa, S mint*). A kötőjelet a következő esetekben hagytuk el: igekötőnél (pl. *le-nézett – le nézett*), tagadószónál (pl. *nem-nézte – nem nézte*), az *is* szócskánál (pl. *Szent-is – Szent is*). Nem tettük ki a címek utáni pontot sem.

Jegyzeteink csak a szövegközléssel kapcsolatos legszükségesebb tudnivalókat tartalmazzák: a kézirat lelőhelyét és az első kiadás adatait (az 1791-es kötetben szereplő költemények korábbi, folyóiratbeli közléseit sem tárjuk fel itt részletesen). Nem adunk tehát szövegkritikai jegyzeteket, valamint a terjedelmi korlátok miatt el kell tekintenünk a név- és szómagyarázatoktól, a különböző utalások, idézetek, átvételek felfejtésétől is; ezek majd a költő verseinek kritikai kiadásában kaphatnak helyet. Elengedhetetlennek látszott viszont az idegen nyelvű iratok magyar fordításának közlése. Ezúton is köszönetet mondok a szöveget fordító Rácz Annamáriának és Szűcs Gábornak, a fordítást lektoráló, javító Tegye Imrének, valamint Imre Mihálynak, aki a latin szövegek általam készített olvasatát az eredeti kézirattal összevetette. Köszönöm továbbá a költő leszármazottjának, Szentjóni Szabó Andornak a kötet előmunkálataihoz nyújtott segítségét, és a sorozatszerkesztő Madarász Imre sokoldalú közreműködését. Köszönet illeti még az Országos Levéltár központi kutatótermének munkatársait is, akik a lappangó kéziratok felderítéséhez nyújtottak nehezen nélkülözhető segítséget.

A művekhez fűzött alábbi jegyzetekben a következő fontosabb rövidítések találhatók:

OSzK. = Országos Széchényi Könyvtár,

OL. = Országos Levéltár,

MTAK. = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára.

Szentjóni Szabó László költeményes munkái

Saját kezű kézírata: OSzK. Quart. Hung. 212. és 156. (az első kötetben a versek és a prózai idillek, míg a második kötetben *A Pántlika* található). Az első kézirat tisztázati szöveg, három fogásból áll: *A Kívánsággal* bezárólag végződik az első, a prózákat tartalmazza a második, míg a harmadik a 18–23. helyekre utólag besorolt verseket. A fogások különböznek a papír méretében és minőség-

gében, valamint a tinta színében, továbbá eltérő időben imprimalta őket a cenzor (az elsőt június 30-án, a másikat kettőt július 6-án). Három típusba sorolható javítások találhatók a kéziratban: 1. a leírással egyidejű, saját kezű, azonos színű tintával; 2. utólagos, más kéztől, sötétebb színű tintával; 3. ugyancsak utólagos, harmadik kéztől származó, piros ceruzával. A szöveg közlésénél csak az első típusba sorolható javításokat vettük figyelembe. A *Pántlika* kéziratán is találhatók piros ceruzás javítások, de csak az első néhány lapon, innen kezdve elmaradnak, s csak Szentjóni utólagos, viszonylag jelentős átdolgozásait találjuk meg. Ezeket figyelembe vettük a közlésnél, mert saját kezűek és stilisztikai értelest jelentenek az 1788-as első kidolgozáshoz képest (1788. július 5-én imprimalta ugyanis a nagyváradi cenzor a kéziratot). A címlapon erre a kidolgozásra utaló, részben áthúzott feliratok találhatók. A versek kéziratkötege élén latin nyelvű felirat és bejegyzés olvasható, utána (sérült lapon) Ovidiustól származó idézet, s annak négysoros fordítása, mottóként, utóbb áthúzva:

Vade liber, verbisque meis loca grata saluta.
Ovid. Trist. Libr. I. El. 1.

Menny kis könyvem! meny, 's nevemmel
Tisztelj minden helyeket,
Hol szívesen, hol jó szemmel,
Olvasás e' verseket.

A könyvben végül megjelent mottó ez alá került. A verseskötet 1791 nyarán jelent meg Pesten, Trattnernél, sok, elsősorban helyesírási, központozási eltéréssel a kézirat mindenféle javítások utáni szövegéhez képest is.

A *Mirabeau A Francia Nemzet-Gyűlés Elöl-ülője halálára* című versnek egy áthúzott változata is olvasható a kéziratban:

Le dült tornyai közt Francia Országának
Omladékaiból a köz bölcsőségének
A csudálkozásnak épült egy oszlopa
Hol fekszik Mirabó hazája gyilkosa.

A némileg tompítottabb megfogalmazást tartalmazó másik kidolgozás, amely végül megjelent, ez alatt található. A *Sóhajítás. Phyllishez* című vers harmadik versszaka a kéziratból hiányzik, a kiadásból pótoltuk.

Mátyás király

Kézirata nem maradt fenn, szöveggözlésünk az 1792-es első kiadáson alapul. Ugyanekkor megjelent a darab németül is (*Mathias Corvinus, oder Volksliebe ist edler Fürsten Lohn*, Ofen, 1792.), ennek közlésétől értelemszerűen eltekint-

tettünk. Gálos Rezső utal egy adatra, mely szerint egy bizonyos Joh. Nep. Perchtoldnak ugyanilyen címmel, ugyanekkor, szintén Budán jelent meg műve, ami persze felveti, hogy vagy Szentjóni fordította tőle a darabot, vagy Perchtold Szentjónitól. Johann Nepomuk Perchtold (1743–?) linzi színész és dramaturg volt. Az említett adatot Goedke *Grundriss zur geschichte de deutschen Dichtung* című kilenc kötetes nagy munkája tartalmazza (V. 347.), szerző nélkül említve a címet, de nyilvánvalóan nem Perchtold munkájaként. Gálos Rezső tévedésből sorolta a 203. sorszám alatti *Mathias Corvinus* a 200-as sorszám alatt tárgyalt Perchtold művei közé.

Szétszórtan megjelent és kiadatlan írások

Versek

A Gyermeki idők emlékezete

Saját kezű kéziratát a kassai Magyar Museum utolsó negyedének kézirati példánya őrizte meg (OSzK., Quart. Hung. 1245., 41ab). A folyóiratban azonban nem jelent meg. Csak jóval később, az 1825. évi Debreceni Kalendárium tette közzé, ismeretlen forrásból, *A gyermekkori idők emlékezete* címmel, kisebb szövegeltérésekkel.

Egy rossz Poétára

Kiadatlan. Saját kezű kézírata: OSzK., Quart. Hung. 1245., 41b, folytatólag az előbbi vers után.

A gyermekek

Saját kezű kézírata ugyancsak a Magyar Museum kiadásra előkészített példányában található (OSzK., Quart. Hung., 1245., 41b, az előbbi után), e vers azonban meg is jelent a folyóirat II. kötetének 478. oldalán.

Egy fősvények

Saját kezű kézírata ugyanott, mint az előzőek (OSzK., Quart. Hung. 1245., 41a, a lap szélén, haránt irányban), s ez is megjelent a lapban (II. 478.).

A Rózsa és Rózsi

Kézírata nem ismeretes, először az 1826. évi Debreceni Kalendáriumban jelent meg.

Batsányi János másolatában maradt fenn, akihez a vers a nevezetes *Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz* című költeményre adott válaszként íródott (OL., N 123. Vertrauliche Akten, Fasc. 40., 299ab.). Megjelent az 1824. évi Debreceni Kalendáriumban, némileg eltérő szöveggel és helyesírással.

[Seneca után, I–V.]

Kazinczy Ferenc másolatában maradt fenn, a következő megjegyzés kíséretében: „Szent Jóni Szabó László maradványai. † Kufsteinban sub N. 9. 1795. 10. Octobr.” (Dunamelléki Református Egyházkerület, Ráday Levéltár, Szemere Tár, 1. kötet, 16. tétel). Fennmaradt Kazinczy Gábor teljesen hű másolata is, amelyet Kazinczy Ferenc kézírásáról készített (MTAK. K 632 24a–25b.). A megjegyzés itt az idézettekén kívül a következőket is tartalmazza: „Írta ezt Budán, jún. 1795.” Az öt kisebb fordítást tartalmazó kéziratot először Bodó Lajos közölte a Vasárnapi Újság 1869. évi 13. számában, a 170. lapon. Az összefoglaló címet mi adtuk.

Prózai írások

Régi Magyar Történetek. Első Mária Magyar Királynak Élete.

Kézirata nem maradt fenn, először a Magyar Museum II. kötetében jelent meg, két folytatásban (188–201., 307–321.). A második közlemény végén még további folytatását ígérték, ez azonban nem jelent meg; hogy elkészült-e egyáltalán, nem tudjuk. Az első közleményhez a 196–198. lapokon terjedelmes jegyzet is járult (az „azok akkor Titoknokok voltak” félmondathoz a) jellel kapcsolódva), amelyet mindeddig Szentjóni szövegeként közöltek a kiadások: „Tudva vagyon a' Tudománybéli Történetekből, melly nagy homályban feküdt légyen Európa azon időkben, a' mellyekről itt emlékezet vagyon. A XIV-dik Száz (mellyben Lajos és Mária Királyaink uralkodtak) egy volt a' leg-setétebbek közül, Krisztus' születése után. Nagyon megtsalatkoznék ehhez-képest, ha-ki azt vélné, hogy tsak a' mi Hazánkban volt volna akkorban olly nagy tudatlanság. Azonban, ha bár ez úgy lett volna-is, nem lehetne rajta meg-ütköznünk, 's nagyon tsudálkoznunk; meg-gondolván, hogy a' Magyar Nemzet (általlyában véve) nem olly igen régen hagyta volt el azelőtt a' bálványozást, – sőt hogy, a' mi több, még a' XIII-dik Száznak utolsó tízeiben-is nagy számmal voltak ezen Országban ollyanok, kik a' Keresztény Hiten kívül vakoskodtak. (Illyenek voltanak a' Kunok; kik melly nagy és hatalmas erővel birtanak légyen, ki-tetszik onnét, hogy IV. László Királyt 1290. eszt. gyilkosul meg-ölvén, önnön magát a' Magyar Nemzetet-is – leg-alább nagy részént – hatalmok alá hódíthatni reménylették.) – Ki nem tudgya pedig, melly sok idő kívántassék arra, hogy egy hadakozó nagy Nép, ha bár a' Keresztény Relígyiőt fel-vette-is, tudományra 's elmébéli világosságra juthasson? – Már: mi lett légyen annak oka, hogy a'

felgyebb-emplített időkben a' többi Keresztény Nemzetek-is olly nagy homályba merültek; sok nagy-hitelű Történet-Jegyzők világos szókkal megírják; és nevezetesen *Leibnitz*, kivel ebben majd minden jelesebb Írók egyet értenek, megérdemli, hogy az ő ítéletére figyelmezzünk. Ezen nagy Embernek tulajdon maga' szavai (*Introd. in Script. Rer. Brun. ad. §. 63. sive Gervasii – Otia*) imígy vannak: *Vixit eo seculo, quod ego, cum proximo, omnium seculorum post Christum natum ineptissimum esse comperi; decimo tertio, inquam, quo subito omnes propemodum boni Scriptores euanuere, cuncta in se trahentibus monachis mendicantibus, qui tunc insurrexerunt; et mox ignorantiam atque errorem etiam viuicomburio sancientibus: ut vix alia, quam utriusque iuris et scholasticarum argutiarum studia superessent. Germanis certe seculum decimum, aureum fuit prae decimo quarto: quo tempore etiam iura imperii supina ignorantia propemodum intercideret. – Ex Ottone Frisingensi apparet, medio duodecimo seculo integram adhuc discernendi facultatem superfuisse: mox vero uno impetu fabulae, antea intra legendas et sanctorum miracula coërcitae, sese in orbem litterarium effudere. etc. – (Jegyz. a' Kiadónak.)*" A Batsányi kritikai kiadás szerkesztői, Keresztury Dezső és Tarnai Andor azonban megállapították, hogy ez a *Jegyz. a' Kiadónak* aláírású szöveg Batsányitól származik (I. Batsányi János összes művei, II. Prózai művek, Bp. 1960. 250–251., 531–532.).

Némely töredékek R[ousseau]ból

Saját kezű kéziratát a Magyar Museum cenzúrai példánya őrizte meg (OSzK., Quart. Hung. 1245., 35a–41a.), meg is jelent a folyóiratban, nem egészen pontos szöveggel, Rousseau nevét kipontozva a címben (II. kötet, 464–477.). A fordítások, átdolgozások az *Emil*-ből készültek.

Levelek

Kazinczy Ferencnek, Nagybánya, [1790.] szeptember 15.

Kazinczy Gábor másolatában maradt fenn (MTAK. M. Irod. Lev. 4-r 37.). A másolat az eredetiről készült, s a következő megjegyzést fűzte hozzá Kazinczy Gábor: „Három vers' mellékletében, mik Munkái 19. 30. 33. lapján, az ott feljegyzett variánsokkal állanak.” E variánsok valóban léteznek Szentjóni vers-kötetének Kazinczy Gábor tulajdonában volt példányába bejegyezve, amely példány a Debreceni Egyetemi Könyvtárban található, 762.594-es jelzettel. A levél dátumában a másolaton 1792 áll, ez azonban tárgyi mozzanatok alapján egyértelműen kizárható, szinte bizonyosan az 1790-es évet kell a keletkezés idejének tekintenünk (I. minderről dolgozatunkat, *Szentjóni Szabó László és Kazinczy kapcsolatáról*, Magyar Könyvszemle, 1995. 178–183.).

Szentjóni Szabó Zsigmondnak, 1791. március 3. – 1794. szeptember 25.

A költő bátyjához szóló, nyolc fennmaradt levelét egy kivételével az Országos Levéltárban őrzik (P 822., P szekció, a Gellén-család levéltára). Ugyanitt megtalálható még több hozzá írott levél is, elsősorban atyjától, valamint gazdasági ügyeinek intézőitől, továbbá rá vonatkozó, ugyancsak gazdasági jellegű iratok, szám szerint összesen huszonegy darab. Mind a költő levelei, mind a hozzá írottak kiadatlanok.

Szentjóni Szabó Zsigmondnak, Buda, 1793. január 27.

Kézirata az OSZK. Levelestárában található. Kiadatlan.

Spissich Jánosnak, Nagyvárad, 1794. január 30.

Kézirata: OL., N 22., Náadori titkos levéltár, Ad. polit. 1796. N° 121. Közölte Benda Kálmán, forráskiadványa egyik jegyzetében (I. 972.).

Teleki Sámuelnek, Pest, 1794. szeptember 17.

Kézirata: OL., P 661., Teleki Sámuel iratai, 43. csomó, N° 1636. Kiadatlan.

Cziko Mihálynak, Buda, 1794. december 30.

Kézirata: OL., P 822., P szekció, a Gellén-család levéltára. Kiadatlan.

Idegen nyelvű iratok

Levelek

Kovachich Márton Györgynek, Mohács, 1792. július 27.

A levél a címzett, Kovachich Márton György levelezésében maradt fenn (OSZK. Quart. Lat. 43. VIII. kötet, 156ab.). Gálos Rezső monográfiája függelékében fordítással együtt közreadta. Magyarul:

„Igen tisztelt Tekintetes Úr!

A rám bízott dolgokat ezidáig teljes egészében nem tudtam elvégezni. Csak egy részét végeztem el. Tiszteletes Koller kanonokot ugyan, mikor pár nappal ezelőtt Pécssett voltam, nem találtam otthon, de Viser apát könyvtárost – igen kiváló férfit – megnyertem ügyünknek. Tőle a könyvek katalógusát és a kéziratok mutatóit is megkaptam, de minthogy komolyan azt állította, hogy ezek (az iratok) már az Intézet birtokában vannak, amíg Öntől biztos értesítést nem kapok, hogy mi lesz a dologgal, – hogy ezeket is leírom és elküldjem-e az Intézet számlájára – addig csak az iratok jegyzékét küldöm el. Gondoskodni fogok arról, hogy amely iratokra szükség van, azokat a könyvtári segéd pontosan másolja le. Hálás ragaszkodással, kiváló tisztelettel maradok

Tekintetes Uram

Mohács, 1792. július 27.

alázatos szolgálja

Szabó László

Itt küldöm több kézirat mutatóját, az eredeti helyett.

Pál körösi főispán fia, István mester oklevele 1336-ból, eredeti hártján, jó állapotban levő függő pecséttel.

Az egri káptalan oklevele 1370-ből eredeti pergamenen.

Az esztergomi érseki káptalan oklevelei Horusperghi Butyán Istvánnak 1570-ből, eredetiben.

Tanúsító iratok arról, hogy az adóbehajtásnál semmi ellenkezés nem történt. 1546-ból.

A győri káptalan oklevele, köztük az alapítólevél és a papócsi priorátus alapítólevele is. Utószülött László megerősítése, Corvin Mátyás és I. Lajos által, másolatban.

Ítélet valamilyen perben, 1509-ből, másolatban.

A keresztényekről szóló törvénykivonatok, csonka.

A nyitrai püspökség felszerelésének mutatója 1671-ből.

Több család – Saurau, Konde, Forgach, Szunyog, Keglevich, Zrini, Malik stb. – leszármazási táblája.

A kéziratok száma kb. 300, ha nem több."

Kovachich Márton Györgynek, Mohács, 1792. szeptember 5.

A levél a címzett, Kovachich Márton György levelezésében maradt fenn (OSzK. Quart. Lat. 43. VIII. kötet, 41a.). Gálos Rezső monográfiája függelékében fordítással együtt közreadta. Magyarul:

„Igen tisztelt Tekintetes Uram!

Íme, itt küldöm Mátyás király két dekrétumának rám bízott másolatát. Viser Tiszteletes Úr a káptalan pecsétjével akarta hitelesíteni, de a káptalani urak ezt csak 6 frt. lefizetése ellenében akarták megtenni. Viser Tiszteletes Úr egybevetésének azonban mindig olyan hitelesnek kell lennie, hogy úgy gondoltam, ezt a költséget annyira haszontalan pazarlásból és hasonlóképp haszontalan helyre jogosan mellőzhetjük. Ha az intézetnek valamire szüksége lenne, kérem méltóztassék megírni nekem. Egészen biztos, hogy ezt a hónapot még itt töltjük. Ezalatt kell mindenről gondoskodnunk. Ismert jóindulatába ajánlva magamat, maradok kiváló tisztelettel

Tekintetes Uramnak

Mohács, 1792. szept. 5.

alázatos szolgálja

Szabó László.

Ui. Madarász József, bizottságunk tagja, általam küldi tiszteletét."

Kovachich Márton Györgynek, Hajnóczy Józseffel közösen, Buda, 1793.

A levél a címzett, Kovachich Márton György levelezésében maradt fenn (OSzK. Quart. Lat. 43. IX. kötet, 171a.). Gálos Rezső monográfiája függelékében fordítással együtt közreadta. Magyarul:

„Különleges melléklet, házi levéltárba

Nanítól, aki e pillanatban lépett be, leírhatatlanul örvendezve, megtudtuk, hogy az öreg macska négyet kölykezett. A hivatalos szemle megállapította, hogy az első kismacska félig fekete, a második kandúr, a harmadik és negyedik szakasztott az anyja. Emé fájdalmas, de szerencsés kimenetelű szülés színtere Hlavenka ágya – az ő kedvenc helye – volt. A kicsinyek frissek és egészségesek és a házigazdának sok örömet ígérnek.

Hajnóczy.

Szabó.

Kovachich György úrnak, levéltárba.”

Pályázat a pesti egyetem esztétikai tanszékére

Kérvény, Buda, 1791. december 20.

Kézirata: OL., C 67., Litt. pol. 1792., fons. 9., pos. 46., 241ab. Kiadatlan. Magyarul:

„Neves Akadémiai Hivatal!

Alulírott legalázatosabban kéri, hogy a megüresedő esztétikai tanszéket bizzák rá a következő indokok miatt:

1. Mert hazájának fia és kétségbevonhatatlanul nemes.
2. Mert anyanyelvén kívül a német és latin használatában is különösképpen jártas, és bizonyos fokig az olasz nyelvet is ismeri.
3. Mert már négy évig tanári szolgálatban állt, amelyekből az utolsót retorika tanításával töltötte, vallásának különbözősége miatt, mivel református, állásából elbocsátották.
4. Mert valamelyest a zenében is jártas.
5. Mert különösen kedveli a szépművészeteket, s ezekben előrehaladást tett, bizonyítva ezt a csatolt könyvecskével.
6. Mert márciustól a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácsnál gyakornokként működik.

Hálával és jóindulatukba ajánlván magamat a továbbiakban maradok hívük.

A neves Akadémiai Hivatalnak

Budán, 1791. december 20.

legalázatosabb szolgája

Szabó László sk.”

Kézirata: OL., C 67., Litt. pol. 1792., fons. 9., pos. 46., 276a–281b. Kiadta Szauder József az Irodalomtörténeti Közlemények 1971. évfolyamában, Kenéz Győző fordításával együtt (217–222.). Mi a kézirat alapján közöljük, meghagyva a szövegben lévő néhány nyelvtani hibát is, érzékeltetendő a dolgozat helyben fogalmazott jellegét (ezekre [!] utalással hívjuk fel a figyelmet). Átvesszük viszont Kenéz Győző fordítását, mindössze egy-két helyen módosítunk azon, akkor, ha az olvasati korrekció fordításbeli változtatást is megkövetel. Magyarul:

„Minthogy két fő dolog az, amit az esztétikusok szellemi adottságként megkövetelnek mindazoktól, akik a művészeteket és a széptudományokat tanulmányozzák, nevezetesen: a jó ízlés, (a gou[t] és a Geschmack) és az esztétikai tehetség (a genie), azt kell kimutatni, hogy miben áll mindkettő jellege és természete. Vajon a lélek őseredeti képességei közé sorolandók-e, avagy a származékosak közé tartoznak? Végül pedig: Milyen összetevőkből állanak és milyen okokra vezethetők vissza?

Régi idők históriái tanítják, de a mi évszázadunk is bizonyítja, hogy a művészeteknek és a széptudományoknak mennyire hatékony a befolyásuk mind az emberek erkölceinek jobbítására, mind pedig belső és külső boldogulásukra. Ezek ugyanis valamiféle kellemes, de ugyanakkor ellenállhatatlan erőszakkal, kívülről jövő érzéletek által nyitottak utat az emberek lelkéhez és szívéhez, az előbbi tanítva, az utóbbit gyönyörködtetéssel megindítva, s így a jóhoz hozzáadják a szépet is. Ám ebből következően nehogy valaki úgy ítélje meg a dolgot, mintha ezek csakis a kellemességek forrásai lennének, amelyek jöllehet táplálják s foglalkoztatják is a képzeletet, mégis anélkül, hogy marandó impressziót okoznának, el is tűnnek, hasonlóan a csalóka színeket hazudozó vízbuborékokhoz. Közvetlenül a lélekre hatnak ugyanis, amelyet – hacsak nem fenekestül romlott – jobbá és tökéletesebbé tesznek. Nekik kell tulajdonítanunk azt, hogy az emberek a társas életformát választották a természetes állapottal szemben. Ezekből eredeztetjük a pallérozott erkölcsöket, a szelíd lelkeket. Ezekről kaptuk az érző szívet, mely érzékeny a rengeteg emberi nyomorúság iránt. Ezek gondoskodnak az élethez szükséges eszközökről, ezek frissítik meg a szétszórt, a megzavart lelkeket; ezek könnyítik meg az okos gondolatokat s általuk magát a boldogulást. Akad-e egy is azok közül, akinek jobb minőségű sárból gyúrta meg szívét a Titán, aki ne arra törekednék, hogy legalább valamivel hozzájárulhasson az emberi nem boldogulásához? És vajon van-e valaki, akinek ne az lenne a leghőbb óhaja, hogy belemerülhessen az annyira kellemes és oly hasznos művészetekbe? Akinek lelke mélyén ne lenne meg a vágy, hogy tökéletesebbé tegye önnönmagát? És vajon ennek elérésére van-e ennél könnyebb út? Minden bizonnyal senki sincs, akit egyrészt a sok kellemesség, másrészt a sok jó ne ösztönözne; és tudomásunk szerint sem a művészeteknek, sem a széptudományoknak nem volt más kezdete, mint az embernek az a veleszületett vágya, hogy szükséges tárgyait díszítse, hogy a

szépre a jóra indítson mindannyiunkat. Tehát a természetünk nemcsak a szellem és test gyönyörködtetésére vonz bennünket, hanem arra is, ami igazában hasznos, és éppen ez az a két terület, amelyen a művészetek és a széptudományok mozognak. Más senki, csakis a nagyon hozzáértő ember érti azt meg, mekkora a jelentősége az olyan dolgok kiválasztásának, amelyek szükségképpen gyönyörködtetik érzékeinket, s csak az ilyen ember képes arra, hogy e dolgokat azután lelke különleges világossága által egyetlen pillantással áttekinthesse, felfoghassa, s úgy beszéljen róluk, hogy biztosan felkeltsék az ábrázoltakhoz hasonló érzéketeket. Az előbbi folyamatban a jó ízlés nyújt segítséget, az utóbbihoz viszont esztétikai tehetség kell.

Amit az erkölcsi cselekedetknél erénynek, a testi anyagoknál mint külső érzékszerveinkre hatót illatnak nevezünk, ugyanaz a szép dolgaiban a jóízlés. Amint valamely cselekedet jóságát az erkölcsi erény, ugyanúgy az érzékszervek hatókörébe eső szépséget az ízlés határozza meg, ami – ebből következően – nem lehet más, mint egy bizonyos készség a szépség felismerésére és érzékelésére, mint értelmi képesség pedig az igaz, a tökéletes, és a világos megítélésére. Ha tehát az ízlés a szép bírója, most már azt kell tudni, hogy mi alkotja magát a szépet. Ki kell mondanunk, hogy ama bizonyos meztelen érzéki szépséget nem érthetjük rajta; ez ugyanis – mint Juno Ixiónében – magában az ölelésben eltűnik, s a lélekben bizonyos úrt hagy maga után. Az a szépség, amely az ízlés alá tartozik, s amelynek önmagáért kell tetszenie, méltóbb, nemesebb természetű. A szép megismerése kitűnően lehetővé válik az ember megismeréséből, aki nemcsak a legnemesebb, de bizonynyal a legszebb teremtmény is. Az emberi arc – jöllehet a harmónia valamennyi szabálya szerint formáltatott meg – akkor, ha valami ürességet, bambaságot, tudatlanságot, ha valami gonoszat, ha haragot, ha irigységet, ha a szív, ha az erkölcsök bármiféle vétjét hordozza, semmiképpen sem lehet szép; és viszont: a torz arc még akkor sem fog tetszeni, ha a legjobb erkölcsi karakter hordozója is. Hallgatok arról, akinek épségéből a mostoha természet akarata valamit elvett. Az bizonyos, hogy valakinek a csinos alakja izgatja az érzékeket, sőt: esetleg meg is ejti azokat, ámde ezt még a róka is ellöki magától, ha felfedezi, hogy csak agyvelő nélküli színpadi álarc az. És ki ne érezné a szép lélek édességes vonzóerejét még akkor is, ha az torz testből árasztja ki fényét; ám a testet akkor sem fogja szépnek nevezni. Az embert széppé csakis a teste valamennyi tagjának teljes tökéletessége, a külsejében mutatkozó bizonyos tetszetős összhang, valamint a belső jósága, a jó szív külső tükröződése teszik. Ebből most már könnyen megállapíthatjuk, hogy mi is a jó ízlés természete; az ti., hogy élvezze a szépet, vagyis azt, ami tökéletes, ami jó és kellemes, a külső érzékszervek segítségével fogva fel azt a lélekben. Mármost: mindebből magától értetődően következik az, hogy melyek a jó ízlés alkotóelemei, avagy: milyen okokból erednek ezek. Az ugyanis sosem történik meg, hogy az, ami mind belsőleg, mind külsőleg tökéletesen jó, nélkülöznél a tetszés és a megindítás erejét. És a jó ízlést kettős módon lehet fontolóra venni: vagy annyiban, amennyiben előidéz, illetve teremt vagy amely-

nyiben csak érzékel. Az Alkotók vagy Művészek alkotnak, mások pedig – akár mint nézők, akár mint hallgatók, akár mindketten egyszerre – érzékelnek. Amaz bármiféle tárgyba, helyesebben bármelyik művébe valami megindító, valami érzékelhető szépséget feszít bele, és miközben értelme és tehetsége a tárgy valamennyi részét elevenen, választékosan, vagyis tökéletesen állítja elénk, ízlése ugyanakkor valóságosan esztétikus művet formál. Ami pedig emezeket illeti: miközben ezt az érzékelhető szépséget nagy mohósággal magukba isszák, hasznos ismeretekhez, jó erkölcsökhöz jutnak, de legalábbis arra kapnak indítékot, hogy minderre felfigyeljenek.

Az esztétika dolgaiban sok függ ugyan a jó ízléstől, de nem minden. Ha ugyanis nincs meg valakiben az a különleges képesség, hogy alkotásait a világosság az elevenség, avagy a dolgok minősége szerinti világos érthetőség legmagasabb fokára emelje, lehetséges, hogy valamelyik részletében jó művet alkot, de az nem lesz tökéletes, s hiányzik majd belőle a megindító erő. A legélesebb s átható értelem, a nagyon érzékeny szív, mely egyben nemes és jó is, vagyis amit egy szóval esztétikai tehetségnek nevezünk az, aminek a jó ízléssel együttesen uralkodnia kell a műalkotásokban. Enélkül üres álarcokat mesterkedünk csak össze, s az alacsonyrendűt összekeverjük a mélységgel. Ámde: a derűs égne e jóságos fénye csak keveseknek jut ki egész szélességében. Egyesek lelkének ezt, mások lelkének azt a részét világosítja meg, ritkán az egészet. Az egyiket főképpen a zene, a másikat az ének ihleti meg; amaz pedig a festészetben, avagy annak csak valamelyik részében – vagy a színek keverésében, vagy a formaszépség megadásában – tűnik ki. Ismét másnak az elméje gazdagabb, és szája képes nagy dolgokról beszélni; vagy van, aki az elbeszélő, s más, aki a lírai költeményekben alkotott kiváló. Sokan vannak olyanok is, akiknek értelme ugyan kiváló, de emellett hiányzik belőlük a valódi érzéki felfogás (Empfindung); ám ezeknek műveiben nem is figyelhetjük meg a természet karakterének még a nyomát sem. Úgyhogy az alkotó tehetséget valóban univerzálisra és részlegesre lehet felosztani; amaz önmagából valami különleges, filozofikus lélekből fakadó nagy gondolatokat, nagy felfedezéseket teremt; emezt pedig a jónak s a szépnek csak bizonyos része ösztönzi. Tehát valamennyi művész alkotótehetségét kétféle mértékkel mérjük: egyikkel magát a művészetét, a másikkal pedig az általa feldolgozott anyagot. Akad-e valaki is, akit az ékesszavú Homérosz fennkölt gondolatai ne ragadnának el a legnagyobb csodálatra? És ki az, aki szívének édes indulatait mérsékelni tudná Anakreón lágy zengésű dalait olvasva? Avagy fagyos tudna-e maradni bárki is, aki a halhatatlan Raffaello képeit szemléli, ennek a roppant zseninek örök emlékeit?! Jóllehet Kallot is megcsalja a természetet színeinek csodálatos keverékével.

Még hátra van annak a kérdésnek a megvitatása, hogy »Vajon a jó ízlés és az esztétikai tehetség a lélek elsődleges avagy származékos képességeihez tartoznak-e?« Mindazt, ami érzékelhető, szükségképpen az érzékelhető dolgok segítségével kell vizsgálat alá venni. A lelki érzelmek felkeltésére nagy ideákat szoktunk használni; olyanokat, amelyek egyszerre több gondolatot is magukba

foglalnak; és ama király, ha jól emlékszem, a szkíták királya, nem is hozhatott volna a vesszőnyalábnál hatásosabb példát az egység erejének bemutatására; ebből viszont az következik ellentétes következményként, hogy az érzelmek lecsillapítására elegendő, ha a komplex ideákat összetevőikre bontjuk, s egyenként vizsgáljuk meg ezeket az összetevőket. Ha a szépséget bizonyos filozofikus alapossággal boncolgatva magyarázzuk, minden bizonnyal és szükségképpen el kell veszítenie minden esztétikai vonzását. A megkülönböztetett [határozott] ideák ugyan megismertetnek velünk valamely dolgot, de annyi bizonyos, hogy sosem fognak sem szeretetre, sem gyűlöletre indítani bennünket. Az érzéketlenség [az érzéki] az, amit keresünk a műalkotásokban; s ez aztán bőven gondoskodik valójában a tiszta ideákról is. És éppen ez a pont az, amiben a filozófus elkülöníti magát a művészettől; amaz elvont, hideg, mellőz minden részrehajlást, s a mezítelen igazság elkötelezettje; emez vehemens, teli van saját anyagával, és éleslátású ugyan, de eleven is; nem az értelemre, hanem a szívre hat. És bár úgy tűnik, hogy a művészi tehetség valamiféle szellemi dolog, mégis minden bizonnyal csak az emberi test külső érzékszerveiben kell keresnünk. Maga a természet olyanná alkotott bennünket, hogy azt, aki a szépművészetek valamelyikében különleges esztétikai tehetséget árul el, elsősorban ilyen, azaz az esztétikumhoz valamilyen módon kapcsolódó tárgyak szokták izgatni. Ebből következik az, hogy az esztétikusok között a fehér hollónál is ritkább az olyan ember, aki életét a spekulatív tudományoknak szentelte. De ebből következik az is, hogy éppen a finomabban gondolkozó filozófusok az aprólékossáig menő bizonyításaik mellett sosem tudtak másokat arra rávenni, hogy ezt megtegyék, amazit pedig hagyják el. Az kell ugyanis, hogy az érzékeket az érzéketes dolgok ösztönözzék; és az a szónoki beszéd volt a legjobb, amellyel Menenius Agrippa hívta vissza a Mons Sacer-re kivonult római köznépet.

Vajon az újabb kori vagy a régebbi korok költőit illeti-e meg a nagyobb dicséret a választékos szépségért és a szellemességért? A régebbieken a rómaiakat és a görögöket értjük. Az utóbbiakat, akik felett mindig derűlten ragyogott az ég, éppen kellemes lakóterületük, de maga a jóságos természet is elsőkkel és legnagyobbakká formálta a szépművészetekben. Az előbbieket pedig a szélesen kiterjedt Birodalom, a gazdagság s a lélek adományai tették hasonlóképpen igen nagygyá; emellett mindkettőjüket olyanná, mint akiket a közjó iránti azonos lelkesedés, az istenek iránti vallásos hit, a barátok és a haza iránti hűség lelkesített. Merész dolog lenne bizonnyal a mi gyenge [hitvány] századunk tetteit vagy írásait az övékével egybevetni, annál is inkább, mert mi magunk mind korunknál, mind neveltetésünknel, sőt még magatartásunknál fogva is nagyon keveset meritettünk a legnagyobb művészetből, ti. az emberek megismerésének és megítélésének művészetéből; de meg azért is, mert csak közepesen vagyunk járatosak a szépművészetekben. Amennyire azonban – akár a ködbevesző históriák tükrében, akár az antik írók olvasásából – szerény megítélésünk szerint összerakosgathatjuk: néhány járulékos megállapítást kell tennünk

mind őket, mind saját magunkat illetően. Először is azt kell megfontolnunk, hogy az emberi ízlés mindenkor különböző volt, és sokban függ a kortól, az adott helyzettől, a helytől s a körülmények változatosságától; csaknem mindenkor ugyanez volt a sorsa a szépek is. Vegyük fontolóra azoknak az időknek erkölceit, szokásait, törvényeit; az akkori politikai alkotmányt, vallásukat, magánérdekeiket, végül életmódjukat, társas érintkezésüket. Maga az idő is, de e munkánk célja is, sőt szerény szellemi képességeink is nagyban megakadályozzák azt, hogy belebocsátkozzunk e reflexiók bővebb taglalásába. Legyen elegendő csak felsorolni, avagy legalább érinteni őket. Ami az ízlést illeti, senki sem tagadhatja, hogy az a jelenkoritól igen sok olyan járulékos dolgokban különbözik, melyek mégis nagy jelentőségűek. Mi nemcsak az antik kor embere számára annyira kedves szöke hajukat, hanem ruházatukat is megvetjük. Alig akad egyetlen eset is, amikor alkalmazhatjuk időmértékeiket, hasonlataikat, átvételeiket, melyeket pedig ők gyakorta használtak, s melyek kétségtől igen sok kellemes szépséget tartalmaznak. Náluk egy testet alkotott a vallás, a politikai alkotmány és a magánérdek, és kölcsönös erővel tartották fenn magukat. Nálunk viszont egyik veszekszik a másikával, és gyakran kerül sor összezapásokra. Ők szentül ragaszkodtak az őseiktől átvett erkölceikhez és szokásaikhoz, s törvényeik védelmében gyakran feláldozták életüket, gyakran ontották vérüket: mi változtatjuk szokásainkat, elhagyjuk őseink erkölceit, és megannyiszor áthágjuk törvényeinket. Vajon mi más emelte fel arra a magas csúcsra a görög és a római ékesszólást, mint a hazafiságnak az a szelleme, amelyet mi már nem ismerünk?! Mikor van nekünk alkalmunk arra, hogy szentélyeinkért és házi tűzhelyeinkért lángra gyűljünk? Vannak-e nyilvános ünnepek, vannak-e közös könyörgések, diadalmenetek nálunk, hogy felszít-sák lelkesedésünket? Mekkora eredményt ért el Horatius Maecenas oltalma alatt? Livia Vergiliust támogatta, s Terentius, aki kedves volt Róma nagyjai előtt, emiatt tudta nagyobb tökéletességgel megalkotni komédiáit. A mi századunk, ha nem veti is meg a tehetséges embereket, annyi bizonyos, hogy ilyen becsben nem tartja őket. Az ő világosságukhoz, tehetségük bővérőségéhez, írásmódjuk nagyszerűségéhez, illetve kellemességéhez nagyban hozzájárult az, hogy ott ültek a köztársaság kormányrúdjá mellett, az ő kezükben is ott volt egy-egy evező; ugyanakkor manapság a legtöbb kiváló elméjű írónak is alig jut hely a hajófenéken; és a vezérférfiak nálunk annyira el vannak foglalva mindennapi teendőik gondjaival, hogy alig tudnak valamicske időt is szakítani arra, hogy azt a múzsáknak szenteljék. És ámbár nem lehet azon csodálkozni, hogy az antik írónál bámulattal szemléljük a sok kedvező hatású belső és külső körülmény nyomán kialakult gyönyörűséget és könnyed szépséget, de ugyanakkor az is csoda, hogy a mi jelenkori sivár helyzetünkben olyan sokféle írás lát napvilágot újkori szerzőktől, s ezek az írások teli vannak az ékesszólás virágaival, nagy gondolatokkal és súlyos szentenciákkal. Ugyanez a természet ékesített fel bennünket is az övékénél semmivel sem alacsonyabb rendű tulajdonságokkal, amely őket is felékesítette; ám tőlünk az irigy sors elragadta

az alkalmat. Mindenesetre: az antikvitás emberei bennünket nem tehetségben, hanem célkitűzésben múlnak felül; az egyetlen, amit irigyelnünk kell tőlük: a szabadság.

Szentjóni Szabó László
saját kezével”

Hivatalos iratok

Kérvény, Nagybánya, 1790. szeptember 21.

Kézirata: OL., C 67., Litt. pol. 1790., fons. 45., pos. 12. Kiadatlan, utal rá Gálos Rezső (31.). Magyarul:

„Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanács!
Kegyelmes Urak!

Alulírott kérvényező a Nagyméltóságú Tanács 1790. augusztus 21-én kelt rendeletében bízva, ahol az ott következő kegyes rendelkezésükben a kérvényező távolabbi jövőjéről is említés történik, a legalázatosabb sürgetéssel kéri egy évi fizetését, azaz köznyelven végkielégítését (*Abfertigung*), a következő indokok alapján:

1. Már ötödik éve tanári szolgálatban áll, erős bizalommal viseltetve a katolikus egyház iránt, és belenyugvással az előljárók intézkedései iránt, csupán vallási különbözősége fosztotta meg hirtelen kenyerétől és évi megélhetési alapjától.

2. Saját költségén vállalta az utat Nagyváradról, amikor a kérvényezőt nyilvános pályázatot elnyerve felsőbb utasításra Nagybányára küldték retorikát tanítani, az utazás, az általános drágaság, amely miatt még a legszerényebb élelmezés is sokba kerül, a könyvekről való nélkülözhetetlen gondoskodás, azonfelül a hadiadó is elvett egy részt évi fizetéséből, úgyhogy a kérvényezőt megakadályozták abban, hogy akár a legszerényebb módon is a jövőben gondoskodhasson magáról.

3. Továbbá a kérvényező kérése az emberi igazságosság alapján is méltánylandó, hogy aki minden örökségét a tudományokra és saját művelésére oly mértékben kimerítette, hogy ugyanabból magát megfelelően sohasem képes fenntartani: legkevesebb egyévi fizetéséről gondoskodjanak: hogy ezzel felsőbb helyről ellátva további előmeneteléért sürgősen folyamodhassék.

Marad hálával, mely tiszteletben odaadó hívük.

A Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácsnak

Nagybánya, 1790. szept. 21.

legalázatosabb szolgája

Szentjóni Szabó László sk.

[Címzés:]

A Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanácsnak

fent említett Kérelmező legalázatosabb kérelme

egyévi fizetés, köznyelven végkielégítés (*Abfertigung*) elnyerése céljából.”

Kérvény, Buda, 1791. február 15.

Kézirata: OL., C 84., Dep. Grem. Ord., 1791., Nr. 2796. Kiadatlan, utal rá Gálos Rezső (31.). Magyarul:

„Kegyelmes Királyi Herceg!

Császári Főherceg és a Királyság Nádora!

Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanács!

Uram! Legkegyelmesebb Urak!

Alulírott a katolikus iskolai tanítástól protestáns volta miatt eltávolítva, hogy az 1790. december 28-án kelt 28.951. Intim számú kegyes rendeletük érvényessége alapján, képes legyen saját alkalmasságát bizonyítani és magát valami más tisztségre alkalmassá tenni, az A. pont alatt mellékelt kedvező bizonyítvány által támogatva, amely tanúsítja, hogyan látta el fenti kötelességét, Ökirályi Fenségétől és a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácsától a legalázatosabban kéri, hogy méltóztassanak neki megadni a lehetőséget arra, hogy a fent említett Nagyméltóságú Tanácsnál az iktatói tisztet ingyenes gyakornokként elláthassa és így a gyakorlatot a kezelés során megszerezhesse.

Ökirályi Felségének és

a Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanácsnak

Buda, 1791. február 15.

legalázatosabb szolgája

Szabó László sk.

[Címzés:]

Ökirályi és Császári Fenséghez, Lipóthoz és

a Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanácsához

legalázatosabb kérelme a fent említett Szabó Lászlónak

a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácsnál betöltendő ingyenes gyakornoki állás ügyében.”

Kérvény, Buda, 1791. július 15.

A kérvény két példányban készült: 1. OL., C 84., Dep. Grem. Ord. 1791., F. 1., N. 258., 3-4.; 2. OL., C 67., Litt. pol. 1791., fons. 52., pos 38. Az első kéziratot használtuk. A kérvény tulajdonképpeni szövegét (a második kéziratból) közölte Gálos Rezső, és fordítást is adott (32-33.). Magyarul:

„Felséges Királyi Főherceg,

a Magyar Királyság Nádora!

Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanács!

Pártfogóim, kegyelmes Urak!

Alulírott alázatosan kéri, hogy a Nagyváradon újraállítandó Kir. Akadémiában a magyar nyelv tanszéke neki adassék, vagy ha őt református vallása a katolikus iskoláknál minden alkalmazásból eleve kizárná, akkor vagy ezen magas Királyi Tanácshoz, vagy az attól elválasztandó Magyar Kamarához az

azelőtt viselt hivatalánál élvezett 450 Rft. (rhénes forint) fizetéssel kineveztesék, a következő megokolásokkal.

1. Mert kétségbevonhatatlanul nemes, és több vármegyében, bár elődeitől megterhelt ősi birtokai vannak.

2. Mert viselt hivatalánál fogva, előbb mint normális iskola tanára, azután mint a retorika professzora német, latin és magyar nyelvben szabályszerűen teljesítette kötelességét.

3. Mert az úgynevezett szabad tudományokban, különösen a költészetben, mint az A. alatt mellékelt könyvecske tanúsítja, némely előrehaladást tett.

4. Négyévi tanári szolgálata után, amelyet följebbvalóinak teljes megelégedésével végzett, mint a B. alatt mellékelt bizonyítványok mutatják, a kérvényezőt csupán vallásának különbözősége, református volta tisztségétől és 450 Rft. fizetésétől megfosztotta.

5. Felajánlja a kérvényező azt is, hogy szükség esetén bármely bölcséleti tanszéket hajlandó helyettesíteni.

6. A Magas Tanácsnak 28.951. szám alatt kiadott rendelkezése biztatja a kérvényezőt, hogy ha alkalmasságát már kellő módon beigazolta, az alkalmaztatásban a Magas Tanácsnál a vele egyenlők között előnyben részesül. Ennek bizonyossága okáért:

7. a kérvényező a Magas Királyi Tanácsnál gyakornok minőségében szolgál. Örökírályi Felségének és a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácsnak

Buda, 1791. július 15.

odaadó híve

Szabó László sk.

[Címzés:]

A Felséges Királyi Főherceghez,
a Magyar Királyság Nádorához,
és a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácshoz
Szabó László legalázatosabb kérelme,

a Nagyváradon újraállítandó Kir. Akadémiában a magyar nyelv tanszékének elnyerése, vagy ha vallása ebből kizárná, a Nagyméltóságú Tanácshoz vagy a Magyar Kamarához való kinevezése iránt.

Kérvény, Bécs, 1791. november 30.

Kézirata: OL., C 84., Dep. Grem. Ord. 1791., F. 1., N. 399., 1–2. Kiadatlan. Magyarul:

„Császári Felség és Apostoli Király!

Alulírott a legalázatosabban kéri, hogy akár a Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanácsnál, akár a Magyar Kamara szolgálatában, amely újólágot lett elválasztva a Királyi Helytartótanácstól, évi 450 Ft-os fizetéssel kegyesen alkalmaztassék a következő indokok alapján:

1. Mert kétségbevonhatatlanul nemes és több vármegyében (őseitől ténylegesen elidegenített) birtokai vannak.

2. Tanulmányainak elvégzése után magát a haza szolgálatának szentelte, és az előző kormányzás alatt a retorika professzoraként igen nagy buzgalommal szolgált.

3. Anyanyelvén, a magyaron kívül a latint és a németet is megbízhatóan elsajátította; ezzel, ha mást nem is, a hazának hasznos szolgálatokat elvégezni képes.

4. Négy évig viselt hivatalától, csupán vallásának különbözősége miatt megfosztották, nyilvánvalóan azért, mert a helvét hitvallás híve.

5. Ugyanazon ok miatt, jöllehet a magyar nyelv tökéletes ismerője, Legszentségebb Felséged által újólág felállított Magyar Nyelvi Tanszékre még csak nem is jelölték,

6. bár Legszentségebb Felséged ugyanezen kérvényezőt méltóztatott kegyelmesen alkalmazásának végén az említett Magyar Királyi Helytartótanács-hoz utasítani, azt kifejezetten hozzátéve, hogy pénzügyi elszámolása történjék meg.

7. Mindeddig mégsem kaphatta meg azt, jöllehet folyó év márciusától ugyanazon Tanács szolgálatában áll, saját költségén és fizetés nélkül látja el mind a mai napig egyedülálló buzgalommal gyakornoki teendőit.

Bécsben, 1791. november 30.

Szabó László Gyakornok

a Magyar Királyi Helytartótanácsnál

[Címzés:]

A Legszentségebb Császári és Apostoli Királyi Felséghez

Szabó László gyakornok

a Magyar Királyi Helytartótanácsnál.

Kéri alkalmazását a Magyar Királyi Helytartótanácsnál vagy a Kamara szolgálatában évi 450 Ft. fizetéssel."

Kérvény, Buda, 1792. március 6.

Kézirata: OL., C 84., Dep. Grem. Ord. 1792., F. 3., N. 9., 1ab. Kiadatlan. Magyarul:

„Legszentségebb Felség!

Az történt meg velem, hogy négyévi tanári szolgálat után, csupán vallásom különbözősége miatt, mivel református vagyok, állásomtól megfosztottak. Hogy ezen idő alatt miként végeztem feladatomat, azt a mellékelt, feljebbvalóim által írott tanúsítványok bőségesen tanúsítják. Ezt követően a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanács 1790. december 28-án kiadott 28.951. sz., megfelelő alkalmazásomról szóló rendeletéről értesülve, ha alkalmasságomat megfelelő módon bizonyították, a múlt év március 24-től a fent említett Nagyméltóságú Számvevőszék ingyenes gyakornoka voltam, mignem folyó év február 7-től járulnökként 200 forintos fizetést kaptam.

Legszentségesebb Felség! Szegény apám, miként azt a jelen helyzet is bizonyítja, azt az elvet követte, hogy biztosabb dolog gyermekeit neveltetni, mint rájuk örökséget hagyni, így minden vagyonát négy fiára költötte, úgyhogy bennünket tovább már nem tudott eltartani, ő maga pedig a maradékból életét igen nehezen tengette. Ha nekem csaknem ötévi szolgálat után ez a kegyetlen sors jut osztályrészül, hogy 450 forint helyett 200 forinttal kell beérnem, amiből még le kell vonnom a tisztii illetéket és a nyugdíjadót, Legszenstéségesebb Felséged trónjához járulva a legalázatosabban esdeklek, hogy a legkegyelmesebb módon legalább ezen háziadók alól mentesíttessen. Ezeket más tanári szolgálatban levők sem fizetik, bár a nyugdíj jótéteményének örvidenek, amit én is elérhettem volna, ha a korábbi besorolásomban megmaradhattam volna. A legmélyebb hálával és hódolattal adózva a legalázatosabb híve maradok

legszenstéségesebb Felségének.

Budán, 1792. március 6.

legbívebb alattvalója

Szabó László sk.

a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácsnál Járulnok."

Kérvény, Buda, 1792. március 6.

Kézirata: OL., C 84., Dep. Grem. Ord. 1792., F. 3., N. 9., 5. Kiadatlan. Magyarul:

„Legkegyelmesebb Királyi Herceg, Nádor Főherceg!

Nagyméltóságú Királyi Helytartótanács!

Jóságos Úr és kegyelmes Urak!

A legalázatosabban kérem, hogy ezen alázatos kérvényemet, amelyben a tisztii illeték és a nyugdíjadó elengedésének megfontolásáról van szó, Ökirályi Fensége és a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanács kedvező döntése alapján a Legszenstéségesebb Felség elé méltóztatassanak terjeszteni. Maradok jóindulatuknak hálával és tisztelettel adózó híve.

Ökirályi Felségének és

a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácsnak

Budán, 1792. március 6.

legalázatosabb szolgája

Szabó László sk.

Járulnok"

Kérvény, Buda, 1793. április 30. körül

Kézirata: OL., C 84., Dep. Grem. Ord. 1793., F. 10., N. 670., pos. 10. Kiadatlan, utal rá Gálos Rezső (85.). Magyarul:

„Legkegyelmesebb Örökös Királyi Herceg,

Ausztria Császári Főhercege és Nádor!

Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanács!

Kegyelmes Úr és igen tisztelt Urak!

Alulírott kéri, hogy az általa hivatali időn kívül végzett, részint a magyar és latin nyelvre, részint csak a magyarra való fordításokért, melyeket itt az A. pont alatt hét tekeresbe rendeztem el, a B. pontban foglaltak szerint szentséges Fenséged által jóváhagyva ívenkénti fizetségként 5 forintot, így összesen 35 forintot kegyesen kifizessenek.

A legalázatosabban kéri ezen felül, hogy részben további személyes leiratoknak régebbi latin és magyar nyelvre való fordításáért, amelyeket a C. pont alatt csatoltam ide és amelyek 12 ívet tesznek ki, részben hasonló leiratoknak az általa történő jövőbeni fordításáért valamilyen fizetséget kegyesen és jóindulattal jóváhagyni szíveskedjék a következő indokok miatt:

1. Mert minden ilyen fordítást tanítás közben, hivatali időn kívül készített (lásd a D. pont alatti bizonylatokat).

2. Mert a kérvényező ugyanilyen munkájáért a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanács tudomása szerint is évi 450 forint fizetséget kapott, melytől méltatlanul, csupán vallásának különbözősége miatt megfosztatott, s más, kedvezőbb állás hiányában állami szolgálatának hetedik évében csupán 200 forintban részesül.

Szabó László sk.
a Belső Ügyosztály Kiadóhivatalának Járulnoka.”

Kérvény, Buda, 1793. május 28.

Kézirata: OL., C 84., Dep. Grem. Ord. 1793., F. 3., N. 55., 1a–2a. Kiadatlan. Magyarul:

„Kegyelmes Örökös Királyi Herceg,

Ausztria Császári Főhercege!

Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanács!

Kegyelmes Úr és igen tisztelt Urak!

Alulírott a legalázatosabban kéri, hogy miután Bihar vármegyében Hatvani István úr hivatali tiszte véget ért, a megüresedő s visszaadott jegyzőkönyvvezetői tisztséget jóindulatú kegyességgel bizzák rá a következő indokok miatt:

1. Mert négy évig nagy buzgalommal végzett tanári szolgálata után pusztán vallási különbözősége miatt állásától és évi 450 forintnyi fizetésétől megfosztották, és

2. azzal a kegyes vigasztalással bocsátották el, amelyet az 1790. december 28-án kiadott 28.951. sz. rendelet tartalmazott, hogy valahová saját képességeihez mérten arányos, megfelelő megüresedett állásért újra a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácsához fordulhat, ha alkalmasságát kellő módon bizonyította és képességeire nézve a többiekhez hasonló. Visszhelyezésének reményében bízva a kérvényező majd

3. magánál a Nagyméltóságú Számvevőszéknél állt alkalmazásban és csaknem egy teljes év leforgásáig gyakornok volt. Eközben

4. amikor a Belső Ügyosztály Kiadóhivatalában helyettesítő állás üresedése volt, bár mást pályázott meg, csupán végül a járulnokit kaphatta meg, ezt a Nagyméltóságú Számvevőszék jóindulatú kegyelme által is elismerten csak hitványabb és arányban nem álló hivatal, amely évi 200 forintnyi fizetéssel van összekötve, és amely fizetésből kényszerül életét tengetni most is, pedig már hét éve állami szolgálatot teljesít. Ez idő alatt is

5. a kérvényező a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanács jóindulatú, kegyes rendelkezése értelmében a Mohácsi Királyi Bizottságban öméltósága Bachó János úr oldalán, B. révén, amely meghaladta a hónapnyi időt, jegyzői tisztséget látott el.

Budán, 1793. május 28.

Szabó László sk.

a Belső Ügyosztály Kiadóhivatalának Járulnoka.”

Kérvény, Buda, 1793. augusztus 23.

Kézirata: OL., C 84., Dep. Grem. Ord. 1793., F. 3., N. 102., 1a–2a. Kiadatlan, idézi Gálos Rezső (10., 35., 97.). Magyarul:

„Királyi Felség, Királyi és Császári Főherceg!

Nagyméltóságú Királyi Helytartótanács!

Kegyelmes Úr, igen tisztelt Urak!

Miután négy évet töltöttem tanári szolgálatban, a vallásom szerencsétlen különbözősége folytán (ugyanis a helvét hitvallás híve vagyok) állásomtól és évi 450 Rft. fizetésemről megfosztottak, majd az 1791. december 28-án kiadott 28459. számú rendelet irányításával, mintegy a más feladatokhoz való alkalmasságomat bizonyítani akarván, a Nagyméltóságú Számvevőszékhez mentem át, ahol miután csaknem egy teljes évet gyakorlatlalt töltöttem, az előző év február 7-én felajánlott évi 200 Ft-os fizetéssel járó járulnoki tisztelet a mielőbbi teljes álláshoz való jutás reményében elfogadtam.

Ahhoz, hogy négy év alatt milyen tanári munkát folytattam, elégséges hozzátenni, hogy azon alkalmából, amikor még járulnok voltam és a tisztii illeték és a nyugdíjadó alóli mentességért a legalázatosabban folyamodtam, maga a Nagyméltóságú Számvevőszék a fent említett háziadók alóli mentesitésemért kegyesen közbenjárni méltóztatott. Hogy feladatomat miként láttam el, amikor már a testület tagja lettem, e tekintetben egyrészt előjáróimhoz és feljebbvalóimhoz, köztük Nagyságos Darvas Tanácsos Úrhoz, akinek hivatalában már több hónapja egyedül látom el a titkári és a fogalmazói feladatot, másrészt a Mohácsi Királyi Bizottság hivatalához, ahol az év közepéig jegyző voltam, kell fordulni, míg felhagyva ezzel végül a magánélethez és tanulmányaimhoz, a nyilvánosság elismeréséhez folyamodom.

Apám, bár egy szép, de mint a tapasztalat tanítja, kevésbé szerencsés elvet követve: »biztosabb a gyermekeknek tudást hagyni örökbe, mint vagyont«, magát és vagyonát négy gyermekének nevelésével kimerítette, így maradék öröksége magának alig, fiainak még kevésbé volt elegendő.

Eközben nekem, ezt akár a saját sorsomnak, akár az idők sorsának kell felpanaszolnom, aki már hétévi közszolgálatot töltök be, nem több, mint a tisztességes szegénységhez sem elegendő 200 forint fizetés jutott, az idők kétes körülményei alig engedik, hogy a Nagyméltóságú Számvevőszéknél alig valamivel többet reméljek.

Fenséges Királyi Herceg! Nagyméltóságú Királyi Helytartótanács! Az élet rövidsége megtiltja, hogy távoli reményeknek éljünk. Meglehetősen sok protestáns régebben is kizártak a közhivatalokból, és József uralkodása után nyugalomba küldték őket, fizetés nélkül, mivel az előirt szolgálati éveket nem tölthették le; ezek még ma is így vannak. Vigasztalan sorsuk engem is komolyan arra int, hogy hányatott életem más módjáról gondoskodjam. Ha akad még a mi korunkban is olyan szerencsefia, aki oly sok és kiváló egyén közül kiválasztva hivatali alkalmazáshoz juthat, annak csak gratulálni tudok. Én azonban teljes alázatossággal visszavonulok a járulnoki tisztségtől, és arról ezennel alázatosan lemondok, minthogy sem koromhoz, sem képességeimhez, sem az elszenvedett áldozathoz nem méltó és még a közép-szerű megélhetéshez sem elegendő.

Csak azt az egyet kérem könyörögve, hogy méltóztatna kegyesen Legszentebb Felséged azokat az akadályokat, melyek a nyugállományba kerülőkre vonatkozó, és a hivatali előmenetelről szóló törvényes rendelkezésekből kifolyólag engemet és a velem együtt ugyanabba az osztályba tartozókat a megfelelő alkalmazáshoz jutásban akadályoznak (bár nem ebből a célból kiadott rendeletekből születtek), minden alattvalója iránti egyenlő bánásmódja miatt valamikor kegyesen visszavonni: Őkirályi Kegyelemessége és a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanács méltóztassék jóindulatúan fogadni tiszteletteljes észrevételemet.

Szabó László sk.
a Belső Ügyosztály Kiadóhivatalának Járlunoka."

Kérvény, Buda, 1793. november 12.

Kézirata: OL., C 84., Dep. Grem. Ord. 1793., F. 10., N. 670., pos 19.
Kiadatlan, utal rá Gálos Rezső (85.). Magyarul:

„Felséges Örökös Herceg,

Auszria Főhercege, és Magyarország Nádora!

Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanács!

Legkegyelmesebb Úr, igen tisztelt Kegyelemes Urak!

Ezennel alázatosan csatolom a Türelmi Adó beszédésére vonatkozó utasítást és más személyi és dologi jegyzékeket, melyeket részint magyar, részint latin, részint mindkét nyelvre lefordítottam. Ezt hivatali időn kívül készítettem, ahol a hivatali élet gondjaitól mentesen, a szokásosnál jobban iparkodtam. Ezekért a legalázatosabban kérem, hogy számomra a jól megérdemelt fizetséget Őkirályi Kegyelemessége s a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanács méltóztassék a legfelsőbb helyen jóindulatú kegyelmességgel kieszközölni.

Ókirályi Felségének és
a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácsnak
Budán, 1793. november 12.
legalázatosabb szolgálja
Szabó László sk.”

Periratok

Vallomás, 1794. december 11. után

Kézirata: OL., O 225., Vertrauliche Akten, Fasc. 44., 4. melléklet, 17a–20b.
Kiadatlan, utal rá Benda Kálmán (II. 674.). Magyarul:

„Miközben én még az elmúlt 1793-as év folyamán a Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartótanács szolgálatában állva, Budán laktam, ismeretséget kötöttem Hajnóczy úrral Kovachich György úrnál, akivel együtt lakott, és akit én gyakran látogattam, és akinek különböző diplomáciai ügyiratokban segítettem. Itt és az olvasó kabinetben ugyanazon úrral találkozván, kölcsönösen megismerkedtünk egymással, de részint mivel semmi dolgom nem volt a fent említett úrral, részint mert búcsút mondtam a Nagyméltóságú Királyi Helytartótanácsnál viselt hivatalomnak, átköltöztem Pestre lakni, így ez az ismeretség nem válhatott meghitt viszonyná, annál is kevésbé, mert ugyanazon év novemberében aljegyzőként Nevezetes Bihar Megyébe mentem. Innen ezen folyó 1794. év februárjában visszatértem Pestre, és magamat teljesen a hazai jog tanulmányozásának szenteltem, hogy alig volt időm azonkívül a pihenésre, és ugyancsak ritkán találkoztam a gyakran említett úrral. Később, ügyvédi esküm letétele után ugyanazon 1794. év áprilisában újra Bihar Megyébe mentem, ahonnan csak június 20-a körül tértem ismét vissza Pestre. Azonban már korábban Sárközy Gábor úrral, a Nagyméltóságú Magyar Királyi Udvari Kamara fogalmazójával levélben megállapodtunk, hogy visszatérésem után késedelem nélkül lemegyünk a füredi savanyú forrásokhoz, ami néhány nap elmúlásával meg is történt. Miután innen július elején visszatértem, Méltóságos Teleky Sámuel gróf kancellár oly sokáig hívott, hogy Budára jöttem, és többek között meglátogattam Kovachich és nála Hajnóczy urat is, és vidáman meséltem el sorsom jobbra fordulását. Beszélgettünk, azt panaszolták nekem, hogy kezdem őket elhanyagolni. A különböző beszélgetések közepette Hajnóczy úr egy kicsiny német nyelvű könyvecskét mutat nekem, amelynek a címe, ha nem csal az emlékezetem *hasznos Katekizmus*. Azt mondja, a könyv új és igen hasznos. Áttekintem futó pillantásokkal, és a tartalmát egészében megvizsgálom, amely az egészségre, a mezőgazdaságra, az állattartásra és hasonló, a paraszti életre vonatkozó dolgokat tárgyalnak, bár igen egyszerűen, kérdésekben és válaszokban, de világosan megérthetően és teljességgel kimerítően. Dicsérem a szerző tehetségét, aki, ha jól emlékszem, egy bizonyos Brunswick-beli tudós. Ezek közepette Hajnóczy úr azt tudakolja tőlem, hogy meddig maradok még Magyarországon. Azt válaszolom, hogy mindenféle családi ügy miatt legalább két hetet

maradnom kell. Akkor eszébe jut, hogy mivel nincs semmi dolgom, és mivel igaz kiváló magyar vagyok, fordítsam le ezt a polgárok számára hasznos könyvecskét anyanyelvünkre. Elfogadtam, és miután magamhoz vettem a könyvet, amelyet nem néztem meg jobban és (később) nem is fordítottam le, eltávoztam. Ezután, mikor az elhunyt Sipos Gábor özvegye bizonyos javak általa történő kiváltása ügyében Nagykőrösre hívott Gants Pál úrral, ökegyelmessége Ráday Gedeon gróf úr titkárával, odamegyek. 1794. július 17-én este öt óra körül érkezünk meg, és már rögtön másnap, miután elfogyasztottuk az ebédet, rögtön visszatértünk. Ez alatt a rövid idő alatt, melynek egy részét alvással, másikat számomra nehéz munkával töltöttük: egy órányi időre vagy talán még valamelyest többre az említett Gants úrral meglátogattuk a városházát, a helybéli prédikátorokat és Fodor professzor urat, akivel akkor én egész életemben másodszor beszéltem. Végül, miután minden dolgomat elintéztem, már-már Bécsbe készülvén, búcsút mondani Budára megyek. Azt kérdezi tőlem Hajnóczy úr, hol voltam? Válaszolom: Kőrösön. Dicsérem a kőrösi Fodor urat, mert igen kiváló férfiú és aki nem olyan régen tért vissza külföldről. Hajnóczy úr mondja, hogy már hallottam, hogy dicsérték, szívesen megismerném, nem jön-e gyakrabban Pestre? Azt válszolom, az ismeretség hiánya miatt ritkábban, bár ez lehetne másképp, és úgy hiszem, kedves lesz neki, mert úgy tűnik, hogy ott híján van a művelt társaságnak. Eközben visszaadom az említett Gazdasági Katekizmust. Ekkor eszébe jut Hajnóczy úrnak, vajon nem tudná-e Fodor úr lefordítani ezt a könyvecskét? Mire én: nincs tudomásom róla, hogy tud-e németül. Hogyne tudna, mondja ő, ha oly sokáig Göttingában és a Birodalomban forgott: ekkor én azt mondtam: jól van, küldjük el! De küldjön neki még más könyveket is, mert nincs mit olvasnia. Jól van, megteszem, mondja Hajnóczy úr, feljegyzí a nevét és a kőrösiek pesti házát, ahonnan alkalomadtán a könyveket el tudja küldeni, egyszersmind kér engem, hogy akár a könyv lefordításával kapcsolatban, akár más ügyben, írjam meg Fodor úrnak, hogy ha Pestre jön, látogassa meg őt. De ezekről az ígéretekrol semmit sem tudott meg Fodor úr és nem is írtam soha semmit neki és nem is jutott később sem tudomásomra, hogy Hajnóczy úr bármit is küldött volna neki.

Ez az én őszinte vallomásom és az események valódi sora, amelyek így, és nem másként történtek és amelyeket a szembesítés, valamint a további bővebb bizonyítékok tanúsítani fognak. Hadd hozzam fel eközben vallomásom nagyobb védelmére legalázatosabban a következőket. A fent történtek arra az időre estek, amikor visszatértem a füredi savanyú forrásoktól, 1794. július eleje körül. Már akkor biztosan ismert volt Budán, hogy Martinovics tisztelendő apát urat másokkal együtt Bécsben elfogták. Nyilvánvaló az előbbiekből, hogy köztem és Hajnóczy úr között sohasem volt olyan bizalmas viszony, hogy akár ő az egész veszéllyel teli dolgot oly nyugodtan elmondhatta volna nekem, akár én oly meggondolatlanul csatlakozhattam volna, különösen mivel ő azt, hogy Martinovics tisztelendő úr fogságban van, már biztosan tudta; én pedig a szerencsém, mely számomra egész életem során igen jóindulatúnak mutatkozott,

szükségképpen örökre veszélybe kellett volna sodornom, és bizonyosan nevéssé válnom – ezt teljességgel látnom kellett előre; Hajnóczy úr »a nálam levő Katekizmus« címének azonossága miatt megcsalva és emlékeztétől félrevezetve teljességgel meggondolatlanul azt állítja, hogy nekem egy forradalmi katekizmust adott át.

És ami továbbá ennek a végzetes katekizmusnak a részemről másnak való átadását illeti: bizonyosan nem lehet feltételezni, hogy én a többi barátaimról megelégedve, akiknek kétségtelen hűségében bizonyos voltam, ekkora titkot inkább egy ismeretlennek, mint nekik mertem volna feltárni. Nem lehet feltételezni, hogy az ostobaság olyan fokára jutottam, hogy egy embernek, aki különben igen érdemdús, de akivel én egész életemben kétszer beszéltem, következésképp jelleme, állhatatossága és megbízhatósága bennem gyanút kelthetett, mondom, egy ilyen embernek életemet és sorsomat oly vakon a kezébe adni egyáltalán ne féltem volna. És végül nem lehet feltételezni, hogy az mások jelenlétében, még ha más okok nem is riasztottak volna vissza, olyan rövid idő alatt megtörténhetett és végbemehetett volna. Igaz az, hogy Hajnóczy úr és mások letartóztatása után, amikor 1794 szeptemberében Bécsből visszamentem, néhány napot Nagykőrösön töltöttem; ekkor én Fodor úrral különböző közügyekkel kapcsolatos témákba elegyedtem; igaz, hogy szó esett a tiszteletré méltó klérus gazdagsága és az állam szegénysége közti nagy aránytalanságról, de ez a megfigyelés nem új és nem is az enyém; végül igaz az, hogy eközben a forradalomról is említés esett, de az is igaz, hogy én hozzátettem; még csak kigondolni sem lehet szomorúbb és szerencsétlenebb dolgot, mintha hazánkban történetesen forradalom lenne, amikor is a körülmények a körülményeknek, a rendek a rendeknek, a vallás a vallásnak kellene áldozatává válnia. És valóban ez a gondolkodásmódom, véleményem a forradalomról. Természetemnél fogva szelid és békés, jellememnél fogva jámbor lévén, a helyzetemnél és a körülményeimnél fogva minden befolyáson és tevékenységen kívülállok, végül mások tapasztalatából és tanításából okultam: soha semmi erőszakosság nem volt bennem, a rám nem tartozó dolgokba nem avatkoztam bele, soha semmit sem vétettem az állam vagy annak jóléte ellen, de mindig a mértéket tartottam szem előtt, erre voltam tekintettel a legnagyobb és a legkisebb dolgokban egyaránt.

Akármi is az, ami engem ily szerencsétlen helyzetbe sodort, amelyen sohasem lehet eleget sajnálkozni. Bár mindenki elszenvedi saját büntetését, mégis semmi sem növeli jobban az én lesújtott szívemnek a fájdalmát, mint egy ártatlan férfinak a teljesen reménytelen és súlyos helyzete. Nincs is más egyéb, ami engem bátorítani tudna, csak az, hogy szilárdan remélem, sőt biztosan tudom, hogy a nagyméltóságú kegyelmi bíróság, amelyet mindkettőnk ártatlanságáról meg kell győzni, arra fogja indítani a Legszebbes Felső atyai szívét, hogy amiként nemrég a közödv megőrzése érdekében másokkal együtt velünk is érezte igazságosságát: így most velünk is meg fogja ismertetni legkegyelmesebben végtelen kegyét és királyi jóságát.

Szabó László sk.”

Kézirata: OL., O 225., Vertrauliche Akten, Fasc. 44., 6. melléklet, 25a–29b. Kiadta Benda Kálmán (II. 336–339.), fordítást nem közölt. Magyarul:

„Amit előző vallomásomban kijelentettem: ahhoz most is ragaszkodom. Nincs azokban semmi valótlan, de más igaz dolgokat elhallgattam. Most, mivel mind a tisztesség, mind a becsület, mind pedig maga a dolog is a legnagyobb őszinteséget követeli, amit tudok, aggály nélkül, készségesen és a legőszintébben feltárom. Mivel eddig is ez adott nekem bizodalmat és ez vigasztalt engem, és különben is úgy tűnik, hogy ebben az egész ügyben nem annyira a tényeket, mint a lélek dolgait kutatják.

Mindenekelőtt két személy tűnik fel, akikkel engem a jelen végzet egybekötött: Hajnóczy úr és Szentmarjai úr. Közülük az egyikkel 1793-ban Budán laktam, ismeretséget kötöttem vele, amely közöttünk azután is megmaradt, hogy innen eltávoztam.

1794 áprilisában, mielőtt a nevezetes Bihar megyébe távoztam volna, Budán a várban összetalálkoztam Szentmarjai úrral, és odamentem hozzá. Ő ekkor Rousseau egyik művének, a Társadalmi Szerződésnek a fordításával volt elfoglalva. Felolvasott bizonyos részeket abból, amit már lefordított, amelyhez én a nyelv szellemét illető megjegyzéseket fűztem. Így a franciák dolgairól kerekedett beszélgetés közöttünk; akkor ő nekem: »Ismered a jakobinusok jeleit?« Én, mondom, valójában azt sem tudom, hogy léteznek-e ilyenek. Lerajzol nekem három jelet $\mathfrak{T} = \mathfrak{A}$ és megmagyarázza őket, majd hozzáteszi, ez csak négyyszemközt szokott történni; kapcsolatukat valójában nem a levelezés, hanem az élőszó útján, egyik helyről a másikra menve tartják fenn. De ezeket nem abból a célból mondta nekem, hogy engem a társaságba fölvegyen, és én sem olyan lélekkel fogadtam azt, mintha elköteleztem volna magam. Elmesélt nekem egy újságot, és amiként úgy tűnt, egyáltalán nem csinál belőle titkot, így én sem vettem annyira komolyan és olyannyira közömbösnek vettem, hogy többeknek is elmondtam, hozzátéve: nekem az egész dolog teljesen feleslegesnek tűnik, mivel minden forradalom vagy magától jön, vagy bizonynyal nem lehet kényszerrel előidézni és nem is kell.

Amikor 1794 júliusának eleje körül visszatértem a füredi savanyú vizektől, elmentem Hajnóczy úrhoz. Szemrehányást tesz nekem, hogy kezdem őt elhanyagolni. Majd elsőként megmutatja nekem a már említett gazdasági katekizmust, azt mondja, igen új a kis könyv, és dicséri. Amikor én azt a kezembe vettem, »van valami más is«, mondja, »amit szeretnék odaadni«. Íme, itt van ez a bizonyos népszerű katekizmus a francia Le Montagne-tól. Elkezdi felolvasni, részint odafigyelek, részint lapozom a kis könyvet. Olvasás közben rám néz, és kis gondolkodás után megkérdezi, meddig maradok itt? Azt válaszolom, különböző családi ügyek elintézéséig maradnom kell. Eközben ezt mondja továbbá: le tudná-e fordítani ezt a kis könyvet, ha egyébként sincs más dolga és derék magyar. Dicsérem a kis művet és megígérem a fordítást. Miután ugyanez a Hajnóczy úr fölolvasta Le Montagne teljes katekizmusát, azt mondja. Ezt a két

katekizmust vegye magához, az egyiket, hogy lefordítsa, a másikat, hogy megbízható, derék embereknek odaadja és lemásoltassa. Egyébként – így szólt továbbá – ennek értelmezéséhez bizonyos dolgokat hozzá kell tennem. Ez a katekizmus csak egy társaság sajátja, amelynek mind a jeleit, mind a szabályait rögtön meg fogom adni. Lerajzol akkor egy jelet ☩, amelyet mikor megláttam, azt mondom, ezeket már ismerem. Mire ő engem komolyabban, de jóindulattal méregetve: »Tehát már a többit is ismeri?« Ismerem, mondom. »Nagyon jó! tegye meg, amit megígért, és tájékoztasson arról, hogy kinek fogja adni.«

Így került hozzám ez a végzetes katekizmus. Így azt elfogadtam, bizonyosan akaratom ellenére és vonakodva, nem azért mintha tetszett volna nekem, hanem hogy másoknak szívességet tegyek. Úgy fogadtam el azt, hogy akkor rögtön igen komolyan elhatároztam, sem én nem fogom használni, sem másnak nem adom át, és ezt be is tartottam.

Körülbelül két hét múlva mindkét katekizmust visszaadom Hajnóczy úrnak. Megkérdezi, hogy lefordítottam-e? Azt válaszolom, hogy mindenféle elfoglaltságom megakadályozott ebben. És a másikat odaadtam-e valakinek? Nem voltam Pesten, mondtam. Hát akkor hol? Kőrösön. És elkezdem dicsérni Fodor urat, hogy milyen kiváló férfiú, és hogy nemrég tért vissza a Birodalomból, ahol hosszabban időzött. Azt mondja, már én is hallottam őt dicsérni. Nem adta át neki a katekizmust? Nem, de megígértem; mivel eközben nekem már távoznom kell, küldje nyugodtan el neki. Megkérdezi akkor tőlem, vajon Fodor szokott-e gyakrabban Pestre járni? azt válaszolom, hogy az ismeretség hiánya megakadályozza ebben. Felajánlja szolgálatait Hajnóczy úr, és ekkor eszébe jut, vajon nem tudná-e ő ezt a katekizmust is lefordítani? Jól van, mondom, küldje el neki mindkét katekizmust, de inkább más könyveket is, mert úgy tűnik, híján van az olvasnivalónak. »Elküldök mindent«, és így felírta a nevét és a kőrösiek pesti házát, ahonnan az előbb mondottakat elküldheti, továbbá vízparton bérelt szállását, ahová ő a közeljövőben átköltözni szándékozott. Ezt átadja nekem és megkér, hogy adjam át Fodor úrnak, és írjak neki erről a katekizmusról, továbbá hívjam fel a figyelmét, ha alkalomadtán Pesten jár, látogassa meg őt. Megígértem, hogy megteszem, de nem tettem meg, amiként később sem jutott tudomásomra, hogy Hajnóczy úr küldött-e neki bármit is.

Az előbb teljes őszinteséggel elmondott előzményekből nyilvánvaló mind az úgy igazi állása, mind belső lelkiállapotom. Az egyik mindenestre elkezdte, a másik pedig nem fejezte be. Én valójában részben a lélek valamiféle vágyától vezetve, hogy ismeretlen dolgokat megismerjek, részben valamilyen hamis szégyenérzettől visszatartva, nehogy úgy tűnjek, mások belém vetett bizalmát semmibe veszem és megsértem, a kettő között hányódtam, nem is maradtam végtelen, és nem is lettem bűnös.

És végül, ami Fodor urat illeti: elismerem, hogy semmit, ami az igazságtól eltér, nem vallott. Csak abban tévedett emlékezetétől megcsalva a derék ember, nem szándékosan, hogy két egymástól távoli időpontot kapcsolt össze. Mondtam én mindazokat, csak nem ugyanazon a napon és nem ugyanabban

az időben. Így én ezt a vallomást nem fogom megcáfolni, hanem alá fogom támasztani. Így áll a dolog. Miközben 1794 júliusában rövid körösi tartózkodásom alatt meglátogattam Fodor urat, a franciákról kezdünk el beszélgetni. Akkor ő azt kérdezi, tudok-e egy bizonyos katekizmusról, amiről azt hallja, kézzől kézre jár, és amelynek első kérdése állítólag ez: Mi vagy te? Barom. Ki barma? A királyé, a papoké, a nemeseké. Akkor, miután félre hívtam, ezt mondom. Ez a katekizmus egy bizonyos, a szabadkőművesek mintájára szervezett titkos társaság tulajdona. Csodálkozva mondja: létezik-e ilyen szövetség? Létezik, mondom, ezek a jelei, és lerajzolom az említett három jelet, majd hozzáteszem, ezeket amúgy csak négyszemközt csinálják, ez a társaság pedig az ide-oda menők emlékezte útján tart kapcsolatot. De ezeket nem azzal a szándékkal hoztam elő, hogy Fodor urat a társaságba fölvegyem, amelybe engem sem vettek föl, hanem csak az éppen elémbé kerülő embernek elmeséltem, mint valami újságot. És bizony, tanúságot kell tennem Fodor úrról, aki ezt a társaságot nyíltan támadta, és azt mondta nekem, hogy az emberek lelke gonosz ügybe rohan bele, nekem, aki minden, netán a haza ellen irányuló forradalmat az ő jelenlétében szívemből átkoztam, és ezért hozzátettem, ennek az egész dolognak nincs akkora jelentősége, és sem a király, sem a nemesség, sem a köz üdvére nem jelent fenyegetést, egyébként pedig az a katekizmus tartalmaz bizonyos igazságokat is, de ártalmatlanokat, és azt ígértem, hogy neki is el fogom küldeni. Akkor e tárgyban ez és nem több hangzott el közöttünk. Amikor pedig szeptemberben visszatértem Bécsből, kitérőt tettem Kőrös felé, az igazság az, hogy ez volt az első szavam Fodorhoz: Nem gondoltad, hogy elfogtak engem? Nem féltetted magad? De ezeket bizony csak tréfából és nem komolyan mondtam, mert én részemről sohasem hittem volna, hogy valamikor ebbe a keserves állapotba kell jutnom, még kevésbé ígérhettem hasonló végzetet Fodor úrnak, aki teljesen ártatlan férfi. Később, más alkalommal a letartóztatottakról kezdünk el beszélgetni. Megkérdezi tőlem Fodor úr, mi lehet az oka annak, hogy azokat letartóztatták? vajon nem az, amit mi is tudunk? Mire én: ez nem olyan fontos dolog. Bécsben forradalomtól féltek, mert megháromszorozták az őrséget és a város kapuit előkészítették, hogy bármely esemény bekövetkeztekor be lehessen zárni azokat. Akkor ő, nem lehettek ennek a bünténynek részesei a mi magyarjaink? Azt felelem: ez nekem sem tűnik hihetőnek, egyébként úgy hallom, ezekről is valami súlyosabbat beszélnek, mint ahogy mi tudjuk; azt mondják, hogy ezek az egyháztól elvett javakat közhasználatra akarták fordítani, és arra, hogy a népet az adózás terhétől megkönnyítsék. Őrölük különböző dolgokat beszélnek, feleljenek ők azért, ha meggondolatlanságra merészkedtek. Jól emlékszem, ez alkalommal megkérdeztem, hogy küldtek-e neki valamit Budáról? Azt mondja, hogy nem. Tehát, mondom, annál kevésbé van félnivalónk, ugyanis ez az egész, ami köztünk történt, semmiség. Így fejeztem be ezt a beszélgetést, és többé említés sem esett köztünk akár az elfogottakról, akár a katekizmusról. Mert a magam részéről gondosan ügyeltem, nehogy általam valami napfényre kerüljön, ezért, miután

ezeket Fodor úrnak elmondtam, aztán sajnálva, hogy nem hallgattam el, tüstént hozzátettem, ujjamal megfenyegetve, de erről, nem kell ám senkinek szólni.

Most azt is elmondom, honnan tudom, hogy ez a társaság veszélyt jelentett az egyházra nézve. A szóbeszéd is hírül hozta ide azokat, amiket többek között Sigray gróf úr Veszprémben mondott. Ő nyilvánvalóan semmilyen bajba sem akarta sodorni a hazát, hanem a papság elkobzott javait akarta annak hasznára fordítani. És az is igaz, hogy Martinovics tisztelendő úr úgy védte magát Bécsben, hogy a tőle elvett iratok között egy név nélküli füzetben, ha azt nem semmisítették volna meg, volt Lipót császárnak egy terve, ami az volt, hogy papság elvett javai a közre szálljanak, és a nép az adózás terhétől bizonyos mértékig megszabaduljon, és ezt akarta ő megvalósítani. És azonkívül, amikor egyszer Hajnóczy úrral beszélgettem, jól emlékszem, hogy ő ezt mondta. Egykor a papság viselte a legtöbb és legnagyobb terhet, és ő maga is katonáskodott, a tizedből pedig bandériumot kellett fenntartaniuk. Bárcsak most a népnek, amely ezt mindet viseli, legalább a tizedet visszaadnák. Így ha valami többet tudtam a társaság súlyosabb tevékenységeiről, azt vagy szóbeszédből, vagy hallomásból, vagy sejtésekből, és nem biztos tudásnak köszönhetően tudhatam. Sőt a legjobb lelkiismerettel hozzá kell tennem, én most értettem meg először, amikor azt nekem ténylegesen felróják, hogy ezeket vallani, és bizonyos dolgokat ezekből másoknak elmondani – bűntény.

Ami ezenkívül a további védekezéshez vagy igazoláshoz tartozik: azt majd kellő helyen és időben elmondom. Csak azt az egyet hadd kérjem, ha lehet, gyorsítsák meg az ügy lefolyását. Maga a dolog szól minden érzelem felkeltésére, amelyre elkerülhetetlen nyomorúsággal rendeltetünk. Ha valami nagy bűnt követünk el, a büntető hatalom nem szűnik meg ugyanaz lenni, még ha késik is. Ha pedig úgy véltük, hogy a gonoszság nem különbözik a tudatlanságtól, vagy lelkünket, ami különben nem erős, valamilyen csalóka tévedés csapta be és tartotta fogva: kérem, gondolják meg, alig derül fény valaki ártatlanságára, ha ugyan nem vétkezéssel: a mi lelkünktől minden gonoszság és csalárdság, sőt még maga a szándék is messze távol áll.

Szabó László sk."

Védekezés, 1795. február 9.

Kézirata: OL., O 225., Vertrauliche Akten, Fasc. 44., NB. jelzéssel. Kiadatlan, utal rá Benda Kálmán (II. 674.). Magyarul:

„Szabó László magáért. A legsúlyosabb büntett vádja alól, amellyel a Nagyságos Ügyész úr illet engem, nem tudok sem másképp, sem hathatósabban védekezni, mint ha továbbra is ragaszkodom azokhoz, amiket kegyes kihallgatásaim során akár írásban, akár szóban kifejtettem. Teljes tudatában léve mind ártatlanságomnak, mind cselekedeteimnek, amelyek nem ennek az esztelen vállalkozás kibontakoztatásának elősegítésére irányultak. Egyébként mind az ügy súlyossága, mind a Nagyságos Ügyész úr bizonyítékai nagyobb világosságot

és még valami továbbit kívánnak: a következőket kell hozzáfűznöm, mind személyemet és erkölцеimet, mind magát az ügy érdemi részét illetően, melyekkel be fogom bizonyítani, hogy ha nem is teljesen vétlen, de mégis csaknem ártatlan vagyok.

Ami a személyemet illeti. Semmi mondandóm nem lenne ennek védelmében: ha a Nagyságos Ügyész úr nem hozott volna fel ellenem bizonyos dolgokat, melyek annyiban súlyosbítják ügyemet, hogy úgy tűnik, előzetes elítélésemre és lejárátásomra irányulnak. Először: Hajnóczy tanítványának nevez. Én valójában egy mester szavaira sem esküdtem föl, nekem is megvan a jogom a véleményalkotáshoz. Megemlíti azokat a testi és lelki tulajdonságaimat, amelyek alkalmasak, megfelelőek és készek arra, hogy a forradalomban színre lépjenek, melyből azt hozza ki ellenem, hogy az elégedetlenek közül vagyok. Én valójában szerény tehetségemet nem azokban gyakoroltam, amelyekben a főnökkül felhozott vád szerint gyakorolhattam volna: de amiket csak valaha írtam és nyomdára bízam, egyáltalán nem hangzanak sem jelentősnek, sem újnakk, sem ártalmasnak, sem vészesnek, ellenben vagy békés, sőt jámbor alkatomról tanúskodnak, vagy a haza, vagy az alkotmány, és maga a Felséges Császár iránti szeretetre indítanak és buzdítanak. Ilyen az A. jelzés alatt csatolt komédia, melyet Ő Legszentebb Felsége boldog megkoronázásának emlékére német és magyar nyelven szereztem, s a színházakban nem botrány, hanem a közönség tetszése és helyeslése fogadta és kísérte többszöri bemutatását. Felhozza továbbá, hogy itt a börtönben is lázító francia dalokkal szoktam magam szórakoztatni. Ezt valóban sohasem tettem, és nem is vagyok olyan balgán vakmerő, hogy ennyire gyerekesen gúnyt űzzek sorsomból. Valójában fogságom első hónapjában, mikor sem mással beszélnem, sem mástól szót hallanom, sem olvasnom, sem írnom nem volt szabad, magam költöttem néhány éneket bajaimra vigasztalásul, amelyeket, hogy emlékezetemből ki ne essenek, időnként elénekeltem. Nem volt kétségem ugyanis afelől, hogy miután nemcsak a beszélgetésben, hanem az emberekkel való érintkezésben és ezek látásában is akadályoztatva voltam, hogy én lehetek a magam társasága. Szememre veti továbbá az erkölcsök alantas megrontását. Nincs helye itt annak, hogy a magam szemérmetlen magasztalására térjek ki. Romlatlan erkölцеimet bizonyítja mindazok egyöntetű véleménye, akik ifjúkoromtól ismernek, és életem sima folyása, eltekintve a szakadatlan szerencsétlenségektől: s ha a Nagyméltóságú Felsőbb Bíróság tárgyaláson részt vevő tagjai és bírái közül valaki előtt elnyertem az alkalmat és a kegyet magam megismertetésére, ezt nekem nem fényes születésem, nem sorsom és elmém adottságai, hanem lelkem kendőzetlen őszintesége, s jóindulatú és szelíd erkölцеim adták meg. Bűnömül rója fel végül a makacsságot, melyet láthatóan tanúsítottam, akár a szépitett minősítéssel, akár szemtől szembe tagadással. Mindenesetre akár ebből is meg kell értenem ügyem siralmas helyzetét, mivel úgy tűnik, büntetlenül nem vallhatok és nem is tagadhatok. Mi jöhet hát ártatlanságom segít-

ségére? Amit nem tettem, mindenképpen tagadnom kell, ha megerősíteném, hazudnék.

Most, ami az ügy érdemi részét illeti, ezt vallomásom A. részében a 6. pont alatt becsületesen és őszintén kifejtettem, most is arra hivatkozhatom. Ebben az ügyben a legalázatosabban esdek azért, hogy elsősorban és mindenekelőtt vegyék figyelembe, hogy ami mások és köztem történt, hat, hét s még több hónappal azelőtt esett meg, hogy vallomásom tételére bírtak; akkor sem cselekmények, hanem szavak alkották a tényállást; hogy most, csaknem egy teljes esztendő elmúltával nem cselekmények és tettek alapján, hanem az emlékezet, dolgok és szavak éppúgy bizonytalan, mint megbízhatatlan őrzője segítségével kell a valóságot előadni és kicsiholni, és így éppen nem különös, sőt inkább szükségszerű, hogy vallomásaim nem állnak összhangban egymással. Ezt előrebocsátva kérem, hogy vegyék fontolóra cselekedetemet és lelkemet, hogy mit és milyen szándékkal tettem. Amint ugyanis egyik a másikat megvilágítja, úgy ki is menti. Vallomásomban, amelyre fentebb hivatkoztam, azt mondtam, hogy e társaságról először Szentmarjai Ferencről szereztem értesülést, azt is homályosat és bizonytalan. Azt is mondtam egyszersmind, hogy ő, amit csak tudott, valami súlyos titok látszata nélkül mondta el nekem, és én ezeket a meggondolatlanságokat ugyanígy meséltem el másoknak. Nem a társaság elterjesztésére irányuló igyekezet volt ez, hanem az újdonság megfontolatlan elhíresztelése, az ugyanis, hogy egy dologról valamit tudunk, nem jelenti azt, hogy részünk van benne, akkor valójában magam sem tudtam, hogy hazánkban csakugyan létezik ilyen társaság. Nem is próbálkoztam ezekkel a jelekkel Szilágyi Györgynél, és egyáltalán nem is értem, hogy mit akar mondani a 9. számú jelzés alatti vallomásának szavaival, miszerint Szabó László kérésére azt válaszoltam, hogy nem akarok hasonló dolgokba keveredni, ugyanis nem kértem tőle semmit, másrészt nem is volt sem szándékom, sem nem is állt hatalmamban, hogy őt valami közösségbe bevonjam: de úgy gondoltam, hogy bizonyos érdektelen jelek akár neki, akár másnak való megmutatása, melyekkel a jakobinusok a barátságot, a szabadságot és az egyenlőséget fejezik ki, nem súlyos vagy ártalmas dolog.

Arról, ami Fodor professzor és köztem történt, kölcsönös vallomásunk kimerítően beszámol. Ezt mindenesetre nem tudom és nem is akarom mentegetni. Valóban hibáztam, mikor azt, amit később magam is helytelenítettem, mással is közöltem. Egyébként, amiként nem is ilyen tervvel érkeztem Kőrösre, úgy bizonyosan szándékomban sem állt, hogy neki valamit mondjak, ha nem kérdezt volna előbb ő maga a katekizmusról. Minthogy akkoriban dolgaim kedvezőbben alakultak, egyrészt magam is vidámabb voltam, másrészt beszélgetésünk is merészebb volt. Van a meghitt beszélgetésnek valami édessége, mely míg belopódzik, kellemes érzéssel is eltölt: váratlanul kicsalja a titkot. Különben nem gonoszság, hanem az emberi esendőség műve az, hogy amit hallunk vagy tudunk, nem hallgatjuk el, jóllehet olykor nem biztonságos sem az elmondásuk, sem meghallgatásuk. Ez esett meg velem is. Fodor kérdez

engem a katekizmusról; ez a kíváncsisága, amint maga is nevezi, ingerel engem, és minden további megfontolást félretéve valami elvakult hévvel feltárom előtte, hogy ez a katekizmus egy bizonyos társaság sajátja. Csodálkozása afölött, hogy létezik egy ilyen társaság, további felhívást jelent számomra, és ugyanazzal a meggondolatlansággal, amivel elkezdtem, amit csak tudtam, nem is annyira feltártam, mint rázúdítottam. Sőt, most is akár csak súlyosbítja ügyemet ez, akár mentséget nyújt maga az őszinteség, hozzá kell tennem: ebben a feszült lelkiállapotban, ha kéznél lett volna, magát a katekizmust is átadtam volna neki. Mindazonáltal tudom, hogy a Nagyméltóságú Felsőbb Bíróság nem azt fogja fontolóra venni, hogy mi az, amit megtehettem, hanem, hogy mit nem tettem meg. Magammal vihettem volna ugyanis a katekizmust Kőrösre: nem vittem. Elmondhattam volna, hogy mit tartalmaz vagy kifejtettem volna alapelveit: nem mondtam el, nem fejtettem ki. A későbbiekben elküldhettem volna: nem küldtem el. Valójában elhatároztam, úgy viselem magam, hogy, miután a hibát elkövettem, a bűnt elkerüljem.

Így hát nem helyén való, hogy a Nagyságos Ügyész Úra 3. és 4. számú pont alatti vallomásaimat, jöllehet tagadóak és nem teljesek, mint rám nézve terhe-
lőket hozza fel: ugyanis mind azt, hogy Hajnóczy József felvett engem a társaságba, mind azt, hogy Fodor professzor úrnak átadtam a katekizmust, teljességgel tagadhattam. Ha előbb azt mondtam, hogy a társaságról semmi tudomásom nincs, amint ezt szóban is kifejtettem, ennek oka, bizony kevésbé helyesen az volt, hogy miután Hajnóczy József részéről nyugodt voltam, Szentmarjai Ferencet nem akartam belekeverni; amennyiben mégis vétettem, nem mulasztottam el a későbbiekben helyrehozni. Azonfelül nem helyén való, hogy ellenem hozza fel azt, hogy a 4. számú pont alatti vallomásom csak lényegtelen, az ügyet kevésbé érintő szavakat tartalmaz, és hogy én ennek alapján heves érvekkel szándékoztam ártatlanságomat bizonyítani: ez a vallomás kitűnő következtetéseket, merő tényeket, merő igazságokat foglal magába, ami pedig csak igaz ebben az esetben, a jelen ügyhöz a lehető legtöbb köze van. Nem helyénvaló továbbá, hogy csúfot üzzön a forradalom elleni, mintegy az egész-ségügyi katekizmusból és a gazdaságiból összegyűjtött érveimből: merthogy ezek átlátásához nincs szükség bölcs emberre, csak olyanra, aki eszénél van, ezekkel vannak tele minden idők emlékei, minden történeti mű, nem csupán a külhoniak, hanem a hazaiak is. Végül nem helyénvaló, hogy akár a többi vallomásomat könnyelműen tagadónak, akár nyugodt lelkemet nyakasságnak nevezze: ez olyan magabiztosság, mely némiképp ügyének ártatlanságán, nagyobbrészt a Nagyméltóságú Bíróság igazságosságán, legfőképp azonban Ő Legszentebb Felsége könyörületességén alapszik; nem megkeményített hom-
lok. Ugyanis nem követtem el annyi gonosztettet, nem tettem ki magam annyi gyalázasnak, hogy a szegyenkezésről annyira leszokni megtanultam volna. Sőt nem tudom, vajon nem tudnék-e éppen ezekből a mellékkörülményekből mellettem szóló érvet szőni? Vajon nem éppen ez a nyugodt lelkiállapot a legnagyobb bizonyíték arra, hogy nem vagyok bűnös felségsértésben? Minden-

esetre ami ezt a bűnt illeti, alig tudok hathatósabb érvet felhozni ártatlanságom védelmére, mint hogy miután másokat december 10-én éjjel fogságba vetettek, engem azonban a következő nap, december 11-e estéjén tartóztattak le, ezen egész idő alatt nem viselkedtem zavartan, a riadalomnak vagy a félelemnek semmi jelét nem adtam, hanem szabadon és magabiztosan jártam, és úgy a magamat, mint a másokat érintő ügyeket, melyek számomra mindig szentek voltak, noha elrendezhettem volna, rendezetlenül és elvégezetlenül hagytam, mintha azok intézését valamikor akár lehetséges, akár szabad lett volna újra kézbe vennem. Mivel ugyanis tudtam, hogy semmi veszedelmeset nem követtem el, ami miatt félhetnék, úgy gondoltam, hogy ok nélkül nem kell félnem.

Hátravan még Hajnóczy József vallomása, aki teljesen nyíltan megmondta, hogy mind a Le Montagne Katekizmusát, mind a reformátorokét odaadta nekem. Én azonban továbbra is ragaszkodom vallomásaimhoz, és megismétlem, hogy ő nekem nem adott át mást, mint a Le Montagne Katekizmusát és a Gazdaságit. Mindenesetre akár társalkodásunk idejét tekintjük, mely, ahogy a 4. számú pont alatti vallomásomból kiderül, egyrészt oly rövid volt, másrészt félbeszakadt, világossá válik, hogy én őt sem nem vélhettem életre szóló barátomnak, sem nem tehettem azzá. Mindenesetre, ha engem sem körülményeim fontolóra vétele, sem a hűség, sem az engedelmesség, mellyel uralkodónknak tartozunk, nem tudott volna visszatartani attól, hogy csatlakozzam a társasághoz, mely oly nagy gaztetre készült vetemedni, mégis el kellett hogy rettentsem a veszély nagysága, mikor Martinovics letartóztatása már nyilvánvalóvá tette, hogy a társaságot leleplezték. Engem bizony sohasem a büntetéstől való szolgálai félelem rettentett el gaztett elkövetésétől. Maga az ügy nem tetszett, sőt magát a Le Montagne Katekizmusát is kelletlenül, vonakodva vettem magamhoz, azzal a szándékkal, hogy senkinek sem adom át; neki is mondtam, hogy nem lenne jó, ha ez a Katekizmus, mely egyszer rossz következményekkel járhat, nyilvánosságra kerülne, és kinyilvánítottam, hogy természetem borzad attól, ha például arra gondolok, hogy hazánkat a forradalom veszélyének kitegyék. Így vélekedtem és ítéltem én erről a Katekizmusról is, amely legalábbis a felségsértés bűnét bizonynyal nem hozhatja magával, nemhogy a másikat is magamhoz vettem volna. Mivel azonban ő, ezek ellenkezése nélkül azt állítja, hogy nekem mindkettőt átadta, ezt a csomót kioldozni nem tudom másképp, mintha azt mondom, hogy Katekizmusai szétosztásával a kelleténél talán jobban lefoglalt lévén, miközben nekem címre azonos, de témájukban különbözőket adott, úgy gondolja, hogy ezeket adta oda, melyekről vallomásában szól. Vagy akár nevemet akkor megjegyezve, a későbbiekben vagy egyik katekizmust a másikkal, vagy személyemet máséval keverte össze. Nem várok sokat ettől a magyarázattól. Amint ugyanis egészen másként kellene mérlegelni ezt aényt, ha egyszerűen tagadnám, így, azt gondolom, szintén tekintetbe kell vennünk, míg ezt megfelelő módon ki nem fejem. Minden érzékünk csal. Hányszor vélekedünk úgy, hogy láttunk valamit, mikor szemünk tévedése mérte ránk? Hányszor hallottunk sok dolgot másként, mint ahogy elhangzott?

Hányszor csalt meg izlésünk? Tovább megyek: hányszor kerestük máshol éppen azt, ami a kezünkben volt? Hát miért lenne egyedül az emlékezet csalhatatlan, hiszen a legcsalókébb érzékekre támaszkodik? Ezt az eddig bizony igen valószínű magyarázatot szembetűnően a valóságnak megfelelővé teszi Hajnóczy József ama állítása, hogy én Körösről visszatérve azt mondtam neki, hogy a latin nyelvű Katekizmust Fodor professzornak átadtam. Fodor vallomása oly készséges volt, oly őszinte, oly teljes, hogy semmi többet nem lehet attól kívánni. Ez azonban nem mást mond, mint azt, hogy én a Le Montagne Katekizmusát, még azután sem küldtem el neki, hogy szavamat adtam. Még ha úgy is tűnnék, hogy valamit kevésbé tisztességesen letagadok, nem lehet feltételezni, hogy akár jó, akár rossz ok nélkül igen hitványul a becsületesség és tisztesség kárára, arra vetemedvén nem szégyelltem volna hazudni. Nem lehet feltételezni, hogy ne riadtam volna vissza attól, hogy emberi mivoltomból kivetkőzve, hogy egy olyan ártatlan ember nyilvánvaló vesztére törjek, akiről semmi sem lenne kevésbé elmondható, minthogy rossz szolgáltatokat tett volna nekem. Hogy még hozzá, ha arról is, amit biztosan nem mondtam, Hajnóczy József azt vallja, hogy mondtam: mennyivel könnyebben és emberibben tévedhetett a katekizmusok felcserélésében? Úgy gondolom, hogy a Fodor professzorra vonatkozó tévedése nem másként történt, minthogy nevét, ahogy vallomásomban áll, az elküldendő katekizmusok és könyvek számbavételekor a jelenlétemben felírta: később az én beszédem és saját gondolatai között kevésbé hiteles kapcsolatot hozva létre, azt, hogy a latin katekizmus eljutott általam Fodor professzorhoz, előbb talán csak gondolta, később hitte is. Valójában méltán tűnik súlyosnak az a körülmény, hogy Hajnóczy József többet vall maga ellen, mint ellenem. De ez a dolog ugyanúgy mellette szól. Amint ugyanis ő, miközben azt, amiről azt gondolja, hogy megtette, azt mondja, megtette, eleget tesz kötelességének, így engem is ugyanaz a becsület kötelez, hogy azt mondjam, ami tényleg van, és őt a bűntől, magamat pedig a bűn gyanújától megszabadítsam, és kimutassam, hogy egyrészt lehetséges, hogy valaki tévedjen, másrészt természetes, és ragaszkodjon ehhez a tévedéshez, melytől az emlékezet ama gyengesége miatt vagy nem akart, vagy nem tudott megszabadulni. Ugyanis a többi tekintetében nincs kétség afelől, hogy ő, aki egyszer kapott, biztosabban tudja, mit kapott, mint az, aki annyiszor és annyi másnak adott, hogy mit vagy kinek adott? A legnehezebb ami hátravan, az a körülmény, hogy a gyakran említett Hajnóczy teljesen nyíltan tagadta, hogy a gazdasági katekizmus, amelyre én hivatkozom, akár birtokában lett volna, akár nekem átadta volna. Így ítéljen meg engem egykor az Isten, ha nem igaz az, amit állítok, hogy ez egyrészt birtokában volt, másrészt nekem fordítás céljából felajánlotta. Nem vagyok én oly esztelenül könnyelmű, hogy ami nem létezik, hiábavaló kedvezésemre kitaláljam, sem oly gyalázatosan orcátlan, hogy ha ezt a könyvecskét másnál láttam, az ő nyakába varrjam. E szembesítés megeste után rögtön írásban kértem a Nagyságos Ügyész urat, hogy ezt a katekizmust méltóztassék Hajnóczy holmijai vagy

könyvei között kerestetni. Bármit is mondjon, nála kell hogy legyen, én ugyanis az elmúlt év júliusának eleje körül, kicsivel azelőtt, hogy letartóztatták, visszaadtam. Ha nekem mégis erre a nyomorúságra kellett jutnom, hogy miután mindent, magát a becsületet is elvesztettem, hivatkozom annak a könyvnek a létezésére, hivatkozom másokra, akiket Hajnóczy József ugyanígy ismer. Amint úgy hiszem, lehetséges, hogy ő ezt a katekizmust másoknak is megmutatta, így lehetetlen, hogy ha én ezt valahogyan elő tudnám teremteni, ne ismerné fel, hogy az ő birtokában is volt.

Végül, ami a Le Montagne Katekizmusát illeti, melyet én magamhoz vettem és Fodor professzor úrnak is odaigértem, vajon ez felségsértés bűnét hordja-e magában vagy sem? A legalázatosabban a Nagyméltóságú Felsőbb Bíróság magasabb ítélete elé terjesztem. Ha ez súlyosabb büntetést, mint amennyire én át tudtam látni, alázatosan könyörgök, tegyék méltányos megfontolás tárgyává, hogy bár a büntetés várása is a büntetés legnagyobb része, ha nem az egésze; én ezekért a tettekért, akár bűn, akár csak a bűn kezdete, akár tévedés volt, különben a jó tanácsokban kevésbé szilárd jellemre valló, már múlt év december 11. óta bűnhődöm, annyi nyomorúságtól elborítva és kivette a közéleti szereplésből, és oly keservesen bűnhődöm azért, amiért egyébként egész életemben szégyenkeztem és gyászolnom kell. Milyen súlyosabb büntetés létezhet, mint ha a közbecsülést elvesztettük.

És végül, jöllehet ez a társaság, amelyhez való csatlakozással engem is vádolnak, még ha akkora gáztettet akart is végrehajtani, ahogy a perben megjelenítik, elfogtak minket. Amint eddig semmit sem ártottunk, a jövőben még kevésbé tudunk ártani. Mind Legszenzibb Felsőgték dicsőségének, mind a Nagyméltóságú Felsőbb Bíróság emberi szelidségének tanúi leszünk, ha azokat, akiket oly könnyűszerrel elpusztíthattak volna, inkább mint a jövőben a polgári társadalom kétségkívül nagyobb hasznára valókat épségben hagyják. Mivel ugyanis pusztítani mindenki képes, semmi sem dicsőségesebb a büntetlenül megsértett uralkodónál.

Mindezek figyelembevételével könyörögve kérem, fontolják meg ügyemet. A Nagyméltóságú Felsőbb Bíróság igazságossága fel fogja ismerni, hogy nincs elveszve az ügy, emberivé és gyógyíthatóvá a jóindulata fogja tenni. Nekem bizony mindkettő egyformán jótétemény lesz, akár a büntetés után szándékoznak feloldozni, akár kegyelemben részesítenek. Budán, 1795. február 9."

Kegyelmi kérvény, 1795. május 8. után

Kézirata: OL., N 123., Vertrauliche Akten, Fasc. 36., 391a-392a. Kiadatlan, utal rá Benda Kálmán (II. 676.). Magyarul:

„Legszentségesebb Császári és Királyi Apostoli Felsőg,

Uram, természeténél fogva legkegyelmesebb Úr!

Jöllehet Legszenzibb Felsőgtékhez benyújtott két folyamodványomban több okot hoztam fel könyörögve ügyem támogatására, mivel azonban sohasem

tudom eléggé akár bűneim bocsánatát kérni, akár Legszentebb Felségtek kegyelméért könyörögni; ezért a következő körülményeket mélyen tisztelt Legszentebb Felségtek legkegyesebb Ítélszéke elé terjesztem.

Minthogy a Bíróság ellenem hozott ítélete tagadáson és az általam elmulasztott feljelentésen alapszik: ami a tagadást illeti.

1. Császári Felség, semmit sem tagadtam azokból, amiket elkövettem vagy tudtam! Becsülettel bevallottam nemcsak azokat, amiket kérdeztek tőlem, hanem azt is, ami rejtve maradt volna a bíróság előtt, ha nem vallottam volna be, ahogy azt is, ami Szentmarjai Ferenc és köztem történt, ami éppen bizony méltán terhelő volt rám nézve. Ha Hajnóczy vallomását teljes egészében nem tudtam igaznak elismerni, annak az az oka, mivel hamis volt, és hogy hamis volt, maga a Bíróság is kinyilvánította, amikor Fodor professzort felmentette. Ebből nyilvánvaló, hogy inkább akartam őszinteségemmel és megtört szívemmel Legszentebb Felségtek kegyelmét kiérdemelni, mint tagadásommal a Bíróság szigorúságát kikerülni.

2. Amint Hajnóczy vallomásának egy részét igaznak ismertem el, úgy a másik részét nem tagadtam, de tévedését leleplezve megmagyaráztam. Az, hogy velem kapcsolatban tévedett, az már onnan is bizonyos, hogy a legkülönbözőbb dolgokban tévedett. Azt vallotta ugyanis, hogy én adtam át Fodor professzornak a Katekizmust, holott azt ő akarta neki elküldeni.

3. Maga a Bíróság is, nem róva fel egyetértésemet vagy belépésemet a társaságba, ez alól a bűn alól felment. De nem lehet mást kivenni Hajnóczy vallomásából sem. Az én ellenszenvem ugyanis, amit ő is felismert, a legvilágosabban bizonyítja, ha nem akartam belépni ebbe a bűnös társaságba, akkor nem is léptem be.

4. A Katekizmus elfogadásával kapcsolatban ez az ellenállásom és vonakodásom kiválóan megvilágítja és igen hathatósan bizonyítja Hajnóczy tévedését. Azáltal, hogy két katekizmust adott át nekem egyszerre, miközben vonakodásomat látja és megjegyzi, ebből a dolog szörnyűségére következtetett, és, miközben én a Le Montagne Katekizmusának terjesztését helytelenítem és elutasítom, hogy netán forradalom fenyegetse hazánkat; meggyőzte magát arról, átadta nekem a Reformátorok Katekizmusát.

5. A feljelentés megtagadásának az oka, amint ezt az elsőfokú folyamodványomban is a legalázatosabban előadtam, az, hogy mivel a természetem minden ilyen gáztettől visszariadt, azt, hogy mások ezt az esztelen bűnt elkövetik, az én jóakaratom miatt nem tudtam elhinni, ítélőképességem éretlensége miatt pedig nem voltam képes felismerni.

Ez az ok bár nem elegendő, és nekem mind ezeket, mind más bűneimet inkább bevallani és elátkozni, mint mentegetni illenék, mégis Isten után minden üdvömet a legalázatosabban Legszentebb Felségtek kegyelmére bízom. Remélve, hogy Legszentebb Felséged akár dicsőségéhez, akár könyörületesség-

géhez mértén meg fogja adni azt, hogy bűnöm bocsánatot nyerjen, aggodalma-
im véget érjenek, őszinte bűnbocsánatomnak helye legyen, és végül életem
kegyelemben és könyörületben részesüljön.

Legszentebb Felségtek
az én legkegyelmesebb Uramnak
legalázatosabb szolgája
Szabó László sk.”

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

Szentjóni Szabó László költeményes munkái, Pest 1791.

Mátyás Király, Buda 1792.

Szentjóni Szabó László költői munkái, (kiad., bev. Toldy Ferenc), Pest, 1865.

Szentjóni Szabó László költeményei, (kiad., bev. Gálos Rezső), Bp. 1911.

Baróti Dezső: *Szentjóni Szabó László*, Szép Szó, 1936. szeptember; újra: Baróti Dezső: *Írók, érzelmek, stílusok*, Bp. 1971. 161–168.

Batsányi János összes művei, I. Versek (kiad. Keresztury Dezső és Tarnai Andor), Bp. 1953. (főleg: 355–371.).

Gálos Rezső: *Szentjóni Szabó László*, Bp. 1955.

Benda Kálmán: *A magyar jakobinus mozgalom iratai I–III.*, Bp. 1952–1957.

Kovács Győző: *Szentjóni Szabó László és Dayka Gábor szentimentális költészete*, Irodalomtörténet, 1962. 78–95.

Tarnai Andor: *Szentjóni Szabó László*, in *A magyar irodalom története III.*, (szerk. Pándi Pál), Bp. 1965., 172–177.

Szauder József: *Az esztétikai tanszék betöltésére kiírt pályázat és kritikai irányzataink 1791-ben*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1971. 78–106.

Szauder József: *Schedius és Szentjóni Szabó 1791-ben készült, ismeretlen esztétikai tanulmányai*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1971. 212–222.

Mezei Márta: *Felvilágosodás kori líránk Csokonai előtt*, Bp. 1974.

Nagy Imre: *Nemzet és egyéniség*, Bp. 1993. (a Mátyás-drámáról: 34–40.).

Debreczeni Attila: *Szentjóni Szabó László és Kazinczy kapcsolatáról*, Magyar Könyvszemle, 1995. 178–183.

TARTALOM

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ (1767–1795)	5
SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ KÖLTEMÉNYES MUNKÁI	
1. Indúlj-dal Dobozy Lajoshoz midőnn először táborba ment	29
2. Zrínyi Péter, Horváth Országi Bán I ^{ső} Leopold Császárhoz	31
3. A Czenczi rózsája	39
4. Ovidii Trist. Libri 4 ^{ti} Elegia 6 ^{ta}	40
5. Az eggyügyü Paraszt	43
6. A Reménységhez	46
7. A Cserfa. Huszár Hadnagy Dobozy Lajoshoz	47
8. Achillestől a Hector testét kérő Priamus	49
9. A Reggel	50
10. Eggy szép Leányhoz	52
11. A Sír-halom	53
12. Herczeg Kóburg győzedelmére Martinestyinél. 1789dik Eszt.	54
13. Glycerium Vielandból	54
14. Az első borotválkozás	56
15. Eggy meg vetettnek keserve	56
16. A nagy szüret Telegden	58
17. Horatii Carm. Libri 2 ^{di} Ode 10 ^{ma}	59
18. Az én Szeretőm	60
19. Eggy Ifjú a jegy vissza-adáskor	61
20. A Poëta	62
21. Az igaz világi bódogság	63
22. Dobozy Mihályhoz	64
23. A Sóhajtás. Phillishez	65
24. A Tavasz	65
25. Jó az Isten	68

26. A hóldhoz	69
27. A bús Puttonos	69
28. Belgrád meg vételére	71
29. Besenyői Beőthy János	
Bihar-Vármegyei V. Ispány halálára	71
30. A szerelmes Pásztor	72
31. A Fogadás	73
32. Az emberi szeretetről	74
33. Beliczai József Arad Vármegyei V. Ispány halálára	75
34. Phillishez (Miólta...)	76
35. A csermelyhez	76
36. A bődög élet	77
37. A haszontalan várakozás	78
38. A Jó estve	78
39. H. Kóburg győzedelmére, és Belgrád megvételére	80
40. A Fő bődogság	81
41. Chlóé bús estvéje	81
42. A Szekfű	82
43. Nem szeretek	83
44. Mirabeau	
A Francia Nemzet-Gyűlés Elöl-ülője halálára	83
45. A Szerelem bődogsága	84
46. Dámon	84
47. A haldokló keresztyén	85
48. Ifjabb Sz. R. B. Gróf Teleki Imrének,	
midőn Exament tartott	86
49. A meg változott Dóris	86
50. A haszontalan áldozat	87
51. A hírébe meg holt	88
52. A halgatás mentsége	88
53. A Péczeli kert. Idősb Gróf Rádai Gedeonhoz	89
54. Phillishez (Gyors kereki...)	91
55. Ildik József halálára	92
56. A mai világ	92

57. A Kivánság	93
58. A panasz	98
59. A Dérhez	101
60. A Kert. Nváradon	102
61. A Pántlika. Eggy Pásztori Játék	103
MÁTYÁS KIRÁLY	137
SZÉTSZÓRTAN MEGJELENT ÉS KIADATLAN ÍRÁSOK	
VERSEK	205
A Gyermeki idők emlékezete	205
Eggy rossz Poétára	207
A gyermekek	207
Eggy fősvénynek	207
A Rózsa és Rózszi	207
A Mohácsi Veszedelem	208
[Seneca után, I-V.]	210
PRÓZAI ÍRÁSOK	213
Régi Magyar Történetek.	
Első Mária Magyar Királynak Élete.	213
Némely töredékek R[ousseau]ból	228
LEVELEK	237
Kazinczy Ferencnek	
Nagybánya, [1790.] szeptember 15.	237
Szentjóni Szabó Zsigmondnak	
Buda, 1791. március 3.	237
Szentjóni Szabó Zsigmondnak	
Buda, 1792. január 1.	239
Szentjóni Szabó Zsigmondnak	
Buda, 1792. február 19.	241
Szentjóni Szabó Zsigmondnak	
Mohács, 1792. december 8.	242
Szentjóni Szabó Zsigmondnak	
Buda, 1793. január 27.	245

Szentjóni Szabó Zsigmondnak Buda, 1793. március 28.	246
Szentjóni Szabó Zsigmondnak Buda, 1793. szeptember 1.	248
Spissich Jánosnak Nagyvárad, 1794. január 30.	249
Teleki Sámuelnek Pest, 1794. szeptember 17.	250
Szentjóni Szabó Zsigmondnak Pest, 1794. szeptember 25.	252
Cziko Mihálynak Buda, 1794. december 30.	254
IDEGEN NYELVŰ IRATOK	
LEVELEK	259
Kovachich Márton Györgynek Mohács, 1792. július 27.	259
Kovachich Márton Györgynek Mohács, 1792. szeptember 5.	260
Kovachich Márton Györgynek (Hajnóczy Józseffel közösen) Buda, 1793.	261
PÁLYÁZAT A PESTI EGYETEM ESZTÉTIKAI TANSZÉKÉRE	262
Kérvény, Buda, 1791. december 20.	262
Vizsgadolgozat, 1791. december 26.	263
HIVATALOS IRATOK	270
Kérvény, Nagybánya, 1790. szeptember 21.	270
Kérvény, Buda, 1791. február 15.	271
Kérvény, Buda, 1791. július 15.	272
Kérvény, Bécs, 1791. november 30.	274
Kérvény, Buda, 1792. március 6.	276
Kérvény, Buda, 1792. március 6.	277
Kérvény, Buda, 1793. április 30. körül	278
Kérvény, Buda, 1793. május 28.	279
Kérvény, Buda, 1793. augusztus 23.	280

Kérvény, Buda, 1793. november 12.	282
PERIRATOK	284
Vallomás, 1794. december 11. után	284
Vallomás, 1795. január 27.	288
Védekezés, 1795. február 9.	294
Kegyelmi kérvény, 1795. május 8. után	303
Jegyzetek	305
Válogatott bibliográfia	343

Felfedezett klasszikusok

megjelent kötetei:

Batsányi János összes költeményei

Hebbel: Tragédiák

A nagyúr – Öt Attila-dráma

Alfieri: Tragédiák

Az utolsó fátyol – Huszadik századi olasz versek

Tompá Mihály összes költeményei I–II.

Charles d'Orléans: Dalok, rondók, balladák

(Válogatott költemények)

Alphonse de Lamartine: Búcsú a tengertől

(Válogatott költemények)

Madách Imre összes drámái

Ludovico Ariosto: Az eszeveszett Orlando

Arisztophanész: Lüsziisztraté

François Rabelais: Pantagruel

Megjelenés előtt:

Giordano Bruno: A gyertyaöntő

(Németh László eddig kiadatlan fordításában)

Rámájana

Mahábhárata

A sorozat kötetei megrendelhetők:

NEMZETI TANKÖNYVKIADÓ RT.
Universitas Felsőoktatási Lektorátus
1439 Budapest, Pf.: 620

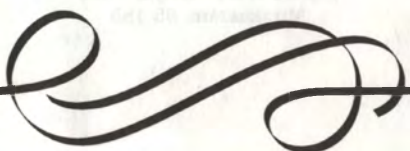
A sorozat kötetei megvásárolhatók:

PEREGRINUS KÖNYVESBOLT
1027 Budapest, Bem rakpart 54–55.
Telefon, fax: 212-4462

PEDAGÓGUS KÖNYVESBOLT
1053 Budapest, Múzeum krt. 3.
Telefon: 117-3506

PONTUS KÖNYVESBOLT
ÉS CSOMAGKÜLDŐ SZOLGÁLAT
1095 Budapest, Gát u. 25.
Telefon: 215-4351

PEDELLUS TANKÖNYVBOLT
1143 Budapest, Szobránc u. 6–8.
Telefon: 163-1421

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.

A kiadásért felel: dr. Ábrahám István vezérigazgató

Felelős főszerkesztő: Palojtay Mária

Felelős szerkesztő: Szilágyi Edit

Műszaki szerkesztő: Szabóné Szetey Ildikó

A szedés és a tördelés a KLTE Irodalmi Intézetében készült

Terjedelem: 22,- (A/5 iv)

Első kiadás, 1995

Raktári szám: 60110

Készült a TYPO-SYSTEM GMK.-ban

Felelős vezető: Kinyik Erika

Munkaszám: 95-185

Szentjóni Szabó László (1767–1795) a XVIII. század végi magyar irodalom jelentős „kismestere”, egyike azon fiatal íróknak, akik harmincadik életévüket sem érték meg, meghaltak pályájuk kiteljesedése előtt. Életműveik így is fontosak, s nemcsak fejlődéstörténeti szerepük, hanem önértékük okán is. Szentjóni Szabó László költészete (pontosabban ami fennmaradt belőle, mert a jakobinus szervezkedésben való részvétele miatti letartóztatása előtt feltehetően sok művét megsemmisítette) elsősorban az énekköltői hagyományokat folytatja, beilleszkedve abba a megújulási folyamatba, amely Faluditól Csokonaiig (s tovább) ível. Prózai és verses idilljei korszerű irodalmi tájékozódásáról vallanak, *Mátyás királyról* szóló drámája pedig jelzi munkásságának azt a másik irányát, amely – feltehetően nagyobb költői termést is érlelve – a haza gondjai, a nemzet felemelése jegyében formálódott.

Szentjóni Szabó László nem túl nagy terjedelmű életműve még sohasem jelent meg együtt, a század eleje óta pedig mindössze antológiákban, szöveggyűjteményekben kapott helyet időnként egy-egy költeménye. A jelen kiadás a teljes életművet felöleli: a költő életében kiadott verseskötet anyagán és a Mátyás-drámán túl tartalmazza a költő halála után szétszórta megjelent műveket, valamint majdnem teljesen kiadatlan levelezését és személyes iratait is. A teljes életmű hiteles szövegének közzétételével egyszerre szeretnénk az olvasóközönséghez eljuttatni egy régi, ma már kevésbé ismert, de figyelemre érdemes költőt, valamint megbízható alapot teremteni az utóbbi időben ugyancsak elhanyagolt Szentjóni-kutatáshoz.

